

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
робота на правах рукопису

ЗУБЧЕНКО СВЯТОСЛАВ ВІТАЛІЙОВИЧ

УДК 811.14'02'367'38(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
СИНТАКТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ АРГУМЕНТАЦІЇ В «ІСТОРІЇ»
ГЕРОДОТА

Спеціальність 10.02.14 – класичні мови. Окремі індоєвропейські мови

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук.
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело _____ С. В. Зубченко
Науковий керівник: Глущенко Ліна Михайлівна, кандидат філологічних
наук, доцент

Львів – 2023

АНОТАЦІЯ

Зубченко С. В. Синтактико-стилістичні засоби аргументації в «Історії» Геродота. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.14 – класичні мови. Окремі індоєвропейські мови. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України. – Львів, 2023.

У дисертаційному дослідженні вперше в історії мовознавства України й класичної філології зокрема проведено комплексний аналіз аргументації в тексті «Історії» Геродота з дослідженням її структурних елементів та синтактико-стилістичних засобів її підсилення, серед яких домінантою виявилася антитеза.

Підвалинами дисертації стали як загально-наукові методи, так і методологія, іманентна для теорії аргументації та функційної стилістики. Реалізація поставлених завдань дослідження стала можливою лише завдяки комплексному застосуванню різних методів і прийомів.

У першому розділі «Аргументація та фактори її формування: теоретико-методологічні засади» здійснено огляд теоретичних праць, які послужили основою дослідження. Зокрема розглянуто етапи розвитку теорії аргументації, її логіко-лінгвістичну структуру. Виокремлено форми мовлення в аргументативних частинах тексту «Історії» Геродота, розглянуто синтактико-стилістичні структури аргументації в системі класифікації риторичних засобів. Окремий параграф присвячено методологічним основам аналізу синтактико-стилістичних засобів у аргументативному тексті Геродота.

Другий розділ «Монолог, діалог, полілог як аргументативні тексти у Геродота» присвячений аналізу прямої мови персонажів твору, яка виражена у формі одноосібних промов, розмов між двома учасниками та дискусії між трьома і більше особами. Особливо увагу зосереджено на вивченні організації аргументації у різних формах мовлення, виокремленню її структурних елементів (тезис, аргумент, посилення, гарантія), а також впливу синтактико-стилістичних засобів на ефективність аргументації. Здійснена спроба простежити зв'язок між кількістю

елементів аргументації, їхнім порядком, кількістю синтактико-стилістичних засобів і результативністю аргументації. У кожній промові визначено коефіцієнт концентрації синтактико-стилістичних засобів. Аналіз різних форм мовлення показав тенденцію до підсилення тезису додатковими елементами аргументації, насамперед – аргументами, а також засвідчив необов'язкову кореляцію між кількістю синтактико-стилістичних засобів та ефективністю переконування. Водночас однозначною синтактико-стилістичною домінантою аргументації виявилася антитеза.

Саме аналізу цієї фігури присвячено третій розділ дисертаційного дослідження «Антитеза як синтактико-стилістична домінанта аргументації у тексті «Історії» Геродота». Аналіз антитез за зовнішньою структурою дав змогу виявити кількість опозиційних пар у кожній фігурі. Відповідно до кількості опозицій усі антитези поділено на прості та багаточленні. Останні своєю чергою діляться на двочленні та полікомпонентні (від трьох до шести антонімічних пар). Особливе місце займають антитези, в яких нерівна кількість протиставлень (серед них найпоширеніший тип протиставлення одного компонента двом). Такий тип антитез розглянуто окремо й запропоновано називати їх асиметричними. Аналіз зовнішньої структури антитез включав також розгляд компонентів протиставлення за морфологічною приналежністю, а також вивчення додаткових засобів підсилення контрасту (протиставні частки, артикль у дистрибутивній функції тощо).

Аналіз внутрішньої структури дозволив виділити однокореневі, різнокореневі, безморфемні та контекстуальні антоніми в межах однієї протиставної опозиції, а також простежити тенденції та мотиви їх ужитку. Окремим аспектом дослідження антитез стало вивчення функціонування цієї фігури поряд чи в межах інших синтактико-стилістичних засобів, зокрема хіазмів.

Отримані дані будуть внеском у загальну теорію аргументації, стилістику, а також дозволять краще осягнути внутрішні закони синтактико-стилістичного наповнення різних форм мовлення в межах авторського тексту, розширять уявлення щодо функціонування антитези у давньогрецькій мові, сприятимуть поглибленню знань про мову і стиль Геродота.

Перспективним видається також з'ясування специфіки вживання синтактико-стилістичних фігур, як засобів аргументації оповіді у творах інших давньогрецьких істориків.

Ключові слова: антитеза, аргумент, аргументація, гарантія, діалог, монолог, полілог, посилення, синтактико-стилістичний засіб, тезис.

ANNOTATION

Svyatoslav Zubchenko. Syntactic and stylistic means of argumentation in the «History» by Herodotus – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology, speciality 10.02.14 – Classical Languages. Selected Indo-European Languages. Ivan Franko National University of Lviv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Lviv, 2022.

This is the first dissertation in the history of the Ukrainian linguistics and classical philology that offers a comprehensive research of the argumentation stylistic device in the "History" by Herodotus. The analysis has covered the structural elements and syntactic and stylistic means of argumentation intensification and revealed that antithesis is the dominant device.

Both general scientific methods and methodology inherent in the theory of argumentation and functional stylistics became the foundations of the dissertation. Complex application of various methods and techniques helped to achieve the research objectives.

The first chapter "Argumentation and factors of its formation: theoretical and methodological foundations" outlines an overview of the theoretical works, which served as the basis of the study. In particular, the thesis outlines the following topics: development stages of the argumentation theory, its logical-linguistic structure, differential features of different forms of speech for the analysis of the argumentation strategy of the characters in Herodotus' "History" along with the syntactic and stylistic structures of argumentation in the system of classification of rhetorical devices. A separate sub-chapter is devoted to the methodological foundations of the analysis of syntactic and stylistic means in the argumentative text of Herodotus.

The second chapter "Monologue, dialogue, polylogue as argumentative texts in Herodotus" is devoted to the analysis of the direct speech of the characters of the "History", which is expressed in the form of monologues, conversations between two participants and discussions between three or more people. Particular attention is focused on the study of the organization of argumentation in the various speech types, the identification of its structural elements (thesis, argument, reference, guarantee), as well as the influence of syntactic and stylistic means on the effectiveness of argumentation. An attempt was made to trace the relationship between the number of elements of argumentation, their order, the number of syntactic and stylistic devices and the effectiveness of argumentation. The coefficient of syntactic and stylistic means concentration has been determined for each speech. The analysis of different speech types has revealed a tendency to strengthen the thesis with the additional elements of argumentation, primarily arguments, and also showed an optional correlation between the number of syntactic and stylistic devices and the effectiveness of persuasion. At the same time, it was antithesis that appeared to be the unequivocal syntactic and stylistic dominant of the argumentation.

The third chapter of the dissertation "Antithesis as a syntactic a stylistic dominant of argumentation in the text of Herodotus' History" is dedicated to antithesis. The analysis of antitheses external structure has revealed the number of oppositional pairs in each figure. According to the number of oppositions, all antitheses are divided into simple and composite. Composite antitheses are divided into bipartite and polycomponent (from three to six antonymic pairs). Antitheses with the unequal number of oppositions have occupied a special place and the opposition of one component to two is the most common type among them. This type of antithesis is considered separately and it is proposed to classify it as asymmetric. The analysis of the external structure of the antitheses has also included consideration of the components of opposition by morphological affiliation, as well as the study of additional means of strengthening the contrast (opposite particles, the article in the distributive function, etc.).

The analysis of the internal structure made it possible to identify monosyllabic, polysyllabic, morphemeless, and contextual antonyms within the same opposition, as well

as to trace the trends and motives of their usage. A separate aspect of the study of antitheses became the study of the functioning of this figure alongside or within the limits of other syntactic and stylistic devices, in particular chiasms. The last paragraph of the chapter is devoted to antithesis as a means of representations of Herodotus' mental model.

The obtained data will contribute to the general theory of argumentation, stylistics, and will also enhance the understanding of the internal laws of the syntactic and stylistic content of various types of speech within the author's text, expand the understanding of the functioning of antithesis in the ancient Greek language, and contribute to the deepening of knowledge about the language and style of Herodotus.

The results of the dissertation reveal prospects for the further study of Herodotus' argumentation with the involment of stylistic devices on the phonetic and lexical levels what will contribute to the creation of the comprehensive approach towards the argumentation analysis.

Key words: antithesis, argument, argumentation, dialogue, guarantee, monologue, polylogue, reference, syntactic and stylistic device, thesis.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Зубченко С.В. Антитеза як домінантна ознака ідіостилю Геродота. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. 2011. №5. С.42-46.
2. Зубченко С.В. Антитеза як засіб репрезентації ментальної моделі Геродота. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. №565. С. 42-46.
3. Зубченко С.В. Структура простої антитези в тексті «Історії» Геродота. *Наукові записки*. 2012. № 105(2). С.203-206
4. Зубченко С. В. Двочленна антитеза у тексті «Історії» Геродота: особливості зовнішньої та внутрішньої структури. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2013. №19 (268). С. 154-159.

5. Зубченко С. В. Аргументаційна стратегія промов перських царів у III книзі «Історії» Геродота. *Вісник Львівського університету: серія іноземні мови*. 2013. №21. С. 212-225.

Статті в наукових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз:

1. Зубченко С. В. Синтактико-стилістичні структури як засіб досягнення ефективності аргументації в полілозі Ксеркса з перською знаттю (на матеріалі «Історії» Геродота). *Молодий вчений*. 2014. №10(13). С. 40-46.
2. Зубченко С.В. Характеристика монологічної аргументації в тексті «Історії» Геродота та засобів її підсилення. *Молодий вчений*. 2018. №1 (53). С. 711-718.
3. Зубченко С.В. До питання визначення жанру «Історії» Геродота. *Молодий вчений*. 2020. №6(82). С. 381-385.

Статті в іноземних наукових виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз:

1. Zubchenko S.V. Antithesis and background syntactic and stylistic argumentation devices in the discussion of happiness between Croesus and Solon in the History by Herodotus. *Новый университет*. 2014. №8-9. С. 21-27.
2. Зубченко С.В. Синтактико-стилістичні засоби досягнення ефективності діалогічної аргументації в «Історії» Геродота (на матеріалі діалогу Креза з сином). *Science and Education a New Dimension: Philology*. 2015. № 3 (12). Р. 57-61.
3. Зубченко С.В. Засоби досягнення ефективності аргументації у тексті «Історії» Геродота (на матеріалі монологу Артемисії). *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки: проблеми та перспективи*. 2017. №1. С. 331-335.

Участь у конференціях:

V Міжнародна конференція «Пріоритети германського та романського мовознавства» (Луцьк – Світязь, 2011);

VII Міжнародна конференція «Пріоритети германського та романського мовознавства» (Луцьк – Світязь, 2013);

Міжнародна конференція «Класична філологія у контексті сучасності» (Чернівці, 2011);

VI Міжнародна науково-практична конференція «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, 2012);

Міжнародний колоквіум мовознавчих наук «Євген Кошериу» (Чернівці, 2013);

Науково-практична конференція «Present and Future of Philology in the era of globalization» (Будапешт, 2015);

Міжнародний колоквіум мовознавчих наук «Євген Кошериу»: Зміна в лінгвістики й зміна в лінгвістиці (Чернівці, 2019);

Звітна науково-практична конференція викладацько-професорського складу ЛНУ ім. Івана Франка (2010-2021)

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	с.4
ВСТУП.....	с. 5

Розділ 1. АРГУМЕНТАЦІЯ ТА ФАКТОРИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

1.1. Етапи розвитку теорії аргументації.....	с.16
1.2. Логіко-лінгвістична структура аргументації	с. 27
1.3. Форми мовлення в аргументативних частинах тексту «Історії» Геродота	с. 33
1.3.1. Монолог та його ідентифікаційні маркери.	
1.3.2. Діалог та критерії його виокремлення.	
1.3.3. Полілог і його диференційні ознаки.	
1.4. Синтактико-стилістичні структури аргументації в системі класифікації риторичних засобів.....	с. 50
1.5. Методологічні основи аналізу синтактико-стилістичних засобів у аргументативному тексті Геродота	с. 55
Висновки до першого розділу.....	с.58

РОЗДІЛ 2. МОНОЛОГ, ДІАЛОГ, ПОЛІЛОГ ЯК АРГУМЕНТАТИВНІ ТЕКСТИ У ГЕРОДОТА

2.1. Організація аргументації в монологах «Історії» Геродота та синтактико-стилістичні засоби її підсилення	с. 62
2.2. Вплив синтактико-стилістичних засобів на ефективність аргументації в діалогах «Історії» Геродота	с. 77
2.3. Результативна аргументація в полілогах «Історії» Геродота та її вираження синтактико-стилістичними засобами	с. 94
Висновки до другого розділу.....	с.127

РОЗДІЛ 3. АНТИТЕЗА ЯК СИНТАКТИКО-СТИЛІСТИЧНА ДОМІНАНТА АРГУМЕНТАЦІЇ У ТЕКСТІ «ІСТОРІЇ» ГЕРОДОТА

3.1. Структура простої антитези в тексті «Історії» Геродота.....с. 131	131
3.2. Двочленна антитеза у тексті «Історії» Геродота: особливості зовнішньої та внутрішньої структурис. 137	137
3.3. Характеристика зовнішньої та внутрішньої структури полікомпонентних антитез в «Історії» Геродотас. 144	144
3.4. Асиметрична антитеза в системі аргументації тексту «Історії» Геродотас. 153	153
Висновки до третього розділус. 160	160
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....с. 163	163
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....с. 177	177
ДОДАТОК А Схематичний опис елементів аргументації та синтактико-стилістичних засобів у монологіях.....с. 195	195
ДОДАТОК Б Схематичний опис елементів аргументації та синтактико-стилістичних засобів у діалогахс. 203	203
ДОДАТОК В Схематичний опис елементів аргументації та синтактико-стилістичних засобів у полілогахс. 214	214

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ:

Ад – асиндетон;

Ап – анадиплосис;

Ас – асонанс;

Ат – антитеза;

Аф – анафора;

ВП – варіативний повтор;

Гб – гіпербола;

Гр – градація;

Ел – еліпсис;

ЗП – звуковий повтор;

ЛП – лексичний повтор;

Оп – оміоптот;

Пр – перелічення;

Пн – пароніми;

Пс – полісиндетон

Пф – перифраз;

РЗ – риторичне запитання;

СП – синтаксичний паралелізм;

Т – тавтологія;

Х – хіазм

ВСТУП

Останні десятиліття виявили тенденцію до так званих «міжпредметних» досліджень, в основі яких комплексне вивчення питань, що стосуються одночасно кількох різних галузей. Не оминула така тенденція й мовознавство.

Дослідження взаємозв'язку лінгвістики з психологією, риторикою, логікою дає змогу визначити новий, якісно відмінний рівень вивчення мовних явищ, дозволяє краще зрозуміти логіку побудови мови та її функціонування. А тому сучасний етап розвитку лінгвістичної думки характерний прискіпливою увагою до явищ, фактів, які виходять за межі компетенції власне лінгвістики [14:1]. Така бінарність студій зумовила включення до предмета досліджень мовознавців проблематику аргументації.

Вчені говорять про «нову теорію аргументації», яка не виступає ізольовано, а перебуває на межі таких наук як логіка, лінгвістика, психологія, філософія, риторика, літературознавство тощо. Надбання цих галузей дозволяють проводити дослідження з вивчення аргументації в конкретній ситуації, в конкретний час, способів і стратегій переконування конкретного індивіда, автора чи літературного персонажа. На особливу увагу заслуговують здобутки теорії аргументації у філології, адже мова, з одного боку, впливає на аргументацію, а з іншого – аргументація користується її засобами, вимагає використання мовцем певного набору синтактико-стилістичних фігур, формуючи при цьому його стиль.

Попри те, що перші паростки теорії аргументації зійшли ще в добу Античності, справжнє її формування як науки припадає на другу половину ХХ століття і пов'язане з функціонуванням різноманітних концепцій і напрямів, головними з яких є «нова риторика» Х. Перельмана та Л. Ольбрехтс-Тітеки, «неформальна логіка» Д. Е. Блера та Р. Джонсона, «радикальний аргументативізм» О. Дюкро та Ж. -К. Анкскомбра. Цій проблемі присвячено низку праць інших дослідників у руслі логіки й філософії, серед яких Е. П. Агапов [2], А. П. Алексеев [3], Л. Г. Васильев [32;33], В. А. Гуторов [56], Т. П. Третьякова [155] та Г. І. Рузавін [134]. В Україні традиція дослідження аргументації не мала сталого підґрунтя, за винятком монографії А. Д. Белової «Лингвистические аспекты аргументации» (1997 рік) на

матеріалі сучасної англійської мови [16], її доповненого перевидання у 2003 році [17] та кількох подібних наступних досліджень цієї вченої на основі аналізу реклами автомобільних виробників [19], відеориторики [15] і промов політиків [18]. Окремі дослідження аргументації представлені також у працях Н. Є. Доронкіної [62] (на основі англійськомовних науково-технічних статей), О. В. Бекетової [14] на базі німецької мови (тексти публічного мовлення), І. Зарицької [67] на базі української мови (аргументовані мовленнєві акти), О. М. Красненка [97] на базі французької мови (науковий текст з міжнародних відносин), М. П. Янісіва та М. М. Ішук [174] (на основі поеми «Мертві душі» М. Гоголя та оповідання «Матео Фальконе» П. Меріме) та О. Л. Чернобая [168], який розглядає аргументацію з точки зору теорії й філософії права.

Попри величезну кількість присвячених грецьким історикам досліджень грецька історична проза залишається вдячним матеріалом для найрізноманітніших історичних, літературознавчих, лінгвістичних та іншого характеру студій. Винятковий науковий інтерес становить твір Геродота «Історія», позаяк саме він дійшов до наших днів повністю, а самого автора вважають «батьком історії». У ньому поєдналися дві особистості: вченого-науковця та епічного поета. Значущість його «Історії» полягає в тому, що він не обмежився описом фактів, але дав свою відповідь на питання про причини греко-перської війни, а також дав своє власне пояснення перемоги греків [157:3].

Геродота читали у всі часи. Але до XIX століття не вщухала негативна критика його персони та його твору, що почалася ще в добу Античності. Його критикували історики, географи, етнологи й інші вчені. Лише з XIX століття, коли «Історію» знову почали сприймати не як літературну казку, а як історично-науковий твір, інтерес до його вивчення зріс. Крім того, відкриття та дослідження Геродота починають підтверджувати дані археологічних розкопок, тож відповідно критиків історика стає дедалі менше. Адже не можна вимагати від Геродота того, чого він знати не міг, позаяк тогочасна наука, хоча перебувала на високому рівні, але все ж була обмеженою і порівняно з новітніми мірками – досить примітивною. Так само не можна звинувачувати Геродота у використанні доступних йому джерел, які

могли бути неточними. Переосмислення й переоцінка заслуги Геродота відновила інтерес до його життя та творчості. На особливу увагу заслуговує монографія С. Я. Лур'є «Геродот» [105], збірка праць під редакцією Е. Барагванас і Метью де Беккера «Міф, правда і нарратив у Геродота» [197], збірка праць, присвячених новелам п'ятої книги, під редакцією Е. Ірвін та Е. Грінвуд «Читаючи Геродота» [203]. Докладні відомості про життєвий шлях письменника знаходимо у вступній статті А. І. Білецького до його перекладу «Історії» українською мовою [49].

Дослідженням лексичних, стилістичних та граматичних особливостей мови певного автора займалося не одне покоління філологів. У ХХ-ХХІ столітті вийшло немало праць, серед яких на особливу увагу заслуговують студії з вивчення ідіостилю окремих закордонних авторів: стилю Н. Казандзакіса – С. Є. Перепльотчикової [119], Дж. Конрада – І. В. Яковлевої [173], З. Ленца – В. І. Волощук [42] та інших. Ідіостилю українських письменників присвячено роботи: С. А. Січкара про ідіолект Тараса Шевченка [140], О.С. Переломової про ідіостиль Валерія Шевчука [118], В. Ф. Півень про ідіостиль Святослава Гординського [121], О. О. Черевченко про ідіостиль Ю. Клена [166], О. О. Семенець про ідіолект Євгена Маланюка [139], Л. Невідомської про ідіостиль Івана Драча [117]. Щодо античних авторів, то окремо слід відзначити дослідження В. П. Маслюка («Мовностилістичні особливості творів Геронда») [109], С. Д. Мисько («До питання про мову і стиль Демокріта») [110], І. С. Макар («Лексична ідіосистема роману Лонга «Дафніс і Хлоя»») [106] тощо.

Певні вказівки на стиль Геродота зустрічаємо у працях закордонних учених Р. Гейлінга («Herodot») [178], Д. Ровлінсона («The History of Herodotus») [212], Ф. Якобі («Die Fragmente der griechischen Historiker») [191]. Варто також назвати працю «Геродот – найбільш гомеричний історик?» під редакцією І. Матіясіча [187], де зібрані розвідки гомерівського стилю, нарративу, лексики та й загалом світогляду в Геродота. Аналізу описаних в «Історії» подій, персонажів, а також історії дослідження цього твору та його впливу на наступних науковців та літераторів присвячена праця Р. Біхлера та Р. Роллінгера «Геродот. Вступ до його твору» [177]. Окремо слід відзначити спроби опису стилю Геродота А. І. Доватуром [60], який

розглядає політичні та соціальні терміни, вжиті Геродотом, доводить спорідненість наукової прози Геродота з документальною, звертає увагу на характерні для прози Геродота мовностилістичні явища, не виокремлюючи пріоритетні. Тему ідіостилію Геродота частково висвітлювали також В. Г. Борухович [49], Т. І. Кузнєцова [99], Т. Міллер [84].

Хоча однією із рис наукового стилю Геродота є аргументованість наведеного матеріалу, проте аналізу аргументативної стратегії Геродота чи його персонажів присвячені лиш спорадичні дослідження, наприклад «Переосмислення Геродотової риторики» В. Залі [221], де вона розглядає промови V-IX книг «Історії» з перспективи філософської категорії топосу, водночас доволі цікаво порівнюючи способи ведення дискусій греків і персів з огляду на їхнє історичне й політичне минуле. З напрацювань останніх років варто виокремити хіба що працю «Стратегії переконання в «Історії» Геродота та «Книзі Буття: Відтворення реальності в давніх розповідях про минуле» Е. Тайрелл [217]. Дослідниця вивчає способи, якими автори «Історії» та «Книги буття» намагаються довести реалістичність описаних ними подій, зокрема 1) опираючись на монументи та пам'ятники, які мала би знати аудиторія; 2) наводячи конкретні подробиці й детальні описи, зокрема об'єм, вагу, довжину, будівельні матеріали, точне розташування й розміщення стосовно певних об'єктів; 3) посиляючись на моральні авторитети (богів, оракулів) або ж певні усталені норми. Вивчає дослідниця й аудиторію, якій адресовані ці твори. Водночас узагальнювальної праці саме з мови та стилю Геродота, а тим більше ґрунтового дослідження його наративної стратегії, зокрема аргументативної, в сучасній науці немає. Не вивченою залишається й лексика Геродота, хоча створення словників до «Історії» бере свій початок ще у 1603 році, коли у Франкфурті вийшов словник Емілія Порта, а в 1938 світ побачив словник з елементами лексичного аналізу Еноха Павела [205].

Не здійснено й генологічного дослідження «Історії». Можливо, це зумовлено специфікою античного твору, адже, наприклад, чітко окреслений жанровий аналіз, запропонований Т. В. Яхонтовою [175] можна застосувати лише частково, зокрема третій етап аналізу «Аналіз формального структурування текстів жанру та їх

просторово-текстової локалізації» стосовно «Історії» не може бути використаний з огляду на те, що досі точно невідомо, яким був оригінал твору, наскільки значними були правки та зміни, внесені александрійськими вченими й пізнішими видавцями твору давньогрецького історика.

В той час, коли більшість творів античних авторів чітко класифіковані та віднесені до того чи іншого жанру, як от поеми Гомера, оди Горація чи апофтегми Катона, жанр твору Геродота «Історія», попри численні студії, досі залишається невизначеним. Так, В. Г. Борухович називає твір Геродота історичною розповіддю [48:206], такої ж думки дотримується і С. І. Радциг [129:311], розповідною історією називає її Й. М. Тронський [156:168]; автори підручника «Античная литература» під редакцією А. А. Тахо-Годі відносять цей твір до епічної поеми в прозі [4:162], а у книзі «Античный роман» «Історію» неодноразово називають попередницею роману [5:14, 38, 166]. Австрійський вчений Ф. Штьосль, характеризує окремі епізоди «Історії» як новели чи анекдоти, а подекуди говорить, що вони могли б за змістом бути романом у сучасному розумінні, якби не їхня коротка форма [211:XVIII-XIX]. Водночас він вважає Геродота першим оповідачем історій та істориком (у розумінні «записувача історій») у світовій літературі [211: XVII]. Сам Геродот у зачині свого твору називає його історією (*ιστορίη*), щоправда, в тогочасному розумінні цього слова, яке не відповідає сучасному.

Провівши власну розвідку цього питання [78], пропонуємо вважати «Історію» Геродота окремим літературним жанром, який склався на базі комплексу екстра- та інтралінгвільних факторів, – художньою історією, оскільки автор значною мірою художньо осмислює і презентує події, які описує. Виділення окремим жанром зумовлене ще й рядом інших конкретних причин: 1) розуміння самими греками історії як чогось окремого та неподібного на інші літературні твори; 2) переплетіння історичних фактів та міфів; 3) прозова форма викладу; 4) особиста позиція автора; 5) специфічний стиль творів – науковий і художній водночас.

Проаналізувавши дефініції поняття стиль, запропоновані різними вченими [171:494; 41:259; 10:77-78; 123:72; 37:19; 149:43-44; 116:8; 89:433], а також його особливості, з урахуванням як мовних, так і позамовних даних, ми визначаємо за

призначенням та системою мовних елементів стиль Геродотової «Історії», як функційний, а за функційними різновидами літературної мови, як твір бінарного характеру, визначивши його як художньо-науковий.

Ключові ознаки художнього стилю Геродота: 1) *λέξις εἰρομένη*, нанизувана мова – специфічний вид синтаксису, побудований таким чином, що закінчення одного речення є початком іншого; 2) ретардація – уповільнення розповіді, чого Геродот досягав за допомогою вищенаведеного нанизування речень, повтором однієї й тієї ж дії кілька разів; 3) пряма мова, в тому числі і віршовані цитати оракулів; 4) стилістичні фігури та тропи, які в «історичних» частинах майже не зустрічаються і виконують там швидше практичну, ніж естетичну функцію; 5) новела Геродота вставлена в певний контекст і сприймається лише крізь його призму; 6) Геродотові новели містять нехарактерні для фольклору наукові примітки; 7) конструкція *Accusativus cum Infinitivo*, за допомогою якої Геродот відділяв власну розповідь від записаних ним розповідей інших осіб.

Характерні риси наукових частин «Історії»: 1) наявність певного методу викладу матеріалу; 2) інформативна насиченість мови, подекуди навіть надмірна; 3) аргументованість наведеного матеріалу; 4) логічна завершеність тексту, що, в принципі, характерне для всього твору; 5) різні види ввідних слів і фраз, вжиток «лекторського ми» та «лекторського я»; 6) уникнення повторення одних і тих самих лексем шляхом синонімічної заміни чи заміни іменників займенником. Синтаксис грецької мови дозволив істориком часто вдаватися до еліпсису [78].

Отже, стиль Геродота є унікальним явищем, симбіозом двох протилежностей – науки та літератури, сухості та жвавості, факту та вигадки, точності та легковажності. Тому досить дивно, що питання його стилю вивчали лише спорадично, до того ж майже не залучаючи теоретичних засад чи методів з інших наукових галузей. У час загальної глобалізації постає потреба пошуку спільних начал, інтерес до епохи Античності та античної історичної думки зокрема зростає, настає необхідність у глибинному аналізі творів античної культури на засадах сучасного мовознавства.

Беручи до уваги відсутність комплексного наукового дослідження аргументативної техніки Геродота та стилістичних засобів її вираження, зокрема синтактико-стилістичних як визначальних, у роботі поставлено **мету** – виявити специфіку аргументативної стратегії Геродота, сфокусувавши увагу передусім на прямій мові у формі монологів, діалогів і полілогів, і визначити вплив синтактико-стилістичних засобів на обґрунтованість та ефективність його аргументації.

Мета роботи зумовила вирішення низки конкретних **завдань**, суть та послідовність яких зумовлені логікою дослідження:

1. розглянути теоретичні положення, що є вихідними в роботі: теорію аргументації та її номенклатуру («аргументація», «аргументативна стратегія», «аргумент», «гарантія», «посилання», «тезис»), логіко-лінгвістичну структуру аргументації, типи аргументативних текстів у формі монологів, діалогів та полілогів та місце синтактико-стилістичних структур, які виражають аргументацію, у системі класифікацій стилістичних засобів;
2. проаналізувати тексти монологів, діалогів і полілогів та визначити характерну для них організацію аргументації;
3. виявити синтактико-стилістичні засоби підсилення аргументації, встановити коефіцієнт їхньої концентрації та виокремити серед них синтактико-стилістичну домінанту;
4. визначити вплив синтактико-стилістичних засобів на результативність аргументації;
5. висвітлити особливості внутрішньої та зовнішньої структури простої, двочленної та багатокomпонентної антитези як синтактико-стилістичної домінанти аргументації Геродота;

Об'єктом дослідження є всі аргументи, тези, посилання та гарантії, виявлені в монологічних (117), діалогічних (71) і полілогічних частинах тексту (6) «Історії» Геродота та синтактико-стилістичні засоби, які формують його аргументативну базу; **предметом** – співвідношення та міжрівневі зв'язки між компонентами аргументаційних схем досліджуваних промов, функційна роль

засобів синтаксичної стилістики у досягненні ефективності аргументації, особливості внутрішньої та зовнішньої структур антитези як синтактико-стилістичної домінанти в аналізованому творі.

Матеріалом дисертації слугують аргументативні тексти, зокрема монологи, діалоги та полілоги персонажів «Історії» Геродота (194), та зафіксовані в них синтактико-стилістичні засоби (понад 700), отримані методом суцільної вибірки з дев'яти книг «Історії» Геродота видання 1920 року за редакцією Альфреда Гудлі (17881 рядків) [186].

Методи дослідження. Методологічно робота ґрунтується на позиціях теорії аргументації та функційної стилістики, апогеєм якої є стилістичний аналіз. Для встановлення структури аргументаційних схем у текстах монологів, діалогів та полілогів та виявлення синтактико-стилістичних засобів аргументації в них застосовано *контекстуально-інтерпретаційний аналіз*; для опису мовних одиниць, які утворюють антитези, – *семантичний. Індуктивний та дескриптивно-аналітичний метод* використано для характеристики компонентів аргументації, синтактико-стилістичних засобів, які формують аргументативний текст, опису антитез з подальшим узагальненням отриманих результатів у вигляді побудови аргументаційних схем, визначення ефективності аргументації, встановлення комбінації стилістичних засобів та класифікації антитез. *Функційний* – для з'ясування впливу синтактико-стилістичних фігур на результативність аргументації, *зіставний* – для з'ясування подібностей та відмінностей аргументативної стратегії в монологах, діалогах і полілогах та ступеня результативності аргументації в них, *метод моделювання* – для побудови схем аргументації та антитез. *Кількісний аналіз* слугував для встановлення загальної кількості монологів, діалогів, полілогів, стилістичних засобів, коефіцієнту концентрації синтактико-стилістичних одиниць у різних типах аргументативних текстів. За допомогою *статистичного методу* вдалося визначити стилістичну домінанту аргументації, тенденції до використання різних засобів при аргументації, а також встановити тип антитез, що превалює.

На захист винесені наступні положення:

1. Аргументація – це особливий вид кодування мовленнєвої діяльності, з чіткою логіко-лінгвістичною структурою, в основі якого лежить логічне обґрунтування тезису належними компонентами та риторичними засобами, кількість та комбінація яких здатна впливати на її ефективність.

2. Монолог – основна форма аргументаційних звернень персонажів Геродота, в якій представлені всі рівні аргументації, з переважанням рівня аргументів. Персонажі вдаються як до однорівневих, так і до багаторівневих монологів, віддаючи перевагу дворівневим. Найпоширеніша синтактико-стилістична фігура монологу – антитеза, яку часто вжито у поєднанні з іншими засобами. Аргументація більшості монологів Геродота ефективна.

3. Діалог – друга за поширеністю форма аргументаційного мовлення персонажів Геродота, для якої найбільш характерний такий компонент, як аргумент. Найрідше зустрічається гарантія, що зумовлено складністю побудови чотирирівневої аргументації. Основним засобом підсилення аргументації в діалозі виступає антитеза. У діалогах не завжди перемогу здобуває мовець, який використовує найбільшу кількість засобів підсилення своєї аргументації.

4. Мовлення персонажів у формі полілогу представлене найменше, що зумовлено труднощами автора в оформленні, узгодженні такої бесіди зі збереженням композиційної цілісності та складністю сприйняття великого обсягу інформації мовцем, читачами/слухачами. Ключовою риторичною фігурою підсилення аргументації знову постає антитеза. Висока концентрація засобів аргументації у репліках полілогу майже завжди гарантує перемогу позиції мовця.

5. Антитеза – це домінантна синтактико-стилістична фігура аргументації Геродота. За зовнішньою структурою вона буває проста, дво-, три-, чотири-, п'яти- та шестичленна. В межах антитез простежується тенденція до вживання протиставних часток, артикля у дистрибутивній функції, єднальних сполучників тощо. За внутрішньою структурою антитези виражені переважно різнокореновими антонімами, проте нерідко трапляється й однокоренева, безморфемна та контекстуальна антонімія. Серед антитез функціонує окремий тип, для якого

притаманна непропорційна кількість опозицій (1:2, 2:3 тощо). Таку антитезу кваліфікуємо як асиметричну.

6. Найефективніша стратегія аргументації базується на принципі золотієї середини, коли аргументація дворівнева чи триврівнева, а вживання синтактико-стилістичних засобів – помірковане.

Актуальність дослідження зумовлена науково-практичною необхідністю подальшого розвитку інтердисциплінарних досліджень, зокрема потенціалів теорії аргументації та функціональної стилістики на матеріалі різних мов, у тому числі й старогрецької, проблематика яких в Україні спрямована на залучення до текстової бази досліджень творів різних жанрів та функційних стилів, вдосконалення підходів, методології, категорійного апарату теорії аргументації, що регламентуватимуть подальші дослідження цього феномена.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше для дослідження аргументації залучено текст твору історичного жанру, стиль якого запропоновано трактувати як науково-художній, а в межах аналізованого тексту вперше зроблено спробу визначити аргументаційну структуру промов персонажів «Історії» в межах різних форм мовлення (монологічного, діалогічного та полілогічного), виявлено стратегію розгортання аргументації, залежність її результативності від комбінації застосованих на різних рівнях синтактико-стилістичних фігур, встановлено коефіцієнт їхньої концентрації. Як синтактико-стилістичну домінанту визначено антитезу, аналіз якої призвів до виокремлення такого типу антитези як асиметрична.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено відповідно до плану науково-дослідницької роботи кафедри класичної філології Львівського національного університету імені Івана Франка. Тема дисертації є частиною комплексних наукових тем факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка: 1) «Лінгво-когнітивні та дискурсивні аспекти функціонування германських, романських та класичних мов» з номером державної реєстрації 0117U001394; 2) «Сучасні напрями формування структурно-семантичних і когнітивно-дискурсивних парадигм

германських, романських і класичних мов» з номером державної реєстрації 0114U004243; 3) «Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсні парадигми германських, романських і класичних мов» з номером державної реєстрації 0111U008010.

Теоретична цінність роботи. Поглиблено окремі аспекти теорії аргументації в напрямку 1) висвітлення у тексті історичного жанру давньогрецької літератури особливостей аргументації в конкретних формах мовлення (монолог, діалог, полілог), встановлення притаманних їм аргументаційних схем; 2) введення в методологію дослідження фактору комбінації синтактико-стилістичних одиниць і коефіцієнта їхньої концентрації; 3) розробки критеріїв визначення засобів досягнення ефективності аргументації; 4) визначення типологічних ознак антитези як синтактико-стилістичної домінанти аргументативного тексту.

Практична цінність дисертації пов'язана з можливістю використання її результатів на заняттях з аналітичного читання та інтерпретації текстів давньогрецьких авторів, у лекційних курсах з античної літератури та риторики, для створення навчально-методичних посібників відповідної тематики, а також у науково-пошуковій роботі студентів і аспірантів.

Особистий внесок здобувача. Всі результати наукового дослідження отримані дисертантом особисто, всі статті написані одноосібно.

Апробація результатів роботи. Основні положення та результати дисертації висвітлено у доповідях та повідомленнях на всеукраїнських та міжнародних конференціях: V та VII Міжнародних конференціях «Пріоритети германського та романського мовознавства» (Луцьк – Світязь, 2011, 2013), Міжнародній конференції «Класична філологія у контексті сучасності» (Чернівці, 2011), VI Міжнародній науково-практичній конференції «Мови і світ: дослідження та викладання» (Кіровоград, 2012), Міжнародному колоквиуму мовознавчих наук «Євген Кошеріу» (Чернівці, 2013), Науково-практичній конференції «Present and Future of Philology in the era of globalization» (Будапешт, 2015), Міжнародному колоквиуму мовознавчих наук «Євген Кошеріу»: Зміна лінгвістики і зміни в лінгвістиці (Чернівці, 2019).

Окрім цього твердження дослідження та його результати обговорювали на звітних науково-практичних конференціях викладацько-професорського складу ЛНУ ім. Івана Франка (2010-2022).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 16 одноосібних наукових праць, з яких 8 статей у фахових виданнях України, 3 статті у міжнародних наукових збірниках, 5 тез доповідей наукових конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації – 217 сторінок, основний текст представлений на 194 сторінках. Список використаних джерел налічує 225 позицій.

Розділ 1. АРГУМЕНТАЦІЯ ТА ФАКТОРИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ.

1.1. Етапи розвитку теорії аргументації.

До середини ХХ століття більшість питань, що віднесені сьогодні до сфери аргументації, розглядали у рамках проблематики доведення, діалогу та спору, логіки й риторики. Увагу філософів і вчених інших галузей науки до аргументації як до особливого феномена привернула в 1949 році публікація робіт бельгійського вченого Х. Перельмана [3:71]. Проте це не означає, що до того часу досліджень аргументації не проводили. Навпаки, історія вивчення цього явища займає не одне століття і бере свій початок ще з часів Античності.

Мистецтво аргументації у Давній Греції було надзвичайно розвинутим. Його високо цінували, адже вміння доводити свою позицію допомагало досягти успіху в політиці, виграти справу на суді, викликати позитивне враження в оточення [2:11]. Саме тому темі аргументації присвячено не один пасаж у працях тогочасних філософів, що стали, так би мовити, протонауковцями. Так, Ж. Ваал, говорячи про традиції дослідження аргументації, називає філософів егейської школи Парменіда, Зенона, софістів. Г. А. Брутян, пов'язуючи з Античністю початковий етап становлення аргументації, оцінює багато фрагментів античних авторів як такі, що присвячені «аргументативному дискурсу» [3:83].

Мабуть, найбільший вклад у розвиток теорії аргументації зробили Платон та, особливо, Аристотель. Саме він увів поняття «топос», «тезис», «ентимема», що сьогодні належать до аргументативної науки, склав список логічних помилок, слідом за Платоном роздумував над «ідеальним аргументатором», піднімав питання етики та цінностей в аргументації. Доповненням, уточненням і новим трактуванням праць останнього займалися вчені Середніх віків та наступних епох, серед яких Джон Лок, Блез Паскаль, Антуан Арно та П'єр Ніколь.

Наступний етап науки про аргументацію – ХХ століття, що характерне функціонуванням різноманітних концепцій та напрямків, основними з яких є «нова риторика» Х. Перельмана та Л. Ольбрехтс-Тітеки, «неформальна логіка» Д. Е.

Блера та Р. Джонсона, «радикальний аргументативізм» О. Дюкро та Ж. -К. Анкскомбра.

Головним завданням «нової риторики» стало вивчення всіх типів аргументів у всіх типах висловлювання за будь-якої аудиторії. У цій риторичній традиції аргументацію аналізують як засіб досягнення простого переконання пасивного отримувача тексту. Іншими словами, в риторичній аргументації автор не лише не зобов'язаний наводити можливі аргументи на тезис опонента, але може взагалі їх не мати. З цього погляду риторична аргументація характерна відкритістю та невизначеністю [155:310].

В 70-ті роки ХХ століття в Канаді та США набув поширення новий підхід до вивчення аргументації, відомий під назвою «неформальна логіка» (informal logic). Вона ставила перед собою ціль створити норми та процедури інтерпретації, оцінки та побудови аргументації. З іншого боку, для прихильників неформальної логіки важливими були в першу чергу відношення між посиленнями та висновками аргументації і, щоб їх інтерес не зводився до вивчення лише роздумів, скерованих на переконання [31:17].

О. Дюкро та Ж. -К. Анкскомбр на початку 70-х років запропонували лінгвістичний підхід до проблеми використання мовних засобів в аргументації, вважаючи, що всі висловлювання, котрі спонукають слухача чи читача до якогось висновку (часто імпліцитно), мають аргументативну природу. Вони називали свою концепцію радикальним аргументативізмом (radical argumentativism) [31:18].

Попри існування нових течій, аргументацію вивчають сьогодні й у «класичному руслі» – у діалектиці та риториці. Для сучасних прихильників діалектичного напрямку аргументація – це частина процедури, яку використовують з метою вирішення суперечностей шляхом врегульованої дискусії. Вони прагнуть розробити надійні правила, спрямовані на усунення розбіжностей. Перші кроки в напрямку створення нової діалектичної концепції представлено у працях Е. Барта й Е. Крабе. Їх вважають основоположниками формальної діалектики, де під

поняттям «формальний» розуміють строго регламентовану форму гри-діалогу та діалогічної гри [31:19].

У книзі Ф. Х. Ван Семерена та Р. Гротендорста «Мовні акти в аргументативній дискусії» («Speech Acts in Argumentative Discussions», 1984) запропоновано теорію аргументації, названу прагма-діалектикою (pragma-dialectics), в рамках якої виокремлюють ідеальну модель критичної дискусії, що складається з чотирьох стадій і в основі якої – низка правил, які становлять кодекс раціональної поведінки учасників дискусії [31:20-21].

Після появи новаторської роботи Х. Перельмана та Л. Ольбрехтс-Тітеки ряд учених у США почали відзначати у своїх працях раціональні властивості риторики. Німецький вчений Дж. Коппершмідт пішов ще далі, стверджуючи, що риторика – один з основних елементів теорії аргументації. На думку голландських дослідників Ф. Х. Ван Семерена та П. Хоултлоссера, на кожному етапі діалектичного процесу вирішення розбіжностей у поглядах завжди наявна риторична мета [31:21-22].

У радянській філософській мові термін «аргументація» як ключовий для відповідної галузі досліджень з'явився в 70-ті роки. Сталося це завдяки діяльності Г. А. Брутяна і сформованого навколо нього колективу дослідників аргументації, котрих згодом стали називати єреванською школою [3:77]. Загалом, як зауважує А. П. Алексєєв, радянські філософи не мали схильності протиставляти аргументацію до доведення [3:78].

Працю радянських теоретиків аргументації продовжують на теренах СНД Е. П. Агапов [2], А. П. Алексєєв [3], Л. Г. Васильєв [32;33], В. А. Гуторов [56], Т. П. Третьякова [155]. В Україні ж дослідженням аргументації займається А. Д. Белова [15-19], а також О. В. Бекетова [14], І. Зарицька [67], О. М. Красненко [97].

Через різноманітність шкіл і течій у вивченні аргументації функціонує ціла низка визначень цього поняття. К. О. Бура наголошує, що категорійний апарат теорії аргументації в цілому потребує доповнень, уточнень та узгоджень. Навіть сам термін «аргументація» залишається багатозначним і неусталеним [27: 18]. Так, Р. Ріке та М. Зіларс вважають аргументацією процес висування, підтвердження й критики тверджень і заяв, що стосуються абсолютно різних галузей знань і

практичної діяльності [204:2]. На думку Ф. Х. Ван Ємерена, аргументація – мовленнєвий акт, що складається з низки висловлювань, призначених для того, щоб обґрунтувати або спростувати висловлену думку, та спрямованих на те, щоб переконати в прийнятності цієї висловленої думки [64:18]. Цього визначення дотримується ціла низка авторів [67; 154; 2], з ним перегукується дефініція О. М. Красненка [97:274]. Проте, визнання набули й інші визначення. Зокрема Л. Г. Васильєв розуміє аргументацію як знакову підсистему, де системою визнано мову, природну або штучну, залежно від того, яку версію аргументації обрано для розгляду. Як і будь-яке людське знання, аргументацію, як знакову систему, породжено силою людського розуму [32:18].

А. Д. Белова вважає аргументацію комунікативною діяльністю суб'єкта в триєдності вербального, невербального та екстралінгвістичного, метою якої є переконання адресата через обґрунтування правильності своєї позиції [16:5]. Вчена вперше наголошує на важливій ролі невербальних компонентів аргументації (зокрема, вводить поняття комунікативного мовчання та сіленціального знаку [16:81]) та екстралінгвістичних факторів, які, на її думку, вкрай важливі для політичної аргументації, адже та апелює насамперед до сформованої в суспільстві аксіологічної системи [16:136]. Подібної думки дотримується О. Фрілі, який зазначає, що аргументація надає пріоритет логічним принципам, хоча й визнає її етичні й емоційні аспекти [182:7].

А. П. Алексєєв трактує аргументацію як інтелектуально-мовну діяльність, що складається із побудови адресованого певній особі (або групі осіб) тексту таким чином, щоб на основі прийнятих адресатом тверджень (їх називають посиланнями або основами аргументаціями) було прийняте нове твердження – тезис аргументації [3:10].

Г. А. Брутян визначає аргументацію як спосіб мислення, в процесі котрого висувають певне положення як доказуваний тезис; розглядають докази на користь його істинності й можливі протилежні докази; дають оцінку основам й тезису доказування, так само як основам і тезису спростування; спростовують антитезис, тобто тезис опонента; доводять тезис; створюють переконання в істинності тезису

й хибності антитезису як у того хто доказує, так і в опонентів; обґрунтовують доцільність прийняття тезису з метою вироблення активної життєвої позиції й реалізації певних програм, дій, що впливають із доказуваного положення [26:7]. Як видно, це визначення докладно описує механізм аргументації.

Для неї притаманні своя мета, різна ефективність і певний характер.

Все, що можна піддати хоч найменшому сумніву, вважає В. Г. Васильєв, може стати причиною для аргументування [33:395], ціль же аргументації – переконання реципієнта для створення когнітивного та аксіологічного унісону [16:95]. Конкретизуючи, слід зазначити, що мова йде не про часткове переконання слухачів/читачів, а про те, що аргументатор повинен повністю довести свою точку зору і вмовити/переконати свого опонента [155:310]. При цьому аргументи можна наводити не лише в підтримку тезисів, що видаються істинними, але й у підтримку неправильних або невизначених тезисів [2:5].

У плані визначення мети аргументація суттєво відрізняється від таких засобів впливу на свідомість і поведінку людей, як твори живопису, художні тексти, музика. Ступінь визначення безпосередньої мети аргументаційного впливу значно вищий від ступеня визначення безпосередньої мети впливу за допомогою художніх засобів. Слід підкреслити, що йдеться саме про визначення мети, а не про силу чи ефективність впливу на свідомість і поведінку людей, адже вплив художнього образу може бути незрівнянно сильнішим, ніж вплив великої кількості раціональних аргументів [3:108-109].

З цього випливає, що вербальні та невербальні засоби мистецтва ставлять собі іншу мету, ніж аргументація. З цією думкою можна погодитися частково, адже деякі тексти скеровані прямо на те, щоб переконати людей у певних поглядах і схилити до вчинення певних дій. А це і є мета аргументації, як ми вже зазначали вище. Для підтвердження цього можна назвати деякі українські *художні* твори революційного характеру, які відкрито закликають до боротьби з іноземними загарбниками чи проти класової нерівності тощо. Це зокрема творчість І. Я. Франка, де він продемонстрував обидва цих аспекти: у «Захарі Беркуті» жителі села Тухля протистоять монгольській навалі, а в «Борислав сміється» зображено

революційну боротьбу робітників проти капіталістів. Звісно, що автор цих творів мав на меті закликати до боротьби й переконати у тому, що навіть мала кількість людей здатна переписати хід історії. З іншого боку важко не погодитися з тим, що існує й інший тип творів, де аргументація, якщо й справді присутня, то відступає далеко на задній план. Отже, доходимо до висновку, що наявність аргументаційної мети у творі, залежатиме першою чергою від самого твору та від задуму автора.

У Геродота можна виділити основну ціль аргументації – переконати аудиторію у правдивості написаного та змусити її прийняти висунуті тези, а також цілий ряд додаткових цілей. Це зумовлено тим фактором, що аргументація в «Історії» фактично належить Геродоту, адже він її написав, звів до певних схем, але за змістовою семантикою – це аргументація осіб, яких Геродот описував. Відповідно, ціль цієї аргументації відрізняється від основної, поставленої автором «Історії». Для кращого розуміння розглянемо приклад з третього розділу четвертої книги «Історії». У ньому один зі скіфів закликає свій народ вийти битися з рабами, не як з рівними – з однаковою зброєю, а взяти батоги і «вказати їм їхнє місце». Мета аргументації – щоб скіфи прийняли тезис, що з рабами треба поводитися як з рабами. Ціль цієї аргументації зовсім не відповідає основній меті «Історії» – щоб люди повірили у факт, що один зі скіфів справді таке казав і переконував народ так вчинити. Це аргументація скіфа, хоча й оформлена та записана Геродотом, який переконливо виразив її у формі прямої мови з риторичним запитанням і побудовою речень у формі синтаксичного паралелізму.

Говорячи про повне чи часткове переконання аудиторії, слід назвати таку ознаку аргументації як ефективність. Оцінюючи ефективність аргументації, варто враховувати співвідношення того ступеню і тієї якості прийняття тезису, котрих мав намір досягти аргументатор, і того ступеню і якості, які реально досягнуті. А втім, ефективність аргументації оцінюють перш за все за її безпосереднім результатом, а це – прийняття аргументованого положення або ж відмова від нього [3:142].

Через те, що ефективність аргументації буває різною, і навіть при логічно правильній аргументації її результат може бути негативним, з ефективністю

пов'язана інша ознака аргументації – ризик. Аргументація, зауважують Джонстон та Блер, містить в собі ризик невдачі, як гра завжди містить в собі ризик поразки [192:30].

Якщо говорити про ефективність «Історії», то слід відзначити, що твір Геродота мав величезний вплив, адже зберіг свою актуальність і до сьогодні. Проте переконати абсолютну більшість Геродотові не вдалося, тож можна сказати, що його аргументація була частково успішною. Адже вже в Античності проти нього виступали Ктесій (лікар при перському дворі 415-398), історики Діодор, Страбон, Плутарх та інші. Навіть публікація в 1566 році у Женеві «Апології Геродота» Етьєна не припинила критики, що тривала аж до ХІХ століття. Це й не дивно, адже сьогодні відомо, що твір Геродота – історична розповідь, що, беззаперечно, містить низку підтверджених у наш час історичних фактів, але вони подані в перемішку з легендами та фольклорними розповідями, які становлять літературну, а не історичну цінність і не претендують на правдивість. Сам Геродот не намагався при написанні «Історії» та при публічних читаннях чітко розмежувати історію та новели, що зумовлено світоглядом тогочасної людини, що ще не втратила віру у надприродні здібності богів. Однак, кількість неймовірних, фантастичних фактів у його «Історії» була надто великою, навіть для греків з їхньою міфологією, що й викликало хвилю недовіри, яка огорнула його твір на багато століть. Не повіривши в окремі розповіді Геродота, люди часто не вірили у твір загалом. Однак, слід вказати й на іншу сторону медалі – були люди, які захищали його твір, вірили в нього й намагалися підтвердити його розповіді фактичним матеріалом. Можливо, саме це й підштовхнуло істориків наступних поколінь до пошуків правди й зумовило швидкий та інтенсивний розвиток історичної науки. Саме в цьому, попри не стовідсоткову ефективність аргументації, полягає заслуга Геродота.

Ще один вагомий елемент аргументації, без якого вона неможлива – сторони аргументації. Ними виступають той хто аргументує, і той, кому ця аргументація адресована. Першого називають «оратор», «аргументатор», «аргументуючий», а другого – «аудиторія», «реципієнт», «респондент». Відповідно до сторін у

наукових працях існують окремі класифікації аргументації. На деяких з них зупинимося детальніше.

Теоретик аргументації Е. П. Агапов виокремлює два її типи відповідно до аудиторії: універсальна та контекстуальна аргументація. Універсальну аргументацію можна застосувати до будь-якої аудиторії. Контекстуальна аргументація – це аргументація, ефективність котрої обмежена аудиторіями [2:36-37].

А. П. Алексєєв розмежовує умовну та безумовну аргументації. Об'єкт умовної аргументації – це уявний слухач або ідеальна аудиторія, котрі не тотожні аудиторії, що реально сприймає й оцінює поточну аргументацію. Ситуація, коли аргументацію, адресовану уявному реципієнту, виносять на розсуд реципієнту реальному, характерна, наприклад, для наукових досліджень. Безумовна аргументація – це та, котра звертається до реального реципієнта, слухача або читача відповідного тексту [3:172].

Дотримуючись термінології, запропонованої А. П. Алексєєвим, аргументація Геродота – безумовна, адже він не просто писав свою «Історію», він ще й активно її розповсюджував, переїжджаючи від міста до міста, де виступав із лекціями або ж навчав молодь. Про це неодноразово згадують античні, зокрема Плутарх у своїй праці «Про підступність Геродота». Е. Тайрелл зазначає, що Геродот кидав виклик своєї аудиторії, змушуючи її погоджуватися або не погоджуватися з його думками й аргументами [217:260]. Факт, що Геродот виносив свій твір на розгляд реальному реципієнту свідчить на користь того, що його твір – наукове дослідження.

А. П. Алексєєв зазначає також, що у питанні про роль суб'єкта й адресата аргументації досить чітко виокремлені підходи, котрі умовно можна назвати «монологічним» і «діалогічним» [3:113]. Г. А. Брутян зазначає, що аргументація здійснюється у всіх можливих формах мислення [26:32].

Аргументацію автора «Історії» важко обмежити рамками монологу чи діалогу в нашому розумінні. Адже його твір – це в основному монологічна розповідь, однак і вона містить діалогічну полеміку з окремими особистостями, наприклад, з логографом Гекатеєм. Окрім того, Геродот вдається подекуди й до прямої мови,

часто у формі монологу, діалогів чи полілогів героїв твору. П. Франгакіс називає такі основні причини залучення прямої мови окремих персонажів у Геролдота: 1) висвітлити різні версії історії; 2) наголосити чи пролити світло на окремі факти 3) пояснити різні джерела походження певної історії [181:20]. Е. Тайрелл зазначає, що оповідач [Геродот] вільний втручатися або не втручатися у свою оповідь, подеколи подаючи більше своїх думок чи зауважень, а подеколи змушуючи аудиторію повністю забути про його опосередковану присутність [217:260]. Щодо адресата його аргументації, то він змінюється, залежно від творчого задуму автора та інформації, яку слід аргументувати, і може бути як узагальненим (ідеальним), так і конкретним. Такі зміни стосуються й кількісного складу Геродотової аудиторії.

Згадані вище класифікації стосуються сторони адресата. Проте, значну роль у теоретичних дослідженнях виділено й особі адресанта – аргументатору. Перші роздуми над особою, що аргументує, знаходимо вже в Платона й Аристотеля, де виступає ідеальний аргументатор, тобто людина, що постійно шукає істину, безкорисно їй віддана і тому під час аргументації постійно дбає про предмет мови, а не про те, яке враження вона створить для слухачів [2:11]. Ідеальний аргументатор Аристотеля, як і ідеальний аргументатор Платона, прагнув до істини, хоча філософ зазначає, що не у всіх сферах встановити істину можливо [2:12]. Аристотелева етика аргументації допускає переслідування аргументатором своїх особистих інтересів (наприклад, виграти справу в суді) [3:204].

Характеристика зразкового аргументатора може мати різний вигляд залежно від філософських, суспільно-політичних та інших поглядів автора, а також залежно від соціокультурного контексту епохи [3:159]. Так, у наш час особу аргументатора не відокремлюють від мети аргументації, а також наголошують на його здатності впливати на реципієнта.

Аргументатор розглядає реципієнта як такого, що знаходиться поза сферою грубого впливу – як суб'єкта, що наділений свободою у відношенні до прийняття твердження чи здійснення вчинків, до яких його заохочує аргументатор. Реципієнт наперед наділений правом відкинути твердження аргументатора або відмовитися від здійснення відповідного вчинку [3:109].

Стосовно ж особи аргументатора в «Історії», то з цього приводу виникає кілька думок. По-перше, у цьому творі наявний основний аргументатор – Геродот, який власне й аргументує все, що пише, відомими йому способами. Таким чином, основний аргументатор – це письменник (історик) і лектор (Геродот виступав із лекціями). Е. Тайрелл порівнює коментування автором певних пасажів до перегляду фільму, коли хтось регулярно натискає на «паузу», щоб щось пояснити чи додати необхідну інформацію [216:30]. Однак, в «Історії» зображено різних історичних осіб, передано їхні думки, світогляд, і дуже часто розмови та публічні виступи. Персонажі «Історії» – допоміжні аргументатори. По-друге, слід відзначити, що Геродот як аргументатор, далекий від ідеального аргументатора у Платона, чи аргументатора Аристотеля, хоча з останнім певну схожість таки простежуємо. Історик, хоча й шукає істини, переслідує й іншу, не менш важливу мету – зробити свою розповідь цікавою та захопливою. А це означає, що він дуже часто відхиляється у бік нереального, надприродного, якомога далі від банальної реальності. Така позиція Геродота-аргументатора диктує свої правила у виборі стилю твору. У нашому дослідженні ми зосередилися довкола аргументативних конструкцій допоміжних аргументаторів, адже визначення ефективності аргументації основного аргументатора – Геродота видається надто суб'єктивним.

У дослідженнях останніх десятиліть фігура адресата набуває самостійного значення. Так, Г. Джонстон переконаний, що справжня аргументація можлива лише тоді, коли респондент не є безпристрасним чи пасивним стосовно того, що говорить аргументатор. Вона відбувається тільки тоді, коли респондент сам зацікавлений у результаті аргументації [192:33].

Таким чином аналіз теоретичних джерел дозволяє констатувати, що аргументація як явище відоме науці вже давно. В її історії вивчення можна простежити існування багатьох підходів, концепцій, шкіл і течій, а відповідно і трактувань та визначень. Простежується тенденція до розгляду питань теорії аргументації не тільки в площині класичної філософії, логіки, риторики, але й крізь призму інших точних і гуманітарних наук, зокрема лінгвістики. Одним з основних елементів теорії аргументації визнається риторика та залежність аргументаційного

впливу від художніх засобів. На основі аналізу визначень різних дослідників пропонуємо дефініцію явища аргументації, що стане основною в роботі: аргументація – це особливий вид кодування мовленнєвої діяльності з чіткою структурою, в основі якого лежить логічне обґрунтування тезису різними способами та з різною метою залежно від кожного конкретного випадку.

Для аргументації властивий свій механізм і своя мета, що полягає у доведенні своєї точки зору та в переконанні в цьому аудиторії й може мати передбачений або непередбачений характер, а отже супроводжується певним ризиком фіаско, що дозволяє говорити про її результативність. Науковці в межах різних класифікацій виділяють також сторони аргументації, якими виступають адресант, який безпосередньо пов'язаний з метою аргументації й завдання якого – майстерно переконувати, та адресат, завданням якого є у той чи іншим спосіб реагувати.

1.2. Логіко-лінгвістична структура аргументації

Як зазначено вище, аргументація – це система з чіткою структурою. Її компонентами виступають: тезис, аргумент, посилення, гарантія.

Термін «тезис» вперше запропонував ще Аристотель. П. Хоутлоссер, провівши аналіз функціонування цього поняття у працях філософа, прийшов до висновку, що для Аристотеля тезис – це думка шанованого філософа щодо спірної філософської проблеми, протилежна до думки інших людей, з котрими є сенс сперечатися [31:37].

З того часу розуміння цього поняття змінилося й удосконалилося. Сьогодні під тезисом розуміють твердження (або систему тверджень), котрі аргументуюча сторона вважає за потрібне нав'язати аудиторії [2:5], судження, виражене у формі пропозиції [3:127-128].

На рівні з цим терміном функціонують поняття «точка зору» та «думка». При цьому усне чи письмове висловлювання буде точкою зору (point of view), якщо воно виражає позитивну чи негативну позицію автора щодо змісту

висловлюваного, даючи змогу, таким чином, точно визначити, що має намір відстоювати той, хто говорить чи пише [31:23].

Термін же *думка*, згідно з Д. Шіфрін, означає психічний стан, котрий доступний лиш самому мовцеві. Людина, що висловлює свою думку, в першу чергу вірить у правдивість своїх слів, а не в істинність того, що говорить. Вчений вважає, що думка не потребує доказів, а точка зору – потребує; точку зору треба захищати від критики [207:236; 208:244].

На думку П. Хоутлоссера, терміни тезис і точка зору позначають одне і те саме поняття, хоча їх використовують у різних теоріях. І тезис, і точка зору є частиною дискусії, і обидва ці поняття передбачають потребу їх відстоювати за допомогою аргументів [31:53].

Аргументи, докази або основи доказування – це вихідні теоретичні або фактичні положення, за допомогою яких обґрунтовують тезис. Логічний зв'язок між аргументами й тезисом називають демонстрацією [2:48]. Майже всі дослідники як синонім застосовують ще термін «посилання».

Не слід плутати таке розуміння аргументу з його тлумаченням літературознавцями. Аргументом літературознавці називають виголошене на початку драматичних та епічних творів Античності стисле формулювання подальших подій, до сприйняття яких автор готує своїх реципієнтів [88:90]. Таке тлумачення аж ніяк не вписується у теорію доведення.

Аргументи поділяють на багато видів, утім більшість класифікацій приділяє більшу увагу некоректним аргументам, тобто таким, що не мають відношення до справи, але ставлять за мету перемогти в суперечці. Серед них найуживанішими є: аргументи до авторитету, до публіки, до особистості, до марнославства, до сили, до жалю, до незнання. Такі некоректні аргументи називають аргументами *ad hominem* (до людини). Їм протиставляють аргументи, що мають відношення до суті питання і скеровані на встановлення істини. Вони мають назву аргументи *ad rem* (до суті справи). Такими аргументами можуть служити принципи певної теорії, дефініції понять, прийняті у науці, судження, що описують визнані факти, доведені раніше положення [2:62]. На думку А. Д. Белової, в ідеалі, персуативний процес досягає

своєї мети завдяки правдивості аргументів, їх несуперечливості, достатності й послідовності їх викладу [16:9]. Проте, як побачимо далі у тексті, це не завжди так.

Дж. Нолт виокремлює два типи аргументів: *незалежні* (*split-support*) – такі, що мають дві або більше незалежні лінії роздумів і ведуть до одного і того самого тезису та *нормальні* (*normal*), котрі не є незалежними і забезпечують підтримку висновку спільно [198:31-33].

Що ж до посилань, то Л. Г. Васильєв пише, що в аргументі (тезисі, підкріпленому посиланнями) може бути кілька посилань, з яких одні – невіддільні (семантичні), інші – підхожі (прагматичні) [32:16]. Теорія аргументації знає також такі посилання як «невиражені».

Античні топічні системи містять класифікації типів доказів, і цим самим вказують на місця (*locations*) або топоси (*topics*), де можна знайти ці докази. У більшості пропонуванних у цьому випадку місць існує певний зв'язок між посиланням, котре може бути вибраним, та тезисом, котрий може бути доведений [31:100]. Таким чином третім типом організаційних форм аргументації виступають топоси. У сучасному мовознавстві поняття топосу набуває все ширшого значення. Ним позначаються не тільки певні частини промови, але й приклади. У своєму дослідженні О. В. Бекетова під «топосом» розуміє логічні структури зі значенням очевидності, авторитету, умови, завдання, розподілення, часу, причини, наслідку, умови та ін., які можуть знаходити своє вираження у формі сталих кліше, використовуються для формулювання та обґрунтування певних пропозицій та являють собою організаційні форми аргументації [14:3]. Отже, топоси як своєрідні кліше, слугують певним прикладом, підтримують зв'язок між тезисом й аргументом. Античне ж поняття «топос» відповідає у сучасній теорії аргументації поняттю «аргументаційна схема» [31:100].

Описані вище елементи – це частини структури аргументації, яка своєю чергою поділяється на макро- та мікроструктуру. Макроструктура узагальнює змістовно пов'язані аргументи, знаходить свій відбиток у поділі на частини тексту (вступ, основну частину, закінчення) та служить для членування довгих ланцюгів аргументації або для узагальнення змістовно пов'язаних аргументів. Під

мікроструктурою О. В. Бекетова розуміє частини аргументації в межах речення чи абзацу, або ті, які маніфестують реалізацію певної кінцевої позиції в межах кількох абзаців [14:4].

За структурою аргументацію поділяють на окремі типи, які не завжди збігаються у різних авторів. Так, Ф. Хенкенмас *одиночній* (single) аргументації протиставляє *складну* з уваги на кількість доказів – в одиночній він один, а в складній (тобто комплексній) – їх кілька. У складі останньої виокремлено множинну (multiple), складено-складову (coordinatively compound) і підрядно-складову (subordinatively compound) [185:15].

Інше бачення мають Р. Джонстон і Д. Блер. Вони говорять про одиночну аргументацію, якщо вона містить один «набір посилянь» (one premise set) і один висновок [31:37]. Конвергентна аргументація складається з комбінації двох або більше наборів посилянь, а відповідно – з поєднання кількох аргументацій [31:38].

Різниця між складеною та множинною аргументацією полягає, отже, не в тому, що складена аргументація описує зв'язок між посиленнями в межах одного одиночного доказу, а множинна аргументація складається з сукупності одиночних доказів, а в тому, що відношення між одиночними доказами, котрі складають ці два типи складної аргументації, є цілком різними. При множинній аргументації кожна з одиночних аргументацій, що входять до її складу, представляє альтернативний захист однієї й тієї ж точки зору. При складеній аргументації, на відміну від множинної аргументації, всі одиночні аргументації, що до неї входять необхідні для захисту точки зору [31:142].

Логіко-лінгвістичну структуру, в якій проявляється аргументація, називають «аргументаційною конструкцією», яку розуміють як сукупність речень, виголошених або записаних певною особою (аргументатором) і адресованих певній іншій особі або групі осіб (реципієнту, аудиторії) [3:129].

Аргументаційні конструкції можна передати схематично на аргументаційній карті (Греннан В. пропонує використовувати структурні діаграми [184:38-47]) Аргументаційна карта містить позначення компонентів, представлених у тексті аргументаційних конструкцій і дозволяє фіксувати зв'язки між конструкціями та їх

складовими, а також проводити найпростіші «вимірювання» [3:13]. Така фіксація відбувається у формі аргументаційних схем. Термін «схема аргументації» або «аргументаційна схема» (відповідно до французького терміну *scheme argumentatif*) вперше запропонував Х. Перельман [31:99].

Схеми на позначення аргументаційних конструкцій розглянув А. П. Алексєєв [3:13-15]. Вони різняться за складністю і можуть містити меншу або більшу кількість основ (посилань), можуть складатися з інших, простіших аргументаційних конструкцій. Подібні розбіжності фіксують такі показники, як кількість рівнів аргументаційної конструкції та кількість посилань на кожному з рівнів.

Крім того, аргументаційний аналіз передбачає не лише виділення в тексті основних тезисів і їхніх основ (а також логічних основ цих основ), але й урахування різноманітних способів підтримки обґрунтувань автора, що включають описи, пояснення, введення в історію питання і навіть відступи, що не мають прямого стосунку до теми. Такі додаткові компоненти, які включив у свої схеми С. Тулмін [215], наводить А. П. Алексєєв [3:134-138]:

Рис. 1 Схема аргументації за С. Тулміном

Дані (інформація) D (від англ. *data*) дають нам право зробити висновок (висунути тезис) C (від англ. *claim, conclusion*). Речення такого типу С. Тулмін називає гарантіями (від англ. *warrants* – позначають літерою W). Одні гарантії дозволяють при необхідності переходити від фактів до тезису, інші – лише з вірогідністю. У першому випадку тезис має модальний кваліфікатор (Q) «необхідно», в другому – «можливо» або «припустимо». Іноді можна вказати

умови, за яких неможливо отримати тезис із даних (від англ. rebuttal) R. Ще один вагомий елемент схеми аргументації за С. Тулміном – основа (від англ. backing, позначають літерою В) використаних гарантій. Таким чином, за нашими гарантіями повинні знаходитися певні інші гарантії, без котрих ці гарантії не матимуть сили. Такими гарантіями й слугує основа В. Однак, А. П. Алексєєв застерігає, що не кожна аргументація може містити всі ці елементи [3:139-140].

Попри дослідження елементів, що входять до логічної структури аргументації, важливим видається вивчення і порядку їхньої появи при аргументації.

Як вважає знову ж таки С. Тулмін [14:3], початком або кінцем аргументації є висновок, або початкове твердження, яке має бути доведеним. Для обґрунтування цього твердження вводяться аргументи, які С. Тулмін називає даними. Зв'язок між твердженнями та даними встановлює кінцеве правило. Останнє підкріплюють реальні факти. За правдоподібність висновку відповідає оператор. У кінці вводять виняткові умови, які обмежують дію кінцевого правила.

У риториці розгортання аргументації складається з лінійно-ієрархічної послідовності висловлень, яка моделює логіко-риторичну послідовність: поняття – судження – умовивід. Елементи зазначеної послідовності покладено в основу аргументативного процесу як його складники: *теза – аргумент / контраргумент – демонстрація і висновок* [96:274].

У науковому тексті, наприклад, автор упорядковує матеріал штучним шляхом, який реалізований трьома основними способами: дедуктивним, індуктивним, компаративістським (або аналогічним) [91:62-63]. Незалежно від способу викладу матеріалу, спочатку подають сильні, потім – слабші, а наприкінці – найсильніші аргументи (правило Гомера) [96:274].

У художній літературі попри наявність дедуктивного й індуктивного способів вагомішу роль відіграє аналогія. Аналогія – умовивід про належність певної ознаки предмету на основі того, що подібний до нього предмет наділений цією ознакою. Аналогія завжди приводить до проблематичного (можливого) висновку. Однак сила її доказування – слабка. Подібність може видаватися поверхневою або навіть помилковою. Тому аналогія – улюблений засіб переконання в художній літературі,

котрій по її природі протипоказані сильні та прямолінійні прийоми переконання [2:44].

При зверненні до процесу аргументації у висловлюванні наводять вказівку на порядок слідування аргументів, на переформулювання тезисів або попередніх аргументів. Наприклад, за допомогою таких висловлювань, як First (по-перше), Secondly (по-друге), In other words (іншими словами) [переклад тут і далі – Зубченко С. В.]. Зіставлення аргументів і типів аргументації дозволяє створити комплексний аргументативний аналіз [155:317].

Отже, аргументації властива певна структура, ідеальний варіант якої передбачає наявність тезису, аргументу, посилення та гарантії. Ключовими ж її елементами виступають тезис і аргумент, а також зв'язки між ними, відповідно до яких виділяють певні види аргументації. Найпоширеніший спосіб фіксації аргументації – це створення аргументаційних карт, на яких логічну структуру аргументації зображують в аргументаційних схемах. Тобто аргументація – це процес, що відбувається за чітким порядком, який відповідно до ситуації може бути різним і, хоч і підлягає опису, проте проблема чіткої схематичної послідовності процесу залишається справою майбутнього.

1.3. Форми мовлення в аргументативних частинах тексту «Історії»

Геродота

При вивченні аргументації постає важливе запитання: Чи кожен текст містить аргументацію і може називатись аргументаційним?

Оскільки аргументація – інтелектуально-мовленнєва діяльність, то вона здійснюється через побудову тексту певного типу, котрий може складатися зі знаків як письмової, так і усної мови. Можна говорити про логічні засоби та риторичні прийоми аргументації, про її лексичне багатство або ж, навпаки – про її бідність, про тонкі або грубі психологічні прийоми. Так чи інакше, всі ці фактори, що іноді називають засобами аргументації, знаходять своє втілення в тексті, котрий є універсальним засобом аргументації [3:127].

Та чи означає це, що кожен текст, усний чи письмовий, містить аргументацію? Оскільки засобом вираження, фіксації, розповсюдження знання є текст, природним чином виникає питання, чи можна розглядати тексти, що виражають знання, як аргументаційні? У загальному вигляді відповідь на це запитання дає А. П. Алексєєв: значна частина текстів, що виражають знання, аргументаційні. Тексти, в яких зафіксовані докази, слід вважати аргументаційними. Як аргументаційні можна оцінювати й ті наукові тексти, котрі містять різного виду обґрунтування, що не є доказами [3:199]. У цього ж автора читаємо, що аргументаційний текст може містити компоненти, котрі не можна назвати ні тезисом, ні посиленнями, ні вказівкою на зв'язок між ними. Це можуть бути різноманітні визначення, описи, пояснення та приклади, введення в історію питання і навіть відступи, що не завжди мають відношення до суті [3:128-129]. Це дає змогу говорити про залежність тих чи інших форм аргументації від конкретного стилю чи ширше – жанру. Адже у науковому тексті виступатимуть компоненти аргументації одних форм, у публіцистиці – інших, а в художній літературі – ще інших.

1.3.1. Монолог та його ідентифікаційні маркери.

Сучасна наука особливо актуальним вважає питання побудови, творення та сприйняття мовлення індивіда і взаємодію особистостей у процесі спілкування, адже комунікація є основою суспільного існування людей, вираженням сутності індивіда, основою їхнього розвитку та й узагалі існування як людей мислездатних [107:1]. В основу нашого дослідження покладено аналіз аргументації, яка проявляється саме в мовленні окремих індивідів, тож вважаємо за потрібне спершу розглянути особливості різних форм мовлення.

Якщо звернутися до наявних спроб упорядкування форм мовлення, то картина не буде однозначною. Класичне членування передбачає виокремлення монологу, діалогу та полілогу як основних форм мовлення, проте існують і бінарні системи, в основу яких покладено протиставлення лише монологу та діалогу. Втім, як зазначає Н. Н. Зільберман, такі традиційні уявлення про форми мовлення потребують перегляду та переосмислення з врахуванням нових лінгвістичних

знань [71:12]. Беручи до уваги тричленну класифікацію форм мовлення (монолог – діалог – полілог), розпочнемо розгляд аргументативних текстів з монологу та його ідентифікаційних ознак.

У наш час існує безліч визначень цього поняття, часто досить віддалених. Зокрема Є. Б. Яковлева розуміє монолог як комунікативно-мовленнєвий акт, не розрахований на обов'язковість реакції, тим не менше, він містить у собі апелятивність [172:85-86]. Подібної позиції дотримується і Л. І. Мамчур, яка розуміє монолог як більш-менш розгорнуте функційно-комунікативне мовлення одного комуніканта, що є результатом активної його мовленнєвої діяльності, побудоване як висловлювання власної позиції у певному питанні чи проблемі, і здебільшого не розраховане на безпосередню реакцію інших учасників комунікації [107:2]. М. М. Бахтін, навпаки, розглядає монолог як підвид діалогічного мовлення; він відзначає, що кожний монолог є реплікою із великого діалогу [10:296]. Для розуміння обидвох підходів доцільно спершу розглянути визначальні ознаки монологу.

Як зазначає Н. Д. Арутюнова, більша частина мовленнєвих актів чітко адресована [7:358]. В. Г. Колшанський уточнює цю тезу, додаючи, що навіть монологічний текст слід розглядати як двосторонній, тобто такий, що звернений до адресата [92:126]. О. О. Селіванова розвиває цю думку, вказуючи на те, що при монологі форма мовлення належить лише адресанту, а сам монолог розрахований на пасивне й опосередковане сприйняття, а не безпосередньо на мовленнєву реакцію адресата [136:36]. З цього випливає, що невіддільною ознакою монологу є його апелятивність, яка несе за собою обов'язкову реакцію адресата, яка, щоправда, не завжди виражена у мовленнєвій площині. Таким чином, наведені вище дефініції Є. Б. Яковлевої та Л. І. Мамчур варто уточнити в тому, що монолог може й справді не передбачати реакції у філологічному її розумінні, проте все ж на психоемоційному рівні реакція обов'язкова. Інша справа, якою буде ця реакція, адже слова адресанта можуть викликати в адресата незацікавленість чи байдужість або ж навпаки – інтерес, спонукаючи до певних дій та вчинків. Наприклад, у 110 розділі I книги Гарпаг у формі монологу наказує Астіагу вбити маленького Кіра.

Геродот не наводить його відповіді, однак зазначає, що той не вбиває дитину. Цікаво, що Є. Б. Яковлєва, наголошуючи на необов'язковості реакції, зазначає однак, що мета монологу може бути досягнута лише у разі його сприйняття аудиторією [172:85-86], тобто все ж бере до уваги ту чи іншу реакцію аудиторії. Варто відзначити ще й третю позицію, яка, однак, не суперечить першим двом. Вона впливає із твердження Г. О. Винокура про те, що для монологічного мовлення характерні значні за розміром тексти, що складаються структурно та змістовно з пов'язаних між собою висловлювань, які мають індивідуальну композицію та відносну смислову завершеність [39:310]. Окрім того, М. М. Бахтін, відповідно до теорії мовленнєвого спілкування, вважає висловлювання результатом взаємодії мовця і слухача, а монолог, на його думку – це уявний діалог, адже він на щось відповідає, щось спростовує та щось підтверджує, вгадує можливі відповіді та спростування, шукає підтримки тощо [11:430]. Тобто, можна говорити й про діалогічність самого монологічного тексту, який складається із декількох висловлювань, наприклад із риторичного запитання та відповіді на нього, такого собі «діалогу у монолозі», що неодноразово простежуємо і в Геродота, зокрема в четвертій книзі: οἷα ποιεῦμεν, ἄνδρες Σκύθαι· δούλοισι τοῖσι ἡμετέροισι μαχόμενοι αὐτοί τε κτεινόμενοι ἐλάσσονες γινόμεθα καὶ ἐκείνους κτείνοντες ἐλασσόνων τὸ λοιπὸν ἄρξομεν. νῦν ὧν μοι δοκέει αἰχμᾶς μὲν καὶ τόξα μετεῖναι, λαβόντα δὲ ἕκαστον τοῦ ἵππου τὴν μάστιγα ἰέναι ἄσπον αὐτῶν. μέχρι μὲν γὰρ ὄρων ἡμέας ὄπλα ἔχοντας, οἱ δὲ ἐνόμιζον ὅμοιοί τε καὶ ἐξ ὁμοίων ἡμῖν εἶναι· ἐπεὰν δὲ ἴδωνται μάστιγας ἀντὶ ὄπλων ἔχοντας, μαθόντες ὡς εἰσὶ ἡμέτεροι δοῦλοι καὶ συγγνόντες τοῦτο. οὐκ ὑπομενέουσι. (IV,3) – *Що ми робимо, мужі-скіфи? З нашими рабами б'ючись, самі гинучи, стаємо менш чисельними та, їх вбиваючи, будемо правити меншою кількістю в майбутньому. Зараз же мені здається, що списи й луки слід відкласти й, узявши кожен кінський батіг, наблизитись до них. Бо поки вони бачили нас зі зброєю, вони вважали, що є рівними й від подібних до нас. А як тільки побачать, що ми маємо батоги замість зброї, зрозумівши, що є нашими рабами й усвідомивши, вони не будуть чинити опір.*

Ф. С. Бацевич наводить інші ідентифікаційні ознаки, які відрізняють монолог від інших форм мовлення, серед яких підготовленість і керованість мовленнєвими

висловлюваннями, їх спланованість [12:71]. Ця ознака надзвичайно важлива, адже при швидкому темпі комунікації, який часто притаманний діалогу та полілогу відбувається зміна тем дискусії, а в полілозі ще й зміна комунікативних ролей. Усе це зумовлює певну спонтанність висловлювань. Натомість у монолозі мовець має достатньо часу для підготовки свого висловлювання, не переживаючи за те, що його «переб'ють» і звернуть хід розмови в інше річище. Підтвердження цієї думки знаходимо й у Геродота, де у формі добре підготовлених монологів оформлені, наприклад, промови послів чи виступи правителів перед своїми підлеглими. Це зумовлює частково й іншу ознаку, характерну для монологу, а саме певну тривалість монологу в часі (як зазначає Ф. С. Бацевич – ця тривалість значно більша, ніж тривалість реплік у діалозі [12:71]). Щоправда, слід зважати й на те, що кожен монолог має індивідуальний характер і може бути таким самим коротким, а то й коротшим за репліки в діалозі чи полілозі, а самі ці репліки теж можуть бути об'ємними та тривалими. Подібне простежуємо і в Геродота, де зустрічаємо монологи розміром в одне речення або ж досить об'ємні монологічні промови. Наприклад, у дев'ятій книзі «Історії» сторожу священних овець Евенію в межах одного речення повідомляють про відшкодування осліплення (IX, 94) і в тій же книзі вісник полководця Мардонія обвинувачує спартанців у боягузтві й викликає на бій у межах цілої монологічної промови, в якій висуває аж п'ять тезисів і чотири аргументи та вживає чотири стилістичних засоби підсилення (IX, 48).

У класифікації монологів виділяють такі його види: внутрішній (із самим собою) і зовнішній (з адресатом чи аудиторією); міжособистісний (з двома-трьома комунікантами) і публічний (міжгрупове чи масове спілкування); дружній і офіційний (залежно від соціальних або вікових ролей учасників комунікації); художній (у книжних стилях) і розмовний (у побутовому стилі); розповідний, описовий, роздум (залежно від типу висловлювання); безпосередній (в одному просторовому і часовому вимірі) і опосередкований (без активного контакту учасників комунікації); жанровий і тематичний (залежно від обраних комунікантом теми й жанру мовлення) [107:2-3]. У Геродота відзначаємо функціонування майже

всіх наведених типів монологу, що пов'язане з різноманітністю тем, яких торкаються монологи.

Як бачимо, всі три визначення ґрунтуються довкола такої ознаки монологу як апелятивність. Розбіжності виникають лише стосовно реакції на монолог: Є. Б. Яковлева та Л. І. Мамчур вважають її необов'язковою, а М. М. Бахтін, прирівнюючи монологічне мовлення до діалогічного, фактично наполягає на обов'язковості реакції на монолог. Підтвердженням цьому слугуватиме й аналіз монологів у Геродота (117), де навіть поверхневий огляд показує, що реакція наступала: Астіаг відступницьки запевняє Гарпага, що врятований Кір – це дуже добре (I, 118) – реакція: радість Гарпага, відсутність підозри щодо справжніх намірів Астіага; Крез переконує Кіра дати бій на території Томіриди (I, 207) – реакція: Кір пристає на таку пропозицію; Амасій переконує Полікрата викинути дорогоцінну річ (III, 40) – реакція: той викидає золоту каблучку зі смарагдом; Скіфи пропонують іонійцям зрадити персів (IV, 133) – реакція: іонійці обіцяють зробити так, як кажуть скіфи. Таких прикладів – дуже багато, тож ми схилиємося до думки, що реакція на монолог таки обов'язкова, з тією лише поправкою, що вона не обмежена часовими рамками й проявляється не лише вербально, але й в інший спосіб (наприклад – викинутий перстень). Саме на таке розуміння монологу й опиратимемося у нашому дослідженні.

Отже, до основних ідентифікаційних маркерів монологу зараховуємо наявність лише одного мовця, апелятивність, можливість підготувати та керувати мовленнєвими висловлюваннями. Додатковими, але не обов'язковими маркерами слугують наявність реакції на монолог і його менша тривалість у часі, якщо порівнювати з іншими формами мовлення.

1.3.2. Діалог та критерії його виокремлення.

Й. В. Гете належать слова *«Що є світлішим від світла? – Діалог»*. Цей вислів великого німецького письменника наводить Р. Бальрайх, зазначаючи, що саме в діалозі стає можливим розуміння, подібне до світла, коли кожну зі сторін діалогу зрозуміли, і кожна зі сторін діалогу зрозуміла свого співбесідника [176:180]. Підтверджує цю тезу і З. Пойкер, зазначаючи, що навчання одне в одного, це

насправді навчання одне з одним [200:1]. З цього випливає, що діалог – важливий емпіричний метод, саме тому його історія налічує вже не одне століття. Адже ще з Античності добре відомий і знаний Сократів діалог, за якого запитання ставлять для того, щоб запуснути процес пізнання [200:3]. Елько де Гойс, простежуючи корені діалогу в найрізноманітніших культурах, від старогрецької до індіанської, вважає, що дискусійні кола в них були важливою основою для розвитку спільноти [180:3]. Тож, що таке діалог? Адже за висловом того ж таки З. Пойкера, два монолози – це ще не діалог [200:3]. Пропонуємо найпоширеніші визначення.

Е. де Гойс розуміє під діалогом не звичайну бесіду двох, а високоефективний комунікативний акт, який можна ввести **в групах** як стратегічний інструмент [180:6]. Ф. С. Бацевич вважає діалог найактивнішою формою міжособистісної комунікації, в якій **два** комуніканти обмінюються власними висловлюваннями [12:70]. Детальніше визначення знаходимо у Г. О. Винокура, який зазначає, що діалог – важлива форма мовлення, яка складається із обміну висловлюваннями – репліками, на мовний склад яких впливає безпосереднє сприйняття, яке активізує роль адресата в мовленнєвій діяльності адресанта [38:135]. Подібне визначення подають і К. Матоба та Д. Шайбле, називаючи діалог ключовою формою людської комунікації на основі взаємності між адресантом й адресатом, які є одночасно суб'єктом і об'єктом комунікації [196:125]. Схожу думку наводить і Є. А. Селіванова, зазначаючи що діалог – це ситуаційно зумовлене спілкування **двох** або **кількох** (полілог) осіб, комунікативні ролі яких інверсуються (мовець стає адресатом, а адресат перетворюється на мовця, адресатом якого є перший мовець) за умови визнання учасниками спілкування спільної мети й напрямку комунікації [137:134-134]. Таким чином, вчена вказує на мінливість ролей адресата й адресанта у діалозі, не визначаючи, щоправда, порядок такої інверсії комунікативних ролей. Натомість Т. М. Колокольцева вважає діалог формою активної взаємодії **двох** або **більше** суб'єктів, матеріальним результатом якої є утворення специфічного дискурсу, який складається із послідовних реплік [90:15–16]. На основі цього констатуємо, що вчені сходяться на важливій ролі діалогу як форми мовлення, відзначають активний характер взаємодії, та наявність адресата й адресанта, ролі

яких змінюються. Водночас розбіжності виникають щодо кількості учасників діалогу (два, більш як два, група). Нерозкритою залишається і послідовність реплік адресата й адресанта у діалозі. На цих питаннях зупинимося детальніше.

Л. І. Мамчур, яка відносить монолог та діалог до форм міжособистісної комунікації обмежує коло учасників 2-3 комунікантами [107:1,2], уточнюючи, що такі співрозмовники повинні перебувати в одному просторовому та часовому вимірі й сприймати одне одного як партнера у такій взаємодії. [107:1]. В. В. Богданов наводить таку систему комунікативних пріоритетів: мовець – адресат – слухач – треті особи [22:206]. Якщо застосувати цю модель до діалогу, то вийде, що коло учасників діалогу буде необмеженим, або ж, якщо слідувати за Л. І. Мамчур, воно буде розширятися доти, допоки всі учасники перебуватимуть в одному часовому вимірі. Звісно, таке твердження у випадку діалогу буде надто широким, тому слід виділяти безпосередніх активних учасників, якими є мовець і його адресат, безпосередніх пасивних, яким може бути один або декілька слухачів, які не втручатимуться у розмову, а також небезпосередніх учасників діалогу, до яких увійдуть треті особи. Наприклад у Геродота зустрічаємо діалог, в якому реакція на репліку має подвійний характер: виражений у формі прямої мови (словесний) і певними діями. Йдеться про діалог між Піфієм і Ксерксом, що розгортається у 38-39 розділах VII книги. Піфій просить Ксеркса не брати на війну хоча б одного сина, на що Ксеркс реагує як словесно (гнівом), так і вчинком – жорстоким вбивством сина Піфія і виставлянням його розрізаного трупа для огляду військом. Тобто маємо мовця (Піфій), адресата (Ксеркс) і пасивних учасників (військо), які розуміють, якою буде відповідь Ксеркса, якщо й вони до нього звернуться з подібним проханням. Щоправда, у нашій праці увагу зосереджено саме на аналізі реакції безпосередніх активних учасників. Ф. С. Бацевич, перераховуючи характерні особливості діалогічної форми комунікації на перше місце висуває таку особливість як наявність саме двох комунікантів [12:70-71]. Щодо термінів, якими можна їх називати, то ми керуємося працями Н. Д. Арутюнової, яка серед таких назв як відправник – отримувач, реципієнт – рецептор, автор – інтерпретатор, оповідач – слухач\аудиторія надала перевагу саме парі

адресант – адресат [7:2], Л. Р. Безуглої, яка так само схиляється до обраної нами пари [13:4], а також класифікацією Г. Г. Почепцова, який виділяє ще квазіадресата (неживий предмет), адресата-ретранслятора (коли отримане висловлювання призначене не цьому отримувачу) та індиректного адресата (слухача, якому призначене висловлювання) [127:217]. Втім, враховуючи специфіку нашої праці, вважаємо за доречне зупинитися на класичній опозиції адресат-адресант, розуміючи, що таких у діалозі може бути лише по одній особі, водночас не виключаючи, а навіть беручи до уваги обов'язкову ознаку – зміну комунікативних ролей. Наприклад, у Геродота в 78-му розділі XI книги егінець Лампон радить Павсанієві відрубати голову Мардонію. Лампон тут виступає адресантом, а Павсаній – адресатом. Натомість у продовженні діалогу вже в наступному розділі Павсаній відмовляє Лампону у здійсненні такої кари. Тут адресатом буде вже Лампон, а адресантом – Павсаній. Таким чином, відзначаємо зміну комунікативних ролей в межах діалогу.

Іншою проблемою у вивченні діалогу є проблема послідовності та чергування реплік. За визначенням О. О. Селіванової висловлення у діалозі називають репліками або комунікативними (інтерактивними) кроками (ходами) [137:134–135]. Такі ходи заведено поділяти на ініціальні (спонукають до наступної репліки), реактивні (вони відповідають стимулювальній і реагуювальній репліці в діалогічному тексті [60:27]) та ре-ініціальні (становлять одночасно реакцію на попередній мовленнєвий акт й ініціацію наступного [206:211]). Ф. С. Бацевич окрім швидкого обміну та тематично-змістової взаємодії реплік, наголошує на взаємозалежності реплік від ситуації спілкування [12:70-71]. А відповідальність за таку ситуацію в першу чергу лежить на учасниках комунікації, адже як зазначає Ю. Ю. Третяк, ведення бесіди здійснюється під взаємним контролем усіх учасників діалогу і являє собою результат колективної діяльності [13:3], орієнтованої на партнера, з властивою їй природі діалогічною структурою. Адже ми домагаємося того, що нас розуміють не за допомогою окремих мовленнєвих актів, а в результаті послідовності взаємно співвіднесених мовленнєвих актів у межах цілісної бесіди [163:40]. Яскравим прикладом взаємозалежності реплік, а також залежності

розгортання діалогу від самої ситуації спілкування відзначаємо в суперечці знатного громадянина Арістодіка з богом (I, 159). Арістодік, прибув до святилища, запитуючи, чи варто зважитися на такий крок, як видачу ворогам благальника. Бог повторив свій оракул – що таки треба. Тоді Арістодік почав провокувати божество на зміну своєї думки, а отже і на нову репліку тим, що почав нищити гнізда птахів у храмі, цим самим проганяючи зі святилища горобців та інших птахів. Бог зреагував, і закликав Арістодіка припинити такі дії й не виганяти благальників (у вигляді птахів) з храму. Той відповів, що і йому так само не хочеться виганяти благальника, на що виникла остання репліка божества, щоб Арістодік більше не питав його, чи варто віддавати благальника, а краще б загинув зі всім своїм народом.

Варто також відзначити, що репліки, їх чергування та зміст можуть бути зумовлені й певною стратегією, яку обрали сторони діалогу чи одна зі сторін. Хоча на думку Ю. Ю. Третьяк, до діалогу можна готуватися завчасно, проте ... сама стратегія визначається в ході діалогу, відповідно до динаміки, притаманної обміну [13:4]. Аргументативна стратегія ґрунтується на розумних аргументах, як раціональних, так і емоційних, що апелюють до цінностей адресата. Вона визначається комунікативним наміром, метою – переконати, перемогти, досягти згоди, самоствердитися і т.д. [133:102].

Р. Віон розрізняє локальні та глобальні стратегії. До локальних, на його думку, належать ті, які співбесідники реалізують у конкретний момент їхньої зустрічі. Щодо глобальних стратегій, то вони становлять загальні лінії поведінки, яких дотримуються співбесідники в процесі всього діалогу [218:197]. З цього випливає, що, по-перше, навіть наперед заготовлений сценарій, все одно залежатиме від розвитку діалогу, а по-друге – діалог не обмежується одноразовим контактом, а може перериватися. Адже, як наголошує З. Пойкер, діалог неможливо спланувати, він необов'язково матиме результат і є відкритим для всього, що тільки може статися [200:4]. Таким чином, попри те, що автор цього твердження погоджується із непередбачуваністю діалогу, водночас він зазначає, що у діалозі може не бути результату. Деяко іншої думки дотримуються К. Матоба та Д.

Шайбле, які вважають, що учасники діалогу мають за мету, через тезу та антитезу знайти «істину», при чому «істину» розуміють діалогічною, а не безперечною [196:125]. Отже, метою діалогу є віднайдення істини, яка і слугуватиме його результатом, тобто діалог завжди матиме результат, як тоді, коли сторони досягли консенсусу, так і тоді, коли кожен залишився при своїй думці, адже підтвердження власної правоти кожного із учасників теж вважаємо результатом діалогу. Як от, наприклад у 21-му розділі III книги послы персів пропонують цареві ефіопів дружбу, а той, обвинувативши їх у злочинних намірах, відмовляє. Результат діалогу – послы персів не досягли поставленої мети, проте довідалися позицію царя ефіопів, а він зі свого боку задекларував її, залишившись їй вірним.

М. Йошикова, виділяючи чотири схеми комунікації (етноцентричну, наукову, діалектичну та діалогічну), відносить до них і діалогічну:

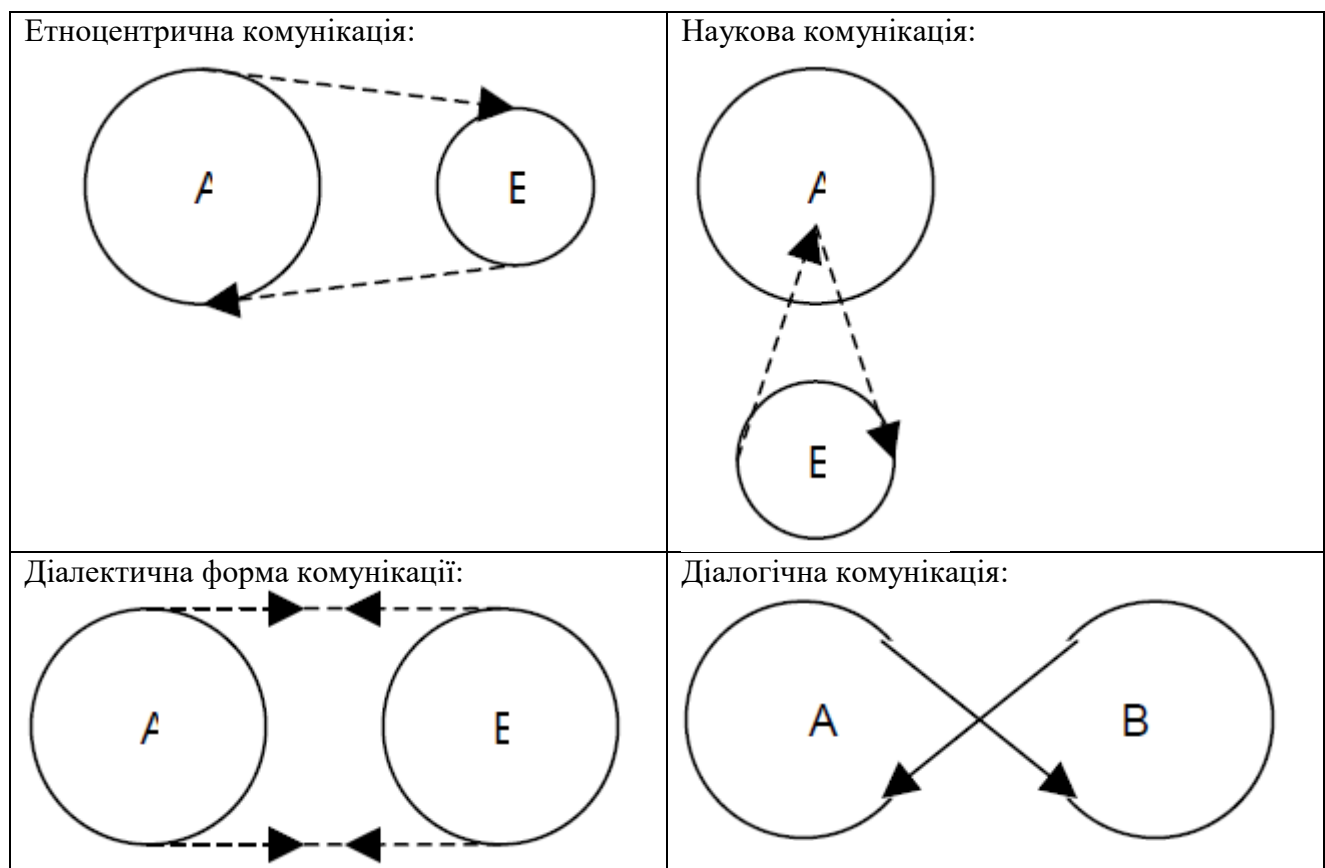

Рис. 2 Схеми комунікації за М. Йошиковою

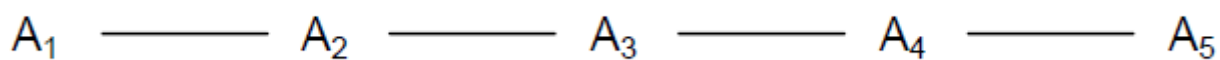
Авторка так характеризує відмінність діалогічної форми комунікації від інших трьох: А не виступає окремою чи закритою в самій собі, проте показує, що вона можлива лише в поєднанні з В. А і В, хоч і самостійні, проте одночасно мають

стосунки взаємозалежності. Культурна індивідуальність А та В, їхні розбіжності та спільності визнають, на них звертають увагу. При з'єднанні А та Б зберігають власну індивідуальність [220:321].

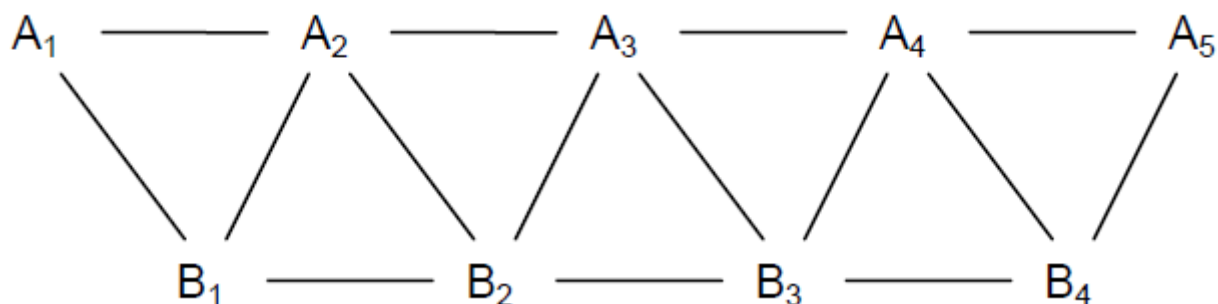
Порядок та частота чергування реплік, зміна комунікантів, а також інші характеристики стали одним з ключових критеріїв виокремлення окремих видів діалогу.

Відтак, К. Матоба та Д. Шайбле виділяють два типи діалогу (простий та комплексний), протиставляючи їх обох до монологу. Схематично ця класифікація показана у схемі:

Монолог:

Простий діалог:

Комплексний діалог:

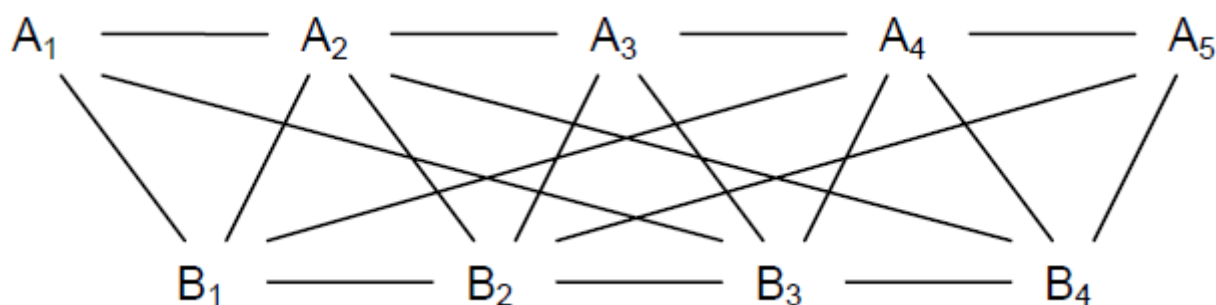

Рис. 3 Монолог та два типи діалогу за К. Матобою та Д. Шайбле

Як зазначають автори класифікації, на протипагу до монологу, як внутрішньо-індивідуальної комунікації, кожна репліка А при діалозі пов'язана із реплікою В, а репліка В – з реплікою А [196:126]. Окрім того, їхня схема наочно показує, що репліки у діалозі можуть чергуватися із послідовністю черги, а можуть

і хаотично, до того ж репліка A1 не обов'язково зумовлює репліку B1, а може зумовити реакцію в репліці B3 тощо.

Загалом, одним з перших класифікаторів діалогів був Т. Гард, який ще на початку ХХ століття поділив діалоги, в залежності від соціальних параметрів, способу взаємодії та ступеня офіційності на діалог-домінування (одна сторона нав'язує думку іншій, яка підкорюється), діалог з гомогенною кооперативністю (учасники діалогу займають рівне положення, однаковою мірою впливаючи на діалог), діалог з гетерогенною кооперативністю (учасники займають нерівні положення, доповнюючи одне одного) та діалог-конфлікт [23:49]. Інший дослідник Р. Бальрайх дотримується думки, що діалог базується на абсолютній рівності всіх учасників, в іншому випадку виникає дискусія [176:185].

Усі інші вчені у своїх класифікаціях, так чи інакше, дотримувалися запропонованого Т. Гардом бачення діалогу. Зокрема, Г. Буш виділив чотири типи діалогу: ероматичний (запитання – відповідь), евристичний (дискусія), риторичний (обговорення конкретної теми) та карнавальний (невимушена комунікація між співрозмовниками) [29]. А. К. Соловійова розрізняє діалог-суперечку, діалог-конфіденційне пояснення, діалог-конфіденційний конфлікт та діалог-унісон [145:107–110]. Н. Д. Арутюнова класифікує діалогічний дискурс (жанри спілкування) за комунікативним спрямуванням, виділяючи, по-перше, інформативний діалог (make-know discourse), по-друге, прескриптивний діалог (make-do discourse), по-третє, обмін думками для прийняття рішення або з'ясування істини, дискусія, суперечка (make-believe discourse), по-четверте, діалог, метою якого є встановлення чи врегулювання міжособистісних стосунків (interpersonal-relations discourse), та, нарешті, святково-мовні жанри (fatic discourse) – дискурс, який поділяється на емоційний, артистичний та інтелектуальний [6:52–53]. Є. А. Земська виділяє моно- та політематичні діалоги з подальшим розгалуженням на політематичний реактивний і нереактивний, конфліктний і неконфліктний діалоги з інтервенцією конситуативної тематики [70:234–240]. У Геродота простежуємо дуже різноманітні діалоги (71), у яких стосунки між комунікантами досить різні, можуть бути дружні й діалог швидше нагадує бесіду (III книга, 68-69 розділ: батько Отан просить свою

дочку дізнатися про Смердія), можуть бути у формі суперечки (V книга, 72 розділ: чоловік сперечається зі жрицею), або ж комунікантами можуть бути особи, що займають різне суспільне положення, і тоді один з них змушений підкорятися (VIII книга, 65 розділ: Дікай розшифровує знамення, але Демарт наказує йому мовчати) тощо.

Узагальнювальною можна вважати класифікацію Т. М. Колокольцевої, яка пропонує розглядати діалоги не в чистому вигляді, а класифікувати їх за певними параметрами: за особливостями створення (первинні (природні) та вторинні (відтворюються художніми або іншими засобами з урахуванням основних особливостей діалогічного спілкування)), за формою реалізації (усні та письмові), за параметром виду комунікації (особисті (персональне спілкування в різних функційних сферах) і публічні (спілкування у сфері масової комунікації)), за офіційністю/неофіційністю (офіційні (асиметричність мовленнєвих ролей, стримування свободи перебігу мовлення) та неофіційні), за цілеспрямованістю (одна ціль або багато цілей) та за особливостями комунікативної взаємодії партнерів (гармонійні (діалоги-унісони, в яких дотримуються ключових правил мовленнєвої взаємодії) та негармонійні (діалоги-дисонанси, в яких порушуються правила мовленнєвої взаємодії)) [90:28–29].

Згадавши про форми реалізації діалогу, варто також наголосити на їхніх особливостях. Адже, якщо в усному діалогічному тексті екстралінгвістичні фактори включають невимушеність, неофіційність, спонтанність мовлення, то в письмовому діалогічному тексті всі ці екстралінгвістичні фактори проявляють себе в граматиці й у лексико-фразеологічних одиницях. При цьому і в усному, і в художньому діалогічних текстах використовують однакові мовні одинці [50:134]. Таким чином можна констатувати відмінність між усною та письмовою формою діалогу лише в наявності екстралінгвістичних факторів, з чого випливає, що результати дослідження письмового тексту можна поширити і на усний текст, з тим лиш уточненням, що при усній мові кожну мовну одиницю можуть посилювати ще й позамовні засоби, на зразок інтонації, жестикуляції тощо.

Отже, критеріями виокремлення діалогу пропонуємо вважати насамперед наявність двох комунікантів (адресат – адресант), комунікативні ролі яких змінюються (інверсія), а також обмін між ними висловлюваннями (репліками), який відбувається з певною черговістю і завжди веде до того чи іншого результату. Діалог можна спрогнозувати й спланувати лише в загальних рисах, позаяк його розгортання на пряму залежить від самої ситуації спілкування.

1.3.3. Полілог і його диференційні ознаки.

Ще однією формою мовлення є полілог. Науковці дають доволі різноманітні визначення цього поняття. Дефініції одних можна звести до того, що полілог – це той самий діалог, тільки з більшою кількістю осіб. Проте й тут виникають суперечності, зокрема Н. М. Сафонова полілогом вважає розмову більше, ніж двох мовців [135:76], Л. І. Мамчур називає понад три комуніканти у полілозі [107:4], а Т. Г. Винокур взагалі не вдається до конкретизації, вважаючи полілог розмовою між кількома особами [40:381]. Окрім того, лінгвістиці відомі й інші поділи форм мовлення за квантитативною ознакою – розмова трьох – трилог [172:85; 69:12], чотирьох – тетралог, п'ятьох – пенталог [172:85] тощо.

Існують дефініції, в яких актуалізуються й інші характерні особливості полілогу. Зокрема Е. Б. Яковлева називає таку ознаку полілогу як політематичність, у межах якої можна виділити основні й другорядні лінії, які творять одне ціле [172:85]. На цю ж ознаку вказує і Т. Г. Винокур, додаючи, що змістовно-сміслова структура полілогу характерна ситуативною зв'язністю, спонтанністю та нелінійністю [40:381]. Подібні ознаки наводить і Л. І. Мамчур, виділяючи його тематично-сміслову залежність від ситуації спілкування та часту непередбачуваність висловлювань [107:4]. Як ось, наприклад у полілозі між Александром, афінянами й спартанцями, який розгортається у VIII книзі у межах 140, 142-144 розділів. Основна тема – чи пристати афінянам на пропозиції Ксеркса: Александр закликає їх скоритися, а спартанці – навпаки – воювати. Це основна тема, але в ході полілогу зачіпаються питання спалених святилищ, вільнолюбства греків, неврожаю останніх часів тощо.

Щодо реплік, то важливою їхньою особливістю у полілозі є певна відносність їх чергування. Так логічне з'єднання репліка-стимул – репліка-реакція у полілозі майже завжди порушується [135:77]. Щобільше, за такої форми мовлення можливе втручання одного, або, навіть, декількох учасників, є можливість переадресації реплік, «замаскованої» адресації, особливої комбінації одиниць мовленнєвого спілкування. До особливостей полілогу слід додати ще й те, що у ньому наявна можливість рецептивного обдумування наступного мовленнєвого кроку, а також відтермінування виступу. В діалозі ж надто відтермінована реакція веде до припинення комунікації [172:87].

Н. М. Сафонова виділяє два типи полілогу: власне та невласне полілог. Перший – це спілкування з приблизно однаковою комунікативною активністю, як вербальною, так і невербальною. Другий – це не стільки процес спілкування, скільки процес говоріння (такий полілог спостерігаємо в умовах повного хаосу, коли комуніканти не чують чи не хочуть чути один одного, або коли репліки дійових осіб скеровані на одного / кількох персонажів, які у відповідну мить не спроможні дати відповіді на поставлені запитання чи хоча б якось прореагувати на трансмісивні стимули) [135:76-77]. З цієї точки зору, всі зафіксовані полілоги у Геродота (б) – це власне діалог.

Однією з основних ознак полілогу є різна роль співрозмовників у ньому, адже співрозмовники у полілогічному мовленні виконують складніші ролі: мовця (виголошують висловлювання) – реплікатора (під час слухання кидають репліки) – слухача (сприймають висловлювання і репліки) [107:4]. Подібну класифікацію зустрічаємо і в Е. Б. Яковлевої, яка виділяє провідного адресанта (модератор, основний інтерпретатор, розробник теми), що фактично відповідає мовцеві із наведеної вище класифікації; рядового адресанта (медіатор, арбітр, «миротворець» у конфліктах, виразник думок усієї групи, «самозванець», який час від часу підтримує спілкування), що відповідає згаданому вище реплікатору й адресата (прямий, непрямий, формальний, випадковий, віртуальний, одиничний, множинний і т.д.). Вчена також зазначає іншу важливу ознаку полілогу – непостійність ролей співрозмовників [172:87], тобто можливість зміни

комунікативних ролей. Наприклад у 140-144 розділах VIII книги «Історії» подибуємо полілог, в якому спершу адресантом виступає Александр (просить афінян допомогти), а адресатом – афіняни, опісля адресантами стають спартанці (просять афінян не слухати Александра), водночас афіняни зберігають свою комунікативну роль. Нарешті афіняни дають відмову Александру і самі стають адресантами, просячи про допомогу тепер уже спартанців, які, відповідно виконують комунікативну роль адресатів. Г. Г. Молчанова дещо деталізує подані вище класифікації, виділяючи такі типи слухачів: 1) відомий слухач, який належить до ратифікованих учасників спілкування; 2) випадковий слухач з примусу, про присутність якого мовець здогадується, проте до кола учасників спілкування він не входить; 3) інші особи, про присутність яких невідомо (випадково або зумисне) і яких ще характеризують як таких, що підслуховують [111:44]. Наприклад у 71-73 розділах III книги «Історії» точиться дискусія між сімома царями стосовно вбивства мага. Хоча присутні усі семеро царів, слово беруть лише троє: Дарій, Отан, Гобрій. Інші ж просто приєднуються укінці до позиції Гобрія, який зі свого боку підтримує Дарія. Цікава думка про те, що низька зовнішня активність учасників полілогу чи їхня тимчасова вербальна неучасть у спілкуванні не є причиною зараховувати їх до «сторонніх спостерігачів», адже мовчання, по-перше, – нульовий акт, утім багатозначний; по-друге, перебуваючи у рецептивному стані учасник «переварює» почуте, співпереживає, готує контраргументи, тобто він фактично не випадає із загального процесу [172:87].

Усі наведені вище ознаки підтверджують доцільність виокремлення полілогу в окрему форму мовлення.

Доречно навести також думку Н. Н. Зільбермана, апологета такої форми мовлення як трилог. Учений вважає, що тричленна класична схема не охоплює всіх можливих варіантів мовної взаємодії. Наприклад, не враховано ситуації діалогу із втручанням третьої сторони. Переривання розмови присутнє і в полілозі, втім рівноправ'я ролей учасників комунікації такої форми мовлення надає таку можливість, відповідно, переривання полілогу одним із його учасників є невіддільною частиною самої форми полілогу. Мовленнєва форма діалогу ж

передбачає лише послідовну зміну ролей між учасниками комунікації, а входження третього учасника може призвести до зміни мовленнєвих форм. Можливі наступні варіанти такої зміни. Перший – це зміна форми, а саме перехід діалогу в полілог. Другий варіант розвитку полягає в тому, що учасники збережуть початкову форму комунікації й не приймуть в розмову третю сторону, або ж далі триватиме діалог, але зі зміною складу учасників. Третій варіант – припинення комунікації. Початкові та кінцеві форми мовлення на відрізку комунікації, де відбувається зміна форм, уже відомі, а втім, не можна не зважати на те, що в часовому проміжку між цими формами комунікація теж була, але віднести її повною мірою до котроїсь із запропонованих форм не можна. Вчений пропонує називати таку перехідну форму мовлення трилогом [71:12]. Очевидно, послуговуючись подібною мотивацією, в лінгвістиці виділяють ще тетралог чи пенталог [172:85].

Таким чином до диференційних ознак полілогу зараховуємо наявність більше, ніж двох мовців (у проаналізованих полілогах їх мінімум троє, максимум – четверо), зміну їхніх комунікативних ролей, часту непередготовленість висловлювань, відносність чергування реплік, можливість їхнього відтермінування, а також політематичність.

1.4. Синтактико-стилістичні структури аргументації в системі класифікації риторичних засобів.

Мовностилістичні засоби відіграють при аргументації далеко не останню роль. О. В. Бекетова вивчаючи функціонування певних фігур із певними топосами, зазначає, що анафора, полісиндетон, алітерація, анадиплоза допомагають чітко виділити окремі пункти визначення поняття з топосом Розподілення, звернути увагу слухача на окремі властивості з топосом Авторитету, чітко протиставити позиції, вказані промовцем, розмежувати значення [14:5]. Дослідниця також вказує на окрему роль фігур повтору. Вона стверджує, що анафора, епіфора, епанода, полісиндетон допомагають чітко розмежувати протилежні поняття, наголосити на них, звернути увагу слухача на питання, яке обговорюють. Привертає до себе

цікавість і використання певного топосу з фігурами повтору за допомогою риторичних прийомів, а саме – риторичного запитання, питання-відповіді, окличного речення, синтаксичного паралелізму, парентези [14:6].

О. М. Красненко, зазначає, що міркування є тією системно-структурною основою, що спирається на низку логічних операцій і риторичних засобів, які застосовує автор для аргументованого розвитку своєї думки [96:273].

Т. П. Третьякова, говорячи про агресивні інтерв'ю, відзначає, що в них найчастіше виникають стереотипні фігури мови, що дозволяє говорити про особливу стилістичну характеристику агресивних інтерв'ю, що сприяє фокусуванню уваги та впевненішій мові [155:320].

М. Аньєс ван Реєс при описі досвіду вивчення тих чи інших мовних зворотів при аргументації особливу увагу приділяє праці Д. Шіфрін, яка зауважує, що одна із важливих характеристик висловленої думки – спірність – часто маркована певними засобами, котрі підсилюють або акцентують увагу на змісті розмови [31:207-208]. Сполучні слова й інші мовні засоби відіграють роль вказівників напрямку аргументації та сигналізують, якої точки зору дотримується чи не дотримується мовець [31:210].

На сьогодні існує багато різноманітних класифікацій мовностилістичних засобів, спроби таксонімії яких ведуть до «Риторики» та «Поетики» Аристотеля, де, як зазначає Т. А. Знаменська [72:37–39], було виділено три рівні: 1) вибір слів (запозичення, архаїзми, неологізми, добір слів); 2) лексичні комбінації (порядок слів, лексичні комбінації, ритм і період); 3) фігури (антитеза, асонанс, порівняння).

М. Н. Славятинська, описуючи класифікацію доби еллінізму, наводить такі відомості з риторики того періоду: якості предмету виражали фігури мислення, фігури мовлення (брахіологія: еліпсис, зевгма, асиндетон; плеоназм: паралелізм, перифраза, гендіадіс, полісиндетон, поліптит; порядок слів: гіпербат, протистерон, хіазм, кільце, гомеотелевтон, пролепсис, повтор; порядок речень: період, ісоколон) та звороти слова (метафора, синекдоха, метонімія, антономазія, парономазія, антифраза, алегорія, катахреза) [141:420-422]. Тобто на відміну від Аристотеля, зникає лексичний рівень – добір слів, який частково поглинутий фігурами

мислення, що відповідали за правильну структуру й належний стиль викладу, а також фіксуємо чітке виокремлення синтаксичних засобів – фігур мовлення та тропів – зворотів слова.

Захопивши Грецію, римляни перейняли кращі здобутки грецької культури та науки, в тому числі доповнивши її та удосконаливши, в результаті чого виникла грецько-римська риторична система, що складалася з трьох рівнів: I Тропи (метафора, дилема, синекдоха, метонімія, катахреза, епітет, перифраза, гіпербола, антономазія); II Фігури ритму/фігури мовлення (фігури побудовані на додаванні: редуплікація, полісиндетон, анафора, енжабемент, асиндетон; фігури, побудовані на звуженні: зеугма, хіазм, еліпсис; фігури на основі асонансу; фігури на основі опозиції: антитеза, анастрофа, парадіастола); III Типи мовлення (простий стиль, красномовний стиль) [72:37–39]. Тут варто відзначити наголошення на ролі ритму (позаяк нерідко твори виконували усно), а також введення третього рівня, пов'язаного зі стилем.

Саме такий поділ мовностилістичних засобів і покладено в основу сучасних класифікацій, серед яких на особливу увагу заслуговує класифікація І. Р. Гальперина [44], в якій виокремлено:

1) фонетичні засоби (ономатопея, алітерація, рима, ритм);

2) лексичні засоби (засоби, побудовані на різних типах взаємодії: деривативній, номінальній, емоційній: метафора, метонімія, іронія, полісемія, зеугма, пан, вигук, епітет, оксюморон, антономазія; засоби, базовані на взаємодії двох лексичних значень, одночасно матеріалізованих на увазі до майбутнього описуваного об'єкта: перифраз, евфемізм, гіпербола; засоби, побудовані на взаємодії сталих лексичних комбінацій з контекстом: алюзія, епіграма);

3) синтаксичні засоби (зіставлення частин висловлювання: інверсія, хіазм, повтор, клімакс, антитеза; за типом зв'язку частин висловлювання: асиндетон, полісиндетон; за специфічним вживанням розмовних конструкцій: еліпсис, апосіопезіс; за перенесенням конструктивного значення: риторичне запитання, літота).

Значною перевагою наведеної класифікації стало виділення фігур трьох окремих рівнів: фонетичного, лексичного й синтаксичного, хоча враховані не всі риторичні засоби.

Автори словника літературознавчих термінів [103] окремо виділяють тропи та фігури поетичної мови (або стилістичні фігури). До перших вони зараховують такі: прості (епітет, порівняння) і складні (метафора, метонімія, синекдоха, алегорія, іронія, гіпербола, перифраз та ін.) [103:433], до других – інверсію, анаколuf, безсполучниковість (асиндетон) і багатосполучниковість (полісиндетон), еліпсис, риторичне запитання, умовчання, повторення, анафору й епіфору, паралелізм [103:444]. Тобто автори цієї класифікації здійснили свій поділ на основі лексики (тропи) та синтаксису (фігури поетичної мови) без окремого виділення фонетичних засобів.

В. А. Кухаренко у свої класифікації виділяє фігури цілісності структури: еліпсис, конструкція апокойну, апозіопезіс, а за організацією членів речення – повтор, паралелізм, інверсію та виокремлення [193].

У лінгвістиці англійської мови авторитетною є класифікація І. М. Скрєбнева [209], де він виділяє: 1) відсутність мовних компонентів (еліпсис, апозіопезіс, асиндетон, конструкції апокойне); 2) надлишок мовних компонентів (повтор, обрамлення, анадиплозис, синтаксична тавтологія, полісиндетон); 3) незвичне розміщення мовних компонентів (інверсія); 4) взаємозв'язок синтаксичних структур (паралелізм, хіазм, анафора, епіфора); 5) типи стилістичного зв'язку між словами та реченнями, їхню стилістичну функцію (риторичні запитання, заперечення, непряма мова). Як бачимо, вчений пропонує абсолютно відмінний підхід до класифікації, в основі якого інші принципи розмежування, хоча простежуємо певні перегуки з класифікацією греків (брахіологія – відсутність мовних компонентів, плеоназм – надлишок тощо). Недоліком такої класифікації можна вважати відсутність у ній фігур фонетичного рівня, а також не зовсім зрозумілі критерії розмежування. Зокрема анафора віднесена до 4 групи, водночас вона виступає підвидом повтору і може бути зарахована до 2 групи.

В українській мовній школі в останні роки поширення набула класифікація О. Галича, В. Назарця та Є. Васильєва. Вони поділяють усі фігури на: засоби словотворчого вираження (неологізми, зарозуміла мова); лексико-синонімічні засоби вираження мовлення (архаїзми, історизми, варваризми, екзотизми, діалектизми, жаргонізми, поетизми, термінології, канцеляризми); засоби контекстуально-синонімічного вираження мовлення (тропи: епітет, порівняння, метафора, метонімія, синекдоха, перифраз, евфемізм, антономазія, асоціонім, іронія, гіпербола, літота); синтаксичні засоби вираження мовлення (стилістичні фігури): інверсія, анаколүф, еліпсис, асиндетон, полісиндетон, плеоназм, тавтологія, синтаксичний паралелізм, анафора, епіфора, анепіфора, епанафора, ампліфікація, градація, паронемазія, антитеза, оксюморон, риторичні фігури) [43]. Для цієї класифікації властиві введення словотворчих засобів, а також розмежування лексичної синонімії, контексту й синтаксису, але вкотре не виокремлено фонетичні засоби.

У центрі нашої уваги синтактико-стилістичні засоби, тобто ті засоби які мають відношення до синтаксичного рівня мовної системи, і які, з одного боку, зумовлюють особливу синтаксичну структуру речення, а з іншого – виразняють його стилістично, посилюючи ефективність компонентів аргументації. М. М. Славятинська зараховує до експресивних синтаксичних конструкцій, або «фігур мовлення» такі: анафору, епіфору, епанафору, асиндетон, полісиндетон, зевгму, хіазм, поліптит, антитезу, епанадиплосис, еліпс, синтаксичний паралелізм. При цьому вона звертає увагу на те, що деякі прийоми знаходяться на межі між фонетикою та синтаксисом, як знахідний відмінок зовнішнього об'єкта (або *figura etymologica*), поліптит [141:192-195], з чим не можна не погодитись.

Л. Л. Звонська розміщує засоби синтаксичної стилістики серед «фігур слова, які пов'язані з побудовою фрази щодо її розширення, звуження, розміщення періодів, та фігур думки, які уточнюють її суть, афектизують її сприйняття» [68:508].

Серед них (з тих засобів, які зафіксовані в аргументативних текстах Геродота) в нашій роботі розглядаємо: полісиндетон (Пс), в якому повторюваний

сполучник виступає «посередником синтаксичних відношень» [138:572], як правило, при однорідних членах речення, та його антипод – асиндетон (Ад); оміоптот (Оп) – риторичну фігуру, яка поєднує фонетичний рівень мови (вживання слів в однакових відмінках) та синтаксичний (перелічення однорідних членів речення); еліпсис (Ел) – «вилучення з речення структурно необхідного елемента» [138:141], тобто «члена речення» [142:196]; антитезу (Ат) різної структури (від одного слова до поширеного речення), «синтаксичною базою якої є паралелізм» [138:30]; синтаксичний паралелізм (СП) – «повторення словосполучень або речень однакової синтаксичної структури» [142:196] та його різновид хіазм (Х) – перехресне розташування паралельних членів у двох суміжних реченнях однакової синтаксичної форми [101:312-313]; різні види повторів однакових слів чи словосполучень, пов'язані з позицією слова в реченні: анафору (Аф) – повтор на початку кожного паралельного відтинку тексту [101:18.], епіфору (Еп) – повтор у кінці кожного паралельного відтинку тексту [101:88], епанафору (ЕпАф), коли наступний уривок синтаксичної одиниці починається тим, чим закінчується попередній [101:85], варіативний повтор (ВП) (включно з поліптотом), який згідно з визначенням Е. Різель, покликаний поєднувати слова, словосполучення, речення й абзаци [205:309]. В. Ригус вважає повтор одним з найбільш ефективних засобів посилення мовного впливу, причому найбільш дієвим є не повтор «в чистому вигляді», а частковий повтор: з варіюванням форми і змісту, доповнений іншими риторичними і стилістичними засобами [131:184]. До засобів синтаксичної стилістики належать також риторичне питання (РЗ) та *figura etymologica*. Їхній детальніший огляд наводитимемо поступово, у ході конкретного з'ясування функційної ролі та продуктивності цих засобів в аргументативній стратегії Геродота.

1.5. Методологічні основи аналізу синтактико-стилістичних засобів у аргументативному тексті Геродота

Базисом будь-якого дослідження виступає ряд правил і прийомів вивчення того чи іншого явища, важливого для здійсненого дослідження. Ця система підходів творить його методологічну основу.

Виконання поставлених у роботі завдань спонукало до розроблення теоретико-методологічної *парадигми*, в основу якої покладено крім загальнонаукових методів (аналіз, гіпотеза, дедукція, індукція, порівняння, синтез та спостереження), комбінацію методів функційної стилістики й теорії аргументації, зокрема: контекстуально-інтерпретаційного, семантичного, індуктивного та дескриптивно-аналітичного, функційного, зіставного, математичних методів і методу моделювання.

На *першому* етапі дослідження застосовано контекстуально-інтерпретаційний метод, який передбачає дві стадії: контекстуалізація й інтерпретація [138:253-255]. Перша дозволила виявити контексти походження (буттєвий час і простір життя Геродота, його світогляд, передумови написання «Історії», джерела та діалект написання твору, контакти автора з іншими культурами, вплив епосу на лексикон автора тощо), рецепції (сприйняття «Історії» читачами й насамперед слухачами під час публічних читань з огляду на їхній світогляд та період життя), комунікативний контекст, макроконтекст цілого твору (греко-перські війни) і мікроконтексти окремих фрагментів тексту (контексти у монологах, діалогах, полілогах). Ознакою виокремлення в тексті «Історії» монологів, діалогів та полілогів стала насамперед наявність прямої мови, а відповідно двох комунікативних сторін (адресата й адресанта), а вже залежно від їхньої кількості, послідовності реплік та зміни комунікативних ролей ми розмежували монологічне та діалогічне мовлення, з якого окремо виділили полілогічне.

На *другому* етапі дослідження на підставі контекстуалізації здійснено інтерпретацію інформаційного масиву. Зокрема було виокремлено авторський задум та інтенції, за потреби наведено прототипні події та особи, співвідносні з реальними, виокремлено стратегію впливу автора «Історії» на читача, а також проведено інтерпретаційний аналіз мікроконтекстів, який дав змогу виявити

структуру аргументації мовців у монологах, діалогах та полілогах, що важлива для побудови аргументаційних схем, а також набір синтактико-стилістичних засобів, які застосовували для впливу на свою аудиторію мовці.

Для характеристики виявлених таким методом компонентів аргументації, з метою побудови аргументаційних схем і визначення її ефективності застосовано індуктивний та дескриптивно-аналітичний методи. Ці ж методи використано для опису синтактико-стилістичних засобів у аргументаційних текстах, зокрема антитез різної структури та семантики.

Функційний підхід, який застосовано в роботі, передбачає дослідження мови в дії, у процесі функціонування з огляду на цілеспрямовану природу мовних одиниць і явищ [138:650], а сам функціоналізм у лінгвістиці, як наукова методологія, забезпечує дослідження мови, як діяльнісного, цілеспрямованого живого організму, представленого численними мовленнєвими продуктами у відповідних актах комунікації [138:648]. Визначивши стиль твору Геродота, як функційний та його жанр з характерними для них ознаками [див. ст. 9-10], було проведено як невіддільну частину дослідження з функційної лінгвістики стилістичний аналіз, спрямований на виявлення всіх синтактико-стилістичних одиниць для визначення їх впливу на ефективність аргументації. Наприклад, розглядаючи ту чи іншу промову, ми спершу визначали її результат, на основі якого робили висновок про ефективність тої промови, а тоді аналізували увесь комплекс засобів, які зумовили такий результат. Скажімо у полілозі у VII книзі беруть участь одразу п'ятеро учасників, а сам він складається аж з 9 реплік. У ньому обговорюють питання початку війни, де частина промовців виступає за її початок, а частина аргументує проти. Оскільки війну зрештою починають, вважаємо ефективною аргументацію тих осіб, які виступали за війну. Опісля ми проаналізували комплекс засобів, які застосовувала кожна зі сторін аргументації й визначили ті, які призвели до досягнення поставленої мети. Водночас, знаючи функції того чи іншого засобу, ми визначали його роль у досягненні поставленого мовцем завдання (у згаданому прикладу особливо ефективним виявилось поєднання антитези з еліпсисом).

Для з'ясування вагомості того чи іншого засобу для ефективності аргументації, для визначення схожих та відмінних рис аргументативних стратегій у монологах, діалогах та полілогах, а також ступеня результативності аргументації в них ми послуговувалися зіставним методом.

Метод моделювання сприяв наочній репрезентації розгортання аргументації у формі схем аргументації, які ще називають аргументаційними картами. У них були зображені як компоненти аргументації (тезис, аргумент, посилення, гарантія, відтворені відповідними літерами Т,А,П,Г), так і послідовність їхнього вживання (проілюстровано стрілками).

У дослідженні застосовано й математичний критерій, базований на кількісному та статистичному методі, використання яких до вивчення мовного матеріалу останнім часом значно зросло. Ми виокремлюємо ці два методи вслід за М. П. Кочерганом, який зазначає, що кількісні методи зводяться до простого підрахунку частоти вживання мовних одиниць, натомість статистичні передбачають використання різних формул для виявлення правил розподілу мовних одиниць у мовленні, для виміру зв'язків між мовними елементами, для встановлення тенденцій у розвитку та функціонуванні мови та для встановлення залежності між якісними й кількісними характеристиками мови [96:395]. Завдяки кількісному аналізу підраховано усі синтактико-стилістичні засоби в проаналізованому тексті, а також визначено його стилістичну домінанту, здійснено підрахунок усіх компонентів аргументації відповідно до форм мовлення. Водночас статистичні методи дозволили стверджувати про перевагу тих чи інших компонентів аргументації, про тенденції вживання певного компонента для досягнення її ефективності. На цьому етапі дослідження також проведено розрахунок коефіцієнту концентрації синтактико-стилістичних засобів у монологах, діалогах та полілогах за формулою:

$$\frac{\text{кількість засобів}}{\text{кількість рядків}} = \text{коефіцієнт концентрації}$$

Наприклад, монолог Павсанія (IX,60) містить 3 синтактико-стилістичні засоби й розгортається у межах 9 рядків. Відповідно до формули коефіцієнт концентрації синтактико-стилістичних засобів у його монолозі – 0,33.

Саме застосування кількісного методу дозволило виокремити синтактико-стилістичну домінуючу аргументації Геродота, якою стала антитеза.

На *третьому* етапі поєднання індуктивного, дескриптивно-аналітичного методу із семантичним для опису мовних одиниць, які утворюють опозиції в антитезі дозволило здійснити класифікацію антитез й виділити прості та полікомпонентні, поділивши останні на дво-, три-, чотири-, п'яти та шестичленні, а також виділивши окремий тип – асиметричну антитезу. Завдяки цим методам здійснено аналіз антитез, а саме їхньої зовнішньої (кількість опозицій та їхнє співвідношення) та внутрішньої структури (словотвір, морфологічна приналежність, семантика, частково синтаксична побудова), комбінації антитез з іншими стилістичними засобами.

Наприклад, антитезу $\nu\tilde{\nu}\ \tilde{\omega}\nu\ \epsilon\tilde{\pi}\epsilon\tilde{\iota}\delta\tilde{\eta}\ \omicron\tilde{\upsilon}\tilde{\kappa}\ \tilde{\upsilon}\tilde{\mu}\epsilon\tilde{\iota}\varsigma\ \tilde{\eta}\tilde{\rho}\tilde{\zeta}\tilde{\alpha}\tilde{\tau}\epsilon\ \tau\tilde{o}\tilde{\upsilon}\tilde{\tau}\tilde{o}\tilde{\upsilon}\ \tau\tilde{o}\tilde{\upsilon}\ \tilde{\lambda}\tilde{o}\tilde{\gamma}\tilde{o}\tilde{\upsilon},\ \tilde{\alpha}\tilde{\lambda}\tilde{\lambda}'\ \tilde{\eta}\tilde{\mu}\epsilon\tilde{\iota}\varsigma\ \tilde{\alpha}\tilde{\rho}\tilde{\chi}\tilde{o}\tilde{\mu}\epsilon\tilde{\nu}$ (IX, 48) – *зараз, тому що ви не розпочали таку розмову, ми розпочинаємо*, зараховуємо до двочленних, оскільки у ній дві пари протиставлень: різнокореневі особові займенники $\tilde{\upsilon}\tilde{\mu}\epsilon\tilde{\iota}\varsigma \neq \tilde{\eta}\tilde{\mu}\epsilon\tilde{\iota}\varsigma$ (*ви \neq ми*) та однокореневі антоніми, де заперечення відбувається завдяки частці $\tilde{\omicron}\tilde{\upsilon}\tilde{\kappa}$: $\tilde{\omicron}\tilde{\upsilon}\tilde{\kappa}\ \tilde{\eta}\tilde{\rho}\tilde{\zeta}\tilde{\alpha}\tilde{\tau}\epsilon \neq \tilde{\alpha}\tilde{\rho}\tilde{\chi}\tilde{o}\tilde{\mu}\epsilon\tilde{\nu}$ (*не розпочали \neq розпочинаємо*).

Знову застосовано метод моделювання до побудови схем антитези, які наочно демонструють їхню зовнішню структуру, чергування опозицій та їхнє співвідношення та статистичний метод дозволили виокремити превалюючий вид антитез.

Варто наголосити також на тому, що оптимальне виконання поставлених у роботі завдань стало можливим лише завдяки комплексному застосуванню різних прийомів та методів дослідження.

Висновки до першого розділу.

Аргументація, як явище, характерна тисячолітньою історією, відповідно, підходи до її розуміння змінювалися як хронологічно, так і залежно від наукової

галузі, предметом вивчення якої вона ставала. Сьогодні паралельно функціонує безліч трактувань та визначень цього явища, з яких найбільш релевантним нашому дослідженню видається розуміння аргументації як певного виду інтелектуальної діяльності, вираженого у знаковій системі, з чіткою структурою, в основі якого лежить логічне обґрунтування тезису різними способами та з різною метою залежно від кожного конкретного випадку. Окрім того, ми поділяємо думку тих вчених, які серед обов'язкових ознак аргументації виділяють її мету, результативність\ефективність та сторони, вважають невіддільною частиною теорії аргументації риторику та відзначають роль художніх засобів для посилення аргументативного впливу.

Очевидно, що кожна аргументація розгортається в межах конкретної структури, елементами якої виступають тезис, аргумент, а також посилення й гарантії. Графічне вираження логічної структури аргументації постає у вигляді аргументаційних схем.

Аргументація може розгортатися в межах різних форм мовлення, серед яких окреме місце в класифікації форм мовлення посідає монолог, адже на відміну від діалогу та полілогу у ньому відсутній механізм реплікації [172:86]. Водночас за цією ознакою можна розділити й діалог з полілогом, бо в першому реплікування здійснюється почергово, а в полілозі – хаотично. Різним є й час очікування на репліку-відповідь: у монолозі репліки взагалі немає, у діалозі вона повинна бути майже миттєвою, інакше це призведе до припинення діалогу, у полілозі передбачено можливий час на роздуми адресата, поки висловлюється інший учасник.

Іншою ознакою членування є кількість комунікативних ролей. У монолозі можливий лише один мовець і необмежене коло слухачів, у діалозі – один мовець і один слухач, які чергуються, тобто відбувається зміна комунікативних ролей між двома учасниками спілкування, у полілозі ж розмаїття ролей найбільше: тут чергування відбувається як у межах одного типу комунікантів (можлива наявність декількох мовців чи декількох слухачів), так і чергування підвидів учасників (активний мовець стає рядовим, який втручається у спілкування лише спорадично).

Ще однією важливою ознакою є моно- та політематичність у межах окремої форми мовлення. Як зазначає Е. Б. Яковлева, політематичність у діалозі задається всього лиш двома комунікантами, і зведена, відповідно, до ментальної репрезентації всього двох індивідів, у той час, як у полілозі тематичне різноманіття виражене ментальністю кількох особистостей, що значною мірою розширює його тематичний простір, збагачує спілкування, робить його різноманітнішим [172:84]. Виходячи з цього, розмаїття тем монологу напряду залежить лише від ментальних особливостей однієї людини – мовця. Таким чином, прослідковуємо взаємозв'язок між тематичною різноманітністю та кількістю учасників: чим більше осіб беруть участь у спілкуванні, тим більше тем вони підіймають під час їхньої комунікації. Подібний взаємозв'язок відзначаємо і щодо тривалості у часі різних форм мовлення, чим більше учасників, тим довша тривалість комунікації, хоча це правило не претендує на абсолютну категоричність.

Спільною ознакою всіх трьох форм мовлення є апелятивність, щоправда, при діалозі та полілозі вона передбачає пряму та, фактично, негайну відповідь, при монолозі ж вона залишається неопосередкованою, і може бути необмеженою в часі. Попри те, що деякі вчені виділяють такі форми як трилог, тетралог чи пенталог, ми зосередимося на тричленній класифікації, а їх об'єднаємо під поняттям полілог.

Кожен текст, що містить знання, – аргументаційний, в якому функціонують певні стилістичні засоби, використання яких залежить від жанру, стилю та авторської інтенції й забезпечує його ефективність. Серед них на особливу увагу заслуговує поетапне дослідження відповідними методами в межах структури аргументації стилістичних засобів синтаксичного характеру.

Розділ 2. МОНОЛОГ, ДІАЛОГ, ПОЛІЛОГ ЯК АРГУМЕНТАТИВНІ ТЕКСТИ У ГЕРОДОТА

2.1. Організація аргументації в монологах «Історії» Геродота та синтактико-стилістичні засоби її підсилення.

Чільне місце серед усіх зафіксованих випадків прямої мови займає монолог. Перш за все це пов'язано із категоричним характером мовленнєвих актів директивного характеру, після яких розпочинати бесіду не завжди було доречно чи можливо. Це насамперед накази, оракули, написи. Наприклад наказ Гарпага чередникові Мітрадату вбити маленького Кіра (I, 110), наказ царя Дарія вбити сатрапа сардів Оройта (III, 128), розпорядження того ж Дарія не руйнувати міст (IV, 98), оракул Піфії, де вона рекомендує Аркесілаю заспокоїтися (IV, 163) або інший її оракул, де вона радить не нападати на еллінів (VII, 169), напис Фемістокла з закликком іонійців до дизертирства (VIII, 22) тощо. Проте це далеко не повний перелік тем монологів, адже в тексті «Історії» можна знайти і підлещування (посли підлещуються до царя Ксеркса (VII, 168)), і докори (Харілай докоряє своєму братові Меандрію, що той боягуз (III, 145)), обвинувачення (перси обвинувачують кротонців у несправедливому нападі, через захоплення ними втікача Демокедда (III, 137)) чи навіть ультиматум (дружина Кандавла висуває Гігу ультиматум – вбити її чоловіка або загинути самому (I, 11)). Спільна риса всіх монологів – певна мета, якої прагне досягнути мовець. Для її досягнення оратор використовує як різної сили та кількості аргументи, так і синтактико-стилістичні мовні засоби підсилення своїх слів. Стратегія поєднання всіх цих елементів з метою переконання співрозмовника і творить аргументацію.

Згідно з розробленою теорією структуру аргументації розглядаємо за її складовими частинами: обов'язковими – тезис (Т) і факультативними – аргумент (А), посилення (П), гарантія (Г).

Досить велика кількість монологічних епізодів дозволяє говорити про наявність у тексті «Історії» монологів лише з обов'язковою частиною аргументації

і з повною відсутністю якихось підсилювальних засобів (монолог Амісія, де той обвинувачує жінку, яка його зачаклувала (II, 181) виражений лише одним тезисом і не підсилений нічим), так і з багатою монологічною аргументацією. З повним переліком монологів із зазначенням їхнього короткого змісту й схематичним зображенням структури аргументації та виявлених синтактико-стилістичних засобів можна ознайомитися в додатку А. Поточний підрозділ обмежений описом аргументації в монологів, відібраних за найбільшою кількістю елементів структури аргументації. Відтак у ньому здійснена спроба визначити аргументативну структуру монологів, виявити весь корпус синтактико-стилістичних засобів його підсилення, встановити їхній вплив на ефективність аргументації, виокремити серед них стилістичну домінанту.

Найбільше зафіксованих тезисів у монологі – п'ять. Монологів із такою кількістю тезисів – три, всі з останньої, дев'ятої книги «Історії». Унікальна за своєю структурою промова Павсанія, який пояснює афінянам, як діяти на полі бою, адже частина союзних військ їх покинула. Схема його аргументації така: T1 + T2 + T3 + T4 + T5. Через різні можливі варіанти розвитку подій на ратному полі, Павсаній передбачає і різні сценарії дій афінян, що і зумовлює наявність у структурі його аргументації аж п'яти тезисів, не підсилених жодним аргументом. Спричинене це насамперед тим, що Павсаній був представником лакедемонців, які відомі своєю лаконічною мовою, звідси – всі тези сформульовані чітко і додаткового пояснення не вимагають. Проте без синтактико-стилістичних засобів промовець таки не обійшовся, хоча і вжив їх відносно мало (лише три). У першому тезисі на початку промови вжито символічну, як для промовця, так і для всіх греків антитезу: *ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀγῶνος μεγίστου προκειμένου ἐλευθέρην εἶναι ἢ δεδουλωμένην τὴν Ἑλλάδα...* (IX, 60) – *мужі афіняни, найбільша битва чекає нас, чи буде Еллада вільною чи підкореною*. Проста за зовнішньою структурою та виражена за внутрішньою різнокореневими антонімами *ἐλεύθερος ≠ δεδουλωμένος* (вільний ≠ підкорений) антитеза покликана нагадати про загальну мету всіх греків у цьому протистоянні, і слугує своєрідним прологом до основних тезисів промови.

Наступна антитеза розгортається в межах другого та третього тезису, є простою за зовнішньою структурою і виражена особовими займенниками $\acute{\upsilon}\mu\epsilon\acute{\iota}\varsigma \neq \acute{\eta}\mu\epsilon\acute{\iota}\varsigma$ (*ви* \neq *ми*). В промові вона не відіграє важливої стилістичної цінності, бо цілком зумовлена змістом: спартанець чітко пояснює, що слід робити, якщо ворожа кіннота спершу нападе на афінян ($\acute{\upsilon}\mu\epsilon\acute{\iota}\varsigma$ – *ви*), чи якщо спершу на лакедемонців ($\acute{\eta}\mu\epsilon\acute{\iota}\varsigma$ – *ми*). Для більшої лаконічності в третьому тезисі еліміноване слово $\acute{\eta}$ *ἵππος* (*кіннота*), яке вжито в другому.

Отже, мовець використовує такий набір засобів: $2A_T + 1E_L = 3$ засоби.

Коефіцієнт концентрації мовних засобів у монолозі виражено у таблиці:

Промова	Кількість рядків	Кількість засобів	Коефіцієнт концентрації
Монолог Павсанія	9	3	0,33

Інший монолог з п'ятьма тезисами характерний наявністю чотирьох аргументів, що їх підсилюють, щоправда, нерівномірно, адже першого тезису стосуються два аргументи, другого та третього – по одному, а четвертий та п'ятий не підсилені взагалі. Ця дворівнева аргументація має таку схему: $(T_1 + A_1 + A_2) + (T_2 + A_3) + (T_3 + A_4) + T_4 + T_5$. Монолог цікавий ще й тим, що в ньому автор тексту та власне промовець – різні особи, адже слова промови належать перському полководцю Мардонію, який, щоб висміяти спартанців послав до них вісника, який їх і озвучив.

На підсилення своїх слів перс використав лише чотири синтактико-стилістичні засоби: один варіативний повтор за термінологією Е. Різель [205:309] та три антитези, дві з яких розгортаються в аргументах на підсилення першого тезису: $\acute{\epsilon}\kappa\pi\alpha\upsilon\lambda\epsilon\omicron\mu\acute{\epsilon}\nu\omega\nu \acute{\omega}\varsigma \omicron\upsilon\tau\epsilon \phi\epsilon\upsilon\gamma\epsilon\tau\epsilon \acute{\epsilon}\kappa \pi\omicron\lambda\acute{\epsilon}\mu\omicron\upsilon \omicron\upsilon\tau\epsilon \tau\acute{\alpha}\xi\iota\nu \acute{\epsilon}\kappa\lambda\epsilon\acute{\iota}\pi\epsilon\tau\epsilon, \mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\nu\tau\acute{\epsilon}\varsigma \tau\epsilon \acute{\eta} \acute{\alpha}\pi\acute{\omicron}\lambda\lambda\upsilon\tau\epsilon \tau\omicron\upsilon\varsigma \acute{\epsilon}\nu\alpha\nu\tau\acute{\iota}\omicron\upsilon\varsigma \acute{\eta} \alpha\upsilon\tau\omicron\iota \acute{\alpha}\pi\acute{\omicron}\lambda\lambda\upsilon\sigma\theta\epsilon$ (IX, 48) – *дивуючись, що ані втікаєте з поля бою, ані покидаєте стрій, але залишаючись, або знищуєте противника, або самі знищуєтеся*.

Перша антитеза за внутрішньою структурою виражена різнокореневими антонімами, за зовнішньою вона асиметрична, адже протиставлення в ній співвідносяться у пропорції 2:1: $\phi\epsilon\upsilon\gamma\epsilon\tau\epsilon$ (*втікаєте*) + $\acute{\epsilon}\kappa\lambda\epsilon\acute{\iota}\pi\epsilon\tau\epsilon$ (*покидаєте*) \neq $\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\nu\tau\acute{\epsilon}\varsigma$ (*залишаючись*). Така нерівномірна опозиція навмисна, адже промовець

висміює боягузтво спартанців і максимально увиразнює його опис на вербальному рівні.

Друга антитеза за внутрішньою структурою, навпаки, виражена однокореневими антонімами, що являють собою різні стани дієслова *ἀπόλλυμι*: *ἀπόλλυτε* (знищуєте) \neq *ἀπόλλυσθε* (самі знищуєтесь). Зо зовнішньою структурою це проста антитеза.

Третя антитеза розгортається в межах четвертого тезису і за своєю зовнішньою структурою – двочленна, адже виражена двома парами протиставлень: *νῦν ὧν ἐπειδὴ οὐκ ὑμεῖς ἤρξατε τοῦτου τοῦ λόγου, ἀλλ' ἡμεῖς ἄρχομεν* (IX, 48) – *зараз, тому що ви не розпочали таку розмову, ми розпочинаємо*. Перша пара протиставлень – різнокореневі особові займенники *ὑμεῖς* \neq *ἡμεῖς* (*ви* \neq *ми*), друга – однокореневі антоніми, де заперечення відбувається завдяки частці *οὐκ*: *οὐκ ἤρξατε* \neq *ἄρχομεν* (*не розпочали* \neq *розпочинаємо*). Наявність особових займенників у старогрецькій мові необов'язкова, адже категорію особи можна встановити за відповідною формою дієслова [68:166]. Проте перський стратег навмисне підсилює дієслова протиставленням займенників, щоб показати велику різницю між «боягузливими спартанцями» та «хоробрими персами».

Оскільки впродовж цілої промови йдеться про битву між персами та спартанцями, цілком закономірним став п'ятичленний варіативний повтор з коренем *μάχ-* зі значенням *битва, битися*: *μάχεσθαι... ἐμαχεσάμεθα... μάχεσθαι... μαχέσθων... διαμαχεσώμεθα* (IX, 48).

Таким чином монолог Мардонія заслуговує уваги не лише великою кількістю тезисів, а й умотивованим ужитком синтактико-стилістичних засобів, щоправда, у незначній кількості (3Ат + 1ВП = 4 засоби). Коефіцієнт концентрації синтактико-стилістичних фігур наведено у таблиці:

Промова	Кількість рядків	Кількість засобів	Коефіцієнт концентрації
Монолог Мардонія	13	4	0,3

Третій, останній з такою кількістю тезисів монолог характерний трирівневою структурою аргументації, адже окрім тезисів й аргументів, присутнє ще й посилення, як додаткове підсилення до аргументу. Промовцем знову стає

Мардоній, який докоряє Тораку з Ларіси та його братам за те, що ті надто захоплювалися спартанцями. Схема його промови має такий вигляд: T1 + A1 + A2 + T2 + T3 + T4 + A3 + П1 + T5. Як і попередня промова авторства Мардонія, поточна не характерна різноманіттям синтактико-стилістичних засобів. У її межах розгортається лише одне риторичне запитання й антитеза, ужиті з конкретною метою, як і попереднього разу. Відтак, побачивши, що греки залишили свої позиції, у першому тезисі на початку промови Мардоній ставить риторичне запитання, що задає тон усій промові й слугує її ключовим мотивом: ὦ παῖδες Ἀλεῦεω, ἔτι τί λέξετε τάδε ὀρῶντες ἔρημα; (IX, 58) – *О сини Алева, отже, що скажете, побачивши ці порожні позиції?* Очевидно, маючи неспростовний доказ боягузтва греків, Мардоній продовжує розвінчувати слова Торака та його братів і в наступному аргументі у формі антитези: ὑμεῖς γὰρ οἱ πλησιόχωροι ἐλέγετε Λακεδαιμονίους οὐ φεύγειν ἐκ μάχης, ἀλλὰ ἄνδρας εἶναι τὰ πολέμια πρώτους (IX, 58) – *ви ж бо, їхні сусіди, казали, що лакедемонці не тікають з поля бою, але що вони є першими мужами на війні.* Наведена антитеза проста за зовнішньою структурою, а за внутрішньою – безморфемна, адже протиставлено не конкретні слова-антоніми, а дієслово *φεύγω* (*тікати*) до виразу *πρώτους ἄνδρας τὰ πολέμια εἶναι* (*бути першими мужами на полі бою, тобто залишатися і воювати*). Таку фразу Мардоній вжив не випадково, адже він не лише стверджує, що лакедемонці мали б не втікати, а залишатися, а підкреслює, що вони мали б бути «першими» на війні, тобто кращими у всьому за інших греків, але покинуті позиції свідчать, що це не так. Навівши такий перший ключовий тезис та потужний аргумент на його підсилення, промовець вдається до подальшої аргументації, без використання мовних засобів підсилення, що пояснюємо здобуттям панівної позиції ще на початку промови. Через малу кількість мовних засобів (1 P3 + 1 At = 2 засоби) їхня концентрація теж невисока:

Промова	Кількість рядків	Кількість засобів	Коефіцієнт концентрації
Монолог Мардонія	12	2	0,16

Розглянувши три монологи з найбільшою кількістю тезисів, перейдемо до розгляду монологу з найбільшою кількістю зафіксованих аргументів. Ним став лист Гарпага до Кіра із закликом підіймати повстання проти Астіага. Гарпаг,

будучи старшим за віком від Кіра, зазнавши через нього багато лиха від Астіага, маючи багато соратників серед населення, знаходить аж сім аргументів, щоб спонукати Кіра до повстання. Схема його монологу наступна: A1 + A2+ A3 + A4 + T + A5 + A6 + A7. Як видно зі схеми, аргументація Гарпага дворівнева, на першому рівні – один тезис, на другому – сім непідсилених посиленнями аргументів. Відсутність додаткових елементів аргументації з одного боку, і початок підготовки Кіром повстання з іншого, свідчить про те, що ці аргументи сформовані максимально точно, мають достатньої ваги й додаткової аргументації не потребують. Водночас відзначаємо використання мовцем восьми синтактико-стилістичних засобів підсилення: трьох антитез, двох еліпсисів, одного синтаксичного паралелізму, анафори й оміоптоту.

Перша антитеза вжита в другому аргументі: *κατὰ μὲν γὰρ τὴν τοῦτου προθυμίην τέθνηκας, τὸ δὲ κατὰ θεοῦς τε καὶ ἐμὲ περίεις* (I, 124) – *бо через його бажання ти б загинув, але через богів і через мене – ти живеш*. За своєю зовнішньою структурою ця фігура тяжіє до двочленної, адже містить дві опозиції, проте протиставних елементів у неї три. Їх за внутрішньою структурою антитези відносимо до різнокореневих антонімів (*τέθνηκας ≠ περίεις* – *загинув ≠ живеш*) та до контекстуальної асиметричної опозиції (*τοῦτου ≠ θεοῦς; ἐμὲ – його ≠ богів, мене*). Останнє протиставлення цікаве тим, що виражене словами, які не є антонімами, проте набувають протиставного значення у контексті. Крім цього слід відзначити розгортання антитези в рамках синтаксичного паралелізму.

В четвертому аргументі знаходимо оміоптот в обрамленні різних форм дієслова ἄρχω: *σύ νυν, ἢν βούλη ἐμοὶ πείθεσθαι, τῆς περ Ἀστυάγης ἄρχει χώρης, ταύτης ἀπάσης ἄρξεις*. (I, 124) – *ти ж зараз, якщо захочеш послухатися мене, цілою країною, якою керує Астіаг, ти керуватимеш*. Еліпсис іменника *ἡ χώρα* (країна) у другій частині речення привертає увагу до ключового слова у виразі – *ἄρχω* (керувати). Подібну функцію виконує й оміоптот (*χώρης, ταύτης ἀπάσης*), що надає цьому словосполученню контрасту і відділяє його від уже згаданого вище дієслова.

Наступна антитеза вжита вже після тезису – в п'ятому аргументі: *καὶ ἦν τε ἐγὼ ὑπὸ Ἀστυάγεος ἀποδεχθέω στρατηγὸς ἀντία σεῦ, ἔστι τοι τὰ σὺ βούλεις, ἦν τε τῶν*

τις δοκίμων ἄλλος Μήδων (I, 124) – *і якщо я Астіагом буду призначений стратегом проти тебе, буде те, що ти хочеш, і якщо хтось інший зі знатних мідійців*. Антитеза містить лише одну пару протиставлень, яка виражена контекстуальними антонімами, адже займенник ἐγὼ (я) та словосполучення τις ἄλλος (хтось інший) не є прямими антонімами, а набувають контрастного забарвлення лише у контексті. Водночас відзначаємо поєднання антитези з анафорою (ἦν τε... ἦν τε) та еліпсисом цілих виразів, адже змістовно речення має вигляд: *і якщо я Астіагом буду призначений стратегом проти тебе, буде те, що ти хочеш, і якщо хтось інший зі знатних мідійців [буде призначений стратегом проти тебе, теж буде те, що ти хочеш]*. З одного боку це призвело до часткової втрати синтаксичного паралелізму, проте з іншого – такий еліпсис унеможливив повтор одноманітної інформації, що сприяло концентрації уваги слухача на важливих моментах промови, а саме: кого б не призначив Астіаг стратегом, навіть знатного мідійця, це буде вигідним для Кіра.

Остання фігура – тричленна антитеза, вжита в шостому аргументі: πρῶτοι γὰρ οὗτοι ἀποστάντες ἀπ' ἐκείνου καὶ γενόμενοι πρὸς σέο Ἀστυάγεα καταίρειν πειρήσονται. (I, 124) – *бо вони перші віддалившись від того і ставши під твою владу, намагатимуться скинути Астіага*. Ця антитеза за внутрішньою структурою представлена трьома парами протиставлень: різнокореновими дієприкметниками ἀποστάντες ≠ γενόμενοι (віддалившись ≠ ставши під владу), прийменниками ἀπ' ≠ πρὸς (від ≠ до) та контекстуальними антонімами у формі займенників ἐκείνου ≠ σέο (того ≠ твою). Вживання додаткових фігур могло б знівелювати контраст, якого прагнув досягти оратор. Таким чином, у цьому монологі можна простежити високий рівень концентрації синтактико-стилістичних засобів (3Ат+ 1 Аф +1СП + 1Оп+ 2Ел = 8 засобів):

Промова	Кількість рядків	Кількість засобів	Коефіцієнт концентрації
Монолог Гарпага	10	8	0,8

Їх суміжне вживання разом з великою кількістю аргументів переконало реципієнта аргументації Кіра, розпочати підготовку до повстання.

Наступний рівень в аргументації після рівня аргументів – рівень посилянь, тобто «аргументів до аргументів». Найбільша кількість посилянь в монологі –

дев'ять, зафіксована в монолозі Фемістокла, який переконує Еврібіада не відступати. Свою аргументацію оратор розгортає у чотирьох рівнях, представлених одним тезисом (перший рівень), двома аргументами (другий рівень), дев'ятьма посиленнями (третій рівень) та однією гарантією (четвертий рівень). Розгортання аргументації зображає схема: Т + А1 + (П1 + П2 + П3 + П4) + А2 + (П5 + Г1 + П6 + П7 + П8 + П9). Таку багатоелементну структуру підсилюють сімнадцять синтактико-стилістичних засобів, серед яких сім еліпсисів, чотири антитези, два варіативних повтори та синтаксичних паралелізми, один полісиндетон і перелічення.

Перша антитеза з'являється вже на початку промови – в тезисі: *ἐν σοὶ νῦν ἐστὶ σῶσαι τὴν Ἑλλάδα, ἣν ἐμοὶ πείθῃ ναυμαχίην αὐτοῦ μένων ποιέεσθαι, μηδὲ πειθόμενος τούτων τοῖσι λόγοισι ἀναζεύξης πρὸς τὸν Ἴσθμὸν τὰς νέας.* (VIII,60) – *у тебе зараз є нагода врятувати Елладу, якщо ти, залишаючись тут, послухаєшся мене вступити в морський бій, а не послухавшись слів тих, відправиш кораблі до Істму.* За зовнішньою структурою ця антитеза двочленна, адже містить дві пари протиставлень, за внутрішньою ж, ці протиставлення виражені однокореневими антонімами, що творять опозицію за допомогою протиставної частки *μηδὲ*: *πείθῃ ≠ μηδὲ πειθόμενος* (*послухаєшся ≠ не послухавшись*), а також різнокореневими антонімами: *μένων ≠ ἀναζεύξης* (*залишаючись ≠ відправиш*). Ця антитеза, відкриваючи промову, задає основну тему всієї аргументації, адже завданням Фемістокла було переконати Еврібіада залишитися, а не послухати інших і відплисти.

Наступна фігура – полісиндетон у поєднанні з переліченням – виступає в третьому посиленні: *τοῦτο δὲ ἀπολέεις Σαλαμῖνά τε καὶ Μέγαρα καὶ Αἴγιναν, ἣν περ καὶ τὰ ἄλλα εὐτυχῆσωμεν.* (VIII,60) – *тут же втратиш Саламін, і Мегари, і Егіну, якщо навіть в іншому і матимемо успіх.* Автор промови використовує цей засіб дуже влучно, адже перераховуючи можливі втрати від відступу за допомогою вживання сполучників, він візуально та «на слух» збільшує їхню кількість, впливаючи на підсвідомість слухача, який сприймає в переліку не три втрати, а п'ять. Останній сполучник *καὶ* стоїть по окремо і стосується попередніх лише

опосередковано, зберігаючи при цьому заданий ритм і не викликаючи дисонансу. Підсилюють контраст і близькі до антонімії дієслова *ἀπολέεις – εὐτυχήσωμεν* (*втрапиш – матимемо успіх*). Варто також відзначити, що перші два посилення, короткі за формою, теж поєднані єднальним сполучником *καί*, який двічі зустрічаємо і в четвертому посиленні. Таким чином вживання полісиндетону в третьому посиленні умовно поєднує всі чотири посилення на підсилення одного аргументу.

Навівши після цього другий аргумент, мовець підсилює його наступними п'ятьма посиленнями, перше з яких відзначається ще й наявністю гарантії на його підтримку. Окрім неї, більшій переконливості п'ятого посилення сприяє і антитеза, вжита в ньому в поєднанні з еліпсисом: *πρῶτα μὲν ἐν στεινῶ συμβάλλοντες νηυσὶ ὀλίγησι πρὸς πολλάς...* (VIII,60) – *по-перше, у вузькому місці зіштовпились у битві малочисельними кораблями проти численних*. У цій простій за зовнішньою структурою антитезі протиставлено два різнокореневих прикметники: *ὀλίγησι ≠ πολλάς* (*малочисельними ≠ численними*). Еліпсис іменника *ναῦς* дозволяє привернути увагу до чисельної переваги противника, яку вдасться нівелювати у вузькому місці. Про це йдеться і в гарантії до цього посилення, яке містить антитезу в поєднанні з еліпсисом: *τὸ γὰρ ἐν στεινῶ ναυμαχέειν πρὸς ἡμέων ἐστὶ, ἐν εὐρυχωρίῃ δὲ πρὸς ἐκείνων*. (VIII,60) – *бо у вузькому місці битися – для нас вигідно, у широкому – для тих*. Наведена антитеза – двочленна, з усіма протиставленнями у формі різнокореневих антонімів *στεινῶ ≠ εὐρυχωρίῃ* (*вузькому місці ≠ широкому місці*) та *ἡμέων ≠ ἐκείνων* (*нас ≠ тих*). Елімінації зазнає інфінітив *ναυμαχέειν* і дієслово-зв'язка *бути – εἶμί*, які легко відновити на основі синтаксичного паралелізму, за яким побудовано речення.

Останню антитезу вжито в завершальному посиленні: *οἰκότα μὲν νῦν βουλευομένοισι ἀνθρώποισι ὡς τὸ ἐπίπαν ἐθέλει γίνεσθαι· μὴ δὲ οἰκότα βουλευομένοισι οὐκ ἐθέλει οὐδὲ ὁ θεὸς προσχωρέειν πρὸς τὰς ἀνθρωπιάς γνώμας* (VIII,60) – *якщо люди вирішують щось розумне, то зазвичай воно хоче відбутися, якщо ж [люди] вирішують нерозумне, то [зазвичай] не хоче [відбуватися] і навіть бог [не хоче] слідувати таким людським думкам*. Це посилення – своєрідний підсумок цілої

аргументації, в якому розтлумачено, що варто здійснювати лише розумні плани (з контексту випливає, що саме такими є плани Фемістокла), і тоді навіть бог допоможе, чого не буде у протилежному випадку. Для тлумачення такої простої істини мовець використовує синтаксичний паралелізм з еліпсисами (чотири), залучає двочленну антитезу, яка базується на опозиції однокорених антонімів, що протиставлені за допомогою протиставних часток *μη*: *οἰκότα ≠ μη οἰκότα* (розумно ≠ нерозумно) та *οὐκ*: *ἐθέλει ≠ οὐκ ἐθέλει* (хоче ≠ не хоче).

Єднальною ланкою всіх елементів аргументації слугують варіативні повтори: похідний від іменника *ἡ ναυμαχία*: *ναυμαχίην... ναυμαχήσεις... ναυμαχέειν... προναυμαχήσεις* (VIII,60), а також від іменника *ἡ ναῦς*, представлений лише іменниками: *τὰς νέας... νέας... νηυσὶ... τῆσι νηυσί* (VIII,60).

Отже, в цій промові відзначаємо майстерне переплетіння як елементів аргументації, їх достатність, так і значну кількість вмотивованих синтактико-стилістичних засобів. Останні значною мірою сприяють когерентності мовлення, виокремленню ключових понять аргументації, що, загалом, сприяло досягненню поставленої мети – Еврібіад прийняв рішення залишитися і дати морський бій. Кількість засобів – шістнадцять (4Ат + 2 СП + 1 Пс + 1 Пр + 7Ел + 2ВП = 17 засобів), коефіцієнт їхньої концентрації у тексті промови складає 0,89:

Промова	Кількість рядків	Кількість засобів	Коефіцієнт концентрації
Монолог Фемістокла	19	17	0,89

Останній рівень аргументації – рівень гарантій, тобто «аргументів до посилянь». Цей елемент вкрай рідко зустрічаємо в промовах з кількох причин: 1) складність побудови такої аргументації; 2) наявність не завжди достатньої кількості доказів; 3) переконлива сила елемента вищої ланки. Найбільша кількість зафіксованих гарантій в одній монологічній промові – дві, і промов таких теж усього дві.

В одній з них Фемістокл закликає афінян відкласти похід на Гелеспонт. Схема аргументації у цій промові така: А1 + (А2 + П1 + Г1 + Г2) + Т. Як видно зі схеми, промовець досить вигідно розміщує елементи доведення. Відповідно до відомого в теорії аргументації «правила Гомера» найсильніші елементи стоять на

початку і в кінці промови. Тому перший аргумент Фемістокла підсилений лише трикомпонентним варіативним повтором (*πολλοῖσι ... πολλῶ ... πλέω*), а в кінець промови він виносить тезис. Натомість другий аргумент він доводить максимально, вдаючись до посилення та двох гарантій на його підсилення. Крім того, аргументатор використовує чотири синтактико-стилістичних засоби, які теж розміщує ближче до середини промови. Відтак, у другому аргументі зустрічаємо так звану *figura etymologica*: *ἡμεῖς δέ, εὖρημα γὰρ εὐρήκαμεν* (VIII,109) – *ми ж бо врятували порятунок*. Ця фігура окрім ритмічної функції, привертає увагу до слова порятунок, яким Фемістокл нагадує, як була врятована Еллада від перської навали, і викликає в афінян-слухачів позитивні емоції. Ту ж саму функцію виконує і трикомпонентний варіативний повтор іменника *ὁ ἀνὴρ* – *муж*, який розгортається в межах перших двох аргументів і першого посилення: *ἄνδρας... ἄνδρας... ἄνδρα* (VIII,109). Цей повтор нагадує, що всі учасники війни – люди, проте перемогу здобувають боги, які й відіграють на війні основну роль.

Наступна фігура – анафора займенника *ὅς* – *цей*, яка виконує синтаксичну функцію, адже розміщена на початку кожної з гарантій, виокремлює їх серед інших елементів аргументації, а з іншого боку – поєднує їх. Окрім того, цей займенник замінює собою ім'я Ксеркса, яке автор не згадує, демонструючи цим самим певну зневагу щодо нього перед афінянами, яким разом з іншими греками, Ксеркс приніс стільки лиха.

Нарешті остання фігура – полісиндетон виступає в тезисі: *ἀλλ' εὖ γὰρ ἔχει ἐς τὸ παρεὸν ἡμῖν, νῦν μὲν ἐν τῇ Ἑλλάδι καταμείναντας ἡμέων τε αὐτῶν ἐπιμεληθῆναι καὶ τῶν οἰκετέων, καὶ τις οἰκίην τε ἀναπλασάσθω καὶ σπόρου ἀνακῶς ἐχέτω ...* (VIII,109) – *бо для нас добре є в теперішніх обставинах, щоб ми, залишившись зараз в Елладі, про самих себе і про наші родини подбали, і хай кожен житло відбудує, і ретельно потурбується про посів...* Триразовий повтор сполучника *καὶ* сприяє аудіальному сприйняттю більшої кількості інформації, апелює до обов'язків афінян, які вони покинули під час війни, викликає приємні спогади рідного дому та звичної для них праці.

Таким чином, попри те, що аргументація в цьому монолозі розгортається на всіх чотирьох рівнях, констатуємо відносну бідність на синтактико-стилістичні засоби (1ВП + 1Аф + 1Пс + 1 *figura etymologica* = 4 засоби), попри їх наявність у кожному компоненті аргументації та відносно високу концентрацію:

Промова	Кількість рядків	Кількість засобів	Коефіцієнт концентрації
Монолог Фемістокла	10	4	0,4

Другий з двох монологів, репрезентованих усіма рівнями аргументації – звернення Артемисії до Мардонія, з відмовлянням вступати у морську битву з греками. Структура промови має таку схему: Т + (А1 + П1) + А2 + А3 + (А4 + П2 + Г1 + Г2) + (А5 + П3) + А6. Як видно зі схеми, адресант починає свою промову тезисом, далі подає аргументи, підсилюючи їх нерівномірно. Цей монолог є своєрідною протилежністю до попереднього монологу, оскільки підсилений синтактико-синтаксичними засобами найрясніше серед усіх монологів в «Історії» Геродота. Таких засобів – 17: шість антитез, три еліпсиси, два риторичних запитання, два варіативних повтори та по одному синтаксичному паралелізму, хіазму, переліченні й полісиндетону.

В межах тезису простежуємо початок шестикомпонентного варіативного повтору, в основі якого ключове слово усієї аргументації *ἡ ναυμαχία* (морська битва) та похідні від нього: *τῆσι ναυμαχίῃσι... ναυμαχίην... ναυμαχίῃσι... ναυμαχίην... ναυμαχέειν... ναυμαχῆσαι...* (VIII,68).

У першому аргументі функціонує трикомпонентний варіативний повтор іменника *ὁ ἀνὴρ* – муж: *οἱ ἄνδρες... τῶν ἀνδρῶν... ἄνδρες* (VIII,68). Вживання цієї лексеми в межах одного речення зумовлене різними її значеннями: в перших двох випадках у значенні *мужі* або *народ*, а в останньому – *чоловіки*: *οἱ γὰρ ἄνδρες τῶν σῶν ἀνδρῶν κρέσσονες τοσοῦτο εἰσὶ κατὰ θάλασσαν ὅσον ἄνδρες γυναικῶν.* (VIII,68) – *бо ці мужі за твоїх мужів настільки сильніші на морі, наскільки чоловіки за жінок.* Для підкреслення цього семантичного контрасту автор промови вводить одразу дві прості антитези, де протиставлення базується на опозиційній парі різнокореневих антонімів *οἱ ἄνδρες ≠ αἱ γυναῖκες* (чоловіки ≠ жінки) та слів, що набувають протиставного значення лише в контексті, де опозиційну пару утворюють іменник

οἱ ἄνδρες – *мужі* (йдеться про греків) та словосполучення *τῶν σῶν ἀνδρῶν* – *твої мужі* (йдеться про персів). Хоча ці антитези побудовані на словах, що не є ключовими для цілої промови, проте відіграють важливу роль у збільшенні переконливості аргументу, в якому функціонують.

Одразу після цього аргументу слідує два риторичні запитання: одне як посилення до першого аргументу, інше – як другий аргумент. *τί δὲ πάντως δέει σε ναυμαχίῃσι ἀνακινδυνεύειν;* (VIII,68) – *чому тобі постійно потрібно всяким способом наражатися на небезпеку в морській битві? οὐκ ἔχεις μὲν τὰς Ἀθήνας, τῶν περ εἵνεκα ὀρμήθης στρατεύεσθαι, ἔχεις δὲ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα;* (VIII,68) – *чи не володієш Афінами, заради яких вирішив ти походом, чи володієш рештою Еллади?* Відповідно до класифікації О. Петришиної [120:54] риторичне запитання має здатність виконувати експресивну, сугестивну та когнітивну функції. В обох зазначених вище випадках функція риторичного запитання – сугестивна. Мовець апелює до інтуїції адресата, впливаючи цим самим на нього, в першому випадку звертаючи увагу на можливі втрати у зв'язку з небезпекою, у другому – на вже наявні здобутки й на фактичне досягнення мети всього походу – захоплення Афін. Обидва риторичні запитання передбачають ту саму відповідь, хоч і сформульовані з використанням однокореневих антонімів (*οὐκ ἔχεις ≠ ἔχεις* – *не володієш ≠ володієш*). Окрім того, відзначаємо в другому запитанні синтаксичний паралелізм.

Середина промови (A3 + (A4 + Π2 + Γ1 + Γ2)), попри її значні розміри, фактично не підсилена нічим, окрім, хіба що продовження варіативного повтору іменника *ἡ ναυμαχία*, що бере свій початок ще у тезисі. Відсутність синтактико-стилістичних засобів компенсована багаторівневістю аргументації, а саме підсиленням четвертого аргументу посиленням, а самого посилення – двома гарантіями.

Зазначений вище варіативний повтор продовжує своє розгортання і в п'ятому аргументі, проте цього разу в оточенні еліпсису й антитези: *ἢν δὲ αὐτίκα ἐπειχθῆς ναυμαχῆσαι, δευμαίνω μὴ ὁ ναυτικὸς στρατὸς κακῶθεις τὸν πεζὸν προσδηλήσῃται.* (VIII,68) – *якщо ж у цю мить поспішиши битися на морі, то боюся, щоб не знищив морське військо, а сухопутне разом з ним загине.* Пропущений при

субстантивованому прикметнику *πεζὸν* іменник *τὸν στρατόν* легко відтворити з попереднього словосполучення. Його елімінація пов'язана із концентрацією уваги довкола опозиційної пари прикметників *ναυτικὸς* ≠ *πεζὸν* (*морський* ≠ *сухопутний*), що творять просту антитезу.

Містить антитезу і посилення, яке передує останньому – шостому аргументу: *πρὸς δὲ, ὃ βασιλεῦ, καὶ τόδε ἐς θυμὸν βάλευ, ὡς τοῖσι μὲν χρηστοῖσι τῶν ἀνθρώπων κακοὶ δοῦλοι φιλέουσι γίνεσθαι, τοῖσι δὲ κακοῖσι χρηστοί.* (VIII,68) – *щодо цього, о царю, май на увазі й те, що добрим з людей мають звичку траплятися погані раби, а поганим – добрі.* Особливістю цієї двочленної за зовнішньою структурою антитези є те, що в ній, хоч і дві опозиції, проте вони побудовані за допомогою однієї пари прикметників-антонімів: *χρηστοί* ≠ *κακοί* (*добрі* ≠ *погані*). Ці прикметники своєю чергою протиставлені одне до одного дзеркально, творячи фігуру хіазму. Зосередженню уваги саме на цих антонімах сприяють і два еліпсиси у другій частині речення, адже пропущено іменник у так званому Genetivus partitivus *τῶν ἀνθρώπων*, а також словосполучення *δοῦλοι φιλέουσι γίνεσθαι*. Це посилення за своїм змістом дещо відрізняється від цілої промови, адже містить контент швидше філософського характеру, який, хоч і максимально підсилений, проте без іншої інформації незрозумілий. Таким чином, привернувши максимально увагу слухача, викликавши його зацікавлення, автор промови підготував підґрунтя для останнього аргументу, що слідує після цього посилення, в якому і розкрито посил цієї думки: *σοὶ δὲ ἐόντι ἀρίστῳ ἀνδρῶν πάντων κακοὶ δοῦλοι εἰσὶ, οἱ ἐν συμμάχων λόγῳ λέγονται εἶναι ἐόντες Αἰγύπτιοί τε καὶ Κύπριοι καὶ Κίλικες καὶ Πάμφυλοι, τῶν ὄφελος ἐστὶ οὐδέν* (VIII,68) – *у тебе ж, такого, що є найкращим серед усіх людей, є погані раби, яких ти вважаєш такими, що є у твоїх союзників: єгиптяни і кіпріоти, і кілікійці, і памфілійці, з яких жоден не є достойним.* Уже на початку аргументу в продовження попередньої думки вжито двочленну антитезу з подібною парою прикметникових протиставлень (перший прикметник вжито у Gradus Superlativus): *ἀρίστῳ* ≠ *κακοὶ* (*найкращому* ≠ *погані*) зі схожими за семантикою означуваними іменниками (*ὁ ἀνὴρ* (*вільний муж, чоловік*) та *ὁ δοῦλος* (*раб*)). Очевидно, що ця антитеза, вжита на початку аргументу, виконує зв'язну функцію, еднаючи

посилання й аргумент в одне ціле, що вважаємо за необхідне саме у цьому випадку, адже впродовж цілої промови посилання йшли після аргументів, а не передували їм. Останній синтактико-стилістичний засіб промови – полісиндетон, утворений за допомогою єднального сполучника *καί* та перелічення іменників на позначення народів. Трикратне повторення цього сполучника серед назв народів, яких оратор зараховує до негідних, підсилює загальний негатив, що лине в їхньому напрямку, і сприяє переконанню Мардонія у тому, що йому немає на кого покладатися під час морської битви.

Хоч Артемісія залучила до своєї аргументації максимально можливу кількість засобів підсилення, як на рівні елементів аргументації, так і на рівні синтактико-стилістичних засобів ($2PЗ + 2ВП + 3Ел + 6Ат + 1Х + 1Пс + 1СП + 1Пр = 17$ засобів), з досить високою концентрацією останніх (див. таблицю нижче), її думка проти вступу в морську битву була єдиною, тому Ксеркс, який приймав остаточне рішення, попри те, що відтепер почав особливо поважати цю жінку (на це вказує і сам автор «Історії» в VIII, 69), віддав перевагу думці більшості. Як відомо з історії, його рішення виявилось хибним і привело до поразки та втрати значної частини флоту персів.

Промова	Кількість рядків	Кількість засобів	Коефіцієнт концентрації
Монолог Артемісії	19	17	0,89

Проведений аналіз аргументації в монологах дозволяє стверджувати, що аргументативна структура монологів представлена всіма можливими формами. Серед усіх проаналізованих монологів «Історії» домінують різнорівневі, де основним елементом аргументації виступає аргумент.

Більшість аргументаторів таки підсилює свої промови синтактико-стилістичними засобами, надаючи перевагу антитезі, а також еліпсисам, варіативним повторам і риторичним запитанням. Коефіцієнт концентрації мовних засобів коливається від 0 до 2. Чим більша кількість мовних засобів, тим вищий коефіцієнт їхньої концентрації.

Розглянувши аргументацію у монолозі, перейдемо до розгляду її структури в діалозі.

2.2. Вплив синтактико-стилістичних засобів на ефективність аргументації в діалогах «Історії» Геродота.

Діалоги займають у Геродота друге місце за кількістю вживань (71 приклад). Їхня тематика надзвичайно різноманітна, аргументація – багатогранна. Серед виявлених діалогів є й обговорення вбивства (Мітрідат з дружиною обговорюють вбивство немовляти, дружина відстоює позицію не вбивати (I, 111-112)), і розмови людей з богами (Арістодік сперечається з богом через благальників (I, 159)) і докори в надмірній кількості розваг (друзі докоряють царю Амасію, що той надто багато розважається, той захищається (II, 173)), і п'яні балачки (перс жаліється фіванцю, з яким випивав, що доля його самого і його побратимів по зброї – загинути (IX, 16)), і обговорення майбутнього військового походу (цар Ксеркс розмовляє з Артабаном про життя, про потребу гаваней і харчів для війська, доречність брати до його лав іонійців (VII, 46-52)) тощо. З повним переліком діалогів, їхнім змістом, кількістю елементів аргументації й синтактико-стилістичними засобами можна ознайомитися в додатку Б.

У цьому підрозділі зупинимося на детальнішому розгляді двох діалогів, адже вони репрезентують дві діалогічні моделі: в першому переважають промови лише однієї зі сторін діалогу, в той час, як інша сторона виконує функцію швидше слухача, лише зрідка додаючи свої репліки, підживлюючи цим самим діалог, який інакше б завершився; в другому ж діалозі представлено розмову двох рівних сторін, де кожен застосовує однакову кількість реплік, приблизно однакової сили, вступаючи таким чином у словесне змагання.

У 29 розділі I книги «Історії» Геродот розповідає про те, як Солон, якого випереджає слава мудреця, прибуває до лідійського царя Креза, що здобув собі неймовірне багатство. Він наказує показати афінському мудрецеві всі свої статки й запитує, чи бачив той когось щасливішого за нього. Зовсім неочікувано Солон називає не його, аргументуючи свою думку. В. Залі, дослідниця промов «Історії» Геродота вважає Солон першим промовцем цього твору, який базує свою

аргументацію на конкретних прикладах [221:161]. Структура його промови за допомогою методу моделювання втілена на рисунку 4:

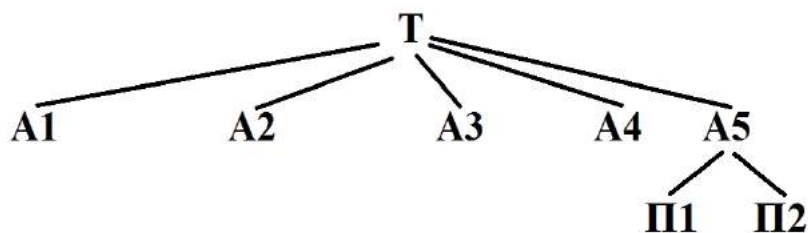

Рис. 4 Перша промова Солон

Як видно зі схеми, промова Солон трирівнева: починається з тезису (I рівень), який обґрунтовують п'ять аргументів (II рівень), останній з них підсилено двома посиленнями (III рівень). Зі схеми випливають два висновки: 1) промова має просту та чітку структуру, де на початок винесено доказуване, а потім слідують докази; 2) лише останній аргумент підкріплено додатковими посиленнями, що вказує на те, що він найважливіший. На його вагомість вказують не лише наявні посилення, але й прикінцева позиція, адже зазвичай, під кінець промови виносять найголовніше. У своїй аргументації Солон звертається до різноманітних синтактико-стилістичних засобів.

У першій, найкоротшій промові, слід відзначити варіативний повтор виразу *εὖ ἦκω* (бути щасливим, бути успішним): *εὖ ἠκούσης... εὖ ἦκοντι*, що стосується як життя в Афінах (Α1), так і життя афінянина Телла (Α4), і завдяки повторенню викликає у слухача схвальну реакцію.

Другий та третій аргументи поєднує фігура полісиндетону: *παῖδες ἦσαν καλοὶ τε κάγαθοί, καὶ σφι εἶδε ἄλασι τέκνα ἐκγεγόμενα καὶ πάντα παραμείναντα* (I, 30) – *дити були добрі й гарні, й він побачив, що у них усіх народились діти й усі залишилися [живими]*. Єднальний сполучник *καὶ* виступає тричі, при чому, перше його вживання характерне кразисною формою *κάγαθοί* (= *καὶ ἀγαθοί*), а в поєднанні з наступним *καί* він творить двозвучний повтор: *καλοὶ τε κάγαθοί, καί*. Ще один сполучник *καί* розміщено в межах оміоптоту: *τέκνα ἐκγεγόμενα καὶ πάντα παραμείναντα*.

Єднальною ланкою четвертого та п'ятого аргументів виступає антитеза: *τοῦτο δὲ τοῦ βίου εὖ ἦκοντι, ὡς τὰ παρ' ἡμῖν, τελευτῆ τοῦ βίου λαμπροτάτη ἐπεγένετο*

(I, 30) – *оскільки у житті був щасливим, то, на нашу думку, і кінець життя його був найславетнішим*. Ця антитеза, відповідно до класифікації Л. А. Корнілової [94:104], проста за зовнішньою структурою (містить лише одну пару протиставлень) і безморфемна за внутрішньою, адже протиставлено іменник *τοῦ βίου* (*життя*) до словосполучення *τελευτῇ τοῦ βίου* (*кінець життя, тобто смерть*). Наведена антитеза виконує дві функції: синтаксичну та змістову. Синтаксична функція полягає в тому, що вона сприяє поєднанню передостаннього й останнього аргументів. Крім того, фраза закінчується дієсловом *ἐπεγένετο*, а речення, яким починаються посилення до п'ятого аргументу, вводить дієприкметник *γενομένης*, що одночасно творить частковий анадиплосис, а разом із формою *ἐκευρόμενα* – варіативний повтор, сприяючи тіснішому поєднанню структурних елементів аргументації. З огляду на змістову функцію, антитеза виділяє дві основні ознаки щасливої людини за Солоном: щасливе життя і щасливе його завершення.

Своєю промовою Солон настільки заінтригував Креза, що той запитав його, чи крім Телла є ще хтось такий щасливий, вважаючи, що Солон цього разу назве його. Звідси можна зробити висновок, що аргументація Солона загалом була вдалою, бо Крез не виражає своєї незгоди й сподівається, що після Телла він може бути названим найщасливішим. Окрім того, промова Солоні спричинила й інший ефект – викликала цікавість співрозмовника, що особливо важливо на початку діалогу.

Отже, Солон дав відповідь і на це запитання, знову не зараховуючи Креза до найщасливіших. Структуру його другої промови подано на рисунку 5.

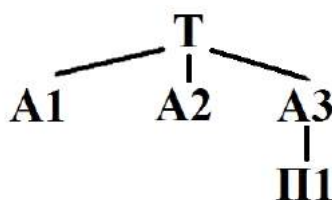

Рис. 5 Друга промова Солоні

За своєю структурою ця промова нагадує попередню: Солон розпочинає її з тезису, далі послідовно наводить три аргументи, доповнюючи останній, як найвагомійший, посиленням. Відповідь афінянина розгортається у формі повчальної

розповіді, що як за змістом, так і за наративною манерою нагадує релігійну притчу, тим більше, що тлом промови слугує релігійне свято на честь богині Гери. Хоча аргументів на доведення тезису менше, ніж у попередній промові, сама промова в межах притчі набуває великого розміру, що, своєю чергою, викликає потребу поєднання її структурних частин певними стилістичними засобами.

Насамперед привертає до себе увагу варіативний повтор *ίρόν* та *ίρῶ*, виконуючи єднальну функцію у тексті притчі. Одним з ключових її персонажів є матір. Тому не дивно, що лексема *μήτηρ* повторюється по два рази у формах називного та знахідного відмінків, створюючи варіативний повтор: *τὴν μητέρα ... ἡ μήτηρ*.

Майже на початку притчі про Клеобія та Бітона перед третім аргументом вжито анадиплосис *τὴν ἄμαξαν, ἐπὶ τῆς ἀμάξης* (I, 31). Ця фігура, окрім того, що сприяє поєднанню двох частин речення, концентрує увагу на фрагменті тексту, після якого слідує третій аргумент з простою антитезою, вираженою різнокореневими дієслівними антонімами *θνήσκω ≠ ζῶω* (*вмерти ≠ жити*): *διέδεξε τε ἐν τούτοισι ὁ θεὸς ὡς ἄμεινον εἶη ἀνθρώπῳ τεθνάναι μᾶλλον ἢ ζῶειν* (I, 31) – *на них бог показав, що для людини важливіше краще померти, аніж жити*. Ці дієслова – ключові слова не лише цього аргументу, але й цілої аргументації Солона, адже, як і в попередній промові, протиставлення підтверджує ту саму опірну думку афінянина, що щасливий той, хто не лише живе щасливо, але й помирає щасливим. Наведене речення містить прикметник у вищому ступені *ἄμεινον*, який вживається ще тричі у найвищому ступені (*ἀρίστη ... ἄριστον ... ἀριστῶν*) у рамках варіативного повтору. Одразу після цієї антитези в межах синтаксичного паралелізму з еліпсисом дієслова *ἐμακάριζον* у другій частині слідує наступна: *Ἀργεῖοι μὲν γὰρ περιστάντες ἐμακάριζον τῶν νεηνιέων τὴν ῥώμην, αἱ δὲ Ἀργεῖαι [ἐμακάριζον] τὴν μητέρα αὐτῶν, οἷων τέκνων ἐκύρησε* (I, 31) – *аргів'яни, обступивши, вихваляли силу юнаків, а аргів'янки [вихваляли] їхню матір, що таких синів виховала*. В її основі одна пара опозицій, що протиставляються за гендерною ознакою: однокореневі субстантивовані прикметники *Ἀργεῖοι ≠ Ἀργεῖαι* (*аргів'яни ≠ аргів'янки*). Ця антитеза – проста за зовнішньою структурою.

Якщо першою промовою Солон викликав у Креза зацікавлення, то другою – гнів, адже, як зазначає Геродот (I, 32), Крез з гнівом запитував, чому це Солон вважає його багатства нікчемними, і цинить їх нижче від щастя пересічних людей. Отже, Солон, не відчуваючи розуміння з боку співрозмовника, розпочинає третю, найбільшу й останню аргументаційну промову, яка відрізняється від попередніх двох як розміром, так і структурою. До її складу входять сім аргументів та вісім посилянь до них. На увагу заслуговує і вживання тезису не на початку, а в кінці промови. Це можна пояснити тим, що всю промову можна розділити на три частини – в першій (A1←Π1; A2←Π1) Солон розповідає про те, що ніхто не може знати, коли божество надішле останню годину, в другій (T; A3; A4←Π1←Γ1+ Γ2), яка розпочинається тезисом, викривається безцінність багатства Креза, в третій (A5←Π1; A6←Π1; A7←Π1) йдеться про щастя у вигляді щасливого закінчення життя.

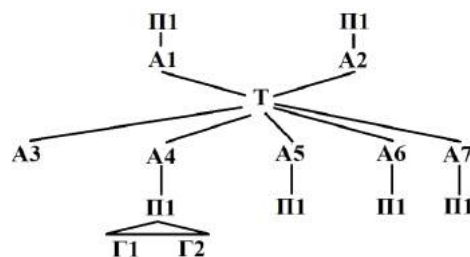

Рис. 6 Третя промова Солона

Перший аргумент ἐπιστάμενόν με τὸ θεῖον πᾶν ἕν φθονερόν τε καὶ ταραχῶδες (I, 32) – я знаю, що всяке божество буває заздрисним і примхливим доповнено посиленням з синтаксичним паралелізмом та анафорою прислівника πολλὰ: πολλὰ μὲν ἐστὶ ἰδεῖν ..., πολλὰ δὲ καὶ παθεῖν (I, 32) – багато можна побачити ..., але й багато можна вистраждати. Повтор прислівника наголошує на великому життєвому досвіді Солона. Водночас фіксуємо еліпсис дієслова ἐστὶ у другій фразі. В продовженні слідує математичні розрахунки Солона про тривалість людського життя, що й спричинило вживання ним трьох варіативних повторів слів, що стали ключовими у цьому уривку: ἡμέρας... ἡμέραι... ἡμερέων... ἡμέρη; μηνὸς... μηνὶ... μῆνες... τῶν μηνῶν; γινομένου... γίνεσθαι... παραγινόμεναι ... γίνονται. При назві

числівника простежуємо «технічний» полісиндетон: πεντήκοντα καὶ διηκοσιέων καὶ ἑξακισχιλίεων καὶ δισμυριέων – *i двісті, i шість тисяч, i двадцять тисяч*.

Наступну змістову частину відкриває тезис, для якого характерний варіативний повтор *τελευτήσαντα ... τελευτήσαι ... τελευτήση ... τὴν τελευτήν*, який ще раз актуалізує ключову тему закінчення життя.

Третій аргумент, що слідує після тезису – єдиний з усіх аргументів цієї промови, що не підсилений посиланням. У ньому простежуємо просту антитезу, виражену безморфемними антонімами (субстантивованим прикметником *ὁ πλούσιος* і фразеологічним словосполученням *τοῦ ἐπ' ἡμέρην ἔχοντος*): οὐ γὰρ τι ὁ μέγα πλούσιος μᾶλλον τοῦ ἐπ' ἡμέρην ἔχοντος ὀλβιώτερος ἐστί (I, 32) – *бо дуже багатий не є щасливішим від того, хто перебувається з дня на день*. Ця антитеза, розпочинаючи цілу серію антитез, відповідає за змістом тій, що наведена у четвертому аргументі: πολλοὶ μὲν γὰρ ζάπλουτοι ἀνθρώπων ἀνόλβιοι εἰσὶ, πολλοὶ δὲ μετρίως ἔχοντες βίου εὐτυχέες (I, 32) – *бо з людей численні страшенно багаті є нещасливими, численні ж, ведучи помірковане життя, щасливі*. Двочленна антитеза з опозиціями різнокореневих прикметників *ἀνόλβιοι* ≠ *εὐτυχέες* (*нещасливі* ≠ *щасливі*) та безморфемних антонімів, виражених прикметником *ζάπλουτοι* (*дуже багаті*) та словосполучення *μετρίως ἔχοντες βίου* (*ті, що ведуть помірковане життя*) цікава анафорою прикметника *πολλοὶ*, який до кінця цього уривка повторюється ще двічі й перегукується з прислівником *πολλά* у першому посиланні до першого аргументу. Опозиції вжито на фоні синтаксичного паралелізму, в другій частині якого пропущено дієслово-зв'язку *εἰσὶ*.

Наведений аргумент єдиний містить посилання, підсилене двома гарантіями. Воно повністю побудоване на антитезах: ὁ μὲν δὴ μέγα πλούσιος ἀνόλβιος δὲ δυοῖσι προέχει τοῦ εὐτυχέος μῶνον, οὗτος δὲ τοῦ πλουσίου καὶ ἀνόλβου πολλοῖσι (I, 32) – *дуже багатий нещасливий переважає щасливого тільки двома речами, цей же багатого та нещасливого багатьма*. За зовнішньою будовою це тричленна антитеза (*ἀνόλβιος* ≠ *εὐτυχέος*; *οὗτος* ≠ *ἀνόλβου*; *δυοῖσι* ≠ *πολλοῖσι*), яку вжито у структурі синтаксичного паралелізму з еліпсисом присудка *προέχει* у другій частині. Антитеза відзначається не лише складністю зовнішньої структури, але й

добре продуманим підбором слів, зокрема аргументатор двічі повторює словосполучення *ὁ πλούσιος ἀνόλβιος*, привертаючи особливу увагу до цих слів, і водночас уникає повторення субстантивованого прикметника *ὁ εὐτυχῆς*, замінюючи його займенником *οὗτος*. Цим Солон, наголошуючи на нерозривності понять *багатство* та *нещастя*, не стверджує, однак, того, що тільки бідні люди можуть бути *щасливими*. Через те, що в цьому уривку йдеться головним чином про багатство та щастя, цілком логічною є серія відповідних варіативних повторів: *πλουτέειν... ὁ πλούσιος... ζάπλουτοι... ὁ πλούσιος... τοῦ πλουσίου; ὀλβιώτερος... ἀνόλβιοι... ὁ ἀνόλβιος... τοῦ ἀνόλβου... ὁ ὀλβιος... ὀλβιον; εὐτυχέες... τοῦ εὐτυχέος... ἡ εὐτυχίη... εὐτυχέα*.

Синтактико-стилістичні фігури імпліцитні й у першій гарантії до посилення до четвертого аргументу: *ὁ μὲν ἐπιθυμίην ἐκτελέσαι καὶ ἄτην μεγάλην προσπεσοῦσαν ἐνεῖκαι δυνατώτερος, ὁ δὲ τοῖσιδε προέχει ἐκείνου· ἄτην μὲν καὶ ἐπιθυμίην οὐκ ὁμοίως δυνατὸς ἐκείνῳ ἐνεῖκαι, ταῦτα δὲ ἡ εὐτυχίη οἱ ἀπερύκει, ἄληρος δὲ ἐστί, ἄνουσος, ἀπαθῆς κακῶν, εὖπαις, εὐειδῆς* (I, 32) – *один здатніший здійснювати бажання і переносити велике горе, що йому випало, інший же таким переважає того: горе і задуми не в змозі перенести однаково з тим, від цього його захищає щастя, він є неушкодженим, здоровим, не потерпілим від лих, з гарними дітьми, з гарним виглядом*. З одного боку гарантія містить просту антитезу, виражену однокореневими прикметниками: *δυνατώτερος ≠ οὐκ δυνατὸς* (здатніший ≠ нездатний), з іншого ж, увагу привертає асиндетон у кінці речення при п'ятикомпонентному переліченні прикметників. На особливу увагу заслуговують два випадки хіазму: *ἐνεῖκαι ... ἐκείνου ... ἐκείνῳ ἐνεῖκαι; ἐπιθυμίην... ἄτην – ἄτην... ἐπιθυμίην*. Друга гарантія теж відзначається наявністю антитези, простої за своєю структурою: *πρὶν δ' ἂν τελευτήσῃ, ἐπισχεῖν, μηδὲ καλέειν κῶ ὀλβιον ἀλλ' εὐτυχέα* (I, 32) – *поки не помре, стримайся, не називай [його] щасливим, але [називай] везучим*. Цією антитезою з протиставленням за допомогою заперечення першого з однокореневих дієслів *μηδὲ καλέειν ≠ καλέειν* (ця форма еліптована) закінчується друга композиційна частина промови.

Ключовою синтактико-стилістичною фігурою завершальної третьої частини надалі виступає антитеза, яка вживається тричі у кожному з трьох посилянь. Перше посиляння представлено короткою, проте за структурою – складною двочленною антитезою, підсиленою протиставними частками *μὲν ... δὲ: ἀλλὰ ἄλλο μὲν ἔχει ἑτέρου δὲ ἐπιδέεται* (I, 32) – *але одне має, а іншого потребує*. В цій антитезі протиставлено різнокореневі лексеми: прикметники *ἄλλο ≠ ἑτέρου* в дистрибутивній функції, дієслова *ἔχει ≠ ἐπιδέεται* (*має ≠ потребує*). В наступному посилянні простежуємо подібну за структурою та змістом антитезу: *τὸ μὲν γὰρ ἔχει, ἄλλου δὲ ἐνδεές ἐστι* (I, 32) – *бо одне має, а в іншому має потребу*. Завершує промову третє посиляння з антитезою: *πολλοῖσι γὰρ δὴ ὑποδέξας ὄλβον ὁ θεὸς προρρίζους ἀνέτρεψε* (I, 32) – *бо багатьом бог, на мить показавши щастя, знищив [ix] під корінь*. Антитеза проста, в її основу покладено контекстуальну антонімію *робити щасливим ≠ нищити*, тобто *робити нещасним*. Цією опозицією наприкінці промови Солон наголошує на мінливості людського щастя.

Остання, третя промова мудреця з найбільшою кількістю аргументів та посилянь до них, підсилена найбільшою кількістю стилістичних засобів, мала б повністю переконати слухача у правоті його думки, але одразу після її виголошення успіху не мала. Геродот прямо зазначає, що вона не сподобалася Крезові, він не надав їй жодного значення (I, 33). Це зумовлено, в першу чергу, самим реципієнтом аргументації, який вперто не хотів вірити афінянинові, а по-друге – надто громіздким об'ємом промови, що потребував часу на роздуми. Проте ціль аргументації все ж була досягнута. Коли Кір, здобувши перемогу над Крезом, наказав спалити його живцем, той, перед обличчям смерті, згадує про Солона і пристає на його думку (I, 86). Цікаво, що Крезів переказ переконав і Кіра, і той, пам'ятаючи, що все в людському житті мінливе, помилував його.

Розглянувши аргументаційні особливості промов Солона у дискусії з Крезом, доходимо таких висновків:

1. Для його промов характерна різна структура: перші дві мають трирівневу структуру і містять тезис, аргументи на його підтвердження, посиляння до аргументів; третя ж – чотирирівнева містить ще гарантії до посилянь (четвертий

рівень). У всіх трьох промовах порядок аргументації здійснюється вертикально. Щодо кількості висунутих аргументів, то в першій промові їх п'ять, у другій – три, в третій – сім, проте лише в останній відзначаємо намагання оратора підсилити їх додатковими посиланнями. Невіддільна ознака аргументації Солон – розміщення тезису на початку або ближче до початку промови, і винесення водночас найвагомшого аргументу, завжди підсиленого посиланням, у кінець промови.

2. У промовах Солон домінує такий синтактико-стилістичний засіб як антитеза (11 випадків). Відповідно до зовнішньої структури зафіксовано як прості, так і складні (дво- та тричленна) антитези, які поєднують різні частини аргументації та виокремлюють її опорні поняття: *життя ≠ смерть, жити ≠ вмерти, дуже багатий ≠ той, що перебивається з дня на день, дуже багатий ≠ той, що веде помірковане життя*. Значне місце в аргументації посідають і варіативні повтори (10), що налічують від трьох до шести повторюваних слів, і увиразнюють основну думку аргументації. Серед інших засобів вагоме місце посідають також дієслівний еліпсис (4), синтаксичний паралелізм (4), полісиндетон (2), хіазм (2), анадиплосис (2) й анафора (2). Крім того, одноразово Солон вживає оміоптот, перелічення та асиндетон. Загалом, розподіл засобів у промовах наступний:

I	: 1ВП + 1 Пс + 1Оп + 1Ат + 1Ап	= 5 мовних засобів
II	: 1 Ел + 3ВП + 1Ап + 2Ат	= 7 мовних засобів
III	: 3СП + 2Аф + 4Ел + 6ВП + 1Пс + + 8Ат + 1Ад + 1Пр + 2Х	= 28 мовних засобів

Коефіцієнт концентрації мовних засобів у промовах має такий вигляд:

Промова	Кількість рядків	Кількість засобів	Коефіцієнт концентрації
I	5	5	1
II	14	7	0,5
III	26	28	1,1
Разом	45	40	0,9

Як видно з таблиці, найбільш насиченою синтактико-стилістичними засобами є третя промова, якій, проте, майже не поступається перша. Це знайшло своє віддзеркалення і в поведінці Креза: першою промовою Солон викликав

здивування і зацікавлення Креза і той, фактично, погодився з ним, третьою ж Солон досяг остаточної мети аргументації. Друга ж промова лише розлютила царя.

3. Аргументація Солона виявилась ефективною через майже класичну побудову промов, через значну кількість аргументів на підтвердження своєї думки (15), вміле використання домінантних і фонових синтактико-стилістичних засобів. Водночас дещо громіздкий характер останньої промови, а також індивідуальні особливості адресата зумовили досягнення потрібного ефекту лише в перспективі.

Варто зазначити, що аналіз у діалозі між Солоном і Крезом стосується лише слів Солона. Річ у тім, що репліки Креза або не містять аргументації, а швидше пропонують Солонові говорити далі, або ж Геродот взагалі не наводить їх як пряму мову, а переказує їх зміст. Натомість «повноцінним» вважаємо наступний діалог, який розглянемо детальніше.

У 36 розділі I книги «Історії» Геродот розповідає про появу величезного вепра на Місійському Олімпі й прибуття послів до Креза з проханням відправити свого сина з кращими юнаками та собаками на полювання на цього звіра. Їм у відповідь цар обіцяє відправити юнаків та собак, сина, однак, воліє залишити дома. Саме цим він і провокує юнака до вмовляння його відпустити. Структуру першої репліки сина наведено на рисунку 7:

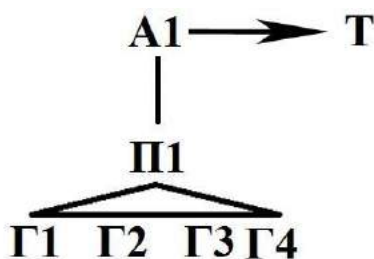

Рис. 7 Структура аргументації першої промови сина

Зі схеми видно, що Крезів син розгортає аргументацію вертикально, проте у зворотному порядку, розпочавши не з тезису, а з аргументу, посилення до нього та чотирьох гарантій на підсилення цього посилення. Водночас тезис він вигідно розміщує у кінці. Таким чином уміло підготувавши аргументом, посиленням і гарантіями сприятливе підґрунтя для основної словесної атаки, аргументатор

наводить свою найважливішу думку (у цьому випадку – вимогу). Для посилення ефективності аргументації у промові використано низку засобів увиразнення мови.

У рамках аргументу і посилання до нього вжито двочленну антитезу: ὁ πάτερ, τὰ κάλλιστα πρότερον κότε καὶ γενναιώτατα ἡμῖν ἦν ἔς τε πολέμους καὶ ἔς ἄγρας φοιτέοντας εὐδοκίμειν· νῦν δὲ ἀμφοτέρων με τούτων ἀποκλήσας ἔχεις, οὔτε τιὰ δειλίην μοι παριδῶν οὔτε ἀθυμίην (I, 37) – *батьку, найкращим і найблагороднішим для мене було колись раніше, щоб ми, ходячи на війни й на полювання, прославлялися, зараз ти не допустив мене до цих обох, не помітивши у мене ніякого боягузтва, ні нерішучості*. Першу пару протиставлень у цій антитезі творять прислівники *πρότερον* ≠ *νῦν* (*раніше* ≠ *зараз*), виражені різнокореновими антонімами. Вони, вказуючи на різний час подій, підкреслюють водночас і відмінність самих подій (раніше – участь у війнах і полюваннях, а зараз – позбавлення участі в одному і в другому), які описані за допомогою дієслівного протиставлення, вираженого контекстуальними антонімами: *φοιτάω* (*ходить*, тобто *мати доступ*) ≠ *ἀποκλείω* (*не допустити*). У посиланні привертає до себе увагу синонімічна пара іменників *ἡ δειλία* – *ἡ ἀθυμία* з семою *відсутність сміливості* з подвійним запереченням *οὔτε* – *οὔτε* для категоричного підкреслення відсутності цієї ознаки у сина.

Після посилання слідує чотири гарантії до нього у формі риторичних запитань. Особливу увагу привертає перша гарантія з антитезою й анафорою прислівника *νῦν*, який фігурував у посиланні: *νῦν τε τέοισί με χρὴ ὄμμασι ἔς τε ἀγορὴν καὶ ἔξ ἀγορῆς φοιτέοντα φαίνεσθαι*; (I, 37) – *зараз же, з якими очима треба, щоб я показувався, ідучи на агору та з агори?* Виражена антонімічними прийменниками *ἔς* ≠ *ἔξ* (*до* ≠ *від*) проста за зовнішньою структурою антитеза (*ἔς τε ἀγορὴν καὶ ἔξ ἀγορῆς φοιτέοντα* – *на агору та з агори ідучи*) відіграє важливу змістову роль, підсилюючи риторичне запитання. Адже через те, що агора – це центральна площа міста, на якій відбувалися народні збори та, зазвичай, розміщувався ринок, син, мабуть, відчуватиме сором перед багатьма людьми, які будуть йому траплятися дорогою туди й назад, тобто – всюди. Проте аргументатор не вжив прислівник

πάντη (всюди), але використав антитезу і таким чином підсвідомо привернув увагу батька до морального боку його становища.

Наступне риторичне запитання, побудоване у формі синтаксичного паралелізму, охоплює одразу дві гарантії з анафорою виразу *κοῖος τις*, в останній з яких фіксуємо еліпсис: *κοῖος μὲν τις τοῖσι πολίτησι δόξω εἶναι, κοῖος δὲ τις τῆ νεογάμῳ γυναικί*; (I, 37) – *яким я вважаю, хтось є для громадян, яким є хтось для щойно одруженої дружини?* В кінці другої частини запитання пропущено слова *δόξω εἶναι*, що з одного боку, позбавляє запитання повтору тої самої інформації, а відповідно й епіфори, а з іншого – привертає увагу до неозначеного займенника *τις*, під яким син має на увазі самого себе. Синтаксичний паралелізм, анафора й еліпсис сприяють нерозривності думки в цих гарантіях, які з третьою поєднує варіативний повтор питального займенника *κοῖος* (*κοῖος ... κοῖος ... κοίῳ*): *κοίῳ δὲ ἐκείνη δόξει ἀνδρὶ συνοικεῖν*; (I, 37) – *разом з яким чоловіком вона живе, подумає та.*

Підсумовуючи, син висуває свій тезис: *ἐμὲ ὧν σὺ ἦ μέτεες ἰέναι ἐπὶ τὴν θήρην, ἢ λόγῳ ἀνάλειπον ὅπως μοι ἀμείνω ἐστὶ ταῦτα οὕτω ποιέμενα*. (I, 37) – *або дозволь, щоб я пішов на полювання, або словом переконай, що для мене краще, щоб це не робилося.* В ньому чітко простежуємо синтаксичний паралелізм і проста за зовнішньою та контекстуальною за внутрішньою структурою антитеза *ἰέναι ἐπὶ τὴν θήρην* (*йти на полювання*) ≠ *ταῦτα οὕτω ποιεῖν* (*цього не робити, тобто не йти на полювання*).

Отже, промова сина відзначається вертикальним рухом у чотирирівневій аргументації, проте у зворотному напрямку – від аргументу до тезису. Водночас слід відзначити рівномірне розміщення різного типу синтактико-стилістичних засобів у цілій промові (13), серед яких: риторичне запитання (4), антитеза (3), анафора (2), синтаксичний паралелізм (2), варіативний повтор (1) та еліпсис (1). Щоправда, тезис неприкрашений жодною такою фігурою, що пояснюємо прагненням оратора наголосити не на його формі, а на змісті.

Крез, вислухавши сина, змушений відстоювати свою позицію. Структуру його аргументації подано на рисунку 8:

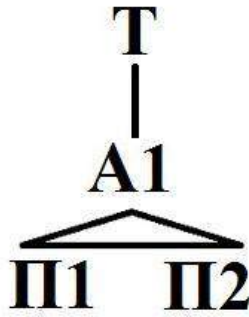

Рис. 8 Структура аргументації Креза

Промова Креза, хоч і розгортається вертикально, проте відрізняється від промови сина. По-перше, він розпочинає одразу з тезису (ὦ παῖ, οὐτε δειλίην οὐτε ἄλλο οὐδὲν ἄχαρι παριδών, τοι ποιέω ταῦτα, ἀλλά μοι ὄψις ὄνειρου ἐν τῷ ὕπνῳ ἐπιστᾶσα ἔφη σε ὀλιγοχρόνιον ἔσεσθαι (I, 38) – *сину, ані боягузтва, ані нічого іншого негідного не почувши, роблю це для тебе, але видіння, поставши уві сні, сказало мені, що ти довго не житимеш*), за яким слідує аргумент (ὑπὸ γὰρ αἰχμῆς σιδηρέης ἀπολέεσθαι (I, 38) – *бо від залізного вістря загинеш*) і два посилення на його підтримку (перше: πρὸς ὧν τὴν ὄψιν ταύτην τόν τε γάμον τοι τοῦτον ἔσπευσα καὶ ἐπὶ τὰ παραλαμβανόμενα οὐκ ἀποπέμπω, φυλακὴν ἔχων, εἴ κως δυναίμην ἐπὶ τῆς ἐμῆς σε ζόης διακλέψαι (I, 38) – *через це видіння я поспішив з цим твоїм шлюбом, і на заходи тебе не відпускаю, вживаючи заходи перестороги, якщо якось зміг би тебе вберегти за свого життя*; друге – див. далі по тексті). По-друге, його посилення не підсилені гарантіями, отже аргументація Креза трирівнева. Водночас у промові батька кількість посилень у порівнянні з промовою сина більша.

У тезисі перш за все відзначаємо анафору заперечної частки *οὐτε*, вжитої двічі та близького до неї прислівника *οὐδὲν*, що надає висловлюванню категоричного характеру. Відсутність інших синтактико-стилістичних засобів компенсується звукописом, який хоч і не є предметом нашого дослідження, проте наведений тут для повноти загальної картини. Зокрема це асонанс звуку -о- у слові *ὀλιγοχρόνιον* (*недовговічний*), яким батько привертає увагу до того, що його найбільше непокоїть; звуку -е- (*ὑπὸ γὰρ αἰχμῆς σιδηρέης ἀπολέεσθαι* – *бо від залізного вістря загинеш*) для наголошення факту смерті та її знаряддя. Першому посиленню властивий асонанс звуку -а- (*τὰ παραλαμβανόμενα*) й алітерація приголосного -ν-

(τὴν ὄψιν ταύτην τὸν τε γάμον τοι τοῦτον), якими максимально увиразнюються вчинки Креза.

У другому посиланні відзначаємо антитезу: εἷς γὰρ μοι μόνος τυγχάνεις ἐὼν παῖς: τὸν γὰρ δὴ ἕτερον διεφθαρμένον τὴν ἀκοήν οὐκ εἶναι μοι λογιζομαι. (I, 38) – бо лише саме ти один є моїм сином, а другий, позбавлений слуху, вважаю, що не є моїм. Антитеза за зовнішньою структурою – асиметрична, а за внутрішньою – представлена нефінітними формами дієслова εἶμι (бути), протиставлення яких здійснюється за допомогою заперечної частки οὐκ: ἐὼν ≠ οὐκ εἶναι, а також числівником εἷς (один) і прикметником μόνος (єдиний) з одного боку, та займенником ἕτερος (інший) з другого. Засвідчуємо різну кількість протиставлених елементів, що дозволяє вважати таку антитезу асиметричною. В результаті пропуску особового займенника σὺ наголос переходить на його означення: числівник εἷς (один) і прикметник μόνος (єдиний) як найвагоміші слова аргументації Креза. Крім того, відзначаємо вживання іменника παῖς (син) у словах про першого сина та його відсутність у словах про другого, що підтверджує неоднакове ставлення батька до своїх дітей. Окрім цього, наведена антитеза свідчить про те, наскільки Крез цінує життя сина і пояснює, чому цар не дозволяє своєму нащадку надалі брати участь у полюванні.

Такий невпевнений характер відповіді Креза можна пояснити або хвилюванням через несподівані запитання сина, що не дало йому часу чи змоги на підготовку відповіді. Або ж, можна припустити, що Крез поступово починає піддаватися аргументам свого сина. Попри правильність своєї аргументації, розгортання її від тезису до посилянь на його підсилення, промова Креза бідна на синтактико-стилістичні фігури (4: антитеза, анафора та два еліпсиси), звичні для промов подібного типу і повністю дисонує з першою промовою сина.

Останній же, очевидно знайшовши батькове слабке місце, звертається з новою промовою, структуру якої подано на рисунку 9:

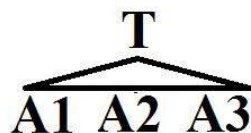

Рис. 9 Структура аргументації другої промови сина

Як видно зі схеми, отримавши слово вдруге, син вирішує не брати за взірць свою першу промову. Адже, його друге звернення до батька розпочинається з тези су та позбавлене будь-яких поси лань і гарантій на підсилення аргументів. Водночас відзначаємо їх більшу кількість – три. Тобто Крезів син вирішив вести словесну атаку більшою кількістю аргументів (у першій його промові лише один аргумент) і зосередив увагу на синтактико-стилістичних засобах.

У тезисі τὸ δὲ οὐ μανθάνεις ἀλλὰ λέληθές σε τὸ ὄνειρον (I, 39) – *цього ти не розумієш, але сон залишився для тебе прихованим*, – вжито, фактично, антонімічні дієслова: *μανθάνω* ≠ *λανθάνω* – *розуміти* ≠ *залишатись прихованим* (незрозумілим). Проте завдяки заперечній частці *οὐ* при дієслові *μανθάνω* ці дієслова стають контекстуальними синонімами *не розуміти* = *залишатись прихованим*, тобто син намагається двічі висловити ту саму думку, але в різній формі.

Свою аргументацію щодо неправильного трактування батьком сну Крезів син розгортає навколо ідеї про те, що сон провіщає його смерть від залізного вістря, а в дикого вепра, якого вони йдуть полювати, ніякого вістря бути не може. Тому цілком закономірним видається варіативний повтор іменника *ἡ αἰχμή* (вістря): *αἰχμῆς ... αἰχμή ... αἰχμῆς* в аргументах.

Окрім цього в першому аргументі сина, подібно до першої його промови, функціонують два риторичні запитання, побудовані у формі синтаксичного паралелізму, що передбачають очевидну негативну відповідь: *ὗδς δὲ κοῖαι μὲν εἰσὶ χεῖρες, κοίη δὲ αἰχμή σιδηρῆ τὴν σὺ φοβέαι;* (I, 39) – *які є руки свині, яке вістря залізне, якого ти побоюєшся?* Ці риторичні запитання, що містять немалу долю іронії, покликані не лише остаточно переконати батька у правоті сина, але й довести, що тлумачення ним сну – хибне. Водночас відзначаємо в них еліпсис дієслова *εἰσὶ* при іменнику *αἰχμή*, щоб наголосити на знарядді смерті.

У наступних двох аргументах син, володіючи інформацією, що сон не передбачав його загибелі ні від ікла, ні від чогось іншого, що притаманне вепрам, все одно наголошує на можливості такого провіщення і цим самим, з одного боку, висловлює повагу до думки батька, категорично не заперечуючи її, проте з іншого

боку, він сприяє її відхиленню останнім: εἰ μὲν γὰρ ὑπὸ ὀδόντος τοι εἶπε τελευτήσῃ με, ἢ ἄλλου τευ ὅ τι τοῦτω ἔοικε, χρῆν δὴ σε ποιέειν τὰ ποιέεις – якщо від ікла, сказав [сон], що я помру, чи від чогось іншого, що є до цього подібним, треба, щоб ти робив те, що робиш. Для кращої ілюстрації аргументації відзначаємо асонанс звуку -е- впродовж цілого речення. Притягує увагу анадиплосис у кінці другого аргументу ποιέειν τὰ ποιέεις. Тобто аргументатор намагається повернути увагу реципієнта саме до повідомлення в кінці речення, що простежуємо і в наступному завершальному аргументі: ἐλεῖτε ὧν οὐ πρὸς ἄνδρας ἡμῖν γίνεται ἡ μάχη, μέτεσ με. (I, 39) – та й потім, битва у нас відбувається не проти мужів, відпусти мене. Він закінчується прямою вимогою – μέτεσ με (відпусти мене) підсиленою алітерацією приголосної -μ- (μάχη, μέτεσ με).

Отож друга репліка сина Креза характерна іншою структурою, якщо порівнювати з першою. Аргументація продовжує зберігати лише вертикальний напрям, проте кількість рівнів скорочується: юнак розпочинає з тезису, який підкріплюють три аргументи. Стратегія його аргументації й далі базується на використанні численних синтактико-стилістичних засобів (6), які слугують як єднальними ланками між елементами доведення, так і додатковими засобами переконання. До них зараховуємо риторичне запитання (2), варіативний повтор (1), анадиплосис (1), еліпсис (1) і синтаксичний паралелізм (1). Усі фігури розміщені у промові рівномірно.

Така яскрава аргументація сина не залишила Крезові, що і без того аргументував невпевнено, іншого виходу, окрім капітуляції, вираженої у його короткій репліці-тезисові: ὦ παῖ, ἔστι τῆ με νικάσ γνώμην ἀποφαίνων περὶ τοῦ ἐνυπνίου. ὡς ὧν νενικημένος ὑπὸ σέο μεταγνώσκω, μετήμῃ τε σὲ ἰέναι ἐπὶ τὴν ἄγρην (I, 40) – сину, ти переміг мене, наводячи думку про сновидіння. Будучи переможеним тобою, поступаюся, дозволяю, щоб ти пішов на полювання. Серед синтактико-стилістичних засобів у цьому тезисі присутня лише проста за зовнішньою структурою антитеза, виражена однокореневими антонімами, які є різними станами дієслова νικάω (перемагати): νικάσ ≠ νενικημένος – ти перемагаси ≠ я переможений.

Дослідивши діалог Креза зі своїм сином, доходимо таких висновків:

1) Усі промови обох мовців різнорівневі, проте відзначаємо спад у кількості рівнів у ході аргументації: перша промова сина має чотири рівні (тезис, аргумент, посилення, чотири гарантії), промова Креза – три (тезис, аргумент, два посилення), друга промова сина – два (тезис і три аргументи), друга репліка Креза – один (тезис). Це пояснюємо недостатньою переконливістю батька, а у випадку сина – його зосередженням на достатній кількості аргументів. Порядок аргументації Креза і його сина – вертикальний, проте в різному напрямку: перша промова Крезового сина закінчується тезисом, якому передують інші елементи, а в наступних промовах юнака і його батька – навпаки тезис розміщений на початку. За кількістю аргументів промова сина Креза переважає аргументацію батька у співвідношенні чотири до одного. Перевагу юнак здобуває і кількістю гарантій: чотири за повної відсутності останніх у Креза. Лише посилянь у царя на одне більше (два), ніж у сина, проте це не відіграє значної ролі, враховуючи загалом малу кількість аргументів у його словах. Отже, Крез, не маючи достатньої кількості доказів своєї правоти, програє синові щодо основних елементів аргументації.

2) Розподіл синтактико-стилістичних засобів у промовах подано нижче:

I (син)	: 3Ат + 4РЗ + 2 Аф + 1Вп + 2СП + 1Ел	= 13 мовних засобів
II (батько)	: 1Ат + 1 Аф + 2 Ел	= 4 мовні засоби
III (син)	: 2 РЗ + 1 ВП + 1 СП + 1 Ел + 1Ап	= 6 мовних засобів
IV (батько)	: 1Ат	= 1 мовний засіб

Коефіцієнт концентрації мовних засобів у промовах виглядає так:

Промова	Кількість рядків	Кількість засобів	Коефіцієнт концентрації
I (син)	5,5	13	2,3
II (батько)	5	4	0,8
III (син)	5	6	1,2
IV (батько)	1,5	1	0,6
Разом	17	24	1,4

Як видно з наведених вище таблиць у двох промовах царя простежуємо лише дві антитези, два еліпсиси й одну анафору. Натомість Крезів син застосовує повний арсенал різноманітних засобів: антитезу, риторичні запитання, варіативні повтори, анафору й еліпсиси. Найуживанішими засобами виявилися риторичне запитання (6) й антитеза (5). На користь сина свідчить і коефіцієнт концентрації мовних

засобів у промовах: попри майже однаковий розмір реплік середній коефіцієнт сина (1,75) перевищує батьків (0,7) більше, ніж у 2 рази.

3) Враховуючи монохромність промов Креза у порівнянні з багатою гамою синтактико-стилістичних фігур у його сина, недостатню аргументованість думок царя поряд зі значною кількістю аргументів його нащадка, перемога останнього була очевидною: син здобув прихильність батька і його дозвіл на участь у полюванні. Проте, як відомо з історії про Креза й Адраста, хвилювання царя не було марним: його син, як і провіщав сон, загине не від кабана, а від залізного вістря списа, випадково кинутого в нього на полюванні.

Таким чином, обидва наведені вище діалоги підтвердили й загальну статистику, де серед усіх елементів аргументації найпоширеніші аргументи. Ситуація з синтактико-стилістичними засобами в проаналізованих вище діалогах дещо відрізняється від загальної картини, де однозначним лідером виступає антитеза. Коефіцієнт концентрації синтактико-стилістичних засобів коливається від 0 до 2,3.

2.3. Результативна аргументація в полілогах «Історії» Геродота та її у вираженні синтактико-стилістичними засобами.

Полілог зустрічається у Геродота всього 6 разів. Це пояснюємо складною структурою його побудови, певною незручністю для адресатів «Історії» щодо розуміння, кому ж саме належить певна думка. У Геродота переважна більшість полілогів складаються з трьох активних учасників, і лише один – з чотирьох, тому для детального аналізу обрано полілог цих двох видів, один з яких присвячено питанню вибору політичного устрою.

Природа політики й, відповідно, політичної аргументації така: починаючи власне з побудови питання про бажаність тієї чи іншої форми державного устрою, люди повинні прагнути до досягнення певної єдності поглядів, незалежно від того, пропагують ці погляди усно чи у формі письмових текстів. Це передбачає здійснення двох умов, які називає В. А. Гуторов: 1) переконатися самому та

перекопати свою аудиторію в тому, що їхні ціннісні орієнтації збігаються і вони прагнуть одного і того ж суспільного устрою; 2) зустрічаючи людей з іншими ціннісними орієнтаціями, необхідно їх перекопати в тому, що наші плани, якщо їх здійснити, відповідатимуть їхнім бажанням [56:151–152]. Саме з таким непростим завданням вибору політичного устрою зіштовхнулося семеро перських царів після того, як було повалено владу двох магів і виникла потреба у розподілі влади між ними.

У процесі дискусії до слова зголошувалося троє царів, і кожен з них виступав на користь окремого політичного устрою. Першим виголосив промову Отан, запропонувавши передати владу народові. Структуру його аргументації представлено на рисунку 10:

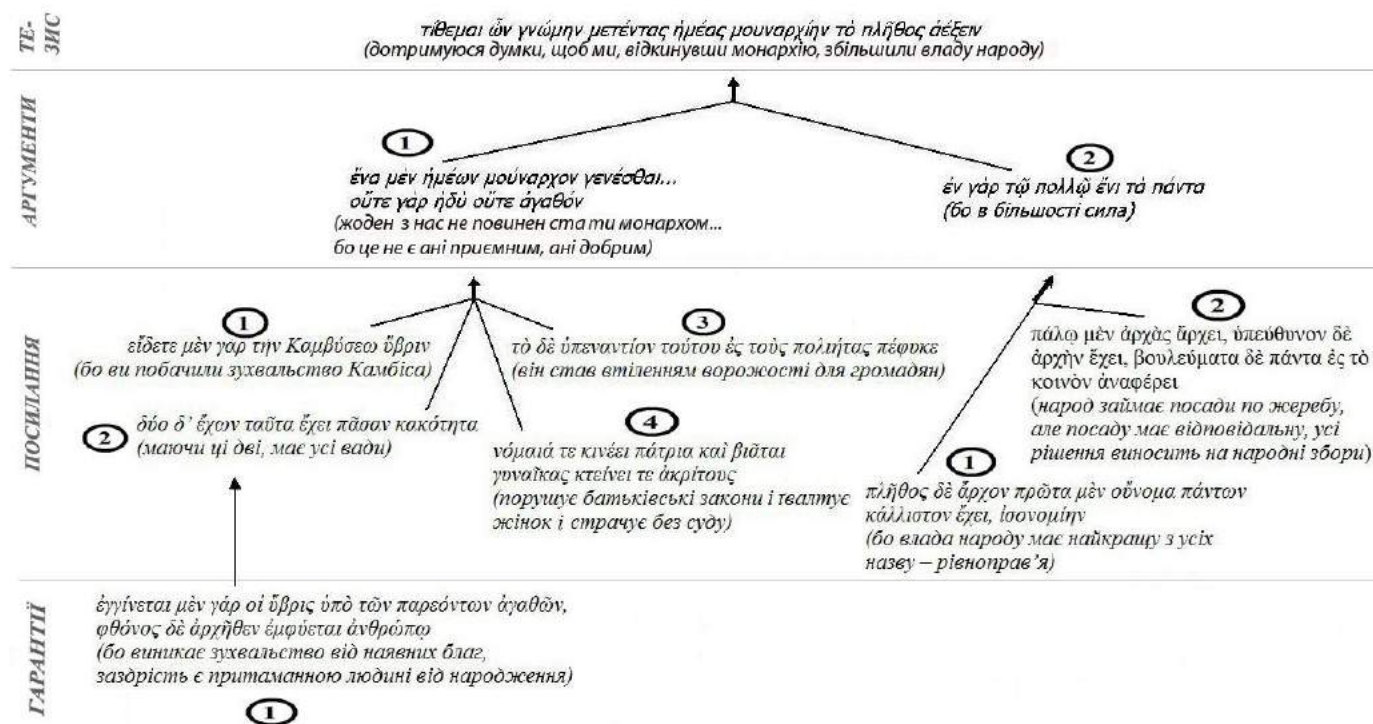

Рис. 10 Структура аргументації Отана

Отже, слова Отана – приклад чотирирівневої аргументації, де тезис підтверджено двома основними аргументами, кожен з яких, своєю чергою, підсилено ще декількома посиланнями та гарантіями. Цікавим видається і сам порядок аргументації: Отан починає з аргументу проти монархії, обґрунтовуючи його чотирма посиланнями, одне з яких, як бачимо зі схеми, доповнено гарантією, а наприкінці переходить до двох посилань до аргументу на користь демократії,

наводить власний тезис, і завершує промову другим аргументом. Перед прямою мовою Отана Геродот додає свою ремарку: Ὅτανης μὲν ἐκέλευε ἐς μέσον Πέρσησι καταθεῖναι τὰ πρήγματα, λέγων τάδε (III, 80) – *Отан запропонував передати всі повноваження народу Персів*. Цією ремаркою Геродот ніби «розкриває карти наперед».

Розглянемо структури, за допомогою яких реалізовано аргумент Отана проти монархії, котрий виступає на початку промови: ἐμοὶ δοκέει ἕνα μὲν ἡμέων μούναρχον μηκέτι γενέσθαι. οὐτε γὰρ ἠδὲ οὐτε ἀγαθόν (III, 80) – *мені здається, що жоден із нас не повинен стати монархом. Бо це не є ані приємним, ані добрим*. У другому реченні, окрім притаманного давньогрецькій мові еліпсису дієслова-зв'язки εἶμι (*бути*), пропущено й логічний підмет речення μούναρχον γενέσθαι. Залучивши попередню інформацію, слухач мав зрозуміти думку так: «Бути монархом – це ані приємно, ані добре». Еліпсис дає змогу сконцентрувати увагу на двох прикметниках оцінки ἠδύς (*приємний*) та ἀγαθός (*добрий*), які до того ж ужиті з запереченням οὐτε, яке повторено двічі. Отже, завдяки еліпсису підсилено ключові слова фрази, анафора ж заперечної частки надає висловлюванню категоричного характеру.

Аргумент розкрито у низці посилянь, у яких констатуємо варіативний повтор слова *зухвалість* як одного з опорних понять аргументації проти монархії: ὄβριον...ὄβριος ...ὄβρις (III, 80).

Промову Отана супроводжує риторичне запитання: κῶς δ' ἂν εἴη χρῆμα κατηρτημένον μούναρχίῃ, τῇ ἕξεστι ἀνευθύνῳ ποιέειν τὰ βούλεται; (III, 80) – *як може бути добре впорядкованою справою монархія, в якій безвідповідальній людині можна робити те, що вона хоче?* Риторичне запитання виконує тут, відповідно до визначення О. Петришиної [120:54], експресивну, сугестивну та когнітивну функції, а саме: закликає уявити негативні наслідки панування однієї безвідповідальної особи, створює уявлення про протилежне – перебування при владі громадян, де кожен несе відповідальність, – і в такий спосіб впливає на адресата, що він інтуїтивно повинен переконатися у перевазі демократії над монархією. У цьому питанні вжито оптатив з часткою ἂν, так званий Optativus

potentialis, за допомогою якого мовець висловлює з меншою впевненістю свій погляд на майбутнє. Отже, Отан не лише припускає можливість існування монархії, але й уже у граматичній побудові риторичного запитання відкидає цю думку. А запитання у формі повідомлення змушує аудиторію зробити логічний умовивід про те, що монархія, в якій тому, хто не несе відповідальності, можна робити все, що заманеться, добре облаштованою бути не може. Відповідно, риторичне запитання сприяє тому, щоб адресат переконався у правоті думки аргументатора.

У наступному посиланні фіксуємо варіативний повтор: *δύο δ' ἔχων ταῦτα ἔχει πᾶσαν κακότητα* (III, 80) – *маючи ці дві, має всі вади*. Речення містить дієслово *ἔχω* (*мати*) у формах Particīpium praesentis activi та Praesens indicativi activi. Подібний повтор вище у тексті утворюють також форми дієслова *ἵστημι* (*ставити*): *στάντα* (Particīpium praesentis activi) – *στήσειε* (Optativus Aoristi activi). Окрім цих двох повторів наведена цитата стоїть в обрамленні іншого варіативного повтору, що налічує чотири лексеми трьох частин мови: іменника (*φθόνος* – *заздрість*), прикметника (*ἄφθονον* – *незаздрисний*) і дієслова (*φθονέει* – *заздрити*), які слугують ще одним опорним поняттям аргументації проти монархії. Одна лексема (*φθόνος*) передує цитаті й три (*φθόνω... ἄφθονον... φθονέει*) вжито після неї. Цей повтор засвідчений у гарантії до другого посилання.

Продовжуючи третє посилання (*τὸ δὲ ὑπεναντίον τούτου ἐς τοὺς πολίτας πέφυκε* (III, 80) – *він став втіленням ворожості для громадян*), Отан говорить про непослідовність дій монарха: *ἦν τε γὰρ αὐτὸν μετρίως θωμάζης, ἄχθεται ὅτι οὐ κάρτα θεραλεύεται, ἦν τε θεραλεύῃ τις κάρτα, ἄχθεται ἄτε θωλί* (III, 80) – *якщо ти будеш ним помірно захоплюватись, то він гнівається, що не дуже його шануєш, якщо ж хтось буде дуже шанувати [його], то гнівається як на підлабузника*. Наведений приклад – проста за зовнішньою структурою антитеза, побудована лише на антонімічній парі: *οὐ κάρτα* – *κάρτα* (*не дуже* – *дуже*). За внутрішньою структурою – це однокоренева антитеза, основою якої слугує ідентична лексема, з тією лише відмінністю, що вдруге її вжито із запереченням. Антитеза розташована в рамках синтаксичного паралелізму, що характерний не тільки однаковою побудовою речення, але й анафорою виразу *ἦν τε* та дієслова *ἄχθεται*, а також еліпсисом

особового займенника *αὐτόν*. Антитеза надає словам Отана більшої експресивності й виразніше підкреслює недоліки монарха. Таке протиставлення значно легше сприйняти на слух, адже Отан звертається одночасно до шести співрозмовників.

Четверте посилення є прикладом висхідної градації дієслів *негативного впливу на об'єкт і примусу*, побудованої на переліченні однорідних присудків: νόμαίά τε κινέει πάτρια καὶ βιάται γυναῖκας κτείνει τε ἀκρίτους (III, 80) – *і порушує батьківські закони, і твалтує жінок, і страчує без суду*. Це надзвичайно емоційне посилення стає кульмінацією викладу недоліків монархії. Після цього Отан переходить до посилення, які стосуються другого аргументу.

У першому посиленні цього аргументу фігурує двочленна антитеза, в якій засвідчено ключову опозиційну пару аргументації Отана *τό πλῆθος – ὁ μούναρχος* (народ – монарх): πλῆθος δὲ ἄρχον πρῶτα μὲν οὖνομα πάντων κάλλιστον ἔχει, ἰσονομίην, δεύτερα δὲ τούτων τῶν ὁ μούναρχος ποιέει οὐδέν (III, 80) – *по-перше, правлячий народ має найкращу з усіх назву – рівноправ'я, а по-друге, з того, що робить монарх, він не робить нічого*. Другий член антитези представляє протиставлення *ποιέει – οὐδέν ποιέει* (робить – нічого не робить). При цьому дієслово *ποιέει* наприкінці речення елімінується, внаслідок чого наголос переходить на заперечний займенник *οὐδέν* (ніщо), підкреслюючи гострі розбіжності між монархом і народом, а думка набуває категоричного характеру.

У другому посиленні Геродот вдається до тавтології, вживаючи риторичний прийом *figura ethymologica* (*ἀρχὰς ἄρχει*), який супроводжується варіативним повтором *ἀρχὰς ἄρχει ... ἀρχήν: πάλω μὲν ἀρχὰς ἄρχει, ὑπεύθυνον δὲ ἀρχήν ἔχει* (III, 80) – *народ обіймає посади по жеребу, але посаду має відповідальну*.

Підсумовуючи переваги народовладдя, Отан формулює свій тезис-висновок, у якому повторює ключове протиставлення *μουναρχίην – πλῆθος: τίθεμαι ὧν γνώμην μετέντας ἡμέας μουναρχίην τὸ πλῆθος ἀέξειν* (III, 80) – *дотримуюся думки, щоб ми, відкинувши монархію, збільшили владу народу*. Одразу після цього слідує другий аргумент, який у лаконічній формі обґрунтовує тезис: *ἐν γὰρ τῷ πολλῷ ἔνι τὰ πάντα* (III, 80) – *бо у більшості є все* (те, що викладено у двох попередніх посиленнях).

Виступ Отана – яскравий приклад структурально-складної аргументації, вираженої у формі промови, для якої характерний послідовний виклад посилань на користь кожного з двох аргументів і дзеркальність композиції (починається й закінчується аргументами, між якими дзеркально розташовані посилання, щоправда, різні за кількістю):

$$A^1 \leftarrow P^1 + P^2(\Gamma^1) + P^3 + P^4 \leftrightarrow P^1 + P^2(T) \rightarrow A^2.$$

Констатуємо й не зовсім звичне вживання тезису не наприкінці чи на початку промови, а перед другим аргументом. Беручи до уваги те, що під час аргументації найважливішу думку зазвичай виносять на кінець, Отан розміщує свій тезис і найвагомійший його аргумент наприкінці промови, щоб не залишити своїй аудиторії жодних сумнівів у своїй правоті. З іншого боку варто зазначити, що кількість посилань до аргументів є різною: проти монархії – чотири посилання та одна гарантія; на користь демократії – два посилання. Отже, переваги демократії над монархією, хоч і винесені під кінець промови, обґрунтовано не вичерпно, що знайшло відбиток у різній кількості мовних засобів, вжитих для підсилення кожного з двох аргументів.

У промові Отана нараховано 17 синтаксичних засобів мовного увиразнення. Проте їхній розподіл між двома аргументами нерівномірний. Зокрема, для обґрунтування аргументу проти монархії Отан застосовує еліпсис (3), градацію (1), риторичне запитання (1), антитезу (1), синтаксичний паралелізм (1) і різнотипні повтори (анафора – 2, варіативний повтор – 4) – загалом 13 засобів. Для доведення аргументу на користь демократії Отан використовує кардинально менше засобів – чотири: еліпсис (1), антитезу (1), тавтологію (1) та варіативний повтор (1) іменника *ἀρχή* (влада, посада), наголошуючи на потребі віддати всю владу саме народові.

Очевидно, що Отан скерував увесь свій потенціал аргументатора на викриття недоліків монархії, однак недостатньо обґрунтував власну думку про те, що демократія є найкращою формою правління. Отож, попри значну кількість різних мовних засобів, підсилення кожного аргументу посиланнями, ця аргументація виявилася неефективною для доведення переваги демократії. Наслідок такого невдалого розподілу елементів аргументації знайшов своє втілення вже у словах

наступного аргументатора – Мегабіза. Структуру його промови подано на рисунку 11.

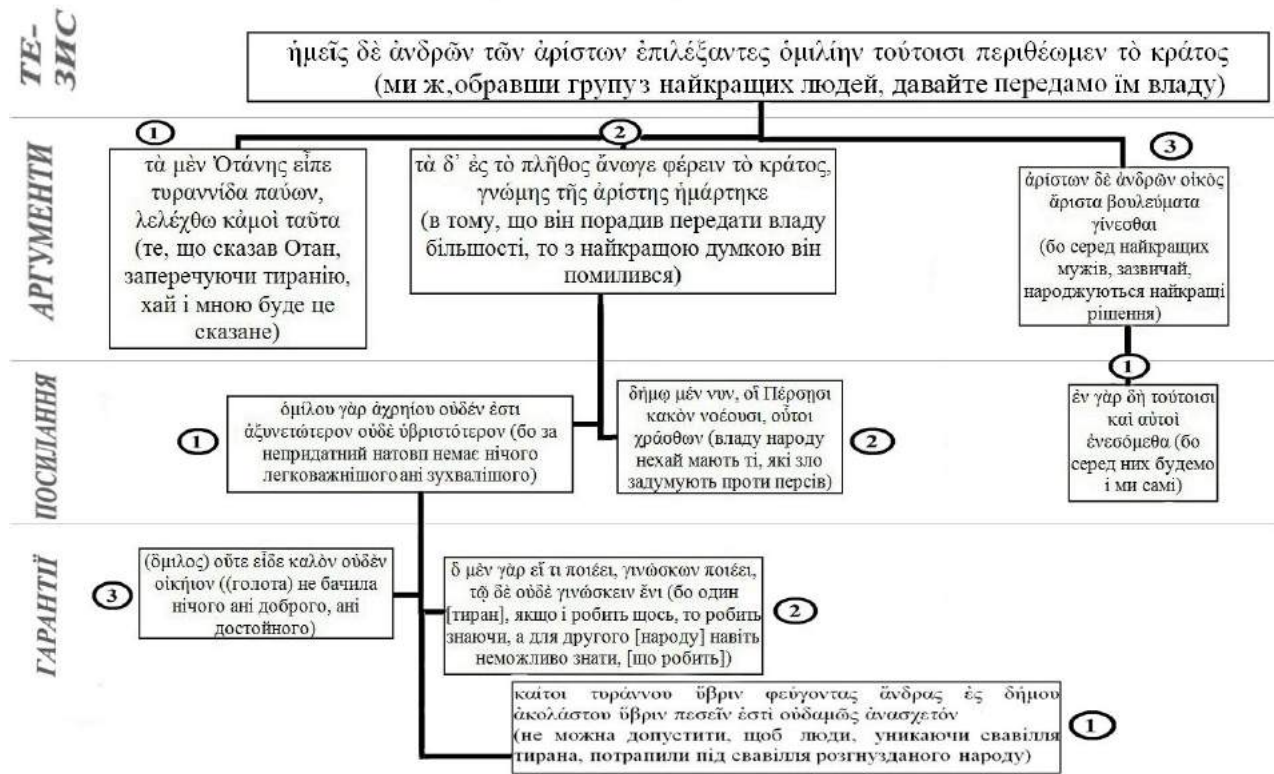

Рис. 11 Структура аргументації Мегабіза

Як бачимо зі схеми, аргументацію Мегабіза, подібно до Отанової, розкрито у трьох рівнях, однак аргументів у нього на один більше. Щоб уникнути повторення вже сказаного, Мегабіз погоджується з добре обґрунтованим аргументом Отана проти монархії, що і становить зміст першого аргументу. Його аргументацію побудовано спершу на спростуванні доказів на користь демократії, які пропонував Отан (другий аргумент), а потім – на доведенні третього аргументу – на користь правління кількох володарів, обраних із кращих. І в цьому випадку Геродот своєю вступною ремаркою повідомляє наперед, який політичний лад підтримуватиме Мегабіз: Μεγάβυζος δὲ ὀλιγαρχίῃ ἐκέλευε ἐπιτρέπειν, λέγων τάδε... (III, 81) – *Мегабіз же переконував віддати владу олігархії, говорячи таке...*

Другий аргумент містить два посилення. Перше з них (ὁμίλου γὰρ ἀχρηίου οὐδὲν ἐστὶ ἀξυνετώτερον οὐδὲ ὑβριστώτερον (III, 81) – *бо немає нічого легковажнішого ані зухвалішого за непридатний натовп*) підсилене трьома гарантіями. Першу гарантію побудовано на антитезі: καίτοι τυράννου ὕβριν

φεύγοντας ἄνδρας ἐς δήμου ἀκολάστου ὕβριν πεσεῖν ἐστὶ οὐδαμῶς ἀνασχετόν (III, 81) – *не можна допустити, щоб люди, уникаючи свавілля тирана, потрапили під свавілля розгнужданого народу*. Наведена антитеза за зовнішньою структурою двочленна, а за внутрішньою – різнокоренева: 1) *τύραννος – δῆμος* (*тиран – народ*); 2) *φεύγω – πίπτω* (*уникати – потрапляти*). Антитеза супроводжується повтором опорного іменника другого аргументу Мегабіза *ὕβριν* (*зухвалість*), який, своєю чергою, творить варіативний повтор із прикметником *ὕβριστότερον* наприкінці першого посилання.

Насичена стилістичними фігурами й друга гарантія: *ὁ μὲν γὰρ εἴ τι ποιέει, γινώσκων ποιέει, τῷ δὲ οὐδὲ γινώσκειν ἔνι* (III, 81) – *бо один [тиран], якщо і робить щось, то робить знаючи, а для другого [народу] навіть неможливо знати, [що робить]*. По-перше, наведений приклад містить двочленну антитезу з протиставленнями *τύραννος – δῆμος* (*тиран – народ*) та *γινώσκων – οὐδὲ γινώσκειν* (*знаючи – не знати*). Перша опозиційна пара еліптована, натомість аргументатор замість неї вводить артикль у дистрибутивній функції з протиставними частками *μὲν ... δέ*. Очевидно, він намагається привернути максимальну увагу не до протиставлення об'єктів аргументації, а до дій, які вони вчиняють. Окрім цього вилучено і повторне вживання фрази *τι ποιέει* наприкінці речення, чим автор аргументації позбавив свою промову епіфори, натомість переніс акцент на змістово-важливе дієслово *γινώσκειν*.

У третій гарантії Мегабіз вдається до риторичного запитання: *κῶς γὰρ ἂν γινώσκοι ὃς οὐτ' ἐδιδάχθη οὔτε εἶδε καλὸν οὐδὲν οἰκίριον, ὠθέει τε ἐμπλεσὼν τὰ πρήγματα ἄνευ νόου, χειμάρρῳ ποταμῷ εἵκελος;* (III, 81) – *як же може знати той, хто не був ані навчений, ані не бачив жодної пристойної доброчесності, а кидається стрімголов у справи без розуміння, подібний до бурхливого потоку?* Це риторичне запитання виконує сугестивну, когнітивну й експресивну функції з апелюванням до уяви. Щоб переконати адресата в ганебності та недостойності народу, його неосвіченості, Мегабіз доповнює риторичне запитання дуже поетичним і наближеним до фольклору порівнянням: *ὠθέει τε ἐμπλεσὼν... χειμάρρῳ ποταμῷ εἵκελος* – *кидається стрімголов, подібний до бурхливого потоку*. Крім того, у

проаналізованому риторичному запитанні чітко простежуємо повтор заперечної частки *οὐτε* та фонетично і графічно близького до неї прислівника *οὐδὲν*. У другій і третій гарантіях простежуємо варіативний повтор опорного дієслова другого аргументу *γινώσκω*: *γινώσκων* (Participium Praesentis activi) ... *γινώσκειν* (Infinitivus Praesentis activi) ... *γινώσκοι* (Optativus Praesentis activi).

Після трьох гарантій до першого посилання Мегабіз називає друге і висуває такий тезис: *ἡμεῖς δὲ ἀνδρῶν τῶν ἀρίστων ἐπιλέξαντες ὁμίλην τούτοισι περιθέομεν τὸ κράτος* (III, 81) – *ми ж, обравши групу з найкращих людей, передаймо їм владу*. Своє подальше доведення він базує на перевагах олігархії, розпочинаючи, подібно до Отана, з посилання і завершуючи висновком-аргументом: *ἀρίστων δὲ ἀνδρῶν οἶκὸς ἄριστα βουλευματα γίνεσθαι* (III, 81) – *бо серед найкращих мужів, зазвичай, народжуються найкращі рішення*. В цьому аргументі привертає увагу варіативний повтор *ἀρίστων*... *ἄριστα*, який, до того ж перегукується з висунутим перед цією думкою тезисом, що містить словосполучення *ἀνδρῶν τῶν ἀρίστων*, яке повторюється в аргументі з віддзеркаленням лексем, утворюючи фігуру хіазму, що слугує засобом змістового поєднання тезису й аргументу. Тобто прикметник *ἄριστος* із семою *якість вище норми* стає опорним в аргументації на користь олігархії.

Відтак трирівнева аргументація Мегабіза містить три аргументи з різною кількістю посилань. Зокрема, перший аргумент узагалі не має посилань, оскільки він збігається з аргументом Отана проти монархії, а силу аргументації переміщено на два наступні аргументи – проти демократії та на користь олігархії. Тут відзначаємо абсолютну перевагу в обґрунтуваннях недоліків демократії: аргумент підсилено двома посиланнями, одне з яких, своєю чергою, підсилено ще трьома гарантіями. Водночас на користь олігархії висунуто лише один аргумент з одним посиланням. Зокрема, Мегабіз використовує тактику свого попередника: всі сили зосереджує на критиці ладу, проти якого виступає, а лад, який відстоює, не аргументує достатньою мірою, проте наводить аргумент з посиланням на його користь наприкінці промови, вказуючи на їхню вагомість.

Однак це не єдина подібність його аргументації до аргументації Отана. Мегабіз залучає майже ті самі мовні інструменти, що і його попередник: антитезу (2), риторичне запитання (1), еліпсис (2), хіазм (1), фігури повтору (варіативний повтор – 3, анафора – 2) – всього 11 засобів. Щоправда, розподіл засобів мовного увиразнення між аргументами знову нерівномірний: 9 вжито під час критики демократії, і лише хіазмом і варіативним повтором підсилено аргументацію на користь олігархії. Отже, вдруге відзначаємо ваду аргументації, коли заперечення думки попередника превалює над доведенням власної. Підтвердженням цього слугує і кількість посилянь до аргументів, і кількість мовних засобів, якими ці аргументи підсилені:

$$A^1 + A^2 \leftarrow [П^1(\Gamma^1 + \Gamma^2 + \Gamma^3) + П^2] + T \leftrightarrow П^1 \rightarrow A^3.$$

Така структура аргументації Мегабіза призвела до того, що вона виявилася неефективною.

Третім до слова вийшов Дарій. Його аргументацію подано на рисунку 12:

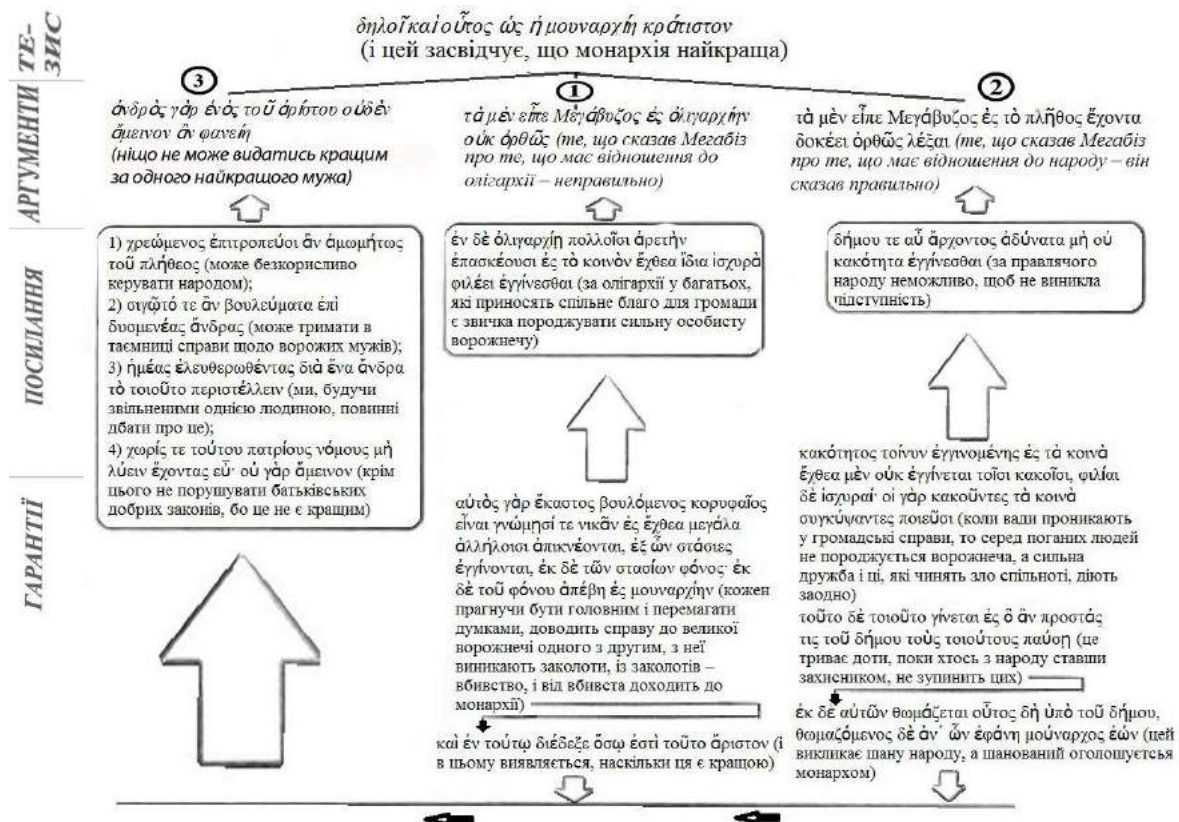

Рис. 12 Структура аргументації Дарія

На відміну від промов попередників, Геродот не додав жодної ремарки з вказівкою на лад, який захищатиме Дарій. Однак зазначимо, що саме його промову

автор розмістив на третьому місці, а це, відповідно до норм аргументації, означає, що вона – найважливіша.

Як бачимо зі схеми, промова Дарія тривірна, зв'язки ж між аргументами та посиланнями функціонують не лише вертикально, але й по горизонталі. Це зумовлено й порядком його аргументації: 1) Дарій в одному вступному реченні наводить два аргументи проти олігархії та демократії з посиланням на Мегабіза, після чого коротко пригадує політичні системи, запропоновані його опонентами; 2) висуває аргумент з двома посиланнями про те, що найкращий лад – монархія; 3) критикує олігархію та вказує на її недоречність у порівнянні з монархією (а це – додатковий аргумент на користь монархії); 4) аналогічно критикує демократію та вказує на її недоречність у порівнянні з монархією; 6) наводить решту посилань на користь монархії. В. Залі зазначає, що наріжний камінь промови Дарія – використання досвіду, отриманого аудиторією полілогу [221:62].

У першій фразі своєї промови Дарій вміло використовує інформацію, отриману від Мегабіза: ἐμοὶ δὲ τὰ μὲν εἶπε Μεγάβυζος ἐς τὸ πλῆθος ἔχοντα δοκέει ὀρθῶς λέξαι, τὰ δὲ ἐς ὀλιγαρχίην οὐκ ὀρθῶς (III, 82) – *я вважаю, що те, що сказав Мегабиз про те, що має стосунок до народу, він правильно сказав, а про те, що має стосунок до олігархії – неправильно*. За зовнішньою структурою тут простежуємо двочленну антитезу: її першу опозиційну пару ὀρθῶς – οὐκ ὀρθῶς (*правильно – неправильно*) побудовано на основі одного і того ж прислівника з заперечною часткою οὐκ, тобто за внутрішньою структурою в її основі однокореневі антоніми; друга пара τὸ πλῆθος – ἡ ὀλιγαρχία (*народ – олігархія*) представляє опозицію різнокореневих іменників. Окрім того, наведені аргументи доповнено й іншими допоміжними засобами: еліпсисом дієприкметника ἔχοντα та виразу εἶπε Μεγάβυζος, щоб акцентувати на слові ὀλιγαρχίην, дієслова λέξαι наприкінці речення, щоб наголосити на другому члені опозиційної пари οὐκ ὀρθῶς, а також синтаксичним паралелізмом: τὰ μὲν ...ἐς τὸ πλῆθος ἔχοντα ...ὀρθῶς λέξαι, τὰ δὲ ἐς ὀλιγαρχίην οὐκ ὀρθῶς. Окрім того, ця антитеза, попри свою лаконічність і відносну простоту, відіграє у вступі промови чи не найважливішу роль і зберігає своє значення протягом усієї аргументації, зумовлюючи її структуру. Цими аргументами у вступі

Дарій коротко пригадав, про що йшла мова у попередній промові, виклав власну оцінку (погодився, що Мегабіз говорив правильно про демократію, а він її посилено критикував, і не погодився з тим, що говорив Мегабіз про олігархію, яку він не надто переконливо вихваляв), вказуючи вже на початку, що він налаштований і проти демократії, і проти олігархії. Заперечуючи у такий спосіб ці дві форми правління, Дарій одразу ж висуває третій аргумент, підсилений двома посиленнями, і пропонує третю форму правління – монархію. Свій виступ він будує спочатку на критиці олігархії, потім – на критиці демократії, і лише наприкінці прославляє монархію, що є чіткою аналогією до антитези у вступі його промови.

Подібну композиційну функцію відіграє трикомпонентне гомогенне перелічення семантично однорідних іменників *δήμου τε ... καὶ ὀλιγαρχίης καὶ μοναρχου* (народу ж... і олігархії і монархії), яке, завдяки повторюванню на початку та майже наприкінці промови Дарія, зображає тематичну домінанту всієї аргументації.

Аргумент проти олігархії підкріплено одним посиленням, у якому простежуємо просту антитезу: *ἐν δὲ ὀλιγαρχίῃ πολλοῖσι ἀρετὴν ἐλασκέουσι ἐς τὸ κοινὸν ἔχθεα ἴδια ἰσχυρὰ φιλέει ἐγγίνεσθαι* (III, 82) – *за олігархії у багатьох, які приносять спільне благо для громади є звичка породжувати сильну особисту ворожнечу*. Цю антитезу утворюють різнокореневі прикметники *κοινὸν – ἴδια* (спільний – особистий).

Поєднанням кількох риторичних фігур відзначається й гарантія до цього посилення, виражена у формі градації: *αὐτὸς γὰρ ἕκαστος ... ἐς ἔχθεα μεγάλα ἀλλήλοισι ἀπικνέονται, ἐξ ὧν στάσιες ἐγγίνονται, ἐκ δὲ τῶν στασιῶν φόνοσ· ἐκ δὲ τοῦ φόνοσ ἀπέβη ἐς μοναρχίην, καὶ ἐν τούτῳ διέδεξε ὅσῳ ἐστὶ τοῦτο ἄριστον* (III, 82) – *бо кожен... доходить до величезної ворожнечі між собою, з неї виникають заколоти, із заколотів – вбивство, і від вбивства доходить до монархії й у цьому виявляється, наскільки ця є найкращою*. З одного боку, маємо висхідну градацію абстрактних іменників з негативним значенням: *ἔχθος* (неприятність) → *στάσις* (заколоти) → *φόνοσ* (вбивство), з іншого – типовий зразок синтаксичного паралелізму. Окрім того, цей приклад – яскрава ілюстрація ідіостилю Геродота у поєднанні з аргументативною

стратегією. Адже особливість його мови – нанизування, і саме в цьому прикладі зауважуємо, що кожна частинка речення закінчується іменником, з якого розпочинається наступна: *στάσιες, ἐκ δὲ τῶν στασίων... φόνος, ἐκ δὲ τοῦ φόνου*, тобто застосовано анадиплосис, який сприяє фонетичному та синтаксичному оформленню речення. Градація у зазначеній аргументаційній схемі відповідає цікавому задуму: по висхідній описано негативні явища, характерні для олігархії, які завершуються найгіршим – смертю, а протиставленням до них обрано монархію, яку Дарій оцінив найвище, вживаючи прикметник *ἄριστον* (*найкращий*) з семою *позитивна якість, яка набагато перевищує норму*. Отже, негатив олігархії, переданий градацією, слугує контрастним фоном для доведення переваги монархії. Цікаво зауважити й те, що Дарій на початку посилання вживає слово *ὀλιγαρχίη*, а наприкінці гарантії до нього – *μοναρχίην*, що теж доволі символічно.

Після критики олігархії аргументатор переходить до критики демократії, навівши одне посилання й одну гарантію, які рясніють варіативними повторами опорних лексем аргументації з такими семами: *негативна властивість або функція* (*κακότητα ... κακότητος ... κακοῖσι ... κακοῦντες*); *початок існування* (*ἐγγίνεσθαι ... ἐγγίνεται ... ἐγγινομένης*); *міжособистісні відносини* (*θωμάζεται ... θωμαζόμενος*) (III, 82). Окрім того, подібно до критики олігархії, посилання проти демократії розпочато зі слова *δήμου*, а відповідну гарантію завершено іменником *μοναρχίη*.

Після критики обох політичних режимів, за які виступали його попередники, Дарій висуває свій тезис (*δηλοῖ καὶ οὗτος ὡς ἡ μοναρχίη κράτιστον* (III, 82) – *і цей засвідчує, що монархія найкраща*) та продовжує посиланнями доповнювати аргумент на його користь. Проте, перш ніж навести посилання, аргументатор вирішує, подібно до початку промови, знову пригадати всі три політичні устрої, здійснюючи це у формі риторичних запитань: *ἐνὶ δὲ ἔλει πάντα συλλαβόντα εἰλεῖν, κόθεν ἡμῖν ἡ ἐλευθερίη ἐγένετο καὶ τεῦ δόντος; κότερα παρὰ τοῦ δήμου ἢ ὀλιγαρχίης ἢ μουνάρχου;* (III, 82) – *Потім все підсумувавши, сказав, звідки для нас постала свобода і хто її дав? Чи від народу, чи від олігархії, чи від монархії?* Хоча за формою – це два запитання, однак логічно можна виокремити три: 1) звідки виникла свобода?; 2) хто її дав?; 3) чи її дав народ, чи олігархія, чи монарх? Аналізоване

запитання відіграє лише сугестивну функцію (вплив на адресата), проте, з іншого боку, його вжито у цій промові надзвичайно вдало: 1) запитань кілька – і це не дає змоги реципієнтові швидко зорієнтуватися в інформації, що змушує його, аби не виказувати свою невпевненість чи незнання, погоджуватися з думкою аргументатора; 2) друге запитання логічно переростає у третє, яке конкретизує його; 3) у третьому запитанні слово *монарх* стоїть третім за порядком, займаючи відповідно до теорії аргументації найвигіднішу позицію. Таке розташування робить його логічною відповіддю на всі три риторичні запитання. Отож перед нами ще один приклад блискуче оформленої аргументації. Між іншим, В. Залі вважає, що саме побіжна згадка про свободу забезпечила успіх цілої промови: Дарій чітко пояснює, що не буває іншого способу здобути свободу, окрім монархії. Самі Перси довели це в минулому [221:62].

Таким чином, промова Дарія відзначається бінарним характером: з одного боку, вона трирівнева, так само як і промови його попередників; з іншого – лише в ній відзначено горизонтальні зв'язки між аргументами. Окрім того, вміло маніпулюючи інформацією, отриманою від попередників, Дарій не зосереджується на критиці режимів, які він не підтримує, а, навпаки, більшість посилок наводить до аргументу на користь монархії, за яку він виступає. Зокрема, аргументи проти демократії та проти олігархії він підсилює одним посиленням й однією гарантією відповідно, у той час, як аргумент на користь монархії підсилено чотирма посиленнями:

$$A^1 + P^1 (\Gamma^1) + A^2 + P^1 (\Gamma^1) \leftrightarrow A^3 \leftarrow P^1 + P^2 + P^3 + P^4.$$

Розмістивши фінальні посилення на користь монархії наприкінці промови, Дарій ставить її у вигірне положення, і цим самим переконує аудиторію у своїй правоті.

Ситуації з розподілом посилок не зовсім відповідає вживання різних мовних структур (16), серед яких: антитеза (2), градація (1), риторичне запитання (2), еліпсис (3), синтаксичний паралелізм (2), перелічення (2) та повтори (варіативний повтор – 3, анадиплосис – 1). Ці засоби аргументатор розподіляє у такий спосіб, що в аргументації проти олігархії та демократії їх 13, а на користь монархії – лише три:

риторичні запитання, якими Дарій залучає аудиторію до активного розмірковування й одна фігура перелічення (разом з аналогічною у вступі вона творить обрамлення промови). Отже, аргументатор, використовуючи мовні засоби, робить основний акцент на красномовному запереченні думок його попередників. Ці фігури характерні вишуканістю форми, поєднанням і переплетінням між собою. Враховуючи той факт, що промова Дарія стоїть на третьому, останньому, а отже, найважливішому місці, не дивно, що аудиторія відкидає аргументацію Отана та Мегабіза й погоджується з Дарієм: Γνωμαι μὲν δὴ τρεῖς αὐται προέκεατο, οἱ δὲ τέσσαρες τῶν ἑπτὰ ἀνδρῶν προσέθεντο ταύτῃ – *такі три думки було висунуто, і четверо з семи мужів пристали на цю [останню]*.

Розглянувши аргументаційні промови трьох перських царів, доходимо таких висновків:

1. Для промов Отана, Мегабіза та Дарія характерна складна трирівнева структура, яка містить тезис, аргументи на його підтвердження (перший рівень), посилення до аргументів (другий рівень), гарантії до посилень (третій рівень). У всіх трьох промовців порядок аргументації здійснюється вертикально, натомість у Дарія констатуємо ще й горизонтальний зв'язок між елементами структури.

2. Щодо кількості висунутих аргументів, то в Отана їх два, а в Мегабіза та Дарія – по три, що зумовлено потребою заперечити висунуті докази попереднього мовця. Промова Дарія, проте, вигідно відрізняється від промов Отана та Мегабіза рівномірним розподілом посилень до аргументів (4 – на користь монархії, 2 – проти демократії, 2 – проти олігархії). Отан і Мегабиз, своєю чергою, скерувавши весь потенціал аргументації на заперечення ладу, проти якого вони виступали (4 посилення й одна гарантія в Отана; 2 посилення та 3 гарантії в Мегабіза), недостатньою мірою (2 посилення в Отана; 1 посилення в Мегабіза) переконали аудиторію в перевазі запропонованих ними політичних устроїв. В усіх промовах найвагоміші для аргументації слова, посилення, аргументи та тези висловлено наприкінці.

3. Усі аргументатори вирізняються ораторським талантом, жодна з промов не обходилася без різнотипних фігур і прийомів, серед яких чільне місце посідають

антитеза, риторичне запитання, синтаксичний паралелізм, різного типу повтори й еліпсис. Зокрема, антитеза сприяє змістовому підсиленню, підкреслюючи як домінуючі опозиційні лексеми промов, так і ключові слова окремих аргументів, а в промові Дарія зумовлює ще її композицію. Завдяки градації увагу зосереджено на словах, які пробуджують у слухача потрібні аргументатору негативні емоції. Повтори ж, привертаючи увагу до опорних понять аргументації, разом з тим творять особливу ритміку та каліфонію промов, а еліпсис маловагомих слів притягує увагу до вагомих. Важливим засобом активації мисленнєвої діяльності аудиторії для досягнення мети аргументації слугують риторичні запитання. Вживаючи однакові інструменти під час заперечення аргументів противника, аргументатор цим самим зміцнював свою позицію, показуючи, що за рівних умов і засобів його тезис кращий.

4. Хоча набір синтактико-стилістичних засобів у трьох промовців майже ідентичний, кожен з аргументаторів намагався залучити якомога більше таких засобів: найбільше Отан – 17 структур, Дарій – 16 і Мегабіз – 11. Зауважимо, що здебільшого засоби у промові кожного спрямовано на аргументацію проти: монархії (13), демократії (15), олігархії (7), внаслідок чого кількісно аргументація проти демократії та олігархії (22 структури) перевищила аргументацію проти монархії (13). Розподіл синтактико-стилістичних засобів у промовах наступний:

Отан	: 4Ел + 1Гр + 1РЗ + 2Ат + 1СП + 2Аф + 5ВП + 1Т	= 17 засобів
Мегабіз	: 2Ат + 1РЗ + 2Ел + 1Х + 3ВП + 2 Аф	= 11 засобів
Дарій	: 2Ат + 1Гр + 2РЗ + 3Ел + 2СП + 2 Пл + 3 ВП	= 16 засобів

На основі цих даних можна підрахувати концентрацію фігур у промовах:

Промова	Кількість рядків	Кількість засобів	Коефіцієнт концентрації
I (Отан)	15	17	1,1
II (Мегабіз)	8,5	11	1,3
III (Дарій)	16,5	16	0,9
Разом	40	44	1,1

Наведені у таблиці відомості засвідчують найнижчий коефіцієнт концентрації при найбільшому обсягу промови у Дарія, який поступається стосовно цього Мегабізу, промова якого при найменшому обсягу характерна найвищою концентрацією синтактико-стилістичних засобів.

5. Втім, хоча Дарій і поступився Отану та Мегабізу за коефіцієнтом концентрації синтактико-стилістичних фігур, а Отанові ще й за їхньою кількістю, проте їхнє вживання та функціонування в нього характерні особливою вишуканістю, доречністю, риторичною правильністю, що в поєднанні з унікальністю розгортання його аргументації, наявністю належної кількості посилянь на підтримку кожного аргументу, а також позицією на останньому, найвагомішому місці зумовило максимальну ефективність аргументації з прийняттям аудиторією його думки, що найкращий політичний устрій – не демократія, не олігархія, а монархія.

В іншому аналізованому уривку дискусію ведуть чотири особи: цар Ксеркс, його підлеглі Мардоній і Артабан, а також божество. Думки між ним розподілені таким чином, що Ксеркс, Мардоній і божество виступають за війну з греками, а дядько з боку батька Ксеркса Артабан – проти. Слід відзначити станова різницю аргументаторів (цар, двоє знатних персів, божество) та їхній неоднаковий вік. Все це зумовлює різну стратегію їхньої аргументації, підсилену різним набором синтактико-стилістичних засобів.

Отож після підкорення Єгипту Ксеркс скликає нараду щодо доцільності війни з Афінами, на якій, звісно, промовляє першим. Структура аргументації його промови подана на рисунку 13:

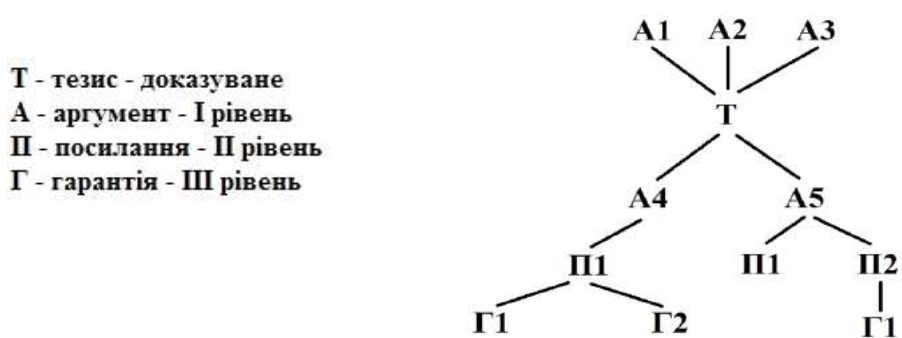

Рис. 13 Структура аргументації Ксеркса

Свою аргументацію Ксеркс розгортає у трьох рівнях. На початку промови він наводить три аргументи поспіль (A1, A2, A3), далі подає свій тезис (Т) і підсилює його двома аргументами (A4, A5) з трьома посиленнями (П1; П1, П2), які зі свого боку доповнені гарантіями (Г1, Г2; Г1). Таким чином стратегія аргументації царя

персів має полярний вигляд. Простежуємо підсилення тезису наприкінці розгалуженішою структурою аргументації, ніж на початку. Зосередження найвагоміших аргументів після тезису, ближче до кінця аргументації, пояснює прагнення промовця повністю переконати аудиторію у своїй правоті та не залишити сумнівів у необхідності дій щодо організації війни. Прийом розміщення найвагоміших доказів у кінці відомий у теорії аргументації під назвою «правило Гомера» і визнаний досить успішним [125:57]. Кінець аргументації не збігається з кінцем промови, адже після висунення всіх доказів на підсилення тезису Ксеркс віддає розпорядження про підготовку війська.

В. Залі, яка теж вивчала цю дискусію, вважає протилежність першої (Ксеркс чітко заявляє про неминучість війни) і другої частини (Ксеркс закликає до обговорення доречності війни) ключем до розуміння характеру перських дебатів: дискусію ведуть стосовно рішення, яке насправді вже прийняте [221:65].

Аргументація Ксеркса цікава і синтактико-стилістичними структурами. Так, ще до наведення аргументів Ксеркс згадує свого батька Дарія (πατήρ τε ἐμὸς Δαρεῖος (VII, 8) – *мій батько Дарій*), чим з одного боку виражає повагу до батька, а з іншого, використовує його авторитет як аргумент, адже саме Дарія образили афіняни й саме він готувався до походу. Тому зовсім не дивно, що розгортаючи аргументацію, оратор вживає це словосполучення ще тричі в іншому відмінку в формі варіативного повтору: καὶ πατέρα τὸν ἐμὸν (VII, 8). Наведене словосполучення вжито навіть у тезисі: μέλλω ... ἐλᾶν στρατὸν διὰ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, ἵνα Ἀθηναίους τιμωρήσωμαι ὅσα δὴ πελοϊκάσι Πέρσας τε καὶ πατέρα τὸν ἐμὸν (VII, 8) – *я маю намір ... повести військо через Європу проти Еллади, щоб помститися Афінянам за те, що вони зробили персам і моєму батькові*. Такий прийом у теорії аргументації вважають некоректним, його заведено називати «апеляція до авторитету» [158:59]. Для Ксеркса ж, як для очільника держави з тиранічною формою правління, така аргументація мала би бути ефективною. Варіативний повтор служить об'єднувальною ланкою першої половини аргументації – його вжито перед першими трьома аргументами, в тезисі, в четвертому аргументі та в посиланні до цього аргументу.

Далі компоненти аргументації слідують одне за одним, щоправда, між першим і другим посиленням п'ятого аргументу виникає проміжок в одне речення: οὐ γὰρ δὴ χώραν γε οὐδεμίαν κατόψεται ἥλιος ὄμουρον ἐοῦσαν τῇ ἡμετέρῃ (VII, 8) – *сонце не побачить жодної країни, яка є сусідньою з нашою*. Тут можна було б стверджувати про ще одну «апеляцію до авторитету» – до сонця, уособленням якого для іранських племен був бог Мітра, для парфян – Ахурамазда, для греків Парфії – Зевс, якби не той факт, що в часи Ксеркса активно сповідували зороастризм, а сам цар провів релігійну реформу, спрямовану проти давньоіранських божеств, яка, щоправда, протрималася недовго [130:49-50]. Однак для простого населення Сонце продовжувало відігравати важливу роль, тому Ксеркс міг використати у своїй промові сонце, як божество, на свою користь.

Після цього речення слідує наступне посилення до останнього аргументу: πυνθάνομαι γὰρ ὧδε ἔχειν, οὔτε τινὰ πόλιν ἀνδρῶν οὐδεμίαν οὔτε ἔθνος οὐδὲν ἀνθρώπων ὑπολείπεσθαι, τὸ ἡμῖν οἷόν τε ἔσται ἐλθεῖν ἐς μάχην, τούτων τῶν κατέλεξα ὑπεξαραιρημένων (VII, 8) – *Я знаю, що справи маютьесь так, що ані жодного міста мужів, ані жодного людського народу не залишиться, який буде в змозі вийти з нами до бою, якщо ті, кого я назвав, будуть переможені*. Для нього характерний синтаксичний паралелізм з еліпсисом дієслова ὑπολείπεσθαι у першій частині, в межах якого простежуємо анафору заперечного сполучника οὔτε, який поєднується із варіативним повтором заперечного займенника οὐδὲν. Домінування заперечень зумовлює категоричність думки аргументатора.

В останній гарантії констатуємо поєднання антитези з еліпсисом: οὕτω οἱ τε ἡμῖν αἴτιοι ἔξουσι δούλιον ζυγὸν οἱ τε ἀναίτιοι. (VII, 8) – *таким чином і ті, що нам завинили матимуть рабське ярмо, і невинні [матимуть рабське ярмо]*. Цей приклад містить просту антитезу за зовнішньою структурою, а за внутрішньою – побудовану на основі спільнокореневих антонімів, що протиставляються шляхом префіксації: οἱ αἴτιοι ≠ οἱ ἀναίτιοι. Еліпсис словосполучення ἔξουσι δούλιον ζυγὸν у другій частині гарантії позбавив антитезу притаманного таким структурам синтаксичного паралелізму й епіфори, водночас він допоміг уникнути повтору

інформації, що не є головною в реченні, і цим самим сфокусувати всю увагу на протиставленні.

Таким чином, Ксеркс, розпочав полілог складеною трирівневою аргументацією на користь війни з Афінами, вдаючись до «апеляції до авторитету» та різного роду синтактико-стилістичних структур (7), серед яких варіативний повтор (2), еліпсис (2), анафора (1), антитеза (1) та синтаксичний паралелізм (1).

Наступним до слова зголосився Мардоній. Структуру його аргументації подано на рисунку 14:

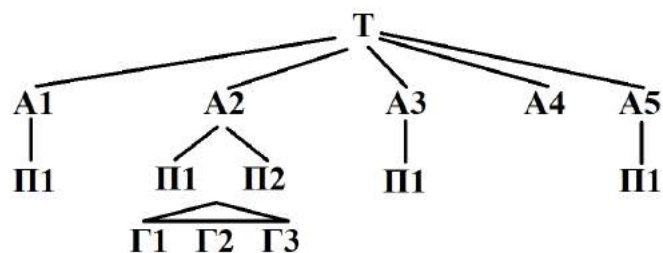

Рис. 14 Структура аргументації Мардонія

Аргументація Мардонія відрізняється від Ксерксової порядком розгортання. Він розпочинає одразу з тезису, після чого наводить п'ять аргументів, з яких усі, крім четвертого, підсилені одним або двома посиленнями, а посилення другого аргументу – ще й трьома гарантіями. На відміну від Ксеркса, Мардоній увесь свій аргументаційний потенціал зосереджує на початку свого виступу.

Мардоній, як це було узвичаєно в країнах східної тиранії, розпочинає свою промову з компліменту Ксерксу, побудованому в формі простої антитези на фоні невираженого синтаксичного паралелізму й еліпсису двох виразів (*εἷς ἄριστος* та *Περσέων*): ὦ δέσποτα, οὐ μόνον εἷς τῶν γενομένων Περσέων ἄριστος ἀλλὰ καὶ τῶν ἐσομένων (VII, 9) – *о володарю, ти не лише з народжених персів є найкращий, але й з тих, що народяться*. В основі антитези протиставлення двох різнокореневих дієприкметників – контекстуальних синонімів у різних часових формах: *τῶν γενομένων* (Part. Aor. med.) ≠ *τῶν ἐσομένων* (Part. Fut. med.), які своєю чергою творять оміоптот разом з іменником *Περσέων*.

Одразу після такого звернення Мардоній наводить свій тезис, яким підтримує думку Ксеркса: *τά τε ἄλλα λέγων ἐπῖκεο ἄριστα καὶ ἀληθέστατα* (VII, 9) – *і щодо іншого, ти спромігся говорити найкраще і найправдивіше*. Для цього тезису

характерний оміоптот (*τά ἄλλα... ἄριστα... ἀληθέστατα*). На підтвердження тезису слідує аргумент з одним посиланням, який пронизує перелічення з полісиндетоном сполучника *καὶ*, який повторюється шість разів: *καὶ γὰρ δεινὸν ἂν εἴη πρῆγμα, εἰ Σάκας μὲν καὶ Ἴνδούς καὶ Αἰθίοπας τε καὶ Ἀσσυρίους ἄλλα τε ἔθνεα πολλὰ καὶ μεγάλα ἀδίκησαντα Πέρσας οὐδέν, ἀλλὰ δύναμιν προσκτάσθαι βουλόμενοι, καταστρεψάμενοι δούλους ἔχομεν, Ἑλληνας δὲ ὑπάρξαντας ἀδικίης οὐ τιμωρησόμεθα* (VII, 9) – *бо чи не була б ганебною справа, якби саків та індіюців, і ефіопів, і асірійців, але й інші численні й великі народи, які нічим не нашкодили Персам, проте ми, бажаючи силою приєднати, поневоливши, мали як рабів, Еллінів же, що розпочали несправедливість, не покараємо*. Єднальний сполучник *καὶ* при переліченні візуально збільшує кількість елементів переліку, увиразнює кожен його компонент, що у поєднанні з трьома оміоптотами (*ἔθνεα πολλὰ καὶ μεγάλα ἀδίκησαντα; Σάκας... Αἰθίοπας... Πέρσας... Ἑλληνας... ὑπάρξαντας; Ἴνδούς... Ἀσσυρίους... δούλους*) сприяє ритмічній організації висловлювання. Окрім того, наведене посилання – антитеза, де з одного боку протиставлений цілий ряд різних народів до греків – безморфемне вираження протиставлення, а з іншого – контрастують дієслівні словосполучення *ἀδικέω οὐδέν ≠ ὑπάρχω ἀδικίης* (*не шкодити нічим ≠ розпочати шкоду*) та інше безморфемне словосполучення *δύναμιν προσκτάομαι* (*силою приєднати*), *καταστρέφω* (*підкорити*), *δούλους ἔχω* (*[як] рабів мати*) до дієслова *οὐ τιμωρέω* (*не карати*). Можна зауважити, що перший член антитези, виражений не опозиційною парою, а протиставленням п'яти членів опозиції одному, тобто цей член антитези має асиметричний характер. Між іншим, це єдина асиметрична антитеза з такою великою кількістю елементів протиставлення, які становлять опозицію лише до одного, а також єдина антитеза, в якій поєдналося одразу два асиметричні протиставлення.

Наступний аргумент разом із двома посиланнями до нього складається з низки коротких риторичних запитань: *τί δείσαντες; κοίην πλήθεος συστροφὴν; κοίην δὲ χρημάτων δύναμιν;* (VII, 9) – *чим ми налякані? яким скупченням людської маси? якою могутністю багатства?* Вони цікаві своїм переплетінням: у другому та третьому (а це – посилання) відзначаємо еліпсис дієприкметника *δείσαντες*, що

виступає в першому запитанні (аргументі). Водночас двом останнім запитанням властива анафора займенника *κοίην* і синтаксичний паралелізм. Після риторичних запитань Мардоній наводить три гарантії, що є своєрідною відповіддю на них. Ці риторичні запитання, відповідно до аналізу поліфункційності риторичного запитання О. Петришиної [120:54], апелюють до уваги (експресивна функція), впливають на адресата, апелюючи до інтуїції (сугестивна функція) та створюють уявлення про певний об'єкт або категорію об'єктів (когнітивна функція) – в нашому випадку – про греків, їх чисельність і багатство.

Після цього Мардоній призупиняє аргументацію й у відступі до опису військового мистецтва греків та їхніх традицій на війні використовує просту антитезу, виражену антонімічними субстантивованими дієприкметниками (*οἱ νικῶντες ≠ τῶν ἐσσομένων*), утвореними від дієслів *νικάω ≠ ἡττάομαι* (*перемагати ≠ зазнати поразки*): ... σὺν κακῷ μεγάλῳ οἱ νικῶντες ἀπαλλάσσονται· περὶ δὲ τῶν ἐσσομένων οὐδὲ λέγω ἀρχὴν· ἐξώλεες γὰρ δὴ γίνονται· (VII, 9) – *переможці віддаляються з великими втратами, про переможених від початку не говорю нічого, бо вони стають повністю знищеними.*

Відновлюючи свою аргументацію, промовець знову ставить риторичне запитання, яке стає третім аргументом: σοὶ δὲ δὴ μέλλει τίς ὧ βασιλεῦ ἀντιώσεσθαι πόλεμον προφέρων, ἄγοντι καὶ πλῆθος τὸ ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ νέας τὰς ἀπάσας; (VII, 9) – *о царю, хто, ведучи війну, наважиться виступити проти тебе, який веде військо і флот з цілої Азії?* Окрім чергового компліменту на користь царя, Мардоній скеровує аргументацію на фінішну пряму, фактично підбиваючи підсумки. Опосередкована відповідь на це запитання відбувається у посиланні до цього аргументу. Далі слідує ще два короткі за формою аргументи, і завершує оратор, подібно до Ксеркса, антитезою, що міститься в останньому посиланні до останнього аргументу: αὐτόματον γὰρ οὐδέν, ἀλλ' ἀπὸ πείρης πάντα ἀνθρώποισι φιλέει γίνεσθαι (VII, 9) – *саме по собі нічого, але через намагання все любить виникати у людей.* В основі цієї двочленної антитези протиставлення безморфемних і різнокореневих антонімів *αὐτόματον ≠ ἀπὸ πείρης* та *οὐδέν ≠ πάντα* відповідно. Крім

того, вже традиційно, антитеза поєднується з еліпсисом: на основі синтаксичного паралелізму елімінується словосполучення *ἀνθρώποισι φιλέει γίνεσθαι*.

Порівнюючи промови Ксеркса та Мардонія на користь війни, констатуємо попри однакову кількість аргументів і гарантій, більшу кількість посилянь (п'ять) і, що особливо помітно – значно більший арсенал синтактико-стилістичних структур (21): оміоптот (5), еліпсис (4), риторичне запитання (4), антитеза (3), синтаксичний паралелізм (2), анафора (1), перелічення (1) та полісиндетон (1). Це зумовлено тим, що молодий Ксеркс аргументував, ще не володіючи досконало красномовством, а Мардоній, старший роками, взяв ініціативу у свої руки й підсилив спільну аргументацію на користь війни. На цю розбіжність вказує сам Геродот: *Μαρδόνιος μὲν τοσαῦτα ἐπιλεήνας τὴν Ξέρξεω γνώμην ἐπέλαυτο* (VII, 10) – *Мардоній, так розгладивши думку Ксеркса, замовкнув*.

Інші перси не наважувалися висловити свою думку, поки слово не взяв Артабан. Структура його промови подана на рисунку 15:

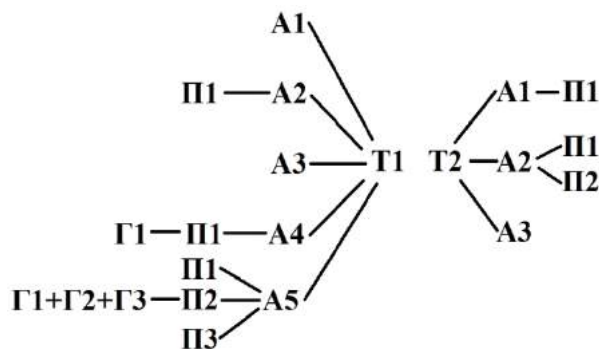

Рис. 15 Структура аргументації Артабана

Перед Артабаном прозвучали дві промови pro – за війну, він же мав намір аргументувати contra, тому й обрав стратегію адресації своєї аргументаційної атаки на кожного опонента окремо. Це зумовило висунення двох тезисів – перший стосувався Ксеркса, а другий – Мардонія. Перший тезис аргументований набагато сильніше (А – 5, П – 5, Г – 4), ніж другий (А – 3, П – 3), що зумовлено більшим авторитетом і чином Ксеркса, тим, що він був ініціатором наради, виступав першим, а також тим, що Артабан, заперечуючи аргументи Ксеркса, частково заперечував і Мардонієві.

Перший тезис оратор ставить на початку своєї промови: ὃ βασιλεῦ, μὴ λεχθεισέων μὲν γνωμέων ἀντιέων ἀλλήλησι οὐκ ἔστι τὴν ἀμείνω αἰρεόμενον ἐλέσθαι, ἀλλὰ δεῖ τῇ εἰρημένῃ χρᾶσθαι (VII, 10) – *о царю, оскільки одні одним не були висловлені протилежні думки, неможливо, щоб обираючий вибрав найкращу, але треба користуватися висловленою*. Він містить антитезу, виражену опозицією *μὴ λεχθεισέων ≠ τῇ εἰρημένῃ* (*не були висловлені ≠ висловленою*), яка за зовнішньою структурою – проста, а за внутрішньою – виражена різнокореновими синонімами з запереченням першого. Вживанням у цьому реченні прикметника ἀγαθός у вищому ступені ἀμείνω мовець розпочинає серію варіативних повторів, один з яких розгортається в межах тезису та перших трьох аргументів: ἀμείνω... ἀμείνω... ἀμείνονας.... Повтор лексеми зі значенням «*кращий*» покликаний на підсвідомому рівні підштовхнути Ксеркса обрати кращу думку. Водночас саме тут Артабан критикує Дарія, називаючи його рішення піти походом на скіфів помилковим, розбиваючи вщент «апеляцію до авторитету», до якої вдавався Ксеркс.

Своєрідним містком між першим блоком і другим слугує потрійний повтор лексеми δεινόν, зафіксований у посилянні та гарантії до четвертого аргументу. Він характерний трикомпонентним переліченням (*κατὰ γῆν... κατὰ θάλασσαν... κατ' ἀμφοτέρα*) у поєднанні з полісиндетоном сполучника καὶ та анафорою прийменника κατὰ: καὶ δὴ καὶ συνήνεικέ σε ἤτοι κατὰ γῆν ἢ καὶ κατὰ θάλασσαν ἐσσωθῆναι, ἢ καὶ κατ' ἀμφοτέρα: (VII, 10) – *і випало тобі чи на суші, чи на морі зазнати поразки, чи і там, і там*. У гарантії до четвертого аргументу Артабан далі продовжує критикувати Дарія за помилку з мостом через ріку Істр, знову підбиваючи «апеляцію до авторитету».

Третій, окремий блок аргументації першого тезису становить п'ятий аргумент, три посилення до нього та три гарантії. В посиленнях мовець закликає Дарія ще раз обдумати своє рішення, не квапитися, а в гарантіях значною мірою вдається до філософських роздумів. Посилення характерні двома варіативними повторами. Перший бере свій початок ще в аргументі (*μὴ βούλευ*) і продовжується в першому (*βουλευέσθαι ... βεβούλευται ... τὸ βούλευμα*) та другому посиленнях (*ὁ βουλευσάμενος ... βεβούλευται*). Другий розгортається у межах першого та другого

посилань і виступає в супроводі так званої *figura etymologica*: *εὐρίσκω ... εὕρημα εὔρηκε*.

У першій гарантії фіксуємо просту антитезу: *ὄρᾱς τὰ ὑπερέχοντα ζῶα ὡς κεραυνοῖ ὁ θεὸς οὐδὲ ἐᾷ φαντάζεσθαι, τὰ δὲ σμικρὰ οὐδὲν μιν κνίζει* (VII, 10) – *бачиш, що бог вражає блискавкою великих тварин і не дає возвеличуватися над іншими, а малих він нічим не турбує*. Антитеза виражена різнокореневими лексемами – дієприкметником *ὑπερέχοντα* (великі, возвеличені) та прикметником *σμικρὰ* (малі). Подібна опозиційна пара творить і наступну просту антитезу в другій гарантії: *οὕτω δὲ καὶ στρατὸς πολλὸς ὑπὸ ὀλίγου διαφθείρεται κατὰ τοιόνδε* (VII, 10) – *так і численне військо розбивається нечисленним*. На цей раз протиставлення відбувається не за ознакою «розмір», а за ознакою «кількість» *πολλὸς ≠ ὀλίγου* (численне ≠ мале).

Завершивши аргументацію тезису, спрямованого проти рішення Ксеркса, Артабан висуває тезис проти Мардонія, підсилений аргументом і посиланням: *σὺ δέ, ὦ παῖ Γοβρύεω Μαρδόνιε, παῦσαι λέγων λόγους ματαίους περὶ Ἑλλήνων οὐκ ἔοντων ἀξίων φλαύρως ἀκούειν* (VII, 10) – *ти ж, сину Гобрія, Мардоніє, припини говорити необдумані слова про греків, які не є гідними чути погане*. Цей тезис з прямим зверненням до опонента містить зворот *figura etymologica*: *λέγων λόγους*. Проте значно більший інтерес викликає варіативний повтор віддієслівних фінітних і нефінітних форм дієслова *ἀδικέω* (чинити несправедливість), що розгортається в посиланні до першого аргументу: *οἱ ἀδικέοντες... ὁ ἀδικεόμενος... ἀδικέει... ἀδικέει... ἀδικέεται*. Повтор слів негативного забарвлення в контексті обвинувачення Мардонія у наклепі на греків змушує аудиторію повірити, що той чинить несправедливо. Окрім цього фіксуємо двочленну антитезу: *ἐν τῇ δύο μὲν εἰσὶ οἱ ἀδικέοντες, εἷς δὲ ὁ ἀδικεόμενος* (VII, 10) – *в якій є двоє тих, які чинять несправедливість, а один, який зазнає несправедливості*. Опозиційною парою виступають два субстантивовані дієприкметники різних станів: активного (*οἱ ἀδικέοντες*) та пасивного (*ὁ ἀδικεόμενος*), а також числівники *δύο ≠ εἷς* (двоє ≠ один).

Антитеза стає опорною фігурою й другого аргументу: *ἀλλ' εἰ δὴ δεῖ γε πάντως ἐπὶ τοὺς ἄνδρας τούτους στρατεύεσθαι, φέρε, βασιλεὺς μὲν αὐτὸς ἐν ἤθεσι τοῖσι Περσέων μενέτω, ἡμέων δὲ ἀμφοτέρων παραβαλλομένων τὰ τέκνα, στρατηλάτее αὐτὸς σὺ*

ἐπιλεξάμενός τε ἄνδρας τοὺς ἐθέλεις καὶ λαβὼν στρατιὴν ὀκόσην τινὰ βούλει (VII, 10) – *але якщо неодмінно слід проти цих мужів йти війною, ну-бо, нехай сам цар залишиться на місці персів, коли ми обоє віддаємо дітей, а ти сам йди походом, вибравши мужів, яких хочеш і взявши військо, яке тільки забажаєш.* У наведеній цитаті протиставлення відбувається на основі контекстуальних антонімів – дієслів μένω (*залишатися, тобто не йти в похід*) ≠ στρατηλάτῳ (*вирушати в похід*). Тобто зіштовхуються дві протилежні думки, які лежать в основі всієї аргументації у полілозі – йти чи не йти походом на греків. Антитезу пронизує варіативний повтор, який підкреслює готовність самого мовця піти в похід заради правди: *στρατεύεσθαι... στρατηλάτῃ... στρατιῇ.*

Два посилання до цього аргументу, доповнюючи одне одного, теж містять антитезу, на цей раз тричленну: καὶ ἦν μὲν τῇ σὺ λέγεις ἀναβαίνη βασιλεί τὰ πρήγματα, κτεινέσθων οἱ ἐμοὶ παῖδες, πρὸς δὲ αὐτοῖσι καὶ ἐγώ· ἦν δὲ τῇ ἐγὼ προλέγω, οἱ σοὶ ταῦτα πασχόντων, σὺν δὲ σφί καὶ σύ, ἦν ἀπονοστήσης. (VII, 10) – *і якщо, як ти говориш, справи для царя відбудуться так, нехай будуть вбиті мої діти, а з ними і я, якщо ж, як я заявляю, твої нехай постраждають, а з ними й ти, якщо повернешся.* У ній двічі протиставляються особові займенники σὺ ≠ ἐγώ (*я ≠ ти*) та один раз присвійні ἐμοὶ ≠ σοὶ (*мої ≠ твої*). Цими опозиціями оратор звужує коло залучених у розмову до двох, покладаючи на кожного з них усю відповідальність, а повтор протилежних займенників дає змогу чітко розмежувати позиції, які зайняв Мардоній і Артабан. Слід також відзначити й анафору сполучника ἦν на фоні трьох випадків синтаксичного паралелізму, полісиндетон сполучника καὶ та еліпсис іменника παῖδες.

Артабан єдиний, хто наважився виступити проти ідеї війни з греками, фактично врівноважив позиції обидвох сторін, використавши велику кількість доказів, підсилених яскравими стилістичними засобами (23): антитезою (6), варіативним повтором (5), синтаксичним паралелізмом (3), так званою figura ethnologica (2), полісиндетоном (2), анафорою (2), лексичним повтором (1), переліченням (1) та еліпсисом (1).

Усвідомлюючи цю ситуацію, завершальне слово взяв Ксеркс. Структура його фінальної промови на нараді подана на рисунку 16:

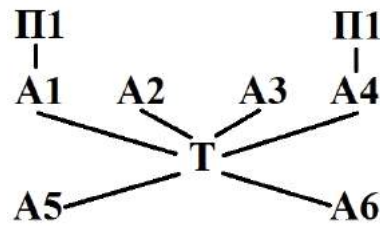

Рис. 16 Структура аргументації в завершальній промові Ксеркса

Остання промова Ксеркса перед знатними персами цікава, з одного боку, невеликим розміром, що пояснюємо тим, що основні положення були викладені як ним, так і іншими мовцями раніше, а з іншого – великою базою аргументів (шість). Відмінності між першою та другою промовою Ксеркса полягають у повній відсутності гарантій і незначній кількості посилань (два). Іншою є й стратегія аргументації: оратор розпочинає з посилання, подає перший блок аргументів, який закінчує посиланням і тоді переходить до тезису, який розміщений майже наприкінці. Після тезису слідує ще два аргументи без жодних посилань і гарантій. Доволі великою є концентрація засобів красномовства у промові.

У першому посиланні аргументатор знову згадує свого батька, апелюючи до його авторитету: Ἀρτάβανε, πατὴρ εἰς τοῦ ἐμοῦ ἀδελφεός (VII, 11) – *Артабане, ти брат мого батька*. Другий аргумент цієї промови знову містить «апеляцію до авторитету», проте цього разу, «авторитетом» виступає не лише батько Ксеркса – Дарій, але й ціла плеяда царів, попередників і родоначальників Ксеркса. Наводить він цей аргумент у формі безсполучникового перелічення (тут фіксуємо асиндетон): μὴ γὰρ εἶην ἐκ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπεος τοῦ Ἀρσάμεος τοῦ Ἀριαράμνεω τοῦ Τεΐσπεος τοῦ Κύρου τοῦ Καμβύσεω τοῦ Τεΐσπεος τοῦ Ἀχαιμένεος γεγονώς, μὴ τιμωρησάμενος Ἀθηναίους (VII, 11) – *нехай не буду я від Дарія, сина Гістаспа, сина Арсама, сина Аріарамна, сина Тейсна, сина Кіра, сина Камбіса, сина Тейсна, сина Ахемена народжений, не помстившись Афінянам*.

Третій аргумент побудовано у формі двочленної антитези у поєднанні з еліпсисом: εὖ ἐπιστάμενος ὅτι εἰ ἡμεῖς ἡσυχίην ἄξομεν, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καὶ μάλα στρατεύσονται ἐπὶ τὴν ἡμετέραν (VII, 11) – *я добре свідомий, що якщо ми*

зберігатимемо спокій, але ті не [зберігатимуть спокій], але вони неодмінно виступлять походом проти нашої країни. Наведена двочленна антитеза – яскравий приклад контекстуальної антонімії, де вираз *ἡσυχίην ἄγω* (зберігати спокій) у контексті набуває значення *не вирушати походом* і протиставляється до еліптованого виразу *οὐκ ἡσυχίην ἄγω*, проте за логічним змістом – до дієслова *στρατεύομαι* (вирушати походом), тобто й у цій антитезі протиставляються два ключових поняття аргументації. Еліпсис дає змогу уникнути повтору небажаної для аргументатора інформації (зберігати спокій), щоб підсвідомо не спонукати аудиторію до виконання цієї дії. Крім того, через еліпсис логічний наголос переноситься на заперечення *οὐκ*. Другий компонент протиставлення – займенникова опозиція *ἡμεῖς ≠ ἐκεῖνοι* (ми ≠ ті) цікава тим, що оратор вживає не обов'язковий для грецького речення займенник *ἡμεῖς*, щоб підкреслити могутність власного народу, обмежившись зневажливим *ἐκεῖνοι* для позначення ворожого народу афінян.

Посилання до четвертого аргументу є останнім з посилань цієї промови. Воно завершує перший блок аргументації, що слідує перед тезисом. Представлено воно у вигляді поєднання двох антитез: *ἀλλὰ ποιέειν ἢ παθεῖν πρόκειται ἀγών, ἵνα ἢ τάδε πάντα ὑπὸ Ἑλλησι ἢ ἐκεῖνα πάντα ὑπὸ Πέρσησι γένηται* (VII, 11) – *але наявні дії: діяти або постраждати, щоб або це все під греками [опинилося] або те все під персами опинилося*. Перша антитеза виражена контекстуальними дієслівними антонімами: *ποιέω* (діяти, тобто *нападати*) \neq *πάσχω* (постраждати тобто *зазнати нападу*). Таким чином, утретє звучить основна думка полілогу, що базується на протиставленні *нападати ≠ не нападати*. Друга частина посилання – двочленна антитеза, побудована на протиставленні вказівних займенників *τάδε ≠ ἐκεῖνα* (*це ≠ те*), що вказують на різну віддаленість предмету, а також іменників на позначення назв двох різних народів: *Ἑλλησι ≠ Πέρσησι* (греками – персами), які також є ключовими словами аргументації. Крім того, варто відзначити еліпсис дієслова *γένηται*, а також синтаксичний паралелізм антитезисної конструкції.

Після цих чотирьох аргументів з двома посиланнями слідує тезис і ще два аргументи, однак без засобів увиразнення мови. Звідси можна дійти висновку, що

Ксеркс, максимально оздобивши початок і середину промови (антитеза (3), еліпсис (2), перелічення (1), синтаксичний паралелізм (1) та асиндетон (1)), не вважав за потрібне підсилювати тезис й аргументи наприкінці виступу.

На цьому нарада закінчується, а ближче до вечора Ксеркс, обдумавши слова Артабана, приймає рішення не йти в похід проти еллінів. Проте, до нього уві сні з'являється четвертий учасник полілогу – божество, яке схиляє до початку війни. Так починається друга частина полілогу, представлена, щоправда, короткими репліками. Слова божества містять два аргументи й один тезис, що слідує за ними. Всі три компоненти поєднані варіативним повтором: *βουλεύεαι... μεταβουλεύόμενος... ἐβουλεύσαο* (VII, 12). В основі повтору – форми дієслова *βουλεύομαι* (приймати рішення), яке стало опірним у зверненні божества до Ксеркса.

Ксеркс не надав сновидінню жодного значення й оголосив наступного дня про відмову від війни. Його промова розпочинається аргументом, підсиленням двома посиленнями і завершується тезисом. Цікавою складовою його виступу є варіативний повтор спільнокореневих іменників: *συγγνώμην... γνώμης... γνώμη* (VII, 13). Хоча перший іменник *ἡ συγγνώμη* означає «пробачення, вибачення», він досить символічно складається з префікса *συ* та іменника *ἡ γνώμη* «думка», адже Ксеркс просить вибачення за зміну своєї попередньої думки. Відповідно, лексема *ἡ γνώμη* стає ключовою в його аргументації.

Хоча всі перси зраділи через те, що війни вдалося уникнути, божество не зупинилося і з'явилося до Ксеркса вдруге. Цього разу привид розпочав посиленням, продовжив тезисом, а закінчив аргументом у формі антитези. Увагу привертає звертання до царя. Перший раз божество зверталось *ὦ Πέρσα* (VII, 12) – *Персе!*, проте вдруге звертання було *ὦ παῖ Δαρείου* (VII, 14) – *Сину Дарія!* Таким чином божество нагадує молодому цареві про його походження, про його батька, що хотів воювати з греками, і використовує знову «апеляцію до авторитету», щоб вплинути на Ксеркса. Далі привид наводить посилення у формі риторичного запитання: *καὶ δὴ φαίνεαι ἐν Πέρσῃσί τε ἀπειλάμενος τὴν στρατηλασίην καὶ τὰ ἐμὰ ἔλεα ἐν οὐδενὶ ποιησάμενος λόγῳ ὡς παρ' οὐδενὸς ἀκούσας;* (VII, 14) – *здається, що ти*

відмовився перед персами від походу і не надав жодного значення моїм словам, ніби ні від кого їх і не чув? Після посилення без жодних засобів увиразнення слідує тезис про необхідність почати війну й останній аргумент у формі асиметричної антитези у поєднанні з полісиндетоном: ὥς καὶ μέγας καὶ πολλὸς ἐγένεο ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ, οὕτω καὶ ταπεινὸς ὀπίσω κατὰ τάχος ἔσσει (VII, 14) – як і великим, і могутнім ти став за короткий час, так знову нікчемним дуже швидко станеш. Ця антитеза привертає увагу двома моментами. По-перше – це протиставлення двох прикметників μέγας (великий) і πολλὸς (славний) до ταπεινὸς (нікчемний). Перед нами ще один випадок асиметричної опозиції, в якій співвідношення елементів протиставлення дорівнює два до одного. Доказом того, що кожен з обидвох прикметників може вступати в антонімічні відносини з прикметником ταπεινὸς є те, що серед їхніх лексико-семантичних варіантів є такі, що утворюють опозиційні пари: μέγας ≠ ταπεινὸς (значний ≠ незначний); πολλὸς ≠ ταπεινὸς (могутній ≠ нікчемний, норавливий ≠ покірний). При описі величі царя автор аргументації вживає два прикметники, а при описі мізерності – лише один, цим самим наголошуючи на перевагах величі.

Попри свій лаконізм, ця аргументація характерна використанням усіх можливих засобів переконання – від зброї опонента («апеляція до авторитету») до загальноприйнятих риторичних прийомів: антитез (2) і риторичного запитання (1). Ефективність доказування настільки вплинула на Ксеркса, що він, наляканий, покликав Артабана, щоб і той, заснувши на його ложі, побачив подібний сон.

Отже, божество, здобувши перемогу над першим противником війни з Афінами, з'являється втретє, щоб переконати у необхідності походу на греків останнього опонента – Артабана. У його словах виявляється зневага до цього перса у порівнянні з Ксерксом, зумовлена різним становищем у суспільстві. Це впливає вже з риторичного запитання: ἄρα σὺ δὴ κεῖνος εἰς ὁ ἀποσπεύδων Ξέρξην στρατεύεσθαι ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ὥς δὴ κηδόμενος αὐτοῦ; (VII, 17) – отже ти, є тим, хто відмовляє Ксеркса йти походом проти Еллади, ніби турбуючись про нього? Як бачимо, привид ані не звертається до нього як до перса, ані не називає на ім'я, а лише займенником другої особи однини σὺ. Як і в попередніх своїх промовах божество також не представляється. В його останніх словах без жодних аргументів

звучить лише чіткий тезис з використанням простої антитези (*ἐς τὸ μετέπειτα* ≠ *ἐς τὸ παραυτίκα*) за ознакою часу: *ἐς τὸ μετέπειτα* ≠ *ἐς τὸ παραυτίκα*.: *ἀλλ' οὔτε ἐς τὸ μετέπειτα οὔτε ἐς τὸ παραυτίκα νῦν καταπροΐξαι ἀποτρέπων τὸ χρεὸν γενέσθαι*. (VII, 17) – *але ані згодом, ані зараз ти не зможеш відвернути, щоб сталося потрібне*. Зверхність відчутна і в останній репліці, де божество не бажає передати Артабанові те, що воно оповіло цареві. Мало того – Геродот зазначає, що божество намагалося виколоти йому очі розпеченим залізом. Отже, останні слова божества – вияв некоректної аргументації, яка переходить у «механічну» [158:65].

Проте така аргументація виявилася ефективною, і Артабан, схопившись з ліжка, побіг до Ксеркса і виступив з останньою промовою полілогу, структуру якої подано на рисунку 17:

Рис. 17 Структура аргументації останньої промови Артабана

Як видно зі схеми, структура Артабанового звернення досить специфічна, адже її перші три аргументи скеровані не на підсилення тезису, а навпаки – проти нього, і підтримують попередню думку Артабана, що війну починати непотрібно. Однак у тезисі, він таки визнає потребу війни, проте підсилює свій тезис лише одним аргументом із посиланням.

Це підтверджує й позиція синтактико-стилістичних засобів, адже всі вони зосереджені перед тезисом. Так, перший аргумент підсилено антитезою: *ἐγὼ μὲν, ὃ βασιλεῦ, οἷα ἄνθρωπος ἰδὼν ἤδη πολλά τε καὶ μεγάλα πεσόντα πρήγματα ὑπὸ ἡσσόνων, οὐκ ἔων σε τὰ πάντα τῇ ἡλικίῃ εἴκειν* (VII, 17) – *я ж бо, царю, як людина, що побачила великі та могутні речі, що пали від менших, не допускаю, щоб ти це все у своєму віці зазнав*. У першій частині аргументу Артабан наводить філософську думку про те, що все велике гине від малого, втілюючи її у простій антитезі, базованій на антонімічній парі *πολλά τε καὶ μεγάλα* ≠ *ἡσσόνων* (*великі та могутні* ≠ *менших*). У цій фігурі знову простежуємо асиметричну опозицію, адже при описі чогось могутнього вжито два прикметники, а при описі мізерного – лише один. Кожен з цих прикметників може вступати в антонімічні відносини з прикметником *ὀλίγος*,

оскільки серед їхніх лексико-семантичних варіантів є такі, що утворюють опозиційні пари: μέγας ≠ ὀλίγος (великий ≠ малий, значний ≠ незначний); πολλὸς ≠ ὀλίγος (великий ≠ малий, численний ≠ нечисленний).

Наступних два аргументи пов'язані між собою анафорою дієприкметника ἐπιστάμενος – усвідомлюючи. Анафорична конструкція характерна і для другого аргументу: ἐπιστάμενος ὡς κακὸν εἶη τὸ πολλῶν ἐπιθυμέειν, μεμνημένος μὲν τὸν ἐπὶ Μασσαγέτας Κύρου στόλον ὡς ἔπρηξε, μεμνημένος δὲ καὶ τὸν ἐπ' Αἰθίοπας τὸν Καμβύσεω, συστρατευόμενος δὲ καὶ Δαρείῳ ἐπὶ Σκύθας. (VII, 17) – усвідомлюючи, що було б погано багато бажати, пам'ятаючи ж про військовий похід Кіра проти масагетів, як він його здійснив, пам'ятаючи й [похід] Камбіса проти ефіопів, беручи участь у поході разом з Дарієм проти скіфів. В анафоричному зв'язку перебуває ще один дієприкметник μεμνημένος – пам'ятаючий. Ці анафори концентрують увагу на особі мовця, старшого від Ксеркса роками та значно досвідченішого, зокрема у військовій справі. Водночас варто відзначити й синтаксичний паралелізм цього аргументу, підсилений оміоптотом етнонімів (Μασσαγέτας... Αἰθίοπας... Σκύθας), а також подвійний еліпсис іменника ὁ στόλος, що дозволяє зосередити увагу на тому, проти кого похід і чий, а не на самому поході.

Після цих аргументів автор наводить свій тезис, яким він відмовляється від своєї думки. Це зумовлено, мабуть, тим, що важливіше твердження, яке й стало вирішальним, Артабан приберіг на кінець. Водночас відзначаємо абсолютну відсутність будь-яких синтактико-стилістичних засобів у другій частині промови, що можна пояснити небажанням оратора підсилювати аргументацію думки, яка заздалегідь вирішена, і яку він теж змушений підтримати. Таким чином, попри всілякі намагання і часткову ефективність своєї аргументації Артабан таки підкорився як аргументам інших, так і волі божества.

Проведений аналіз дає змогу дійти таких висновків:

1) Порядок аргументації промов, як правило, вертикальний. Кожна з промов характерна особливою структурою, як за кількістю рівнів розгортання аргументації (найповніші структури представлені рівнем аргументів, посилянь і гарантій; найпростіші – лише рівнем аргументів), кількістю елементів кожного рівня (перша

промова Артабана має два тези, а третя промова божества не має аргументів), так і за їхньою послідовністю (розміщення тезису або на початку, або всередині, або наприкінці). На користь війни висунуто 7 тезисів, натомість проти війни – 3. На 9 промов припадає 10 тезисів, що зумовлено тим, що Артабан, повинен був відповідати одразу Ксерксові й Мардонію. Кількісне співвідношення аргументів, посилянь і гарантій таке: аргументів на користь війни – 20, проти – 12; посилянь «pro» – 10, «contra» – 10; гарантій за війну – 6, проти війни – 4. Лише на рівні посилянь відзначаємо однакову обґрунтованість аргументів на підтвердження протилежних тезисів. На рівні ж аргументів і гарантій констатуємо їхню перевагу на користь війни. Водночас не можна не відзначити й кількісне співвідношення промов: проти війни – 2, на користь – 6, і одна промова частково аргументує проти, а частково за. Отже, всього у двох з половиною промовах проти війни вмістився комплекс компонентів аргументації, розміщений у шести з половиною промовах на її користь.

2) Промовці під час своєї аргументації вдаються до різних аргументаційних прийомів: «апеляції до авторитету», «механічної» аргументації та підсилення позицій варіацією синтактико-стилістичних фігур. Корпус останніх представляє в аргументації за війну 41 засіб, а в аргументації проти – 31. Це свідчить про те, що навіть у стилістичному відношенні перемогу здобула думка про потребу розпочати війну. Водночас подібно до ситуації з аргументами, посиленнями та гарантіями, відзначаємо особливу насиченість промов проти війни всіма можливими засобами вираження аргументації. Усі аргументатори користуються приблизно однаковим набором синтактико-стилістичних фігур, серед яких превалює антитеза (17). У трьох випадках засвідчено асиметричну антитезу. Значну роль в аргументації відіграють різного типу повтори: варіативний (9), анафора (6), оміоптот (6), полісиндетон (3), лексичний (1). Крім того, досить часто аргументатори вдаються до еліпсису (11), синтаксичного паралелізму (8) та риторичного запитання (6). Спорадично представлені в промовах *figura etymologica* (2), перелічення (2) та асиндетон (1). Разом з цим відзначаємо тенденцію до сполучення в межах речення кількох фігур, особливо антитези з еліпсисом.

3) Промови характерні такими синтактико-стилістичними засобами:

Промова 1 (Ксеркс) : 2ВП + 2 Ел + 1Аф + 1Ат + 1 СП	= 7 засобів
Промова 2 (Мардоній) : 5Оп + 4Ел + 4 РЗ + 3Ат + 2СП + 1Аф + 1Пс	= 20 засобів
Промова 3 (Артабан) : 6Ат + 5ВП + 3СП + 2Т + 2Пс + 2Аф + 1ЛП + 1Пр + 1Ел	= 23 засоби
Промова 4 (Ксеркс) : 3Ат + 2Ел + 1Пр + 1СП + 1Ад	= 8 засобів
Промова 5 (божество) : 1ВП	= 1 засіб
Промова 6 (Ксеркс) : 1ВП	= 1 засіб
Промова 7 (божество) : 2Ат + 1РЗ	= 3 засоби
Промова 8 (божество) : 1РЗ + 1 Ат	= 2 засоби
Промова 9 (Артабан) : 1Ат + 2Аф + 1СП = 1Оп + 2 Ел	= 7 засобів

Щодо концентрації стилістичних засобів у тексті промов, то її коефіцієнт такий:

Промова (pro +, contra –)	Кількість рядків		Кількість засобів		Коефіцієнт концентрації
+ I,II,IV,V,VII,VIII,IX	27+22+12+2,5+3+3+5,5	75	7+20+8+1+3+2+0	41	0,5
– III,VI,IX	45+5,5+4,5	55	23+1+7	31	0,6
Загальний показник	130		72		0,6

Наведені дані свідчать про дещо вищу концентрацію засобів у промовах проти війни (0,6 на 1 рядок), ніж за неї (0,5 на 1 рядок), але визначальною виявилася не концентрація засобів вираження, а їхня кількість, як і кількість промов і промовців на користь війни.

Отже, проаналізовані вище полілоги показують структурну картину аргументації в полілозі, а також кількісне співвідношення різних синтактико-стилістичних засобів, серед яких домінує антитеза, а коефіцієнт їхньої концентрації коливається від 0 до 1,1.

Висновки до другого розділу.

Аргументативна структура монологів представлена всіма можливими формами – від однорівневої (монолог у формі тезису) до чотирирівневої (у монологі наявні тезис, аргумент, посилення та гарантія у різній кількості). Серед усіх проаналізованих монологів «Історії» домінують різнорівневі. Щодо елементів аргументації, то кількісний підрахунок засвідчив, що провідне місце займають аргументи (198 прикладів), за ними слідує тезиси (164 приклади), посилення (69 прикладів) і гарантії (6 прикладів). Наведені дані статистичного аналізу дають змогу стверджувати, що всі мовці надають перевагу дворівневим промовам з тезисом і аргументами.

Всі мовці, більшою чи меншою мірою намагаються підсилити свої слова різноманітними синтактико-стилістичними засобами (203 приклади). Стилiстичною домінантою як у проаналізованих вище монологів, так і в решті монологів стала антитеза (17/83 вживань відповідно), представлена всіма її видами як за зовнішньою, так і за внутрішньою структурою. Випадки її відсутності у промові є швидше спорадичними. Крім того, відзначаємо тенденцію до поєднання антитези з іншими засобами, особливо з еліпсисом. Щодо інших синтактико-стилістичних засобів друге місце розділяють еліпсис, варіативні повтори та риторичні запитання (по 23 приклади), в той час, як в описаних вище монологів друге місце посів лише еліпсис (13 прикладів), а вже після нього слідує варіативний повтор і риторичне запитання (5 та 3 приклади відповідно). Серед решти засобів варто назвати анафору, синтаксичний паралелізм і хіазм. Щодо коефіцієнта концентрації мовних засобів відзначаємо певну закономірність: чим більша їхня кількість, тим вища і їхня концентрація. Зокрема, серед проаналізованих монологів найбільшою вона була в монологі Артемiсiї (17 засобів, коефіцієнт концентрації – 0,89) та в першому монологі Фемістокла (17 засобів, коефіцієнт концентрації – 0,89), найменшою – у другому монологі Мардонія (2 засоби, коефіцієнт концентрації – 0,16).

Щодо діалогів, то обидва наведені вище діалоги підтвердили і загальну статистику, отриману в ході дослідження. Відтак, на 71 виявлений аргументаційний діалог припадає 689 компонентів аргументації. Перше місце серед них посідають аргументи – їх вжито 334 рази; за ними слідує тезиси – 235 випадків вживання. Кількісна перевага аргументів над тезисами цілком логічна, адже необґрунтований тезис буде малоефективним. Водночас констатуємо часте вживання декількох тезисів у діалозі, що зумовлене, перш за все його політематичністю та потребою аргументувати репліки різного змісту. Найменше зафіксовано гарантій (16), що пояснюємо складністю побудови чотирирівневих діалогів. Натомість серед аргументів посиленням підсилений лише кожний третій (всього зафіксовано 104 посилення).

Щодо синтактико-стилістичних засобів, то в проаналізованих вище діалогах перше місце розділили між собою антитези та варіативні повтори, водночас загальна статистика (всього 355 засобів) свідчить на користь антитези – 142 випадки вживання до 71 випадку вживання варіативного повтору відповідно. Досить поширеними є також риторичні запитання (25 прикладів), еліпсис (24 приклади), перелічення (22 приклади) та полісиндетон (20 прикладів). Найменше ж зафіксовано епіфор (3).

Наведені вище полілоги найкраще віддзеркалюють структурну картину аргументації в полілозі, а також кількісні співвідношення різних синтактико-стилістичних засобів. Відтак, на 6 зафіксованих полілогів припадає 54 тези, 106 аргументів, 71 посилення та 23 гарантії. Такі кількісні дані свідчать про добру аргументованість думок у полілозі та на багаторівневу структуру аргументації з тенденцією до зменшення кількості елементів аргументації у міру розгортання від аргументів до посилення. Щодо синтактико-стилістичних засобів, то в усіх проаналізованих полілогах їх налічується 174, серед яких перше місце за кількістю займає антитеза (40 уживань), за нею слідують варіативні повтори (39), еліпсиси (25), синтаксичний паралелізм (14) і риторичні запитання (12). Натомість лише зрідка простежуємо полісиндетон (9), перелічення (9), оміопот (7), хіазм (5). Асиндетон і епанафору зустрічаємо лише 1 раз.

Проаналізувавши аргументацію в монолозі, діалозі та полілозі, констатуємо, що найпоширенішим елементом аргументації всіх трьох форм мовлення виявився аргумент. Такий результат певною мірою закономірний, адже значна кількість тезисів призвела б до розпорошення предмету дискусії, натомість посилення та гарантії кількісно поступаються у вживанні через потребу складної побудови промов для їхньої інтеграції. Порядок вживання елементів переконування теж різний, проте більшість аргументаторів схильні до того, щоб розміщувати найсильніші елементи ближче до завершення промови. Хоча це правило не претендує на універсальність. Другою тенденцією, виявленою в ході дослідження стало те, що всі аргументаційні промови підсилені синтактико-стилістичними засобами, щоправда, різною мірою. Так само відзначаємо різний їхній ужиток на

початку, всередині чи наприкінці аргументаційної промови, що зумовлене метою аргументації. Вдале розміщення елементів аргументації у промові, достатня кількість засобів на їх підсилення стали гарантією успіху.

Переважає вживання антитези (269 випадків) у монологічній, діалогічній і полілогічній аргументації персонажів у Геродота дало підставу вважати її синтактико-стилістичною домінантою аргументації. Для порівняння, варіативний повтор, який посів друге місце за кількістю вживання, зустрічається всього 133 рази. Стилістичний аналіз аргументативної оповіді самого автора «Історії» також чітко засвідчив, що і в нього серед усього різноманіття синтактико-стилістичних засобів превалює антитеза. На її детальнішому аналізі зупинимося в наступному розділі.

РОЗДІЛ 3. АНТИТЕЗА ЯК СИНТАКТИКО-СТИЛІСТИЧНА ДОМІНАНТА АРГУМЕНТАЦІЇ У ТЕКСТІ «ІСТОРІЇ» ГЕРОДОТА

3.1. Структура простої антитези в тексті «Історії» Геродота

Художні засоби мови завжди віддзеркалюють специфічне бачення світу. Таке бачення формується не тільки під впливом індивідуальних особливостей творчої особистості, але й продиктоване національною культурою, закріпленою в мові. Дієвість фігури мови, повнота її впливу на сприймальну свідомість зумовлені генетичним зв'язком образотворчих засобів мови з найдавнішими підвалинами людської психіки, саме тому естетична дія, викликана художнім прийомом, здійснює вплив не лише на свідомість (*ratio*), але й на несвідоме, вводячи особу в стан ейфорії, в так звану естетичну насолоду [69:163].

Про таку здатність художніх засобів знали ще античні. Відали вони й про те, що за допомогою тих чи інших мовних компонентів можна вплинути на людське свідоме та несвідоме не лише заради естетичного задоволення, але й з метою переконання та нав'язування своїх думок. Саме тому риторичні засоби однаково вивчали як античні поети та прозаїки, так і захисники в судді, сенатори тощо. Використовував синтактико-стилістичні засоби давньогрецької мови для переконання у правдивості своєї оповіді й Геродот, серед яких чільне місце посідала антитеза. Цілком закономірно А. Д. Белова називає протиставлення універсальним прийомом аргументації [16:92], зазначаючи, що оперувати бінарними структурами легко у логічному та психологічному плані, до того ж вони мають здатність додавати досконалості й навіть створювати певну магію [16:10].

Антитезу з різних позицій і на матеріалі різних мов і літературних жанрів досліджували Л. Н. Гіоева [51], С. Є. Долман [61], Л. А. Корнілова [94;95], Н. А. Кульчицька [100], С. Я. Хархан [162] та інші. Незважаючи на значну кількість дефініцій, вчені загалом дотримуються думки, що антитеза – це стилістична фігура протиставлення протилежних, контрастних за своїм змістом слів (образів) [61:17], що розкривають контрадикторну сутність означуваного, несумісність різних сторін

предмета, явища чи загалом предметів з явищами [94:104]. Дослідники відзначають, що антитеза має бінарний характер [132:208; 51:131], а її основою часто слугують антоніми [65:16]. Існують різні класифікації антитез за їхньою будовою та деривативними характеристиками. Серед них виділяють прості й розгорнуті [138:30], нерозгорнуті та розгорнуті [61:18], однокомпонентні та багатокомпонентні [162:179], афіксальні та кореневі [100:20] антитези. Деякі дослідники, з огляду на функції цієї фігури контрасту, виокремлюють такі її підвиди як акротеза, амфітеза й діатеза [112:326-334; 170:56-58]. Однак більшість лінгвістів схильні вважати згадані явища окремими стилістичними фігурами [147; 20]. Н. В. Гуйванюк за структурою виділяє такі типи антитез: 1) прості ускладнені речення; 2) складносурядні речення з зіставно-протиставними сполучниками; 3) складнопідрядні речення; 4) складні безсполучникові речення; 5) складні синтаксичні конструкції з різними видами зв'язку; 6) надфразні єдності [55:45-46]. Л. А. Корнілова класифікує їх за зовнішньою та внутрішньою структурами [94; 95]. За зовнішньою структурою дослідниця поділяє антитезу на три групи: з однією парою протиставлення слів, з двома та трьома, тобто в основу поділу покладено кількість опозицій у фразі. За внутрішньою структурою вона виокремлює однокореневі, різнокореневі та безморфемні антитези [94:104].

З огляду на чіткість і відносну вичерпність останньої класифікації, вважаємо найбільш відповідною для нашого дослідження класифікацію Л. А. Корнілової. Отож, розглянемо спочатку прості антитези за зовнішньою структурою. Як було зазначено вище, прості антитези передбачають одну опозиційну пару, однак у тексті Геродота вони можуть супроводжуватися додатковими компонентами – службовими частинами мови, які підсилюють ефект контрасту.

Близько половини всіх антитез такого типу (109 випадків) утворено без додаткових компонентів: *...ποιῆσαι αὐτῷ τὸν ποταμὸν ἐξ ἀριστερῆς χειρὸς ῥέοντα τοῦ στρατοῦ καὶ ἐκ δεξιῆς ῥέειν* (I, 75) – він зробив так, щоб ріка, протікаючи з лівого боку від війська, текла і з правого. Основою протиставлення, вираженого антонімічною парою прикметників *δεξιὰ* (права) ≠ *ἀριστερά* (ліва), виступає сема місце відносно центру.

В іншій групі простих антитез простежуються засоби підсилення контрасту (139 прикладів). Передусім йдеться про специфічні корелятивні частки давньогрецької мови *μὲν...δὲ*, одну з яких (*μὲν*) вживають у першій частині речення і часто пропускають, а протиставну (*δὲ*) – у другій частині, яка їй протиставляється і містить антонім (93 випадки). Використання часток *μὲν – δὲ* зумовлює певну структуру речення, що тяжіє до паралелізму: *ἀντίπυλοι ἀλλήλησι, ἕξ μὲν πρὸς βορέω ἕξ δὲ πρὸς νότον τετραμμένα* (II, 148) – *брами розвернені шість на північ, а шість на південь*. У цьому випадку частка *δὲ* підсилює антонімію іменників на позначення різних сторін світу: *ὁ βορέας (північ) ≠ ὁ νότος (південь)*.

Часткам *μὲν – δὲ* суттєво поступається у вживанні протиставний сполучник *ἀλλὰ*, при цьому перед першим членом опозиційної пари часто стоїть заперечення *οὐ* (13 випадків): *ἱρᾶται δὲ οὐκ εἷς ἑκάστου τῶν θεῶν ἀλλὰ πολλοί* (II, 37) – *жерцем кожного з богів є не один, але багато*. Сполучник *ἀλλὰ* підсилює антитезу *εἷς (один) ≠ πολλοί (багато)*, основою протиставлення якої є сема *кількість*.

Дослідник творчості давньогрецьких істориків М. Л. Гаспаров звертає увагу на те, що антитезу часто прикрашають словесні повтори [46:41–42]. А. Д. Белова вважає повтор одним із засобів забезпечення інтегративності тексту [16:105]. У творі Геродота антитезу може супроводжувати повтор сполучників, зокрема єднального *οὕτε* (18 випадків) та розділового *εἴτε* (2 випадки): *οὕτε πρότερον οὐδαμὰ ὑσθεῖσαι οὕτε ὕστερον* (III, 10) – *ні раніше зовсім не випадав дощ, ні пізніше*. Тут повторюваний сполучник *οὕτε*, підсилюючи заперечення, підсилює й антитезу, представлену прислівниками *ὕστερον (пізніше) ≠ πρότερον (раніше)*, які протиставляються за ознакою *послідовність у часі*. ... *ἐξηγέο σύ, εἴτε αὐτοῦ κατοικίζω εἴτε ἀποπέμπω παρὰ σέ* (IV, 9) – *... ти поясни, чи мені їх (синів) тут залишати (тобто не відсилати), чи відсилати до тебе*. Сполучник *εἴτε* на фоні синтаксичного паралелізму, посилює взаємосуперечність дій, їхню несумісність, а отже і відмінність, яка виражається дієсловами *κατοικίζω (залишати) ≠ ἀποπέμπω (відсилати)*, що стають антонімами лише в контексті.

Як відомо, артикль при його дублюванні та вживанні в однакових позиціях у різних частинах речення набуває у давньогрецькій мові дистрибутивного значення.

Таке вживання артиклів у супроводі часток *μὲν – δὲ* в антитезах не лише сприяє синтаксичному розділенню інформації, але й увиразнює ефект протилежності (11 випадків): *διφασίοισι δὲ γράμμασι χρέωνται, καὶ τὰ μὲν αὐτῶν ἱρὰ τὰ δὲ δημοτικὰ καλέεται* (II, 36) – *два типи письма використовують, і одне з них називається священним, інше – народним*. У цьому прикладі контекстуальної антонімії протиставляють два типи письма: *ἱρὰ* (священне, високе – його використовували для написів, ділових паперів, у листуванні) ≠ *δημοτικὰ* (загальнонародне, тобто загальноприйняте, повсякденне). В основі антонімії прикметників, які їх позначають – ознака *приналежність до різних суспільно-соціальних явищ*.

До складу простих антитез входять лексеми різних частин мови – як змінних, так і незмінних. При цьому змінні значно переважають, серед них превалюють: іменники – 74 випадки (*Κροῖσε, τίς σε ἀνθρώπων ἀνέγνωσε ἐπὶ γῆν τὴν ἐμὴν στρατευσάμενον πολέμιον ἀντὶ φίλου ἐμοὶ καταστήναι* (I, 87) – *Крезе, хто з людей порадив, щоб ти, пішовши походом проти моєї землі, став мені ворогом, замість друга?*); дієслова – 62 випадки (*τὰ μὲν νικᾶν αὐτὴν τὰ δὲ ἐσσοῦσθαι ὑπ’ αὐτῆς* (II, 122) – *то перемагав її, то був переможений нею*); прикметники – 51 випадок (*μαχόμενοι ὀλίγοι πρὸς πολλοὺς* (I, 176) – *змагаючись нечисленні з численними*). Трапляються антитези виражені дієприкметниками (*πέμπων τε δῶρα καὶ δεκόμενος ἄλλα παρ’ ἐκείνου* (III, 39) – *посилаючи дари й отримуючи інші від нього*). Серед незмінних переважають прислівники – 26 прикладів (*Ζωπύρου δὲ οὐδεὶς ἀγαθοεργίην Περσέων ὑπερεβάλετο παρὰ Δαρείῳ κριτῆ οὔτε τῶν ὕστερον γενομένων οὔτε τῶν πρότερον* (III, 160) – *Зопіра, на думку Дарія, ніхто не перевершив з Персів щодо мужності, ані з тих, що пізніше народилися, ані з тих, що раніше*), їм поступаються прийменники – 14 випадків (*ἐν τε ἱρῷ καὶ ἔξω ἱροῦ* (III, 147) – *у храмі й поза храмом*). Здебільшого прості антитези становлять протиставлення, що налічує антоніми однієї частини мови, проте подибуємо і змішані види: *Μασσαγέται ... ἰπλόται δὲ εἰσὶ καὶ ἄνιπποι* (I, 215) – *Масагетти ... є вершниками й пішими* (іменник *ἰπότης* розташований в опозиції до субстантивованого прикметника *ἄνιπος*). ... *κότερον περιτετιλμένη ἢ θρίδαξ ἢ δασέα εἶη καλλίων* (III, 32) – *який з двох,*

общипаний чи густий латук є крацим? (антонімічну пару творять дієприкметник *περιτετιλμένη* і прикметник *δασέα*).

Розглянувши особливості зовнішньої структури простих антитез, перейдемо до розгляду внутрішньої, розпочавши з однокоренових антитез (27 випадків), які у Геродота представлено трьома видами. Перший – це антитези, до складу котрих входять дві антонімічні лексеми, одна з яких є похідною від іншої й утворюється методом афіксації: *ὅς δ' ἄν ἴβιν ἢ ἴρηκα ἀποκτείνῃ, ἣν τε ἐκῶν ἢν τε ἀέκων, τεθνάναι ἀνάγκη* (II, 65) – *той, хто вб'є ібіса чи яструба, чи то навмисно, чи то ненавмисно, повинен вмерти*. У цій антитезі антонімом до прислівника *ἐκῶν* виступає його дериват *ἀέκων* із заперечним префіксом *α-* (*α-privativum*). Другим видом однокоренових простих антитез є такі, які утворено за допомогою дублювання тієї самої лексеми, але із заперечною часткою (*μή, οὔ*). Зазвичай друга лексема після заперечних часток еліптується: *καὶ οἱ μὲν αὐτῶν νομάδες εἰσὶ οἱ δὲ οὔ* (III, 98) – *і одні з них є кочівниками, інші ж – ні* (не є кочівниками) (еліптується дієслово *εἰσὶ*); *εἰ μὲν δὴ ὧ δέσποτα ἐν τούτῳ τοι ἐστὶ ἢ βασιλέα εἶναι ἢ μή, θάρσεε...* (III, 85) – *якщо, о господарю, лише від цього залежить, чи бути царем чи не (бути), довірся...* (відбувається еліпсис *εἶναι*). Третій вид простих антитез – це антитези, основою котрих слугує протиставлення однієї й тієї ж лексеми за її граматичною формою: *ἐποίησας ... Πέρσας, ἀντὶ δὲ ἄρχεσθαι ὑπ' ἄλλων ἄρχειν ἀπάντων* (I, 210) – *ти зробив, щоб перси керували над усіма, замість того, щоб керували ними*. Контраст досягнуто протиставленням різних станів дієслова *ἄρχω*: *ἄρχεσθαι* (Infinitivus Praesentis passivi) ≠ *ἄρχειν* (Infinitivus Praesentis activi).

Окрім однокоренових, було зафіксовано низку різнокоренових антитез – антитез, виражених різнокореновими антонімами. Такі антоніми Н. А. Кульчицька називає кореновими, оскільки їх протиставляють за допомогою різнокоренових слів і їхнє протиставлення не виражене спеціальними морфологічними засобами (префіксами й суфіксами) [100:20]. У простих антитезах Геродота здебільшого саме такі антоніми (197 випадків): *κότερον λέγειν πρὸς σὲ ... ἢ σιγᾶν ... χρή;* (I, 88) – *чи мені слід говорити до тебе, чи мовчати?* Мовними антонімами у цьому прикладі виступають дієслова *λέγω* (*говорити*) ≠ *σιγάω* (*мовчати*).

Останнім видом у класифікації за внутрішньою структурою є безморфемні антитези – утворені лексемами, що не є прямими антонімами, а набувають протиставного значення у контексті (24 випадки): ἐκείνους μέντοι τοὺς περιποιήσαντας οὐ καταπρόϊξασθαι ἀλλ’ ἀποκτενέειν· καὶ ἐποίησε ταῦτα (III, 36) – *тих, що це звісно зробили, він не залишить непокараними (тобто живими), але вб’є їх*. У цьому прикладі контекстуального антонімічного значення набуває пара οὐ καταπρόϊξομαι ≠ ἀποκτείνω. Поза контекстом ці дієслова втрачають протиставне значення, адже бути покараним, не обов’язково означає бути вбитим. Серед них трапляються такі, де другим елементом антонімічної пари виступає перифрастичне словосполучення: μηδὲν οἶόν τ’ εἶναι ἐπ’ αὐτοῦ ἐπιπλέειν, μήτε ξύλον μήτε τῶν ὄσα ξύλου ἐστὶ ἐλαφρότερα, ἀλλὰ πάντα σφέα χωρέειν ἐς βυσσόν. (III, 23) – *ніщо не було в змозі плавати на поверхні, ні дерево, і ніщо з того, що є легшим за дерево, але все опускалось на глибину*. Дієслово ἐπιπλέω (плисти, триматися на поверхні) стоїть в опозиції до описової фрази χωρέω ἐς βυσσόν (опускатися на дно), що заміняє дієслово βυθίζομαι (тонути); τῷ μὲν ὡς ἀθανάτῳ Ὀλυμπίῳ δὲ ἐπωνυμίην θύουσι, τῷ δὲ ἐτέρῳ ὡς ἥρωι ἐναγίζουσι (II, 44) – *йому (Гераклові), на ім’я Олімпійський, в одному (храмі) приносять жертви як безсмертному, в іншому ж, як героєві, здійснюють жертвопринесення*. Антитезу творить прикметник ἀθάνατος (безсмертний), що при субстантивзації стає синонімом до іменника ὁ θεός (бог), та іменник ὁ ἥρως (герой), який є антонімом-мезонімом у градуєвальної шкалі боги ≠ герої (напівбоги) ≠ люди.

Таким чином, виконаний аналіз простих антitez у тексті «Історії» Геродота дає змогу констатувати, що серед них переважають антitezи з допоміжними засобами підсилення контрасту – 56%. Без допоміжних засобів виявлено 44% прикладів. У складі антitez превалюють змінні частини мови (80%), серед яких чільне місце посідають іменники (30%). За ними слідує дієслова (25%) та прикметники (20%). Серед незмінних частин мови (16%) фігурують прислівники (10%) та прийменники (6%).

Серед простих антitez найпродуктивнішими виявилися різнокореневі антitezи (79%), де протиставлені лексеми різної морфемної структури. Майже у

рівній кількості Геродот вживає однокореневі (11%) та безморфемні (10%). Однокореневі утворено шляхом приєднання заперечного префікса α - (α -privativum) й заперечними частками $\mu\eta$ та $ο\upsilon$. Значну кількість антитез утворюють мовні антоніми. Хоча проста антитеза налічує два компоненти, вона характерна специфічністю будови, а також частиномовною та деривативною багатоманітністю.

3.2. Двочленна антитеза у тексті «Історії» Геродота: особливості зовнішньої та внутрішньої структури

Відповідно до згаданої вище класифікації Л. А. Корнілової [94;95], за зовнішньою структурою антитеза може мати дві пари протиставлень. Таку антитезу пропонуємо називати двочленною, що разом із тричленною та чотиричленною (три та чотири пари протиставлень відповідно) становитиме розгорнутий тип антитези – складну, у протиставленні до простої одночленною антитези з однією парою протиставлень.

Розглянемо спочатку особливості зовнішньої організації двочленною антитези, передусім за частиномовним складом. Серед двочленних антитез можна виокремити виражені лише однією частиною мови (19 прикладів), змішані протиставлення, де в одній антитезі фігурують опозиції двох різних частин мови (69), а також ще складніші за своєю будовою, для яких характерна варіація більше ніж двох частин мови (8 прикладів). Слід зазначити, що у двочленних антитезах вжито як змінні, так і незмінні частини мови, однак серед протиставлень однієї частини мови лише змінні, а саме: дієслово (8 прикладів): τῶν δὲ Βαβυλωνίων οἱ μὲν εἶδον τὸ ποιηθέν, οὗτοι μὲν ἔφευγον εἰς τοῦ Διὸς τοῦ Βήλου τὸ ἱρόν· οἱ δὲ οὐκ εἶδον, ἔμενον ἐν τῇ ἐσωτοῦ τάξῃ ἕκαστος... (III, 158) – *ті з вавилонян, які побачили зроблене, ці втекли в храм Зевса-Бела, а ті, які не побачили, залишилися кожен на своєму місці* (протиставлені дієслова: ὀράω ≠ οὐκ ὀράω – *побачити ≠ не побачити* та φεύγω ≠ μένω – *втікати ≠ залишатися*); іменник (9 прикладів): νῦν δὲ Μήδους μὲν ἀναιτίους τούτου ἐόντας δούλους ἀντὶ δεσποτέων γεγονέναι, Πέρσας δὲ δούλους ἐόντας

τὸ πρὶν Μῆδων νῦν γεγονέναι δεσπότης (I, 129) – *зараз же мідійці будучи невинними стали рабами цього замість правителів, перси ж, будучи раніше рабами мідійців, стали правителями* (двічі протиставляється пара іменників-антонімів: *ὁ δοῦλος ≠ ὁ δεσπότης – раб ≠ правитель*); прикметник (2 приклади): *καὶ κως τοῦ θεοῦ ἢ προνοίη ... ὅσα μὲν ψυχὴν τε δειλὰ καὶ ἐδώδιμα, ταῦτα μὲν πάντα πολύγωνα πεποίηκε ... ὅσα δὲ σχέτλια καὶ ἀνηρά, ὀλιγόγωνα* (III, 108) – *так і божа турбота ... те, що є боягузливим душею та їстівним, все це зробила дуже родючим, ... а хиже і неприємне – малородючим* (протиставлені пари прикметників: *ἐδώδιμος ≠ σχέτλιος – їстівний ≠ хижий* та *πολύγυγος ≠ ὀλιγόγυγος – дуже плодючий ≠ малородючий*).

Двочленні антитези з протиставленням двох різних частин мови становлять найчисельнішу групу. Серед них найчастіше трапляються поєднання іменника з дієсловом (16 прикладів): *τὴν μὲν γὰρ δὴ τοῦ δήμου φέρειν γνώμην ὡς ἀπαλλάσσεσθαι πρῆγμα εἶη ... , τὴν δὲ τῶν βασιλέων διαμάχεσθαι περὶ τῆς χώρας...* (IV, 11) – *бо думка народу полягала в тому, що було б краще відступати, а думка царів – боротися за країну* (протиставляються іменники *ὁ δῆμος ≠ ὁ βασιλεύς – народ ≠ цар* та дієслова *ἀπαλλάσσομαι ≠ διαμάχομαι – відступати (тобто, не боротися) ≠ боротися*). У дев'яти прикладах засвідчене поєднання іменника з прикметником, у семи – дієслова з прикметником: *τυφλὸν δὲ ἐν ὕδατι, ἐν δὲ τῇ αἰθρίῃ ὄξυδερκέστατον* (II, 68) – *[тварина] сліпа у воді, й з гострим зором на повітрі* (протиставлені прикметники *τυφλός ≠ ὄξυδερκής – сліпий ≠ зрячий* та іменники *ὕδωρ ≠ αἰθρία – вода ≠ повітря*); *τοῦτο τὸ ἔπος ὁ μὲν πρεσβύτερος αὐτῶν ἐν οὐδενὶ λόγῳ ἐποιήσατο· ὁ δὲ νεώτερος, τῷ οὔνομα ἦν Λυκόφρων, ἤλγησε ἀκούσας οὕτω* (III, 50) – *це слово старший з них не сприйняв серйозно, а молодший, на ім'я Ликофрон, засмутився, почувши це...* (протиставлені субстантивовані прикметники у вищому ступені *ὁ πρεσβύτερος ≠ ὁ νεώτερος – старший ≠ молодший* і дієслівний фразеологізм *ἐν οὐδενὶ λόγῳ ποιεῖσθαι* «не сприймати серйозно, тобто не перейматися» з дієсловом *ἀλύγνω* «засмучувати»).

Крім цих, основних видів поєднань, у двочленних антитезах зафіксовано й інші: іменник з прислівником (*τὸ πλῆθος ≠ ὀλιγαρχίην ... ὀρθῶς ≠ οὐκ ὀρθῶς* (III, 82)) (7 прикладів); іменник з прийменником (*ἀπὸ ≠ πρὸς ... ἡοῶς ≠ ἐσπέρην* (II, 8)),

дієслово з прислівником (*πρῶτα ≠ μετὰ ... ἔκρυσσε ≠ φράζει (I, 61)*) (по 5 прикладів); дієслово з займенником (*τοσαῦτα ≠ ἄλλα ... ὑπολιπόμενοι ≠ προέπεμψαν (IV, 121)*), іменник з займенником (*σῆ ≠ ἐμεωτοῦ ... εὐδαιμονίῃ ≠ κακοδαιμονίῃ (I, 87)*) (по 4 приклади); прикметник з прислівником (*πένης ≠ πλούσιος ... ἔξωθεν ≠ ἔσωθεν (IV, 65)*), прикметник з прийменником (*ἐς ≠ ἀπὸ ... θερμότερων ≠ ψυχρότερα (II, 22)*) (по 3 приклади); прикметник з займенником (*καλὸν ≠ κάλλιον ... τοῦτο ≠ ἐκεῖνο (IV, 162)*), іменник з числівником (*ἀνδρῶν ≠ γυναικῶν ... δύο ≠ ἓν (II, 36)*) (по 2 приклади); дієслово з числівником (*ἀπενόστησαν ≠ ἀπήνευκε ... δύο ≠ ὀκτώ τε καὶ ἐνενήκοντα (VI, 27)*), прийменник з займенником (*ἀπὸ ≠ ἐς ... ἡμέων ≠ ὑμέας (IV, 139)*) (по 1 прикладу).

Третій вид двочленних антитез становлять ті, до складу котрих входять опозиції, представлені більше, ніж двома різними частинами мови. Наприклад: *ὥς μὲν ἐγὼ τε οὐ μαίνομαι Πέρσαι τε παραφρονέουσι (III, 35)* – *я не божеволію, перси ж божеволіють*. У цій антитезі протиставляється займенник *ἐγὼ* – я іменнику *οἱ Πέρσαι* – перси, та два дієслова *οὐ μαίνομαι/παραφρονέω* – *не божеволіти/божеволіти*. Очевидно, що така морфологічно складна побудова антитези зумовлена прямою мовою, адже, якби оповідь була від третьої особи, то замість «я» опозицією до «перси» слугувала б власна назва «Камбіс», тобто в основі протиставлення були б два іменники та два дієслова.

Іншою причиною таких морфологічно-ускладнених двочленних антитез є прагнення автора до синонімізації мови, у тому числі у формі перифразів: *ῥέειν ποταμὸν μέγαν, ῥέειν δὲ ἀπὸ ἐσπέρας αὐτὸν πρὸς ἥλιον ἀνατέλλοντα (II, 32)* – *тече велика річка, а тече вона з заходу на схід сонця (до сонця, що сходить)*. Попри прийменникову опозицію *ἀπὸ ≠ πρὸς (від ≠ до)*, у цій антитезі зафіксоване протиставлення іменника *ἡ ἐσπέρα* – захід до атрибутивного словосполучення іменника з дієприкметником *ἥλιος ἀνατέλλον* – сонце, що сходить, що заміняє іменник *ἡ ἀνατολή* – схід.

Нарешті, третьою причиною появи такого виду двочленних антитез стало протиставлення загального до конкретного. До прикладу, в антитезі *ὑφαίνουσι οἱ μὲν ἄλλοι ἄνω τὴν κρόκην ὠθέοντες, Αἰγύπτιοι δὲ κάτω (II, 35)* – *інші в'яжуть,*

штовхаючи волокно вверху, єгиптяни ж униз... На фоні протиставлення прислівників *ἄνω ≠ κάτω* – *вверх ≠ униз* відбувається протиставлення субстантивованих прикметників, один з яких вказує на відмінність решти народів (*οἱ ἄλλοι*) від названого народу – єгиптян (*οἱ Αἰγύπτιοι*), вочевидь, зумовлене світоглядом Геродота, який вважав, що через віддаленість Єгипту від Греції, у єгиптян все мусить бути інакше.

Говорячи про будову двочленної антитези за зовнішньою структурою, слід зазначити, що вона часто підсилена допоміжними засобами, серед яких протиставні частки *μέν* і *δέ, τε*, сполучники *οὔτε, ἀλλά, καί* та артикль у дистрибутивній функції. З майже 100 прикладів лише 14 двочлених антитез вжито без допоміжних компонентів. Це можна пояснити складністю побудови двочленної антитези та структурною потребою залучення тих чи інших часток. Здебільшого двочленні антитези, де не вжито жодного допоміжного засобу – короткі за формою, а їхні компоненти синтаксично залежні: *δύο μῆρων αὐτὸ εἶναι τῆς ὁδοῦ ἀπὸ ἠοῦς πρὸς ἑσπέρην* (II, 8) – *це два дні дороги зі сходу на захід*. У цій антитезі протиставлено два прийменники *ἀπὸ ≠ πρὸς* – *від ≠ до* та два іменники *ἕως ≠ ἑσπέρα* – *схід ≠ захід*, тобто протиставлення відбувається щодо напрямку руху та щодо сторін світу. При цьому акцент поставлено на протиставленні іменників.

Серед допоміжних засобів кількісно переважають антитези з частками *μέν* і *δέ*. Здебільшого обидві частки вжиті разом (25 прикладів), однак іноді й самотійно, при цьому частка *μέν* поступається частці *δέ* (2 та 17 прикладів відповідно). Вживання часток *μέν* і *δέ* підсилює опозицію, увиразнюючи об'єкти протиставлення: *φάμενος πρότερον μὲν κρύπτειν..., ἐν δὲ τῷ παρεόντι, ἀναγκαίην μιν καταλαμβάνειν φαίνειν* (III, 75) – *говорячи, що раніше приховував, а зараз він усвідомив необхідність відкрити (розповісти)*. У наведеному прикладі опозиції стосуються часу дії (*раніше ≠ зараз*) і самої дії (*приховати ≠ відкрити*). Протиставні частки, хоч і розділяють цю антитезу на дві частини, виокремлюючи по два члени опозиційної пари в кожній з них, у той самий час вони врівноважують компоненти антитези.

На відміну від простих одночленних антитез, у будові двочленних майже не зафіксовано вживання сполучників, проте, відзначаємо часте використання Геродотом артикля у дистрибутивній функції: τὰ μὲν ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ τε καὶ ὑγροῦ πιεζόμενα, τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ θερμοῦ τε καὶ αὐχμώδεος (I, 142) – *одні [місцевості] холодом і вологістю виснажені, а інші – спекою і посухою*. У дистрибутивній функції вжито артикль середнього роду множини τὰ μὲν ... τὰ δὲ, який вводить протилежні частини антитези.

За внутрішньою структурою двочленні антитези бувають такими, що утворені однокореневими й різнокореневими антонімами та безморфемними (контекстуальними) протиставленнями. Через те, що до складу кожної двочленної антитези входять дві опозиції, то і їхня кількість буде відповідно вдвічі більшою від кількості аналізованих антитез (200 прикладів).

Подібно до простих антитез серед двочленних виокремлюємо три види однокорневих антонімів. Перший – це однокореневі антоніми, у яких протиставлення відбувається за допомогою прикорневих афіксів, зокрема префіксів (8 прикладів). В усіх зафіксованих випадках вони поєднані з іншим типом протиставлення, тобто в одній двочленній антитезі не відзначено подвійного префіксального заперечення: στρατευομένων δὲ πρώτους ἶέναι τοὺς βασιλέας, ὑστάτους δὲ ἀπιέναι (VI, 56) – *вирушивши в похід, царі йдуть першими, повертаються ж останніми*. У наведеному прикладі перша пара протиставлень – числівник і прикметник *πρῶτος* ≠ *ὑστάτος* – *перший* ≠ *останній*. Однокореневими ж антонімами будуть дієслова *ἴημι* ≠ *ἀπίημι* – *відправлятися* ≠ *повертатися*, де елементом протиставлення виступатиме префікс *ἀπ[ο]*-.

Другий тип однокорневих антонімів – це лексично ідентичні слова, що протиставлені за допомогою заперечних часток *μή*, *οὐ*. Це найпоширеніший вид однокорневих антонімів (15 прикладів), який зі свого боку теж характерний сполучуваністю з протиставленнями інших видів: ...τὰ μὲν αἰσχρὰ ἀναγκαῖα δὲ ἐν ἀποκρύφῳ ἔστι ποιέειν χρεόν, τὰ δὲ μὴ αἰσχρὰ ἀναφανδόν (II, 35) – *погане слід робити потай, а непогане – привселюдно*. У цій двочленній антитезі протиставлено різнокореневі прислівники *ἀποκρύφῳ* ≠ *ἀναφανδόν* – *потай* ≠ *привселюдно* та за

допомогою заперечної частки *μη* однокореневі антоніми *αἰσχρὰ ≠ μη αἰσχρὰ* – *погане ≠ непогане*.

Зафіксована також єдина двочленна антитеза, де всі протиставлення ґрунтуються на ідентичних лексемах і їхньому дублюванні з запереченнями: *καὶ ἦν μὲν ἀντικατιζόμενοι ἐπικαλέσονται σφέας οἱ Περίνθιοι ὀνομαστὶ βώσαντες, τοὺς δὲ ἐπιχειρέειν, ἦν δὲ μὴ ἐπιβώσονται, μὴ ἐπιχειρέειν, ἐποίηον οἱ Παίονες ταῦτα* (V, 1) – *якщо перінтяни, виступивши проти них, викликатимуть, вигукуючи імена – на них напасти, якщо ж не вигукуватимуть – не нападати, так пайони й зробили*. Ця антитеза містить дві пари дієслівних протиставлень: *ἐπιχειρέειν ≠ μη ἐπιχειρέειν* та *βώσαντες ≠ μη ἐπιβώσονται*. При цьому в першому протиставленні форма обох однокореневих лексем повністю збігається, а в другому фіксуємо варіативний повтор фінітної й нефінітної форм.

Нарешті третій тип однокореневих антонімів – це лексеми, що протиставлені лише за граматичною формою. Ця група представлена двома прикладами, в яких зафіксовано поєднання таких опозицій з опозиціями інших типів: *καλὸν μὲν ἔφη καὶ τοῦτο εἶναι, κάλλιον δὲ ἐκεῖνο* (IV, 162) – *сказала, що і це є добрим, але те – кращим*. Тут протиставлення вказівних займенників *τοῦτο ≠ ἐκεῖνο* – *це ≠ те* супроводжується ще однією опозицією – прикметником *καλός*, якому протиставлено цей же прикметник, але у вищому ступені.

Другий вид двочленних антитез за внутрішньою структурою – це антитези, утворені різнокореневими словами. Саме таких опозицій у двочленних антитезах найбільше (125 прикладів). Вони переважно вживаються з протиставленнями інших типів, однак серед двочленних антитез зустрічаємо й такі, в котрих обидві пари опозицій утворені різнокореневими антонімами: *οἱ τὰ ἐπὶ δεξιὰ τῶν κεφαλέων κομόωσι, τὰ δ' ἐπ' ἀριστερὰ κείρουσι* (IV, 191) – *вони з правого боку відрощують волосся, а з лівого – стрижуть*. Ця антитеза складається з дієслівного протиставлення *κομάω ≠ κείρω* – *відрощувати ≠ підстригати* та прислівникового *δεξιὰ ≠ ἀριστερὰ* – *зліва ≠ справа*.

Безморфемні антоніми теж бувають двох видів. Це власне безморфемні антоніми (42 приклади), тобто такі, що виражені не однією лексемою, а

словосполученням, а то й і цілим фразеологізмом чи перифразою: οἱ μὲν νῦν ἄλλοι παῖδες τὰ ἐπιτασσόμενα ἐπετέλεον, οὗτος δὲ ἀνηκούστεέ τε καὶ λόγον εἶχε οὐδένα (I, 115) – *інші діти наказане виконували, а цей не слухав і не звертав жодної уваги*. Поруч із займенниковим протиставленням, підсиленням ще й різним числом, οὗτος ≠ ἄλλοι вжито інше, де опозиція до ἐπετέλεον (*виконували*) представлена не коротким οὐκ ἐπέτελεε (*не виконував*), а цілою розгорнутою фразою ἀνηκούστεέ τε καὶ λόγον εἶχε οὐδένα – *не слухав і не звертав жодної уваги*. У цій асиметричній антитезі одному поняттю, однослівному, протиставлено інше, виражене двома синонімічними.

Інший вид безморфемних антонімів – контекстуальні (7 прикладів). Зазвичай такими антонімами стають власні назви або ж різного виду перифрази: τὰ ἔρσενα κτείνει, τὰ δὲ θήλεα οὐκ ἀδικέει (IV, 69) – *синів убиває, але дочок не кривдить*. У цьому прикладі поруч з різнокореновими субстантивованими прикметниками τὰ ἔρσενα ≠ τὰ θήλεα – *сини ≠ дочки*, Геродот вживає пару контекстуальних антонімів κτείνει ≠ οὐκ ἀδικέει – *вбиває ≠ не кривдить*, тобто *не вбиває*.

Отже, різнорівневий аналіз двочленних антитез дав змогу виявити певні закономірності їхньої структурної організації. Щодо частин мови, то у двочленних антитезах простежується тенденція до поєднання опозицій різних частин мови. При цьому значно переважають протиставлення двох різних частин мови – 72%. Серед них переважають поєднання іменника з дієсловом, іменника з прикметником та дієслова з прикметником, тобто в основному протиставлені предмети, їхні ознаки, а також ті чи інші дії. Двочленні антитези з опозиціями однієї й тієї ж частини мови (найчастіше – іменника) становлять 20 %. Лише 8% антитез містять опозиції більше, ніж двох частин мови.

Встановлено, що лише 14% двочленних антитез утворено без допоміжних елементів. Натомість усі решта містять у своїй структурі допоміжні частки, сполучники й артикль у дистрибутивній функції. Всі ці додаткові засоби покликані, з одного боку, логічно і синтаксично підсилити протиставлення, врівноважити компоненти антитези, а з іншого – надати антитезі чіткого оформлення, розмежовуючи опозиції в антитезі, наголосити або на першій, або на другій її частині.

Найпоширенішим типом протиставлень за внутрішньою структурою виявилися – різнокореневі (65%), однак значну кількість становлять і безморфемні (22%), що представлені як антонімами у формі словосполучення або фразеологізму, так і контекстуальними антонімами. Однокореневі ж поділяються на такі, що протиставлені шляхом афіксації (4%), за допомогою заперечних часток *μή* та *οὐ* (8%), за різною граматичною формою (1%).

3.3. Характеристика зовнішньої та внутрішньої структури полікомпонентних антитез в «Історії» Геродота

Послідовно вивчаючи полікомпонентні антитези у Геродота, спочатку розглянемо тричленну – антитезу, в основу котрої покладено три пари протиставлень: *τὴν δὲ φωνὴν τὴν μὲν τῶν γυναικῶν οἱ ἄνδρες οὐκ ἐδυνάεατο μαθεῖν, τὴν δὲ τῶν ἀνδρῶν αἱ γυναῖκες συνέλαβον* (IV, 114) – *мову жінок чоловіки не могли вивчити, а мову чоловіків жінки засвоїли*. У наведеній антитезі двічі протиставляються іменники *οἱ ἄνδρες* ≠ *αἱ γυναῖκες* «чоловіки ≠ жінки», утворюючи хіазм, та дієслівне словосполучення *οὐκ ἐδυνάεατο μαθεῖν* (не могли вивчити) до дієслова *συνέλαβον* (засвоїли).

Отже, три пари протиставлень становитимуть зовнішню структуру. Варто також відзначити, що на відміну від простих однокомпонентних антитез і двочленних, які могли функціонувати як з додатковими допоміжними компонентами, так і без них, 100% тричленних антитез містять у своїй структурі допоміжні вставки. Це пояснюємо синтаксичною складністю таких фігур через велику кількість протиставленої лексики. Крім того, часто опозитами слугують не окремі лексеми, а словосполучення, що ще більше ускладнює можливість упорядкування антитези такого типу.

Попри складність структури тричленних антитез, не можна, однак говорити про різноманітність допоміжних засобів. Це традиційно протиставні частки *μέν* та *δέ*, які вжито як самотійно, так і в поєднанні з артиклем у дистрибутивній функції, а також сполучник *ἦ*.

Частки *μέν* та *δέ* окрім протиставної функції (слабшої за *ἀλλά* [34:286]) слугують підсиленням опозиції, відіграють важливу структуроутворювальну роль і маркують протиставні слова, розміщуючись у двох різних відрізках речення. Очевидно, що через наявність трьох компонентів, які слід наголосити, виникає й потреба в більшій кількості часток, зокрема дублюванні частки *δέ*: *εἰ μὲν μεταμελήσῃ τῷ Καμβύσῃ καὶ ἐπιζητήῃ τὸν Κροῖσον, οἱ δὲ ἐκφώναντες αὐτὸν δῶρα λάμπονται ζῶαγρια Κροΐσου, ἣν δὲ μὴ μεταμέληται μηδὲ ποθέῃ μιν, τότε καταχρᾶσθαι* (III, 36) – *якщо Камбіс розкається і шукатиме Креза, вони, показавши його, візьмуть дари за порятунок життя Креза, якщо ж не розкається і не вимагатиме його, тоді вб'ють*. Тут протиставлені дієслова: *μεταμελήσῃ* ≠ *μὴ μεταμέληται* «розкається ≠ не розкається», *ἐπιζητήῃ* ≠ *μηδὲ ποθέῃ* «прагнутиме ≠ не вимагатиме», а також словосполучення *ἐκφώναντες αὐτὸν* ≠ *καταχρᾶσθαι* «показавши його (= не вбивши) ≠ вб'ють». У зачині антитези стоїть частка *μέν*, вводячи дієслова, до котрих згодом будуть наведені протиставлення: *μεταμελήσῃ... ἐπιζητήῃ*, далі йде третій компонент першої групи *ἐκφώναντες αὐτὸν ζῶαγρια*, відділений часткою *δέ*, а потім, знову після протиставної частки *δέ* слідує друга група з опозиціями до першої групи. Це підтверджує закономірність, яку відзначено у словнику А. Д. Вейсмана, що іноді частку *δέ* у головному реченні, яке, як правило, стоїть після умовного підрядного, вживають для більшого віддалення наступної дії від попередньої [34:287]. Метод моделювання дозволив схематично відтворити антитезу у такому вигляді:

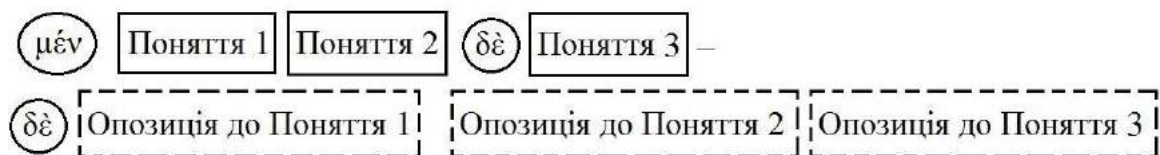

Рис. 18 Схема тричленної антитези з частками *μέν* та *δέ*

Найпоширенішим, однак, є не самостійне вживання протиставних часток, а їх поєднання з анафоричним дублюванням артикля, який ужито дещо окремо від іменника, якого він стосується. Це надає йому додаткового синтактико-граматичного демонстративного відтінку. Дослідниця функцій артикля у давньогрецькій мові Є. С. Чекарева згадує про можливість такого вживання, яке

пояснює тим, що артикль у давньогрецькій мові класичного періоду не входить у сферу іменника повністю [165:130]. Вчена пов'язує це з тим, що початково давньогрецький артикль був вказівним займенником, і в Гомера та часто в класичний період зберігав цю функцію в поєднанні з частками *μὲν ... δὲ* [164:69] : οἱ μὲν γὰρ τὸν Σαλμυδησὸν ἔχοντες Θρήκες ... καλούμενοι δὲ Κυρμίαναι καὶ Νιψαῖοι, ἀμαχητὶ σφέας αὐτοὺς παρέδωσαν Δαρείῳ· οἱ δὲ Γέται πρὸς ἀγνωμοσύνην τραπόμενοι αὐτίκα ἐδουλώθησαν (IV, 93) – *бо фракійці, що населяють Сальмедессу, так звані кірміани та напсаї без битви здали свій край Дарієві, гети ж із впертістю відбиваючись, згодом підкорилися*. Артикль множини *οἱ* дублюється і стосується протиставлених іменників – власних назв *Θρήκες* і *Γέται*. Решта лексем цієї антитези, що стоять в опозиції одне до одного, так чи інакше можна віднести за відношенням до однієї з цих лексем. Так першу групу становить іменник *Θρήκες* (*фракійці*), прислівник *ἀμαχητὶ* (*без битви*) та дієслово *παρέδωσαν* (*здали*). Кожна лексема другої групи – відповідне протиставлення до лексем першої: іменник *Γέται* (*гети*), словосполучення *πρὸς ἀγνωμοσύνην* (*із впертістю*) та дієприкметник *τραπόμενοι* (*відбиваючись*). До кожної з цих груп входить своєю чергою артикль *οἱ*, а також один із компонентів протиставного сполучення часток *μὲν* і *δέ*. Таким чином протиставлення в антитезі можна схематично зобразити так:

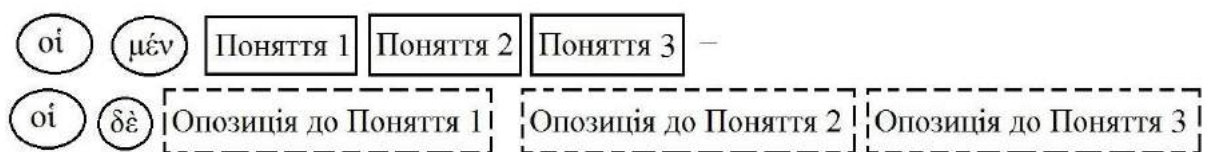

Рис. 19 Схема тричленної антитези з частками *μὲν* та *δέ* та артиклем

Антитези з протиставними частками *μὲν* та *δέ* та артиклем у дистрибутивній функції становлять абсолютну більшість, натомість вживання в цій фігурі розділового сполучника *ἢ* зафіксовано лише один раз: ... ποιέειν ἢ παθεῖν πρόκειται ἀγών, ἵνα ἢ τάδε πάντα ὑπὸ Ἑλλησι ἢ ἐκεῖνα πάντα ὑπὸ Πέρσησι γένηται... (VII) – *бо передує нам або діяти, або постраждати, щоб або все наше під еллінами опинилося, або все їхнє під персами*. В цій антитезі протиставлено дієслова *ποιέειν* ≠ *παθεῖν* «діяти ≠ постраждати [не діючи]», які набувають протиставного значення в контексті, займенники *τάδε* ≠ *ἐκεῖνα* «це ≠ те» та іменники *Ἑλλησι* ≠

Πέρσησι «еллінами ≠ персами». Сполучник *ἤ*, по-перше, структурує антитезу, надаючи їй чіткого ритму, а по-друге, значно підсилює протиставлення, показує повне взаємозаперечення, абсолютну протилежність протиставлюваних явищ. Своєю чергою антитеза з цим сполучником ставить не лише персонажів твору, але й читачів\слухачів перед вибором, показує важливість кожного з можливих результатів тієї чи іншої дії, підкреслює вагомість цих дій. Схема цієї антитези:

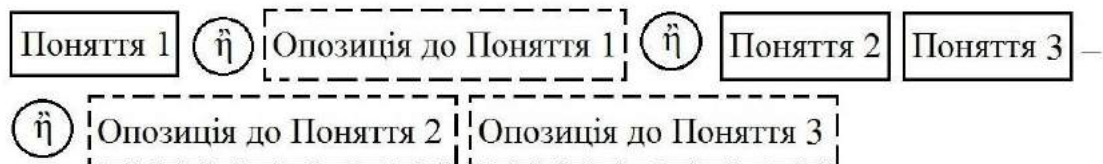

Рис. 20 Схема тричленної антитези зі сполучником *ἤ*

Попри складну побудову таких антитез, третина з них утворені за допомогою трьох пар протиставлень однієї й тієї ж частини мови. Так, зафіксовано чотири антитези, до складу котрих входять лише іменники, по одній з дієслівною та займенниковою опозиціями: *τῆ μὲν νῦν ὁ βορέης τε καὶ ὁ χειμῶν ἔστᾱσι, ταύτη μὲν τοῦ νότου ἦν ἡ στάσις καὶ τῆς μεσαμβρίας, τῆ δὲ ὁ νότος νῦν ἔστηκε, ταύτη δὲ ὁ βορέης* (II, 26) – там де зараз північний вітер і зима є, там було місце південного вітру і літа, і там де зараз Нот опинився, там Борея. У наведеній антитезі протиставлено іменники: *ὁ χειμῶν ≠ τῆς μεσαμβρίας* «зима ≠ літо», *ὁ βορέης ≠ τοῦ νότου* «північний вітер ≠ південного вітру» і навпаки *ὁ νότος ≠ ὁ βορέης* «південний вітер ≠ північний вітер», які утворюють фігуру хіазму.

Решта антитез мають змішану структуру. До їхнього складу входять дієслова (13 опозицій), іменники (11), прикметники (4), числівники (3), прислівники та займенники (по 2), прийменник (1). Окрім того, зафіксовано протиставлення дієприкметника та словосполучення дієприкметника з іменником (*τυραννεύομενοι ≠ ἀπαλλαχθέντες δὲ τυράννων* (V,78) «будучи під владою тиранів ≠ позбувшись тиранів»), а також прислівника й іменника з прийменником (*ἀμαχητὶ ≠ πρὸς ἀγνωμοσύνην* (IV,93) «без битви ≠ із впертістю»).

Внутрішня структура тричленних антитез представлена всіма видами антонімів, проте в різній кількості. Найчисельнішу групу становлять різнокореневі антоніми – 38 прикладів: *Μέχρι μὲν δὴ τῆς τούτων τῶν Σκυθέων χώρας ἐστὶ ἡ*

καταλεχθεῖσα πᾶσα πεδιάς τε γῆ καὶ βαθύγαιος, τὸ δ' ἀπὸ τούτου λιθώδης τ' ἐστὶ καὶ τρηχέα (IV, 23) – до країни цих скіфів уся названа земля є рівною і з товстим шаром ґрунту, а від неї – кам'янистою та нерівною. У наведеному прикладі в опозиції знаходяться прийменники *μέχρι* ≠ *ἀπὸ* «від ≠ до» та прикметники *πεδιάς* ≠ *τρηχέα* «рівнинна ≠ нерівна» та *βαθύγαιος* ≠ *λιθώδης* «з товстим шаром ґрунту (земляста) ≠ кам'яниста». У цьому прикладі антоніми розміщені у формі хіазму:

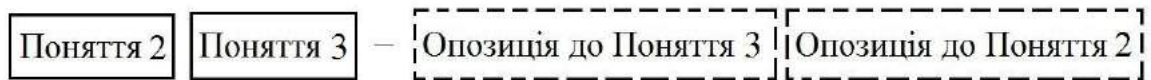

Рис. 21 Антонімія у формі хіазму

Другі за кількістю, безморфемні антоніми в тричленних антитезах бувають двох видів: безморфемні антоніми – антоніми, що виражені не однією лексемою, а словосполученням (*τυραννευόμενοι* ≠ *ἀπαλλαχθέντες δὲ τυράννων* (V, 78) «будучи під владою тиранів ≠ позбувшись тиранів») та контекстуальні антоніми. Найменшою кількістю прикладів представлені однокореневі антоніми двох типів: 1) дві однакові лексеми протиставлено шляхом афіксації (*τὸν γενόμενον* ≠ *τὸν δ' ἀπογενόμενον* (V, 4) «того, що народився ≠ того, що помер»); 2) дві однакові лексеми протиставлено за допомогою заперечних часток (*μεταμέληση* ≠ *μὴ μεταμέληται* (III, 36) «якщо розкається – не розкається»).

В основу чотиричленної антитези покладено чотири пари протиставлень – явище саме по собі рідкісне, й не тільки у Геродота. Таких антитез зафіксовано лише дві, тому вважаємо за доцільне навести їх у повному обсязі з подальшим аналізом.

У 12 розділі третьої книги зафіксовано речення з вісьмома протиставними словами: ... αἱ μὲν τῶν Περσέων κεφαλαὶ εἰσὶ ἀσθενέες οὕτω ὥστε, εἰ θέλεις ψήφῳ μούνη βαλεῖν, διατετρανέεις, αἱ δὲ τῶν Αἰγυπτίων οὕτω δὴ τι ἰσχυραὶ, μόγῃς ἂν λίθῳ παίσας διαρρήξῃας – *голови персів є слабкі настільки, так що, якщо хочеш кинути лишень камінцем, проб'єш, а єгиптян же настільки міцні, що вдаривши каменем ледь зможеш проломити.*

Зовнішню структуру утворюють чотири пари протиставлень: *τῶν Περσέων* ≠ *τῶν Αἰγυπτίων* «персів ≠ єгиптян», *ἀσθενέες* ≠ *ἰσχυραὶ* «слабкі ≠ міцні», *ψήφῳ* ≠ *λίθῳ*

«камінець ≠ камінь», *διατετρανέεις ≠ μόγεις διαρρήξιας* «проб'єш ≠ ледь зможеш проломити». Для того, щоб в одному реченні впорядкувати таку значну кількість протиставлень автор використовує допоміжні засоби: протиставні частки *μέν* і *δέ*. Крім того, протиставлення у реченні чітко поділено на дві опозиційні групи по чотири компоненти, два з яких у межах синтаксичного паралелізму. З точки зору морфології, протиставлення в антитезі належать до різних частин мови: два іменники, прикметник і протиставлення дієслова до словосполучення дієслова з прислівником, який надає дієслову заперечного значення.

За внутрішньою структурою два антоніми різнокореневі та два безморфемні. Щодо різнокореневих, то окрім прикметників *ἀσθενέες ≠ ἰσχυραί* «слабкі ≠ міцні», протиставляються два іменники *ψήφω ≠ λίθω* зі значенням «камінь», семантика яких різниться семою розмір. Безморфемна антонімія представлена двома типами протиставлень: іменниками-етнонімами *τῶν Περσέων ≠ τῶν Αἰγυπτίων*, а також опозицією дієслова *διατετρανέεις* до словосполучення *μόγεις διαρρήξιας*.

Другий приклад зафіксовано у сьомій книзі: *ἦσαν γὰρ Δαρείῳ καὶ πρότερον ἡ βασιλεῦσαι γεγονότες τρεῖς παῖδες ἐκ τῆς προτέρης γυναικός, Γοβρύεω θυγατρός, καὶ βασιλεύσαντι ἐξ Ατόσσης τῆς Κύρου ἕτεροι τέσσερες* (VII, 2) – *бо у Дарія і перш ніж царювати народилося троє дітей від першої дружини, дочки Гобрія, і коли став царем, від Атоси, дочки Кіра інших четверо*.

У наведеній цитаті засвідчено протиставлення числівників *τρεῖς ≠ τέσσερες* «троє ≠ четверо», словосполучення прислівника з неозначеною формою дієслова *πρότερον βασιλεῦσαι* «перш ніж царювати» до дієприкметника *βασιλεύσαντι* «царюючому», іменники *Γοβρύεω [θυγατρός] ≠ Κύρου [θυγατρός]* «Гобрія [дочка] ≠ Кіра [дочка]», словосполучення іменника з прикметником [*ἐκ*] *τῆς προτέρης γυναικός* «[від] першої дружини» та іменника [*ἐξ*] *Ατόσσης* «[від] Атоси». Ці протиставлення становлять зовнішню структуру цієї антитези. Чотири протиставлення утворені не різнокореневими антонімами, а безморфемними, тобто словосполученнями. Наприклад замість сказати «коли не був царем» і «коли був царем», чи «будучи простолюдином» та «ставши царем», автор буде протиставлення на одному і тому ж дієслові *βασιλεύω* «царювати», з одного боку

представлене словосполученням з прислівником часу *πρότερον* «перш ніж» та інфінітивом *βασιλεύσαι* «царювати», а з другого – дієприкметником *βασιλεύσαντι* «царюючому». Аналогічно побудоване й інше протиставлення *ἐκ τῆς προτέρης γυναῖκός* ≠ *ἐξ Ἀτόσσης* «від першої дружини ≠ від Атоси», тобто Атоса, як логічно впливає з контексту, була другою дружиною, чи то жінкою, яка народила йому дітей. Однак автор вказує не тільки «від першої дружини ≠ від другої дружини», а вдається до імені дружини. Причиною цього може бути розрахунок на освіченість греків, що могли знати дружину Дарія на ім'я, коли він царював, і не знати, що в нього була до цього інша дружина. Або ж, автор хотів стимулювати мисленнєву діяльність читача\слухача, змушуючи до логічних міркувань. Третя причина могла бути стилістична, тобто прагнення автора уникнути непотрібних повторів чи кліше. У третій опозиції протиставлені за кількістю числівники *τρεις* ≠ [*ἕτεροι*] *τέσσερες* «*трое* ≠ [*інші*] *четверо*». Поруч з лексемою *τέσσερες* вжито займенник *ἕτεροι*, який підсилює протиставлення. Не обійшлося тут і без притаманного складній антитезі еліпсису. Так, у другому уривку еліміновано іменник *παῖδες* «*дітей*», що власне й впливає логічно з займенника *ἕτεροι*, надаючи протиставній парі кінцевого вигляду «*трое дітей* ≠ *інші четверо дітей*». Крім того, наведений займенник підсилює й попереднє протиставлення *τῆς προτέρης γυναῖκός* ≠ *Ἀτόσσης*, вказуючи, що Атоса була іншою, тобто другою дружиною. Нарешті четверте протиставлення *Γοβρύεω* [*θυγατρός*] ≠ *Κύρου* [*θυγατρός*] «*Гобрія* [*дочка*] ≠ *Кіра* [*дочка*]» – контекстуальні антоніми. Таким чином, за внутрішньою структурою проаналізована антитеза представлена двома контекстуальними та двома безморфемними антонімами.

Антитеза, в якій протиставлено п'ять пар лексем – явище унікальне як за кількістю протиставлень, так і за способом їх упорядкування. Вона зафіксована лише раз.

П'ятичленну антитезу читач зустрічає у 36 розділі другої книги: *γράμματα γράφουσι καὶ λογίζονται ψήφοισι Ἕλληνες μὲν ἀπὸ τῶν ἀριστερῶν ἐπὶ τὰ δεξιὰ φέροντες τὴν χεῖρα, Αἰγύπτιοι δὲ ἀπὸ τῶν δεξιῶν ἐπὶ τὰ ἀριστερά* (II, 36) – *пишуть букви та*

проводять обчислення на камінцях елліни з лівого боку на правий бік переносячи руку, єгиптяни ж з правого боку на лівий бік.

Зовнішня структура цієї фігури налічує п'ять пар протиставлень: іменники *Ἕλληνες ≠ Αἰγύπτιοι* «елліни ≠ єгиптяни», які протиставляються через різницю у напрямку письма, двічі протиставлено прийменники *ἀπὸ ≠ ἐπὶ* «від ≠ до» та субстантивовані прикметники *τὰ ἀριστερά ≠ τὰ δεξιά* «ліва сторона ≠ права сторона». Сприяють структуризації протиставних лексем протиставні частки *μέν* і *δέ*, що слідує за ключовими опозиціями «*Ἕλληνες ≠ Αἰγύπτιοι*». Аналізуючи зовнішню структуру, слід також наголосити на еліпсисі словосполучення *φέροντες τὴν χεῖρα* в кінці речення, а також на хіазмі. Таким чином, загальна схема цієї антитези матиме вигляд:

Рис. 22 Схема п'ятичленної антитези

За внутрішньою структурою чотири протиставлення цієї антитези – різнокореневі антоніми, а одне представлене контекстуальними антонімами (*Ἕλληνες ≠ Αἰγύπτιοι*).

Шість опозицій у межах однієї антитези становить максимум у Геродота. Зафіксовано лише одну фігуру з такою кількістю протиставлень.

Її виявлено у діалогічному мовленні в межах промови Сосіклеса із Корінфа: *ἦ δὴ ὁ τε οὐρανὸς ἔνερθε ἔσται τῆς γῆς καὶ ἡ γῆ μετέωρος ὑπὲρ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἄνθρωποι νομὸν ἐν θαλάσῃ ἔξουσι καὶ ἰχθύες τὸν πρότερον ἄνθρωποι, ὅτε γε ὑμεῖς ὦ Λακεδαιμόνιοι ἰσοκρατίας καταλύοντες τυραννίδας ἐς τὰς πόλεις κατάγειν παρασκευάζεσθε...* (V, 92A) – дійсно небо нижче буде від землі й земля високо над небом, і люди житло в морі матимуть і риби там, де раніше люди мали, бо ви, о лакедемонці, надумали, знищуючи рівноправ'я, встановити в міста тиранію...

У наведеній цитаті протиставлені: два рази іменники *ὁ οὐρανὸς ≠ ἡ γῆ* «небо ≠ земля», прийменники *ἔνερθε ≠ ὑπὲρ* «нід ≠ над», іменники *ἰχθύες ≠ ἄνθρωποι* «риби

≠ люди», іменники *ἰσοκρατίας* ≠ *τυραννίδας* «рівноправ'я ≠ тиранія», та дієслова *καταλύοντες* ≠ *κατάγειν* «знищуючи ≠ встановити». Ці дванадцять лексем і становитимуть зовнішню структуру. Щодо їхнього упорядкування, то умовно цю антитезу можна поділити на дві частини – в першій протиставлятимуться перші чотири пари слів, у другій – дві останні пари. Перша група протиставлень поєднана полісиндетоном єднального сполучника *καί*, який вжито тричі. Другу ж групу не вводить жодний додатковий компонент у зв'язку зі своєю лаконічністю. На увагу заслуговує змістовий хіазм іменників *ὁ οὐρανὸς – ἡ γῆ*, що однак, не супроводжують відповідні зміни у граматичній формі:

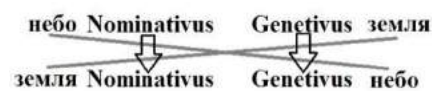

Рис. 23 Хіазм

Близькою до хіазматичної буде й опозиція *ἰχθύες – ἄνθρωποι*, адже лексему *ἄνθρωποι* вжито двічі. У першому випадку, щоправда, не стосовно риб, а середовища їхнього проживання (*ἐν θαλάσῃ* «в морі»), що з одного боку не дозволяє говорити про повноцінний хіазм, утім з іншого – не позбавляє всю конструкцію хіазматичної специфіки.

За внутрішньою структурою всі антоніми крім уже згаданої опозиції контекстуальних антонімів *ἰχθύες* ≠ *ἄνθρωποι* «риби ≠ люди» – різнокореневі. Певну морфемну схожість мають хіба що дієприслівник *καταλύοντες* і дієслово *κατάγειν*, що характерні однаковим префіксом.

Аналіз багаточленних антитез дав можливість зробити наступні висновки:

1. Багаточленні антитези за зовнішньою структурою можуть містити три, чотири, п'ять і шість пар протиставлень. Кількісно переважають тричленні (20 прикладів), чотиричленні представлені двома прикладами, а п'яти- та шестичленні зафіксовано лише по одному разу. Цей вид антитез кількісно поступається простим і двочленним антитезам, що зумовлено складністю побудови протиставлень з такою значною кількістю опозицій, адже одна тричленна відповідає трьом простим, чотиричленна – чотирьом, п'ятичленна – п'ятьом, а шестичленна – шістьом. Чотиричленна відповідає двом двочленним, п'ятичленна містить на одне

протиставлення більше, ніж дві двочленні, а шестичленна взагалі відповідає трьом двочленним чи двом тричленним.

2. Тричленна антитеза містить у собі три пари протиставлень і, як правило, вживається з допоміжними засобами, що зумовлено складністю її структури. Найчастіше у тричленних антитезах протиставлені іменники, дієслова та прикметники, але зафіксовані й випадки змішаних протиставлень. За внутрішньою структурою більшість протиставлень – різнокореневі антоніми. Їм кількісно поступаються безморфемні, контекстуальні й однокореневі. Порівняння з проаналізованими антитезами в попередніх підрозділах показало, що саме цей тип опозицій, що побудовані на простій антонімії морфемно-неспоріднених лексем, становить більшість у Геродота. На це вказує й інша статистика: серед 20 тричленних антитез є чотири такі, що повністю утворені за допомогою різнокореневих антонімів, у той час, як антитез, утворених виключно однокореневими чи безморфемними антонімами не зафіксовано взагалі.

3. Чотиричленні антитези утворено протиставленнями різних частин мови за допомогою допоміжних засобів. За внутрішньою структурою слід відзначити відсутність однокореневих антонімів і тяжіння до безморфемної антонімії.

4. П'ятичленна антитеза налічує 10 протиставлених компонентів. Складність структури викликає потребу у допоміжних засобів для чіткої структуризації, серед яких протиставні частки *μέν...δέ*, хіазм і еліпсис. З п'яти пар протиставлень чотири – різнокореневі антоніми та лише одне представлене безморфемними, контекстуальними опозиціями. Однокореневих не виявлено.

5. У межах шестичленної антитези функціонує 12 протиставлених компонентів. Її побудова характерна полісиндетоном і хіазмом, що зумовлює її синтаксичну структуру. З шести опозицій п'ять утворені різнокореневими антонімами, одна – контекстуальними. Отже, можна стверджувати про абсолютне домінування різнокореневих антонімів у антитезах з п'ятьма та шістьма парами протиставлень.

3.4. Асиметрична антитеза в тексті «Історії» Геродота.

Усього у Геродота виявлено 14 асиметричних антитез. Розглянемо структурні особливості їхньої зовнішньої та внутрішньої організації.

За зовнішньою структурою в асиметричних антитезах зазвичай відбувається протиставлення одного елемента двом. Наприклад: ὑμεῖς ἐπίστασθε τοὺς Μήδους καὶ τὴν μάχην αὐτῶν ἐν Μαραθῶνι μαχεσάμενοι, ἡμεῖς δὲ ἄπειροί τε εἰμὲν καὶ ἄδαέες τούτων τῶν ἀνδρῶν (IX, 46) – *бо ви знаєте мідійців і у битві біля Марафону з ними воювали, ми ж є недосвідченими та незнаючими цих мужів*. У цій антитезі перша пара опозицій – займенникові антоніми ὑμεῖς ≠ ἡμεῖς (*ви ≠ ми*), які співвіднесені одне до одного як 1:1 і за внутрішньою структурою є різнокореневими антонімами. Втім інша пара протиставлень робить цю фігуру асиметричною, адже одному дієслову ἐπίστασθε (*знаєте*) протиставлено одразу два прикметники ἄπειροί (*недосвідченими*) та ἄδαέες (*незнаючими*) у поєднанні з дієсловом-зв'язкою εἰμὲν (*ми є*), яке еліміноване при другому прикметнику. Варто також відзначити, що у згаданій опозиції протиставлено два присудки – простий дієслівний і складений, який складається з дієслова та прикметника. Такий тип опозиції за внутрішньою структурою – безморфемний. Окрім того, кожне словосполучення виступає самостійним протиставленням до дієслова ἐπίσταμαι, будучи водночас синонімом одне до одного. Наведена антитеза належить до аргументативного уривка, в якому спартанці через страх не хочуть битися з мідійцями, натомість наполягають на тому, щоб у битву вступили афіняни. Вживання двох синонімічних виразів візуально і на слух збільшує кількість аргументів спартанців, а як допоміжний засіб ужито протиставну частку δὲ.

Схожу структуру матиме й наступна антитеза: ... τὰς μὲν γε τῶν Ἑλλήνων ὀρῶντες ὀλίγας νέας, τὰς δὲ ἐωυτῶν πλήθει τε πολλαπλησίας καὶ ἄμεινον πλεούσας. (VIII, 10) – *бо побачивши грецькі кораблі малочисельні, а свої чисельністю більші і краще пливучі*. У цій антитезі дві опозиції, перша з яких контекстуальна: τῶν Ἑλλήνων ≠ ἐωυτῶν (*греків ≠ свої*). З контексту випливає, що під «своїми» мова йде про кораблі війська Ксеркса, тобто війська персів, а оскільки цей народ воював із греками, то протиставлення цих кораблів і творить антитезу. Інша опозиція

стосується вже не приналежності, а кількості кораблів, а додатковим елементом протиставлення виступає їхня якість. Саме остання й не має опозиції. Відтак, протиставлення творять з одного боку прикметник *ὀλίγας*, а з другого – словосполучення *πλήθει τε πολλαπλησίας* та *ἄμεινον πλεούσας* (малочисельні ≠ чисельністю більші + краще пливучі). Як бачимо, одній характеристиці грецьких кораблів протиставлено одразу дві, які стосуються перських, при цьому між ними немає синонімічного співвідношення, бо перша характеристики стосується кількості (*πλήθει τε πολλαπλησίας*) і є прямим антонімом до прикметника *ὀλίγας*, а інша слугує швидше підсиленням, адже стосується якісної характеристики кораблів. Увагу привертає й конструкція цієї антитези, а саме анафоричне вживання артикля *τὰς*, наявність протиставних часток *μέν... δέ*, а також побудова цілого речення у формі синтаксичного паралелізму з еліпсисом іменника *νέας* у його другій частині.

У наведеній антитезі співвідношення опозицій дорівнювало 1:2. Подібну структуру мала антитеза, яку було розглянуто на ст. 65: *κατὰ μὲν γὰρ τὴν τοῦτου προθυμίην τέθνηκας, τὸ δὲ κατὰ θεοῦς τε καὶ ἐμὲ περίεις* (I, 124) – *бо через його бажання ти б загинув, але через богів і моє – ти живеш*.

Проте зустрічаються і такі, де протиставлення відбувається у зворотному співвідношенні 2:1: *οἱ δὲ δεξάμενοι καὶ χρόνον συχρὸν ἀμυνόμενοι τέλος ἔφευγον ἐς τὸ τεῖχος*. (IX, 102) – *ці, які витримали й тривалий час захищали, зрештою втекли до стіни*. У цій антитезі протиставлено два дієприкметники *δεξάμενοι* (витримавши) та *ἀμυνόμενοι* (захищаючи) дієслову *ἔφευγον* (втекли). Опозиція виражена однією частиною мови – дієсловом у фінітних і нефінітних формах. Семантика дієслів, від яких утворено дієприкметники вказує на те, що мова йде саме про опір ворогу. Так словник А. Д. Вейсмана шостим значенням дієслова *δέχομαι*, від якого утворений дієприкметник *δεξάμενοι* подає: *приймати (нападаючого ворога), зустрічати, витримувати* [34:296], тобто не втікати. А дієслово *ἀμυνω*, від якого походить дієприкметник *ἀμυνόμενοι* у цьому ж словнику перекладене як *відбивати атаку, захищати, битися за щось* [34:71], тобто не втікати. Таким чином ці дієслова

стають контекстуальними антонімами до дієслова φεύγω і утворюють антитезу, виражену різнокореновими антонімами.

У співвідношенні 2:1 протиставлені елементи опозиції й у наступній антитезі: πολλῶν δὲ λεχθέντων ἐνίκα τὴν ἡμέρην ἐκείνην αὐτοῦ μείναντάς τε καὶ ἀύλισθέντας, μετέπειτα νύκτα μέσῃν παρέντας πορεύεσθαι καὶ ἀπαντᾶν τῆσι περιπλεούσησι τῶν νεῶν. (VIII, 9) – *зі всього сказаного перемогло, щоб вони [елліни] того дня залишившись і розмістившись для нічлігу, пізніше переcheкавши середину ночі, відправилися зустрічати кораблі, що обпливають*. Перша опозиція цієї антитези – безморфемна, адже в ній протиставляється словосполучення τὴν ἡμέρην ἐκείνην (того дня) до виразу μετέπειτα νύκτα μέσῃν παρέντας (пропустивши середину ночі = наступного дня). Очевидно, оскільки опозиція цього дня ≠ наступного дня не містила б вказівки на точний час відправлення, таке протиставлення вжито для уточнення, щоб вказати на те, що скоріш за все відчалювати мали б ще зночі або на світанку. Асиметричною цю антитезу робить друга опозиція, тобто μείναντάς = ἀύλισθέντας ≠ πορεύεσθαι (залишившись = розмістившись для нічлігу ≠ відправитися), в якій автор на позначення припинення руху використовує дві лексеми, а на позначення початку руху – тільки одну, ніби підкреслюючи думку про те, що більшість хотіла залишитися.

Співвідношення протиставлень 2:1 зафіксовано також в інших асиметричних антитезах, які детально розглянуто вище (Див. ст. 87): εἷς γὰρ μοι μοῦνος τυγχάνεις ἐὼν παῖς· τὸν γὰρ δὴ ἕτερον διεφθαρμένον τὴν ἀκοὴν οὐκ εἶναί μοι λογίζομαι. (I, 38) – *бо лише саме ти один є моїм сином, а другий, позбавлений слуху, вважаю, що не є моїм*; (Див. ст. 120) ὡς καὶ μέγας καὶ πολλὸς ἐγένεο ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ, οὕτω καὶ ταπεινὸς ὀπίσω κατὰ τάχος ἔσειαι (VII, 14) – *як і великим, і могутнім ти став за короткий час, так знову нікчемним дуже швидко станеш*; (Див. ст. 122) ἐγὼ μὲν, ὃ βασιλεῦ, οἷα ἄνθρωπος ἰδὼν ἤδη πολλὰ τε καὶ μεγάλα πεσόντα πρήγματα ὑπὸ ἡσόνων, οὐκ ἔων σε τὰ πάντα τῇ ἡλικίῃ εἴκειν (VII, 17) – *я ж бо, царю, як людина, що побачила великі та могутні речі, що пали від менших, не допускаю, щоб ти це все у своєму віці зазнав*; (Див. ст. 62) ἐκπαγλομένων ὡς οὔτε φεύγετε ἐκ πολέμου οὔτε τάξιν ἐκλείπετε, μένοντές τε ἢ ἀπόλλυτε τοὺς ἐναντίους ἢ αὐτοὶ ἀπόλλυσθε (IX, 48) –

дивуючись, що ані втікаєте з поля бою, ані покидаєте стрій, але залишившись, або знищуєте противника, або самі знищуєтеся.

Один раз зафіксована антитеза, в якій є два протиставлення, друге з яких – асиметричне і контраст досягнуто протиставленням у співвідношенні 2:3: ἐγὼ ὑμῖν ὡς Βαβυλώνιοι ἤκω μέγιστον ἀγαθόν, Δαρείῳ δὲ καὶ τῇ στρατιῇ καὶ Πέρσησι μέγιστον κακόν (III, 156) – я, вавилоняни, приходжу найбільшим благом для вас, а для Дарія, і війська, і персів – найбільшим злом. Перша опозиція цієї антитези представлена різнокореневими антонімами у формі субстантивованих прикметників: ἀγαθόν ≠ κακόν (благо ≠ зло). Констатуємо повтор при обох компонентах цієї опозиції прикметника μέγιστον, який привертає увагу до протиставлених слів. Водночас мовець хоче наголосити, що добрим він є лише для вавилонян, а поганим – для персів. Саме це й зумовлює несиметричне протиставлення, де іменнику οἱ Βαβυλώνιοι (вавилоняни) та займеннику ὑμεῖς (ви) протиставлено три іменники за принципом висхідної градації ὁ Δαρεῖος (Дарій), ἡ στρατία (військо) та οἱ Πέρσαι (перси).

Рис. 24 Схема асиметричної антитези 1

При цьому лише протиставлення *вавилоняни* ≠ *перси* можна вважати доречним, адже розмежування відбувається за етнічною ознакою, водночас протиставлення цього іменника іншим двом є контекстуальним. Серед підсилювальних засобів фіксуємо протиставну частку δὲ, а також повтор сполучника καὶ. Разом з переліченням відзначаємо синтаксичний паралелізм в поєднанні з еліпсисом дієслова ἤκω.

Окрім описаної вище антитези, виявлено лише одну, в якій є два асиметричні протиставлення, в одному з яких в асиметричній опозиції перебувають понад троє елементів, а саме – п'ять: καὶ γὰρ δεινὸν ἂν εἴη πρῆγμα, εἰ Σάκας μὲν καὶ Ἴνδους καὶ Αἰθίοπας τε καὶ Ἀσσυρίους ἄλλα τε ἔθνεα πολλὰ καὶ μεγάλα ἀδίκησαντα Πέρσας οὐδέν, ἀλλὰ δύναμιν προσκτᾶσθαι βουλόμενοι, καταστρεψάμενοι δούλους ἔχομεν, Ἑλληνας δὲ ὑπάρξαντας ἀδικίης οὐ τιμωρησόμεθα (VII, 19) – бо чи не було б

ганебною справою, якби ми сакив та індіїців, і ефіопів, і асирійців, а також інші численні й великі народи, які нічим не нашкодили Персам, але бажаючи силою приєднати, поневоливши, мали як рабів, а Еллінів же, що розпочали несправедливість, не покараємо. Як видно з прикладу, в опозиції перебувають окрім словосполучень *ἀδικέω οὐδέν ≠ ὑπάρχω ἀδικίης* (не шкодити нічим ≠ розпочати шкоду) асиметричне словосполучення *δύναμιν προσκτάομαι* (силою приєднати), *καταστρέφω* (підкорити), *δούλους ἔχω* ([як] рабів мати) до дієслова *οὐ τιμωρέω* (не карати), а також протиставлення п'яти елементів (*Σάκας ... Ἰνδοὺς ... Αἰθίοπας ... Ἀσσυρίους ... ἄλλα τε ἔθνεα*) до одного *οἱ Ἕλληνες*. Перша опозиція – безморфемна, дві наступних – контекстуальні. Складність побудови антитези зумовила полісиндетон сполучника *καὶ* у фігурі перелічення, який увиразнює кожен його компонент, що у поєднанні з трьома оміоптотами (*ἔθνεα πολλὰ καὶ μεγάλα ἀδικήσαντα; Σάκας... Αἰθίοπας... Πέρσας... Ἕλληνας... ὑπάρξαντας; Ἰνδοὺς... Ἀσσυρίους... δούλους*) сприяє ритмічній організації висловлювання. Присутні тут і типові для антитези протиставні частки *μὲν... δὲ*.

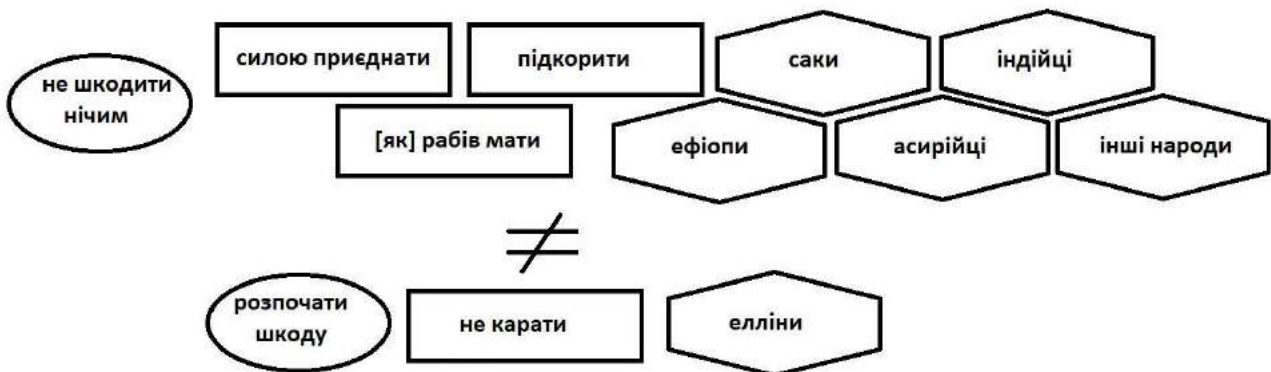

Рис. 25 Схема асиметричної антитези 2

Заслуговує на увагу і наступна антитеза: *ἦν γὰρ σὺ γνώμη τῆ ἐμῆ προσθῆ, ἔστι τοι πατρίς τε ἐλευθέρη καὶ πόλις πρώτη τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι· ἦν δὲ τὴν τῶν ἀποσπευδόντων τὴν συμβολὴν ἔλη, ὑπάρξει τοι τῶν ἐγὼ κατέλεξα ἀγαθῶν τὰ ἐναντία* (VI, 109) – *Якщо ти на мою думку пристанеш, буде твоя батьківщина вільною і першим містом з усіх в Елладі, якщо ж ти обереш думку зволікаючих, будуть тобі з благ, які я назвав, протилежні*. Попри контекстуальну опозицію *[γνώμη τῆ] ἐμῆ ≠ [τὴν] τῶν ἀποσπευδόντων [τὴν συμβολὴν]* (мою ≠ зволікаючих [думку]), цікавішим видається

асиметричне протиставлення у формі безморфемних виразів *πατρίς ἐλευθέρη* (батьківщина вільна) та *πόλις πρώτη* (місто перше) до *τὰ ἐναντία* (протилежне). Третім членом опозиції до субстантивованого прикметника *τὰ ἐναντία* (протилежне, тобто протилежні блага) de facto виступає субстантивований прикметник *τῶν ἀγαθῶν* (благ), слугуючи водночас узагальненим субституттом двох конкретних аргументів, названих вище. Привертає увагу й синтаксичний фон антитези – анафора сполучника *ἦν* та синтаксичний паралелізм.

Усі описані вище приклади обмежувалися лише такими опозиціями, в яких протиставлені один і два елементи. Проведений аналіз дозволив виявити асиметричну антитезу, в якій два елементи опозиції не лише протиставлені до іншого елемента, але й контрастують одне з одним: *ἀλεξόμενοι χρόνον ἐπὶ συχρὸν οἱ μὲν ἀπέθανον οἱ δὲ ζῶντες ἐλάμφθησαν*. (IX, 119) – захищаючись тривалий час, одні загинули, а інші були захоплені живими. У наведеному прикладі основним протиставленням слугує опозиція дієприкметника *ἀλεξόμενοι* (ті, що відбивають напад) до дієслів *ἀπέθανον* (загинули) та *ἐλάμφθησαν ζῶντες* (були захоплені живими), тобто припинили відбивати напад, адже смерть чи потрапляння в полон означає, що боротьбу припинено. Оскільки одному елементу протиставлено два, таку антитезу вважаємо асиметричною. Кожне з цих дієслів слугує як окремим протиставленням до дієслова *ἀλέξω* (відбивати напад, захищатися), від якого утворено дієприкметник *ἀλεξόμενοι*, так і контрастує з ним у парі. Паралельно ці два дієслова утворюють опозицію між собою, адже в першому випадку, ті, що боролися, втратили життя, а в другому – були взяті в полон, тобто зберегли життя. Крім того, в цьому реченні фігурує ще протиставлення дієслова *ἀπέθανον* та дієприкметника *ζῶντες* (ті, які живуть), яке поглиблює контраст між долями тих, які оборонялися. Підсилює контраст і артикль *οἱ μὲν... οἱ δὲ* у дистрибутивній функції, який у перекладі відтворено антитезою *одні ≠ інші*.

Яскраве вираження всі основні групи антонімів, які формують внутрішню структуру антитези, знайшли у наступній тричленній антитезі, в межах якої функціонує асиметрична опозиція: ... *οἱ μὲν ἀμφὶ τὸν Ὀτάνην πάγχυ κελεύοντες ὑπερβαλέσθαι μηδὲ οἰδεόντων τῶν πρηγμάτων ἐπιτίθεσθαι, οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Δαρεῖον*

αὐτίκα τε ἰέναι καὶ τὰ δεδογμένα ποιέειν μηδὲ ὑπερβάλλεσθαι (III, 76) – *ті, що були навколо Отана, закликаючи відкласти й оскільки справи були неспокійними, не братися [за них], а ті, що навколо Дарія – негайно виступати й задумане здійснити й не відкладати*. У цій антитезі протиставлено словосполучення οἱ ἀμφὶ τὸν Ὀτάνην ≠ οἱ ἀμφὶ τὸν τὸν Δαρεῖον «Отана ≠ Дарія» (контекстуальна антонімія: хоч, це й не антоніми, однак у тексті ці слова набувають протиставного значення, адже як в Отана, так і в Дарія були люди з цілком протилежними позиціями), а також синонімічна комбінація двох дієслів ὑπερβαλέσθαι (відкласти) й μηδὲ ἐπιτίθεσθαι (не братися за справу) до трьох опозицій μηδὲ ὑπερβάλλεσθαι (не відкладати), ποιέειν τὰ δεδογμένα (робити задумане) й αὐτίκα ἰέναι (негайно вирушати). Констатуємо як однокореневу антонімію (ὑπερβαλέσθαι ≠ μηδὲ ὑπερβάλλεσθαι), так і контекстуальну (ὑπερβαλέσθαι ≠ αὐτίκα ἰέναι) та безморфемну (μηδὲ ἐπιτίθεσθαι ≠ ποιέειν τὰ δεδογμένα).

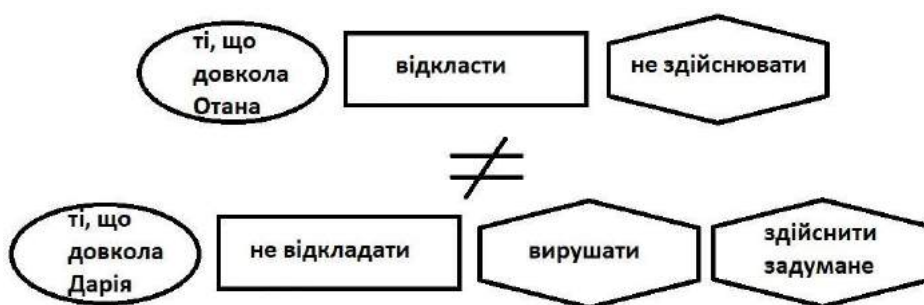

Рис. 26 Схема асиметричної антитези 3

Проведений аналіз дає змогу стверджувати про функціонування окремого виду антитези у Геродота, асиметричної, опозиції в якій протиставлені нерівномірно. Найпоширеніша комбінація протиставлені дві до одного, хоча подибуємо й інші варіанти.

Висновки до третього розділу.

Наскрізний аналіз антитез (386 прикладів) дав змогу встановити, що Геродот вживав прості та складні антитези. Більша частина простих антитез містить допоміжні засоби підсилення контрасту. Опозиційні пари в основному виражені різнокореневими антонімами, що належать в більшості випадків до змінних частин мови, насамперед – іменників.

У досліджуваному тексті виявлено прості (248 прикладів) та складні (138) антитези: дво- (100 прикладів), три- (20 прикладів), чотири- (2 приклади), п'яти- та шестичленні (по 1 прикладу). Окрім цього виявлено 14 антитез, які за структурою не підпадають під запропоновані вище класифікації. Ми відносимо їх до складних, проте виділяємо окремо і кваліфікуємо як асиметричні через різну кількість опозиції та їхнє асиметричне розміщення.

Наративну манеру нанизування інформації у складних антитезах підсилює вживання додаткових компонентів. Найпоширенішими (197 прикладів) є антитези всіх типів, утворені за допомогою протиставних часток *μὲν...δὲ* (або тільки *δὲ*) в різних комбінаціях. Зокрема, прослідковуємо одноразове вживання першого компоненту – *μὲν* з кількарізовим повторенням другого – *δὲ*. Антитезам цього типу значно поступаються щодо кількості антитези, утворені за допомогою сполучника «*ἀλλὰ*» (19 прикладів), який часто супроводжується у першій частині антитези запереченнями: «*οὐκ*» (70%), «*οὐδέ*» (10%), «*μη*» (10%), «*οὐτι*» (10%). Антитези з повтором сполучника «*οὐτε*» налічують 19 прикладів. Антитези, до складу яких входять сполучники й частки, значно перевищують антитези, побудовані без них (151 приклад).

Щодо антонімічних пар і протиставлень загалом, то слід відзначити, що найчастіше до їхнього складу входять іменники (139 прикладів), за якими слідує дієслова (82 приклади). Констатуємо, що в антитезах Геродота є ряд дієслів, які не є антонімами, однак протиставлені за приналежністю до різних лексико-семантичних полів або до різних лексико-семантичних груп одного поля. Трапляються випадки протиставлення дієслова в різних граматичних формах. Прикметники-антоніми (62 приклади) за кількістю поступаються іменникам і дієсловам. Попри спорадичні протиставлення одних і тих самих прикметників в різних ступенях порівняння, превалюють протиставлення різнокореневих прикметників в однаковому ступені. Зрідка трапляються антитези з прислівниками (46 прикладів), найрідше протиставляються займенники (38 прикладів). Поодинокими є антитези, представлені антонімічними парами прийменників (19

прикладів), які вказують на протилежний напрям руху або перебіг часу: *ἀπό ≠ πρός*; *ἐς ≠ ἐκ*; *ἀπό ≠ μέχρι*.

За внутрішньою структурою антитези характерні різними типами утворення: контекстуальними, безморфемними, різнокореневими та однокореневими антонімами, які набувають протиставного значення за допомогою афіксації чи додаванням заперечних часток. Пріоритет серед опозицій за різнокореневими антонімами.

«Батько історії» використовує цю фігуру, щоб віддзеркалити відмінності у культурі, релігії, звичаях, побуті та мові греків й інших народів. Ця фігура допомагає йому увиразнити ці відмінності, сприяє деталізації опису та максимальній аргументації оповіді, що дає підстави стверджувати, що антитеза є іманентною домінантою ідіостилю Геродота.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Кожен текст більшою чи меншою мірою покликаний переконувати свого адресата. Процес переконування, методи та засоби досягнення ефективності у переконанні є, власне, аргументацією.

Її вивчення почалося ще в добу Античності (Аристотель зокрема першим запропонував список найуживаніших аргументаційних помилок) і продовжує розвиватися в наш час із тенденцією до обміну знань з іншими галузями науки. Аргументацію розглядають насамперед на базі філософських наук і риторики, однак вона все більше стає об'єктом вивчення філології на основі різних мов із залученням різних форм мовлення і текстів. Існує безліч визначень поняття аргументації, систематизувавши та проаналізувавши які, пропонуємо власне її розуміння: аргументація – це особливий вид кодування мовленнєвої діяльності з чіткою структурою, в основі якого лежить логічне обґрунтування тезису належними компонентами та риторичними засобами різних мовних рівнів залежно від ситуативної мети.

Аргументація у Геродота має бінарний характер, адже поділяється на власне Геродотову аргументацію, де сторонами виступають Геродот як адресант і його читачі/слухачі – адресати, а також на аргументацію персонажів «Історії», де адресантами й адресатами є різні дійові особи його твору. Відповідно різна й мета аргументації. У першому випадку – переконати всіх у правдивості «Історії», у другому ж мета щораз виявляється іншою (переконати у необхідності не\розпочинати війну, довести правильність власних цінностей чи слушність думки). Багатогранний характер аргументації у Геродота призводить і до потреби аналізу її ефективності. Водночас визначено залежність аргументації від стилю та жанру твору Геродота.

Попри те, що «Історія» написана майже 2500 років тому, в літературі немає чіткого означення жанру цього твору, який ми трактуємо як історію, адже сам Геродот так називає свою працю в її зачині, сприяючи у такий спосіб жанровому очікуванню. Лише у творах такого жанру спостерігаємо переплетіння історичних фактів і міфології, що й зумовило їхній особливий стиль, який з одного боку

науковий, а з іншого – художній. Розуміння «Історії» як твору окремого жанру знімає з неї ряд пізніших обвинувачень в неточностях з точки зору історичної науки, а також дозволяє трактувати його як художній твір. Інший важливий фактор, який безпосередньо впливає на аргументацію – науково-художній стиль Геродота, адже його аргументація характерна як великою кількістю стилістичних засобів, так і чіткою послідовністю викладу.

У тексті «Історії», який ми визнаємо як аргументативний, значне місце посідають промови його персонажів у формі монологів, діалогів та полілогів з притаманними їм диференційними ознаками (кількість комунікантів, апелятивність, можливість підготувати та керувати мовленнєвими висловлюваннями, наявність реакції на репліку, їхнє чергування, зміна комунікативних ролей, розгортання промови у часі). Велика кількість промов, а також різні техніки переконання в них зумовили розгляд аргументації за формами мовлення, зокрема в монологах (117), діалогах (71) і полілогах (6), серед яких монолог значно перевищує діалог і полілог разом узяті.

Аналіз монологічного мовлення у Геродота показав, що як успішна (41 приклад), так і неуспішна аргументації (9 прикладів) актуалізуються головним чином у двох рівнях: тезисів (164) й аргументів (198). Тенденція до доповнення тезисів переважливою кількістю аргументів робить їх найпродуктивнішим елементом аргументації. Водночас простежується функціонування значної кількості трирівневих промов, як серед успішних (27), так і неуспішних (4), інструментом успіху яких стало активне залучення посилок (69). Трирівневому способу доведення майже не поступається кількість ефективних однорівневих монологів (26). Чотирирівневих аргументаційних схем, тобто з гарантіями (6), виявлено лише чотири, більшість яких (3) – успішні. Успішність аргументації, обумовлена її структурою, коливається в межах від 75% до 87%. На основі отриманих даних оптимальним для досягнення ефективності аргументації в монологі є дворівневий конструкт, менш дієвими – три- або однорівневі конструкти.

Іншим впливовим фактором посилення доказовості у монологів слугують кількість та добір синтактико-стилістичних засобів у них (187). Встановлено, що залучення синтактико-стилістичних структур удвічі підвищує успішність аргументації (із 97 успішних 64 підсилени, а 33 не підсилени жодним засобом). У 47 підслених ефективних монологів серед усіх виявлених фігур беззаперечно домінує антитеза (87 прикладів), без якої функціонує лише 17 успішних промов, у 15 успішних монологів вжито виключно антитезу, у 32-ох вона поєднується з іншими засобами.

У межах успішних підслених монологів найчастіше антитеза виступає в поєднанні з одним засобом (18), подеколи двома (8) чи трьома (5) і тільки в одному випадку – з п'ятьма. Найпоширенішою фігурою, яка підсилює антитезу, виявився варіативний повтор (12) та еліпсис (11). Сприятливим для ефективної аргументації стало також поєднання антитези з синтаксичним паралелізмом, переліченням, риторичним запитанням і полісиндетоном (по 5 прикладів).

Успішність аргументації, зумовлена застосуванням синтактико-стилістичних структур, становить 66%, а зумовлена їхньою відсутністю майже у два рази нижча (34%). При цьому аргументація, підслена антитезами або комбінаціями з нею, майже в три рази ефективніша за аргументацію без антитез (73% і 27% відповідно). Удвічі підвищують вплив успішної аргументації й конфігурації з антитезою в порівнянні до монологів тільки з антитезами (68% і 32% відповідно).

Серед неуспішних підслених монологів (13) теж ключовою фігурою виявилась антитеза, без якої функціонує лише 5 монологів. З решти монологів цієї категорії 4 монологи підслени виключно антитезою, а ще 4 – комбінацією антитези з іншими синтактико-стилістичними фігурами. У трьох випадках вона поєднана лише з одним засобом, і в одному – з сімома. На відміну від успішних монологів відзначаємо бідність комбінацій антитези з іншими фігурами, з яких більше одного разу – лише з варіативним повтором (2 приклади).

Неуспішна аргументація, зумовлена застосуванням синтактико-стилістичних структур, становить 68%, обумовлена їхньою відсутністю нижча більше, ніж у два рази (32%). При цьому безуспішна аргументація, підслена антитезами або

комбінаціями з нею, майже у два рази результативніша за аргументацію без антитез (62% і 38% відповідно). Аргументація, яка супроводжується як антитезами, так і конфігураціями з антитезою, може однаково впливати на її неуспішність (50% і 50% відповідно).

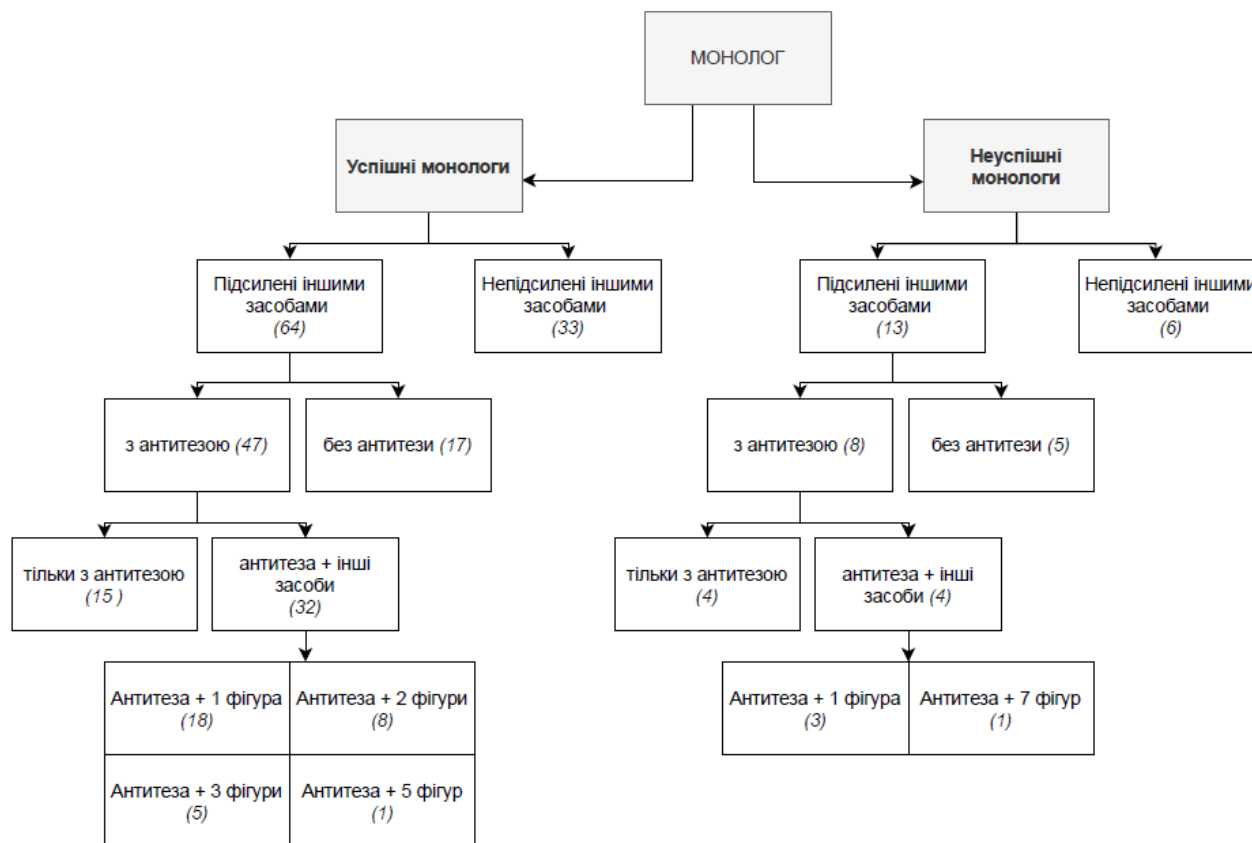

Рис. 27 Схема аргументації в монологі

Середньостатистичний коефіцієнт концентрації синтактико-стилістичних засобів у монологі – 0,4. Наголошуючи, що аргументація більшості монологів виявилася успішною, констатуємо як найвищий коефіцієнт концентрації серед успішних 2, а найнижчий – 0. Тобто успіх чекав навіть на тих мовців, які взагалі не використовували додаткових засобів підсилення аргументації. Подібне спостерігаємо й у тих монологіях, де аргументація закінчилася невдачею (19 монологів). Навіть високий коефіцієнт концентрації (2), як у монологі Арістагора (V, 33) не гарантував успіху.

Звідси висновуємо, що надмірна кількість синтактико-стилістичних засобів не сприяє переконливості тексту. На найбільший успіх у монологі претендує аргументація, яка розгортається у межах двох рівнів, підсилена одним-двома

синтактико-стилістичними засобами, серед яких обов'язковий компонент – антитеза, а додаткові – еліпсис чи варіативний повтор.

З-поміж діалогів найпродуктивнішими виявилися діалоги з двома репліками (44), значно менше діалогів з трьома (13) та чотирма репліками (8). Окрім того двічі зафіксовано діалоги на сім реплік та по одному разу на п'ять, шість та десять. Перевагу коротких діалогів на дві репліки та наявність діалогів з непарною кількістю реплік (тобто репліка одної зі сторін залишилася без відповіді) пояснюємо двома факторами: 1) щільністю чергування подій у «Історії», що спонукало до висвітлення тільки найважливішого; 2) заміною прямої мови учасника діалогу описовим текстом автора.

Диференційна ознака діалогу (кількість його учасників) внесла свої корективи до їхнього аналізу, зокрема врахування того факту, що діалог для одного з учасників успішний, а для іншого – неуспішний. Тому для об'єктивної оцінки засобів досягнення ефективності аргументації у діалогах проведено розмежування реплік переможної сторони (100) і переможеної (94). Незначна кількісна перевага переможних реплік свідчить про наполегливість і впевненість успішного аргументатора, на влучну репліку якого в переможеного часто не залишається, що відповісти.

Репліки переможця й переможеного відрізняються ще й структурою своєї аргументації. Серед реплік переможця превалує дворівнева аргументація (45), їй суттєво поступається одно- та триврівнева (24 і 23 приклади відповідно). Застосування чотирирівневої аргументації, тобто із підсиленням тезисів аргументами, посиленнями й гарантіями є обмеженим (8). Натомість аргументація в репліках переможеної сторони насамперед розгортається в одному рівні (36 прикладів), тобто промовець обмежується наведенням тезису без додаткового його підсилення. Однорівневій аргументації дещо поступається дворівнева (31) і триврівнева (23). Чотирирівнева аргументація представлена лише спорадично (4). Отримані дані дозволяють стверджувати, що успіх у діалозі забезпечує використання дворівневої аргументації (тезиси доповнені аргументами), водночас наведення просто тезису без додаткових елементів підсилення загрожує невдачею.

Загалом же в діалогах зафіксовано 689 елементів аргументації, серед яких 235 тезисів, 334 аргументи, 104 посилання і 16 гарантій.

Діалогічна аргументація перебуває у нерозривному зв'язку як з текстом у цілому, так і з художніми одиницями. Зокрема серед реплік переможця дві третіх (64) підсилені синтактико-стилістичними засобами. Їхня відсутність (34 приклади) забезпечує успіх реплік лише в кожному третьому випадку. Іntenцію переможців у діалогах забезпечують різні фігури, серед яких провідну роль відіграє антитеза, без якої нараховуємо лише 16 підсиленних реплік. Антитеза у діалогах дозволяє інверсифікувати аргументи опонента собі на користь, протиставивши їм власні. Саме тому виключно з антитезою зафіксовано 19 реплік, а ще 31 характерна сполученням антитези з іншими фігурами, серед яких превалює її поєднання з однією (11) або двома фігурами (12), дещо рідше зустрічаємо комбінації антитези з трьома (4) чи чотирма (3), по одному разу зафіксовано конфігурацію антитеза + п'ять, шість і вісім фігур. Типовим для діалогу є поєднання антитези з варіативним повтором (21), еліпсисом (10), полісиндетоном і переліченням (по 9 прикладів).

Серед реплік переможеної сторони фіксуємо подібний стан. Так, підсиленних синтактико-стилістичними засобами реплік – 58, а не підсиленних – 36. Тобто й тут співвідношення реплік із засобами й без них два до одного. Серед усіх засобів підсилення аргументації переможеної сторони теж переважає антитеза: без неї зафіксовано всього 18 реплік, тільки з нею – 21, з конфігурацією антитези та інших засобів – 19. Однак певні відмінності від реплік переможця стосуються кількості фігур, які співіснують з антитезою, та їхнім вибором. Так, переважна більшість комбінацій – це поєднання антитези з одним засобом, натомість інших конструктив майже не зафіксовано (з двома засобами – 3 приклади, трьома, чотирма, п'ятьма, шістьма – по одному). Це свідчить про відносну бідність аргументації, яка могла слугувати причиною поразки. Певні відмінності фіксуємо й серед конфігурацій засобів. Так, I-II місця зберігають за собою варіативний повтор (8) та еліпсис (6) відповідно. Однак серед реплік переможеної сторони другорядну роль виконують полісиндетон і перелічення (по 2 приклади), які поступаються риторичному запитанню (4) чи синтаксичному паралелізму (3).

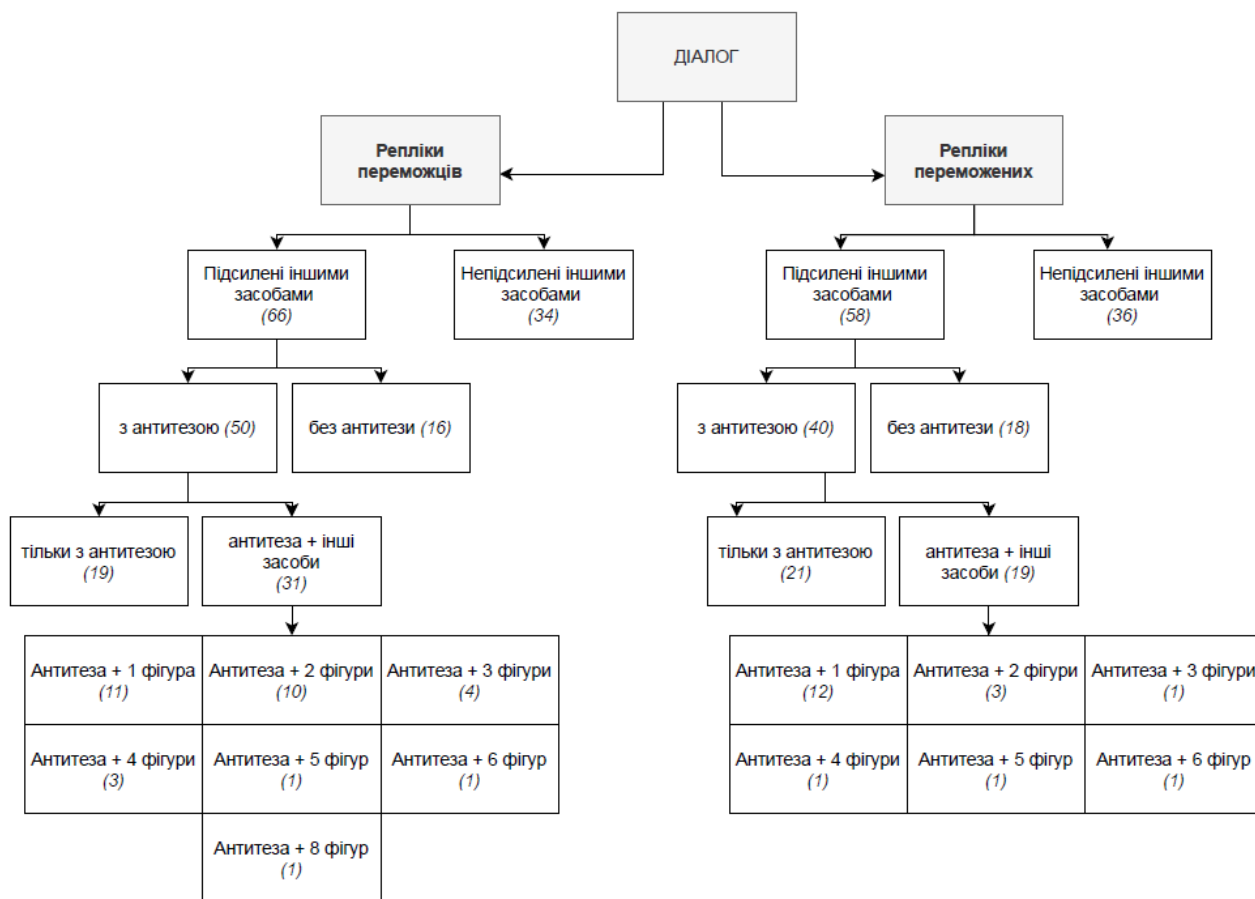

Рис. 28 Схеми аргументації в діалозі

Середньостатистичний коефіцієнт концентрації мовних засобів у діалогах такий же, як і в монологіях – 0,4. Попри те, що наявність засобів у діалогах є визначальною, їхня відсутність або незначна кількість не завжди впливає на успішний результат аргументації, як у діалозі між тегейцями (коефіцієнт 0,5) й афінянами (коефіцієнт 0,1) (IX, 26,27), який завершується перемогою позиції афінян. Фіксуємо й випадки ефективною аргументації, не пов’язаною з кількістю елементів аргументації чи способів її підсилення, як у діалозі Камбіса й Прекаспа (III, 34,35), де Камбіс досягає бажаного результату, вбивши сина свого опонента. Водночас статистичні розрахунки дозволяють вивести формулу репліки, яка гарантує вищі шанси на успіх: це репліка з дворівневою аргументацією, посиленою антитезою в поєднанні з одним-двома іншими синтактико-стилістичними засобами. В той самий час висунення не підсиленого хоча б аргументами тезису, в межах якого функціонує тільки сама антитеза, не віщує високої ефективності аргументації.

Найменше зафіксовано полілогічного мовлення (6). Аналіз реплік якого дозволив стверджувати, що типовий полілог у Геродота містить шість реплік (3), полілоги на три, чотири й дев'ять реплік зустрічаються тільки по одному разу, що цілком логічно з огляду на складність його структури.

Кількісне співвідношення вживання аргументів і тезисів мало чим відрізняється від монологу та діалогу, адже найбільше вжито аргументів (106), яким майже вдвічі поступаються тезиси (54). Проте слід відзначити той факт, що кількість тезисів менша за кількість посилянь (71), водночас кожен другий тезис підсилює ще й гарантія (23), тобто структура аргументації полілогу складніша за інші форми мовлення. Це простежується як у репліках переможців, так і в переможеної сторони, переважає трирівнева (8) і чотирирівнева аргументація (5 і 4 відповідно). На рівні тезисів та аргументів розгортаються чотири репліки, які не принесли успіху, тобто констатуємо не лише складність побудови полілогу з огляду на велику кількість учасників, несистематичне чергування реплік і довшу тривалість самої дискусії, але й через багаторівневу аргументацію, де тезис підсилений не тільки аргументами, але й посиленнями, які своєю чергою доповнені гарантіями.

Функціонування складної аргументації неможливе без використання синтактико-стилістичних засобів, які допомагають пов'язати всі аргументативні елементи. Середньостатистичний коефіцієнт концентрації синтактико-стилістичних засобів у полілогах – 0,5. Найвищий коефіцієнт (1,3) зафіксовано в репліці Мегабіза (III, 81) та в словах божества (VII, 17), водночас кілька реплік позбавлені будь-яких засобів підсилення. Визначення коефіцієнту у кожній репліці дозволило дійти висновку, що висока концентрація синтактико-стилістичних засобів на пряму корелює з ефективністю аргументації: у чотирьох полілогах переможною стала аргументація мовців із найвищим коефіцієнтом концентрації синтактико-стилістичних засобів; ще в одному полілозі (VIII, 140-144) перемагає думка з таким же коефіцієнтом концентрації синтактико-стилістичних засобів, як і в опонентів. Водночас виявлено один полілог, де найбільшу ефективність мала аргументація з меншим коефіцієнтом мовних засобів. Ідеться про перемогу Дарія

(коєф. 0,9) в полілозі з Отаном (коєф. 1,1) і Мегабізом (коєф. 1,3) про найкращий політичний устрій (III, 80-83).

У полілогах серед реплік переможця (15) лише одна не підсилена жодним засобом, невичерпним залишається потенціал антитези, без якої обходяться лише три репліки переможної сторони з усіх, що підсилені стилістичними фігурами. Водночас особливістю успішних реплік у полілогах стало вживання антитези лише в поєднанні з іншими фігурами переважно з однією (4) або чотирма (3), одноразово з двома, трьома, шістьома й сімома фігурами. Серед стилістичних партнерів антитези важко визначити лідера, позаяк майже однаковою мірою вона поєднується з варіативним повтором й еліпсисом (по 6 прикладів), синтаксичним паралелізмом і риторичним запитанням (по 5 прикладів). Конфігурації з іншими фігурами удвічі рідкісніші.

Отже, успіх аргументації на 93% залежить від підсилення її додатковими синтактико-стилістичними фігурами й лише в 7% – від їхньої відсутності. Серед додаткових засобів 79% ефективності досягається завдяки комбінаціям антитези з іншими засобами.

Серед реплік переможеної сторони (19) майже кожна четверта не укомплектована жодним синтактико-стилістичним засобом (5), а серед засобів підсилення переважає антитеза, без якої функціонує лише три репліки. На відміну від реплік сторони переможців тут відзначаємо наявність реплік, посиленних виключно антитезою (4), при цьому для половини всіх підсиленних реплік характерне співіснування антитези з іншими фігурами: чотирма і сімома (по 2 приклади), одною, двома, шістьома (по 1 прикладу). Стилiстичний iнвентар допомiжних засобiв антитези представлений насамперед варіативним повтором й еліпсисом (по 5 прикладів), а також синтаксичним паралелізмом й анафорою (по 4 приклади). На відміну від реплік переможців риторичне запитання (2) поступається в репліках переможеної сторони анафорі.

Аргументація, яка не досягла позитивного результату, хоча й була підсилена синтактико-стилістичними засобами, становить 74%, без таких засобів – майже утричі нижча 26%. Аргументація переможеної сторони майже вчетверо

результативніша, якщо послуговується антитезою чи комбінаціями з нею (79%), ніж аргументація без антитез (21%).

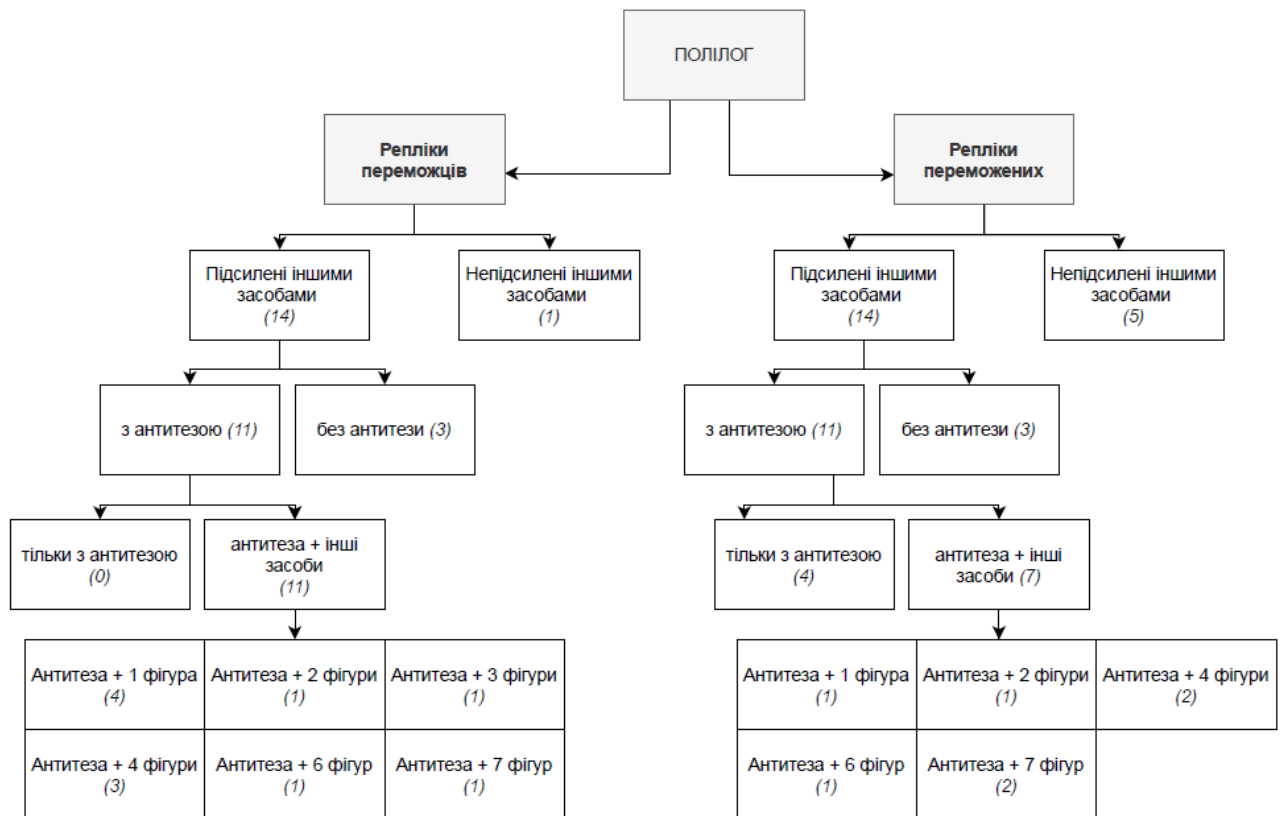

Рис. 29 Схема аргументації в полілозі

Таким чином можна змоделювати як успішну таку репліку в полілозі, для якої характерна складна структура аргументації із залученням елементів трьох рівнів (тезис, аргумент, посилення), обов'язкове підсилення антитезою в поєднанні з однією або одразу чотирма фігурами, серед яких варіативний повтор, еліпсис, синтаксичний паралелізм і риторичне запитання. Водночас застосування реплік без додаткових засобів, або тільки з антитезою, або з комбінацією антитези й анафори здебільшого призводить до негативного результату аргументації.

	Успішні	Неуспішні
МОНОЛОГ	84%	16%
діалог	52%	48%
ПОЛІЛОГ	44%	66%
	Рівневість	Рівневість
МОНОЛОГ	однорівневі 27%	однорівневі 26%
	дворівневі 42%	дворівневі 47%
	трирівневі 28%	трирівневі 21%
	чотирирівневі 3%	чотирирівневі 6%
діалог	однорівневі 24%	однорівневі 38%
	дворівневі 45%	дворівневі 33%

	трирівневі 23%				трирівневі 25%											
	чотирирівневі 8%				чотирирівневі 4%											
полілог	однорівневі 7%				однорівневі 0%											
	дворівневі 7%				дворівневі 21%											
	<i>трирівневі 53%</i>				<i>трирівневі 42%</i>											
	чотирирівневі 33%				чотирирівневі 37%											
	Підсилені				Непідсилені				Підсилені				Непідсилені			
монолог	65 %				35%				68 %				32 %			
діалог	66 %				34 %				62 %				38 %			
полілог	93%				7 %				74 %				26 %			
	З ант.		Без ант.						З ант.		Без ант.					
монолог	73 %		27 %						62 %		38 %					
діалог	76 %		24 %						69 %		31 %					
полілог	79 %		21 %						79 %		21 %					
	Лише ант.		Ант. +						Лише ант.		Ант. +					
монолог	32 %		68 %						50 %		50 %					
діалог	38 %		62 %						52 %		48 %					
полілог	0%		100%						36 %		64 %					
Антитеза +								Антитеза +								
	+1	+2	+3	+4	+5	+6	+7	+8	+1	+2	+3	+4	+5	+6	+7	+8
м	56	25	16	-	3	-	-	-	75	-	-	-	-	-	25	-
д	35	32	13	10	3	3	-	3	63	16	5	5	5	5	-	-
п	37	9	9	27	-	9	9	-	14	14	-	29	-	14	29	-

Рис. 30 Зведена статистична таблиця структурних елементів успішної та неуспішної аргументації та вживання в ній синтактико-стилістичних засобів

Загалом аналіз аргументації у монологіях, діалогах і полілогах показав, що найуживанішим її компонентом став аргумент, суттєво перевершивши щодо кількості обов'язковий елемент аргументації – тезис; структура аргументації зазвичай дво- та трирівнева, що дозволяє говорити про високу аргументованість текстів; порядок доведення – різний, що зумовлене як обраною стратегією переконання (переважно у монологіях), так і потребою реагувати на репліки інших (у діалогах і полілогах); вживання синтактико-стилістичних засобів у аргументації позитивно впливає на її ефективність, хоча й не гарантує її.

Наскрізною ниткою аргументації виступає грецький філософський принцип, сформований ще одним із семи мудреців Клеобулом у VII столітті до нашої ери: *παν μέτρον ἄριστον* – всяка міра найкраща. Аргументація одного рівня дає мало

шансів на успіх, якщо порівнювати з дворівневою (у монологіях і діалогах) та тривірневою (у полілозі). Так само малоефективна чотирирівнева аргументація. Цей же принцип золотієї середини властивий і застосуванню синтактико-стилістичних засобів. Їхня відсутність не віщує успіху, так само як і надмірна кількість (найефективніше поєднання антитези з однією фігурою).

Домінантною синтактико-стилістичною фігурою монологічної, діалогічної та полілогічної аргументації виявилась антитеза (всього 269 випадків вживання в монологіях, діалогах і полілогах). Це закономірний результат, адже в основу кожної аргументації покладене заперечення думки опонента, протиставлення однієї тези іншим. За антитезою слідує варіативний повтор (133), еліпсис (70) і риторичне запитання (60). Варіативний повтор, подібно до антитези, виконує зв'язну функцію, адже повтор однієї й тієї ж лексеми упродовж усієї промови зміцнює її цілісність. Еліпсис відвертає увагу від неважливої інформації, шляхом її упуцнення. Риторичні запитання ж виконують експресивну, сугестивну та когнітивну функції. Інші засоби вжито менш як 50 разів.

Домінування антитези над іншими синтактико-стилістичними засобами в аргументації Геродота викликало необхідність її детального аналізу. В досліджуваному тексті виявлено прості (64%) та складні (36%) антитези, серед яких двочленна становить 72%. До її складу окрім однієї антонімічної пари можуть додатково входити інші антонімічні пари, протиставні частки, артикль у дистрибутивній функції тощо. Тричленна антитеза становить 14% складних і до неї входять три протиставні компоненти. Чотиричленна, п'яти- та шестичленна антитеза зустрічається нечасто, що пояснюємо складною структурою їхньої побудови (чотиричленна – 2%, п'яти- та шестичленна – по 1 %).

Під час аналізу антитез виявлено такі, в яких два елементи протиставлені одному, проте зафіксовані й випадки з протиставленням трьох і п'яти елементів одному. Частково протиставлення такого типу (10%) відповідає амфітезі, однак ми трактуємо його як асиметричне через порушення симетричної дзеркальності опозицій. Своєрідність їхньої побудови дозволяє акцентувати більшу увагу на одній зі сторін контрасту, а функціонування в межах такої антитези іншої

стилістичної фігури робить її вагомим засобом досягнення максимальної ефективності аргументації.

За внутрішньою структурою більшість антитез різнокореневі (70%). Зумовлено це значною мірою тим, що використання антонімів замість однокоренових протиставлень із запереченням поглиблює контраст, позбавляє синтаксичну конструкцію небажаних повторів та урізноманітнює мову. В меншій кількості зафіксовані антитези, виражені однокореновими антонімами (11%) з заперечними афіксами, частками *μή* й *οὐ*. Не так багато понять утворюють опозицію лише в контексті (3%). Зокрема, ключові лексеми на позначення народу греків і персів, довкола яких і розвиваються події в «Історії» не є прямими антонімами, і досить часто вжиті без жодних контрастних відтінків. В той самий час описуючи розбіжності між цими народами, Геродот часто зіштовхує подібні лексеми й вони стають контекстуальними антонімами. Зафіксований також такий вид антитез, як безморфемні (16%), в яких опозиція відбувається на основі цілого виразу.

Більшість антитез утворені додаванням додаткових компонентів, перш за все протиставних часток *μὲν...δὲ*, подекуди з повтором або з самостійним вживанням компонента *δὲ* (51%). Значно рідше зустрічаються в антитезах повтор сполучника *οὐτε* (5%), а також сполучник *ἀλλὰ* (5%), який зазвичай супроводжують заперечення (*οὐκ, οὐδέ, μή, οὐτι*). Антитез без жодних додаткових елементів менше половини (39%). З точки зору морфології переважна більшість опозицій в антитезі виражена головними, змінюваними частинами мови, серед яких переважають іменники (36%). Їм дещо поступаються дієслова (21%) та прикметники (16%). Опозиції, виражені іншими частинами мови, вжиті значно рідше (27%), проте все одно представлені тією чи іншою мірою.

Синтез структурних елементів аргументації з антитезою у помірному поєднанні з багатьма іншими синтактико-стилістичними засобами, серед яких варіативний повтор, еліпсис, синтаксичний паралелізм, риторичне запитання, полісиндетон, перелічення, оміоптот, хіазм, анафора, слугує засобом інформаційного наповнення та максимального обґрунтування всіх компонентів переконання, потужним елементом підсилення аргументації, впливу на її

ефективність і результативність, сприяє досягненню авторської інтенції та віддзеркалює на стилістичному рівні сучасну автору картину світу греків.

Список використаних джерел

1. А.А. Тахо-Годи, А.Ф. Лосев Греческая культура в мифах, символах, терминах. Санкт-Петербург : Алетейя, 1999. 717 с.
2. Агапов Е. П. Теория и практика аргументации. Ростов-на-Дону, 2009. 103 с.
3. Алексеев А. П. Философский текст: идеи, аргументация, образы. Москва : Прогресс-Традиция, 2006. 328 с.
4. Античная литература / под. ред. А.А. Тахо-Годи. Москва : Просвещение, 1986. 464 с.
5. Античный роман / под. ред. М.Е. Грабарь-Пассек. Москва : Наука, 1969. 405 с.
6. Арутюнова Н.Д. Жанры общения. *Человеческий фактор в языке. Коммуникация, модальность, дейксис*. Москва : Наука, 1992. С. 52–56.
7. Арутюнова Н.Д. Фактор адресата. *Известия Академии наук СССР. Серия литературы и языка*. Москва, 1981. №4. С.356-367.
8. Ахманова О.С. Проспект работы «Основные вопросы общего языкознания». Москва :Ротапринт, 1965. 72 с.
9. Бакалова З.Н. Функционально-коммуникативный аспект языковых единиц художественного текста. *Вестник Новгородского государственного университета*. 2008. №49. С. 44-48.
- 10.Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики : исследования разных лет. Москва : Худож. лит., 1975. – 504 с.
- 11.Бахтин М.М. Фрейдизм. Формальный метод в литературоведении. Марксизм и философия языка. Москва : Лабиринт, 2000. 642 с.
- 12.Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 344 с.
- 13.Безугла Л.Р. Діалог, діалогічний текст та діалогічний дискурс. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. 2009. № 867(60). С.1-9 URL:

<http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/4934/2/L.R.%20Bezuga.pdf>

14. Бекетова О. В. Організаційні форми аргументації в межах мікро- та макроструктури тексту публічного мовлення. *Державне управління: теорія та практика*. 2006. № 1. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/dutp/2006-1/txts/zmist.htm>.
15. Белова А.Д. Видеориторика в современном коммуникативном пространстве. *Лингвистика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 2010. С. 22-34.
16. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации. Киев : Астрей, 1997. 309 с.
17. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации. Киев : Логос, 2003. 300 с.
18. Белова А.Д. Посты политиков в социальных медиа как составляющая политического дискурса (на материале английского языка) *Материалы XI международной научной конференции «Языковые категории и единицы: синтагматический аспект»*. Владимир, 2015. С 42-47.
19. Белова А.Д., Васильева О.А. Реклама автомобилей Mercedes-Benz: принципы и составляющие. *Лингвистика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. 2008. №2. С. 37-45.
20. Бобух Н.М. Контрастиви в мовно-художній картині світу Григорія Ковалю. *Український смисл*. 2017. С. 13-23.
21. Богданов В.В. Предложение и текст в содержательном аспекте / В.В.Богданов. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ, 2007. 279 с.
22. Болотнова Н.С. Основные понятия и категории коммуникативной стилистики. *Речевое общение: специализир. вестник*. 2002. № 4(12). С. 49-59.
23. Бондар О.Ю. Визначення поняття та класифікація діалогічного дискурсу у лінгвістиці. *Studia Philologica (Філологічні студії)* : зб. наук. праць. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. №3. С. 48-52.

- 24.Бондаренко О. До пошуків моделі порівняння лексичних систем в українській та англійській мовах. *Наукові записки*. 2009. №81. С. 47-51.
- 25.Бондарко А.В. Функциональная грамматика. Л. : Наука, 1984. 134 с.
- 26.Брутян Г.А. Аргументация. Ереван : АН АрмССР. 1984. 105 с.
27. Бура О.К. Проблема узгодження категорійного апарату сучасної теорії аргументації. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2022. №33. С.18-22.
- 28.Бухінська Т.В. Внутрішньоавторська варіативність розміру речень як одна з характеристик індивідуального стилю письменника. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2008. №38. С. 103-107.
- 29.Буш Г. Диалогика и творчество. Рига : АВОТС, 1985. 317 с.
- 30.В.Я Пропп Труды. Сказка. Эпос. Песня. Москва : Лабиринт, 2001. 368 с.
- 31.Важнейшие концепции теории аргументации / пер. В.Ю. Голубева, С.А. Чахоян, К.В. Гудковой. Санкт-Петербург : Филологический факультет СПбГУ, 2006. 296 с.
- 32.Васильев Л. Г. Аргументативно-лингвистические принципы понимания теоретического текста. *Вестник Российской коммуникативной ассоциации*. 2002. № 1. С. 16–23.
- 33.Васильев Л. Г. Структура естественно-языковых аргументов. *Studia linguistica*. 2011. №5. С. 395-402.
- 34.Вейсман А. Греческо-русский словарь – репринт V-го изд. 1899 г. Москва : Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 1991. 1370 с.
- 35.Виноградов В.В. О теории художественной речи. Москва : Высшая школа, 1971. 240 с.
- 36.Виноградов В.В. Проблема авторства и теория стилей. Москва : Государственное издательство художественной литературы, 1961. 614 с.
- 37.Виноградов В.В. Проблемы русской стилистики. Москва : Высшая школа, 1981. 320 с.

- 38.Винокур Т. Г. Диалогическая речь. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – Москва : Сов. энциклопедия, 1990. – С.135.
- 39.Винокур Т. Г. Монологическая речь. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – Москва : Сов. энциклопедия, 1990. – С. 310.
- 40.Винокур Т. Г. Полилог. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – Москва : Сов. энциклопедия, 1990. – С. 381.
- 41.Волков А.А. Основы риторики. Москва : Академический Проект, 2003. 304 с.
- 42.Волощук В.І. Лінгвостильові особливості ідіолекту З.Ленца в малих епічних жанрах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2004. 20 с.
- 43.Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. Київ : Либідь, 2006. 488 с.
- 44.Гальперин И.Р. Стилистика английского языка. Москва : Высшая школа, 1981. 334 с.
- 45.Гальчук О.В. Пантелеймон Куліш як образ, тема і концепт у транспозитивній ліриці ХХ століття. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2017. №14. С. 43-52
- 46.Гаспаров М. Л. Античная риторика как система. Античная поэтика. Риторическая теория и литературная практика. Москва : Наука, 1991. 60 с.
- 47.Гаспаров М.Л. Рассказы Геродота. Москва : Согласие, 2001. 228 с.
- 48.Геродот. История в девяти книгах / Пер. и. примеч. Г.А. Стратановского. Ленинград : Наука, 1972. 600 с.
- 49.Геродот. Історія в дев'яти книгах / пер. А.І. Білецького. Київ : Наукова думка, 1993. – 576 с.

50. Гетьман З.О. Драматичний текст як різновид діалогічного тексту. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2014. № 25. С. 130-136.
51. Гюева Л. Н. Антитеза и ее роль в линейных и вертикальных структурах художественного текста. *Вестник КГУ им. Н. А. Некрасова*. 2008. № 3. С. 131–134.
52. Голованивская М. К. Ментальность в зеркале языка. Некоторые базовые концепты в представлении французов и русских. Москва : Языки славянской культуры, 2009. 376 с.
53. Гомер. Одиссея / пер. із старогрецької, примітки, словник назв та імен Б. Тена. Харків : Фоліо, 2002. 574 с.
54. Григорьев В.П., Хлебников В. Грамматика идиостиля. Москва : Наука, 1983. 225 с.
55. Гуйванюк Н.В. Антитетичні семантико-синтаксичні відношення у надфразній єдності та тексті. *Studia Linguistica*. 2011. №5. С. 43-50
56. Гуторов В. А. Политическая аргументация и генезис политической философии: методологические аспекты. *Мысль*. 2006. № 6. С. 149–159.
57. Давыдова Т.Т., Пронин В.А. Теория литературы. Москва : Логос, 2003. 232 с.
58. Дворецкий И. Н. Древнегреческо-русский словарь. Москва : Госиздат. иностр. и нац. словарей, 1958. 1905 с.
59. Девкин В.Д. Диалог: Немецкая разговорная речь в сопоставлении с русской. Москва : Высшая школа, 1981. 160 с.
60. Доватур А. Повествовательный и научный стиль Геродота. Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1957. – 201 с.
61. Долман С. Є. Антитеза в мові художньої літератури. *Культура слова*. 1983. № 24. С. 17–19.
62. Доронкіна Н.Є. Особливості аргументативних структур в англійськомовних науково-технічних статтях. Дисертація. Херсон. 2021. 285 с.

63. Дьячок Н. Особливості номінатем типу «словосполучення + еліптичний універб» в російській мові: лексико-семантичні та тематичні групи універбів. *Наукові записки*. 2010. №89. С. 21-25.
64. Емерен Ф. Х., Р. Гротендорст Речевые акты в аргументативных дискуссиях. Санкт-Петербург : Васильевский остров, 1994. 238 с.
65. Єрмоленко С. Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 223 с.
66. Жирмунский В. М. Байрон и Пушкин: Пушкин и западные литературы. Ленинград : Наука, 1978. 424 с.
67. Зарицька І. Структурні типи аргументованих мовленнєвих актів сучасної української мови: комунікативно-прагматичний аспект. *Лінгвістичні студії*. 2009. № 18. С. 161–164.
68. Звонська-Денисюк Л.Л. Давньогрецька мова. Київ : Томіріс, 1997. 589 с.
69. Зелянская Н.Л., Крейдина Е.В. Особенности функционирования английской антитезы в межкультурном художественном пространстве. С. 163-168.
70. Земская Е.А. Политематичность как характерное свойство непринужденного диалога. *Разновидности городской устной речи*. Москва : Наука, 1988. С. 234–240.
71. Зильберман Н.Н. Место и статус трилога в системе типов форм речи. *Вестник Томского государственного университета*. 2009. №3. С. 12-13
72. Знаменская Т.А. Стилистика английского языка. Москва : Едиториал УРСС, 2004. 208 с.
73. Зубченко С. В. Аргументаційна стратегія промов перських царів у III книзі «Історії» Геродота. *Вісник Львівського університету: серія іноземні мови*. 2013. №21. С. 212-225.
74. Зубченко С. В. Двочленна антитеза у тексті «Історії» Геродота: особливості зовнішньої та внутрішньої структури. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2013. №19 (268). С. 154-159.

- 75.Зубченко С. В. Синтактико-стилістичні структури як засіб досягнення ефективності аргументації в полілозі Ксеркса з перською знаттю (на матеріалі «Історії» Геродота). *Молодий вчений*. 2014. №10(13). С. 40-46.
- 76.Зубченко С.В. Антитеза як домінантна ознака ідіостилю Геродота. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. 2011. №5. С.42-46.
- 77.Зубченко С.В. Антитеза як засіб репрезентації ментальної моделі Геродота. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. №565. С. 42-46.
- 78.Зубченко С.В. До питання визначення жанру «Історії» Геродота. *Молодий вчений*. 2020. №6(82). С. 381-385.
- 79.Зубченко С.В. Засоби досягнення ефективності аргументації у тексті «Історії» Геродота (на матеріалі монологу Артемісії). *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки: проблеми та перспективи*. 2017. №1. С. 331-335
- 80.Зубченко С.В. Синтактико-стилістичні засоби досягнення ефективності діалогічної аргументації в «Історії» Геродота (на матеріалі діалогу Креза з сином). *Science and Education a New Dimension: Philology*. 2015. № 3 (12). Р. 57-61
- 81.Зубченко С.В. Структура простої антитези в тексті «Історії» Геродота. *Наукові записки*. 2012. № 105(2). С.203-206.
- 82.Зубченко С.В. Характеристика монологічної аргументації в тексті «Історії» Геродота та засобів її підсилення. *Молодий вчений*. 2018. №1 (53). С. 711-718.
- 83.Иссторическая поэтика. Литературные эпохи и типы художественного сознания / под. ред. П.А. Гринцер. Москва : Наследие, 1994. 512 с.
- 84.Историки Греции / сост. и предисл. Т. Миллер. Москва : Художественная литература, 1976. 430 с.
- 85.Іванова Н.Д. Про побудову мовної моделі світу або її фрагмента. *Культура народів Причорномор'я*. 2001. №17. С. 172-176.

- 86.Клімчук Г. Тематичні групи суспільно-політичної лексики в періодиці Михайла Грушевського. *Лінгвістичні студії*. 2009. №19. С. 132-137.
- 87.Коваленко К. Сильова домінанта як літературознавча проблема. *Збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (Філологічні науки)*. 2010. № 1(4). С. 94-99.
- 88.Ковалів Ю.І. Літературознавча енциклопедія. Том 1. Київ : Видавничий центр «АКАДЕМІЯ», 2007. 608 с.
- 89.Ковалів Ю.І. Літературознавча енциклопедія. Том 2. Київ : Видавничий центр «АКАДЕМІЯ», 2007. 624 с.
- 90.Колокольцева Т.Н. Специфические коммуникативные единицы диалогической речи. Волгоград : Изд-во Волгоград. гос. ун-та, 2001. 260 с.
- 91.Колотілова Н.А. Риторика. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 232 с.
- 92.Колшанский Г.В. Коммуникативная функция и структура языка. Москва : Наука, 1984. 126 с.
- 93.Колшанский Г.В. Объективная картина мира в познании и языке. Москва : Едиториал УРСС, 2005. 128 с.
- 94.Корнилова Л. А. Лексико-семантический анализ антитезы в сонетах В. Шекспира. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2008. № 1. С. 104-108.
- 95.Корнилова Л. А. Структурно-функциональная классификация антитезы в англоязычной литературе и фольклоре. *Ученые записки Казанского государственного университета*. 2008. № 150 (6). С. 260–265.
96. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. Київ : Академія. 2008. 464 с.
- 97.Красненко О. М. Композиційний і риторико-аргументативний типи структур французького наукового тексту з міжнародних відносин. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2010. №. 8. С. 272–276.
- 98.Кременцев Л.П. Теория литературы. Чтение как творчество. Москва : Флинта, Наука, 2003. 130 с.

99. Кузнецова Т.И., Миллер Т.А. Античная эпическая историография. Геродот. Тит Ливий. Москва : Наука, 1984. 216 с.
100. Кульчицкая Н. А. Использование антонимии в стилистических приёмах контраста. *Збірник Запорізького національного університету «Нова філологія»*. 2006. № 24. С. 20–25.
101. Куньч. З. Риторичний словничок. Київ : Рідна мова. 1997. 345 с.
102. Латышев В.В. Очерк греческих древностей ч. I. СПб : Типографія В. Безобразова, 1888. 256 с.
103. Лесин В.М., Пулинець О.С. Словник літературознавчих термінів. Київ : Радянська школа, 1971. 486 с.
104. Лосев А.Ф. Канон. Философская энциклопедия в 5 томах. Т. 2., Москва : Советская энциклопедия, 1962. 576 с.
105. Лурье С.Я. Геродот. Москва : АН СССР, 1947. 236 с.
106. Макар І.С. Лексична ідіосистема роману Лонга «Дафніс і Хлоя» : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.14. Львів, 2010. 20 с.
107. Мамчур Л. Основні форми міжособистісної комунікації. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2006. №15. URL: http://www.library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shko_lu/15/visnuk_11.
108. Маслова В.А. Лингвокультурология. Москва : Академия, 2001. 208 с.
109. Маслюк В.П. Мовно-стилістичні особливості творів Геронда. *Іноземна філологія (Питання класичної філології)*. 1966. №9. С. 35-40.
110. Мисько С.Д. До питання про мову і стиль Демокріта. *Іноземна філологія (Питання класичної філології)*. 1966. №9. С. 30-34.
111. Молчанова Г.Г. Семантика художественного текста (импликативные аспекты коммуникации). Ташкент : ФАН, 1988. 164 с.
112. Москвин В.П. Стилистика русского языка. Теоретический курс. Москва : Феникс, 2006. 640 с.
113. Муляр І.В. Когнітивні ознаки в системі назв меблів житлового приміщення. *Лінгвістика*. 2011. № 1. С. 127-136.

114. Муратова В.Ф. Особливості ідіолекту Патріка Зюскінда в романі «Парфумер». *Наукові праці (філологія)*. 2007. № 57. С. 50-54.
115. Мухин М.Ю. Идиостиль автора: квантитативный анализ и его филологическая интерпретация. Уральский госуниверситет. Екатеринбург. 2005. URL: <http://www.dialog-21.ru/Archive/2005/MukhinM/MukhinM.htm>
116. Наливайко Д.С. Стиль напряму й індивідуальні стилі в реалістичній літературі ХІХ століття. *Індивідуальні стилі українських письменників ХІХ- початку ХХ століття [зб. Наукових праць]*. Київ : Наукова думка, 1987. С. 3-43.
117. Невідомська Л. Особливості ідіостилю Івана Драча: імпліцитність семантики поетичного слова. *Вісник Львівського університету (Філологія)*. 2004. №35. С. 297-306.
118. Переломова О.С. Ідіостиль Валерія Шевчука : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2002. – 18 с.
119. Перепльотчикова С.Є. Відтворення ідіостилю Нікоса Казандзакіса в українських перекладах : дис. канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2004. 202 с.
120. Петришина О. Риторичні запитання у проповідях Йосифі Сліпого. *Мовознавство*. 2007. №5. С. 53-57.
121. Півень В.Ф. Ідіостиль поетичних творів Святослава Гординського : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2005. 20 с.
122. Пірог І.І. Метафора у складі аргументації німецького медіадискурсу. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. №8. С.31-35.
123. Поляков М.В. Вопросы поэтики и художественной семантики. Москва : Советский писатель, 1978. 448 с.
124. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. Москва : АСТ, Восток-Запад, 2007. 320 с.
125. Поскочинова О.Г., Гриднева М.А. Культура речи и деловое общение. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2011. 95 с.

126. Потебня О.А. Мысль и языкъ. Харьков: Типографія Адольфа Дарре, 1892. 229 с.
127. Почепцов Г.Г. О коммуникативной типологии адресата. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. 2006. № 741. С. 216–218.
128. Провоторова М.А. Семиозис оценочного значения в противопоставлении дескриптивных показателей. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*. 2009. №92. С. 215-221.
129. Радциг С.И. История древнегреческой литературы: Учебник. Москва : Высшая школа, 1982. – 487 с.
130. Рак И.В. Зороастрийская мифология. Мифы древнего и раннесредневекового Ирана. СПб. : Журнал «Нева», Летний сад, 1998. – 559 с.
131. Ригус В. Роль аргументації у сучасному політичному дискурсі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. №12. С. 180-186.
132. Романова Н. Н., Филиппов А.В. Стилистика и стили. Москва : Флінта, 2006. 416 с.
133. Ромась А.О. Особливості реалізації стратегії аргументації в англomовному дискурсі соціальної реклами. *Актуальні питання філології та методології*. Суми. 2017. С. 101-107.
134. Рузавин Г.И. Методологические проблемы аргументации. Москва : ИФ РАН. 1997. 204 с.
135. Сафонова Н.М. Полілог драматургічного дискурсу: структурна, функціональна й прагматична специфіка. *Наукові Праці : Філологія. Мовознавство*. Том 98. 2009. № 85. С. 76-79.
136. Селіванова О. О. Основи теорії мовної комунікації. – Черкаси: Чабаненко Ю.А., 2011. 350с.
137. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К. 2008. 712 с.

138. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
139. Семенець О.О. Лінгвістична синергетика ідіолекту Євгена Маланюка : автореф. дис. ... доктора філол. наук : 10.02.01. Київ, 2005. – 36 с.
140. Січкарь С.А. Ідіолект Тараса Шевченка і сучасні мовні норми : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2003. 19 с.
141. Славятинская М.Н. Учебник древнегреческого языка. Москва : Филоматис, 2003. 622 с.
142. Славятинская М.Н. Учебное пособие по древнегреческому языку. Москва : Изд-во Московского ун-та, 1988. 239 с.
143. Словник української мови / під. ред. Білодід І. К. та ін. Т.4. Київ : Наукова думка, 1973. 840 с.
144. Соколова Г.М. Особенности реализации категории эмотивности в текстовом пространстве новеллы. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*. 2009. №101. С. 188-193.
145. Соловьева А.К. О некоторых общих вопросах диалога. *Вопр. языкознания*. 1965. № 6. С. 103–110.
146. Ставицька Л.О. Про термін ідіолект. *Українська мова*. 2009. №4. С. 3-17.
147. Станіславова Л.Л., Терещенко Л.В. Антитеза в сучасній українській афористиці. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2015. №9. С. 160-166.
148. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры: Опыт исследования. Москва : Языки русской культуры, 1997. 824 с.
149. Стилистика и литературное редактирование / под. ред. В.И. Максимова. Москва : Гардарики, 2007. 653 с.
150. Сулейменова Э.Д., Шеймерденова Н.Ж. Словарь социолингвистических терминов. Алматы : Казак університеті, 2002. 170 с.

151. Тарасова И.А. Категории когнитивной лингвистики в исследовании идиостиля. *Вестник СамГУ (Языкознание)*. 2004. №1(31). С. 163-169.
152. Теория литературы в двух томах (под. ред. Н. Д. Тамарченко). Т.1. Москва : Академия, 2004. 512 с.
153. Тимошенко Д.О. Діалог як основна форма аргументації. *Радіоелектроніка та молодь у ХХІ столітті*. Харків : ХНУРЕ, 2021. №8. С. 30-31.
154. Томашевский Б.В. Теория литературы. Поэтика. Москва : Аспект Пресс, 1996. 334 с.
155. Третьякова Т. П. Опыт лингвистического анализа аргументации в политическом диалоге. *Коммуникация и образование*. 2004. С. 299–320.
156. Тронский И.М. История античной литературы. Москва : Высшая школа, 1983. – 464 с.
157. Трыков В. П. Античная протожурналистика. *Знание. Понимание. Умение*. 2008. №4. URL: <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2008/4/Trykov>.
158. Тульчинский Г.Л. Культура деловой и политической аргументации. – СПб. : ЮТАС, 2010. 118 с.
159. Уеллек Р., Уоррен. О. Теория литературы (перекл. з англ.). Москва : Прогрес, 1978. 326 с.
160. Фесенко Е.Я. Теория литературы. Москва : Академический Проект, Фонд «Мир», 2008. 780 с.
161. Хализев В.Е. Теория литературы. Москва : Высшая школа, 2002. 437 с.
162. Хархан С. Мовні засоби формування ритму прози в листах Фуکیدідової «Історії Пелопоннеської війни». *Іноземна філологія*. 2008. № 120. С. 175–185.
163. Хундснуршер Ф. Основы, развитие и перспективы анализа диалога. *Вопросы языкознания*. 1998. № 2. С. 38-49.
164. Чекарева Є.С. К вопросу об анафорической функции артикля в древнегреческом языке. *В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии*. 2014. №5(36). С. 65-74.

165. Чекарева Є.С. Синтаксичні функції артикля в давньогрецькій мові класичного періоду. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2014. №49. С. 126-131.
166. Червченко О.О. Ідіостиль Ю.Клена у контексті інтелектуалізаторських мовних традицій українського неокласицизму : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2005. – 20 с.
167. Чернец Л.В., Хализев В.Е., Эсалнек А.Я. Введение в литературоведение. Москва : Высшая школа, 2004. 680 с.
168. Чернобай О.Л. Теорія аргументації: основні філософсько-правові аспекти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2016. №837. С. 362-372.
169. Чумаченко Б.М. Вступ до культурології античності. Стародавня Греція. Київ : КМ Академія, 2003. 100с.
170. Щербаков А.В. Антитеза. *Культура русской речи: Энциклопедический словарь-справочник (под. ред Л.Ю. Иванова и др.)*. Москва : Флинта; Наука, 2003. С. 56-58.
171. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / под. ред. Ярцевой В.Н. Москва : Большая российская энциклопедия, 1998. 685 с.
172. Яковлева Э.Б. Полилог – третья форма речи? *Известия высших учебных заведений. Поволжский регион: Гуманитарные науки. Филология*. 2007. №1. С. 82-89.
173. Яковлева І.В. Лінгвостилістичні особливості морської прози Дж.Конрада : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2003. 20 с.
174. Янісів М.П., Іщук М.М. Види аргументації та їхнє значення під час формування дискусійної компетенції на основі художніх текстів. *Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ*. Київ. 2018. С. 316-322.
175. Яхонтова Т.В. Жанровий аналіз. *Наукові записки. Серія: філологічні науки*. 2015. №138. С. 477-480.

176. Ballreich R. Pioneers of Dialog: Socrates, Martin Buber, David Bohm. *Perspektive mediation*. 2006. №4. P. 180-185.
177. Bichler R., Rollinger R. «ΗΡΟΔΟΤΟΣ. Εισαγωγή στο έργο του». Μετάφραση Μαρία Καίσαρ. Αθήνα : Ινστιτούτο του βιβλίου Α. Καρδάμιτσα, 2006. 305 σ.
178. Brodersen K. Grosse Gestalten der griechischen Antike. München : C.H. Beck Verlag, 1999. 507 S.
179. Cicero M.T. De Legibus. De Re Publica. JiaHu Books, 2014. 126 p.
180. Eelco de Geus Der Dialog. Neue Wege der Kommunikation durch begleitete Dialogprozesse. 2014. 37 S. URL: <https://www.lebenimdialog.at/musik-und-literatur-1/artikel/>
181. Frangakis P. The Role of the Historian as an Author\Narrator: The Case of Herodotus's The Histories. *SPIEL*. 2011 №30. P. 7-28.
182. Freeley A. Argumentation and Debate. Belmont : Wadsworth Publishing, 1966. 454 p.
183. Frisk. H. Griechisches etymologisches Wörterbuch. B.1. Heidelberg : Universitätsverlag, 1960. 938 S.
184. Grennan W. Argument Evaluation. New York : Rowman & Littlefield, 1984. 420 p.
185. Henkemans A.F. Snoeck. Analysing complex argumentation: The reconstruction of multiple and coordinatively compound argumentation in a critical discussion. Amsterdam : Sic Sat, 1997. 187 p.
186. Herodotus. Histories, Book 1-9 / ed. A. D. Godley. Cambridge : Harvard University Press, 1920-1925.
187. Herodotus – the most Homeric historian? / ed. I. Matijašić. Oxford, Edmonton, Tallahassee : Histos Supplement, 2022. 161 p.
188. Homer. The Odyssey with an English Translation by A.T. Murray Vol 1. Books 1-12. London: William Heinemann, Ltd; Cambridge : MA; Harvard : University Press, 1919. 481 p.

189. Homeri: Opera - Tomvs 1, Iliadis Libros I – XII. Oxford : Oxford University Press, 1920. 266 p.
190. Irscher J., Johne R. Lexikon der Antike. Leipzig : Bibliographisches Institut Leipzig, 1984. 639 S.
191. Jacoby F. Die Fragmente der griechischen Historiker. Weidmann, Berlin : Tuta sub aegide Pallas, 1923. 482 S.
192. Johnstone H. Some Reflections on Argumentation. *La théorie de l'argumentation: Perspectives et applacations*, Louvain : Éditions Neuwelaerts. P. 30-39.
193. Kukharenko V.A. A Book of Practice in **Stylistics**: A manual. Vinnytsia : Nova knyga, 2000. 160 p.
194. Liddel G., Scott R. A Greek-English Lexicon. Oxford : Clarendon Press, 1996. 320 p.
195. Marincola J. Historians and Homer *The Homer Encyclopedia, edited by M. Finkelberg*. New Jersey : Wiley-Blackwell, 2011. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1002/9781444350302.wbhe0520>
196. Matoba K., Scheible D. H. Interkulturelle Kommunikation und transkultureller Dialog. *Kultursynergien oder Kulturkonflikte?* Lengerich : Pabst Science Publishers. 2007. P. 118-130.
197. Myth, truth, an narrative in Herodotus / ed. E. Baragwanath & Mathieu de Bakker. Oxford : University Press, 2012. 341 p.
198. Nolt J.E. Informal logic: Possible worlds and imagination. New York : McGraw-Hill, 1984. 352 p.
199. Norden E. Die antike Kunstprosa. Erster Dand. Leipzig : B.G. Teubner, 1898. 450 S.
200. Peuker S. Dialog in der Kommunikation von Wissens – Ein Einführungsbericht. 2004. URL:<http://www.sigridpeuker.de/Dialog%20in%20der%20Kommunikation%20von%20Wissen.pdf>

201. Plutarchi Chaeronensis moralia / recognovit Gregorius N. Bernardakis. vol. V. Lipsiae : B.G. Teubner, 1893. 504 p.
202. Powell E.J. A lexicon to Herodotus. Cambridge : The University Press, 1938. 392 p.
203. Reading Herodotus. A Study of the Logoi in Book 5 of Herodotus' Histories / ed. E. Irwin & E. Greenwood. Cambridge : Cambridge University Press, 2007. 343 p.
204. Rieke R., Sillars M. Argumentation and the decision making process. New York : John Willey and sons, 1975. 312 p.
205. Riesel E. Stilistik der deutschen Sprache. – Moskau : Verlag für fremdsprachige Literatur, 1959. 468 S.
206. Rolf E. Monologische und dialogische Aspekte von Messe und Gottesdienst. *Dialoganalyse IV*. Tübingen : Niemeyer, 1993. S. 241–247.
207. Schiffrin D. Discourse Markers. Cambridge : Cambridge University Press, 1987 – 364 p.
208. Schiffrin D. The Management of a Co-operative Self during Argument: The Role of Opinions and Stories. Conflict Talk. Cambridge; New York : Cambridge University Press, 1990. P. 241-259.
209. Skrebnev Y.M. Fundamentals of English Stylistics. Moscow : V.Sh., 1994. 222p.
210. Stahl H.P. Herodots Gyges-Tragodie. *Hermes* 96. 1968. №XLVI. S. 285-400.
211. Stoessl F. Antike Erzähler. Von Herodot bis Longos. Zürich : Manesse Verlag, 1947. 584 S.
212. The History of Herodotus, vol. 1 / trans. G. Rawlinson. New York : Tandy-Thomas Co., 1909. 250 p.
213. Thomas S. Practical reasoning in natural language. Englewood Cliffs : Prentice-Hall, 1981. 402 p.
214. Thucydides Historiae Vol. I: Books I-IV / ed. H. Stuart Jones and J. E. Powell. Oxford : Oxford University Press, 1963. 352 p.

215. Toulmin S. *The Uses of Argument*. Cambridge : Cambridge University Press, 1958. 262 p.
216. Tyrell E. Die Gestaltung des Erzählers als Überzeugungsmittel in Herodotus *Historien* und der Hebräischen Bibel *Bulletin der Schweizerischen Gesellschaft für Judaistische Forschung*. 2016. №25. S. 28-42.
217. Tyrell E. *Strategies of Persuasion in Herodotus' Histories and Genesis Kings: Evoking Reality in Ancient Narratives of a Past*. Leiden\Boston : Brill, 2020. 302 p.
218. Vion R. *La communication verbale*. Paris : Hachette, 1992. 280 p
219. Walton D. N. *Argument structure: A pragmatic theory*. Toronto : University of Toronto Press, 1996. 304 p.
220. Yoshikowa M. The Double-Swing Model of Intercultural Communication between the East and the West. *Communication Theory. Eastern and Western Perspectives*. New York : Academic Press. 1987. P. 319-329.
221. Zali. V. *Reshaping Herodotean Rhetoric: a study of the speeches in Herodotus' Histories with special attention to books 5-9*. London : University College London, 2009. 274 p.
222. Zubchenko S.V. Antithesis and background syntactic and stylistic argumentation devices in the discussion of happiness between Croesus and Solon in the History by Herodotus. *Новый университет* 2014. №8-9. С. 21-27.
223. Αριστοτέλης Η ρητορική. Αθήνα : Δαίδαλος, Ι. Ζαχαρόπουλος, 462 σ.
224. Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς Προς ΓΝ. ΠΟΜΠΗΙΟΝ Ἐπιστολή
225. Διονυσίου ἢ Λογγίνου Περὶ ὕψους. Ἐκδοσις μετὰ εἰσαγωγῆς, κριτικῶν υποσημειώσεων, λεξικοῦ πίνακος, κ.λ. ὑπὸ Π. Σ. Φωτιάδου. Αθήναις, 1927. 139 σ.

ДОДАТОК А. Схематичний опис елементів аргументації та синтактико-стилістичних засобів у монологіях

* ВП – варіативний повтор; Пс – полісиндетон; Оп – оміопот; Ат – антитеза; Ел – еліпсис; СП – синтаксичний паралелізм; Аф – анафора; Ад – асиндетон; Х – хіазм; РЗ – риторичне запитання; Еп – епіфора; ЕпАф – епанафора, Пр – перелічення.

І книга

монолог	1 Т: 1Аф + 1Ат (2 засоби/4 рядки (коэф 0,5))	11	Дружина висуває ультиматум Гігу. Успіх
монолог	І (1Т): 1Оп = 1 засіб/3 рядки (коэф. 0,3)	53	Посланці Креза запитують святилища, чи починати війну. Успіх
монолог	1Т = 0 засобів/1,5 рядки (коэф. 0)	60	Вигук до афінян з проханням прийняти Пейсістрата. Успіх
монолог	1Т+1А: 1Ат = 1 засіб/4,5 рядки (коэф 0,2)	68	Спартанця переконують в неймовірній знахідці розповідь про величезного трупа. Той повірив. Успіх.
монолог	1Т+1А = 0 засобів/3,5 рядки (коэф. 0)	69	Посли просять лакедемонців у союзники. Ті погоджуються. Успіх.
монолог	9 А + 1Т: 1 Пс + 1Пр + 1Рз = 3 засоби/6,5 рядки (коэф. 0,5)	71	Відмовляння Креза від війни. Невдача.
монолог	І: Т + 3А + 1П + 1А + 1П: 1Ат = 1 засіб/15 рядків (коэф. 0,1)	91	Відповідь Піфії на обвинувачення Креза. Опісля той розуміє, що винен сам. Успіх
монолог	+ І: 1а + 1Т + 1А = 0 засобів/3 рядки (коэф. 0)	97	Друзі судді Деіока закликають обрати царя. Успіх
монолог	ПІ: 1Т + А1 + А2: 1Ат = 1 засіб/3 рядки (коэф. 0,3)	110	Гарпаг наказує Мітрадату вбити немовля (Кіра). Успіх.
монолог	Т: 1Оп = 1 засіб/ 1 рядок (коэф. 1)	114	Ображений знатний перс жаліється Астіагу на недопустиму поведінку Кіра. Той вирішує покарати хлопця. Успіх
монолог	Т = 0 засобів/1 рядок (коэф. 0)	116	Астіаг запевняє знатного перса, що розбереться з Кіром. Той вірить (хоча все одно не міг би перчити цареві). Успіх.
монолог	А1 + Т + А2: 1Аф = 1 засіб/3,5 рядків (коэф. 0,3)	118	Астіаг удавано запевняє Гарпага, що врятований Кір – це добре. Той вірить. Успіх
монолог	А1 + Т + А2 = 0 засобів/3 рядки (коэф. 0)	121	Астіаг відсилає Кіра в Персію. Той їде. Успіх.
монолог	Г: А1 + А2 + А3 + А4 + Т + А5 + А6 + А7: 3Ат + 1СП + 1Оп + 2Ел = 7 засобів/9 рядків (коэф. 0,8)	124	Лист Гарпага Кірові із закликом підняти повстання. Кір збирає повстання. Успіх.
монолог	Т = 0 засобів/1 рядок (коэф. 0)	125	Кір закликає персів прийти до нього з серпами. Ті прибули. Успіх.
монолог	А1 + А2 + А3 + Т: 1 Ат + 1СП + 1Пс + 1Пр = 4 засоби/5 рядків (коэф. 0,8)	126	Кір закликає персів до повстання. Ті піднімаються на боротьбу. Успіх.

монолог	$T = 0$ засобів/0,5 рядка (коэф. 0)	128	Астіаг погрожує Кірові, але зазнає поразки. Невдача.
монолог	$T = 0$ засобів/4 рядки (коэф. 0)	141	Кір розповідає байку іонійцям та еолійцям. Ті повністю розуміють його натяк. Успіх.
монолог	$T: 1 A_T + 1 E_L = 2$ засоби/2 рядки (коэф. 1)	153	Кір кидає виклик усім еллінам. Успіх.
монолог	$I: T + T: 1 A_T = 1$ засіб/1 рядок (коэф. 1)	187	Жарт цариці про багатство в могилі та докір скупому (напис на гробниці). Успіх.
монолог	$T: T + A_1 + A_2 + A_3 + П_1 : 2 A_T + 1 A_\Phi + 1 X = 4$ засоби/6 рядків (коэф. 0,6)	206	Томіріда пропонує Кірові не розпочинати війну, або ж обрати територію для битви. Частковий успіх, бо більшість погодилася, окрім Креза.
монолог	$A_1 + A_2 + A_3 + П_1 + A_4 + П_2 + A_5 + T: 3 A_T + 1 B_\Pi = 4$ засоби/20 рядків (коэф. 0,2)	207	Крез переконує Кіра дати бій на території Томіриди. Той погоджується. Успіх.
монолог	$A_1 + П_1 + П_2 + T + A_2: 2 A_T = 2$ мовних засоби/6 рядків (коэф. 0,3)	212	Поразка Томфріди і погроза Кірові. Вина вимагає, щоб Кір віддав їй сина. Кір не зважає на її погрози. Син вчиняє самогубство. Невдача.
монолог	$T: 1 A_T = 1$ засіб/1,5 рядки (коэф. 0,7)	214	Погроза Томіриди Кірові та його вбивство. Успіх.

II книга

монолог	$A_1 + П_1 + П_2 + П_3 + П_4 + T = 1 C_\Pi + 1 A_\Phi + B_\Pi + 1 \text{ figura etymologica} = 4$ засоби/8,5 рядків (коэф. 0,5)	115	Протей та Александр (Паріс): Протей не надає Александрові притулку. Той скоряється. Успіх.
монолог	$T = 0$ засобів/ 1 рядок (коэф. 0)	181	Амасій до Ладіки злісно: О жінко, ти мене заворожила і мусиш загинути. Але Ладіка за допомогою хитроців і Афродіти обхитрила його і залишилася неушкодженою. Невдача.

III книга

монолог	$T + A_1 = 0$ засобів/2,5 рядки (коэф. 0)	1	Дочка Апріеса розповідає Камбісу про про обман. той вірить і страшенно гнівається. Успіх.
монолог	$A_1 + T_1 = 1 P_3 = 1$ засіб/ 2 рядки (коэф. 0,5)	29	Камбіс насміхається з бога єгиптян. Успіх
монолог	$T = 0$ засобів/1 речення (коэф. 0)	32	Жінка дорікає Камбісу на прикладі оголеного латуку та оголеного роду. Той її у гніві вбиває. Невдача.
монолог	$A_1 + П_1 + П_2 + T = 1 P_c + 1 P_p + 3 A_T + 1 B_\Pi = 6$ засобів/8,5 рядків (коэф. 0,7)	40	Амасій переконує Полікрата викинути дорогоцінну річ. Той так і робить. Успіх.
монолог	$\Pi: \Pi_1 + \Pi_2 + A_1 + T: 1 A_T = 1$ засіб/6,5 рядків (коэф. 0,1)	52	Періандр переконує сина повернутися. Той відмовляє. Невдача.

МОНОЛОГ	$A1 + П1 + П2 + П3 + П4 + П5 + T: 2A_T + 1A_\Phi = 3$ засоби/5 рядків (коэф. 0,6)	53	Дочка Періандра переконує брата повернутися (як її сказав батько). Той відмовляє. Невдача.
МОНОЛОГ	$T1 + A1 + П1 + T2 + A2 + П2: 4A_T + 1BП + 1CП + 1\text{figura etymologica} = 7$ засобів/22 рядки (коэф. 0,3)	65	Прощальна промова Камбіса, де він закликає не віддавати владу мідійцям. Успіх.
МОНОЛОГ	$M: T + A1: 1A_T = 1$ засіб/3 рядки (коэф. 0,3)	120	Мітробат Докоряє Оройту, що той не спромігся захопити Самос. Того промова «бере за живе». Успіх.
МОНОЛОГ	$A1 + A2 + A3 + П1 + T + A4 + П2: 1 A_T + 1 CП + 1 BП = 3$ засоби/5,5 рядків (коэф. 0,5)	122	Посли від Оройта просять притулку для нього. Полікрат погоджується. Успіх.
МОНОЛОГ	$A1 + П1 + T + A2 + П1 + П2 + A3: 3 A_T + 1 Eл = 4$ засоби/5 рядків (коэф. 0,8)	127	Дарій запитує, хто хоче допомогти у вбивстві Оройта. Погоджуються 30 чоловік. Успіх.
МОНОЛОГ	$T + T = 0$ засобів/2 рядки (коэф. 0)	128	Накази Дарія вбити Оройта. Перси виконують накази. Успіх.
МОНОЛОГ	$T + A1 + A2 + A3 + A4: 4P3 = 4$ засоби/3 рядки (коэф. 1,3)	137	Перси обвинувачують кротонців, але так і не переконують їх. Невдача.
МОНОЛОГ	$A1 + A2 + T = 0$ засобів/4,5 рядків (коэф. 0)	145	Закиди братові у боягузництві і небажанні напасти на персів. Той вирішує нападати. Успіх.
МОНОЛОГ	$A1 + T: 1P3 = 1$ засіб/1,5 рядки (коэф. 0,7)	151	Насмішка вавилонян над персами. Ті справді ніяк не могли завоювати вавилонян. Успіх
МОНОЛОГ	$A1 + T + A2: 1 A_T = 1$ засіб/2,5 рядки (коэф. 0,4)	156	Зопір говорить до вавилонян, переконуючи, що він на їх боці. Ті вірять. Успіх.

IV книга

МОНОЛОГ	$П + A1 + T + A2 + A3 = 1P3 + 3 A_T = 4$ засоби/5 рядків (коэф. 0,8)	3	Заклик скіфа замість зброї битися батогами з рабами. Ті так і роблять. Успіх.
МОНОЛОГ	$П1 + T + A1 = 0$ засобів/2,5 рядки (коэф. 0)	79	Борисфеніт насміхається зі скіфів і пропонує їм показати їхнього ж царя, щоб ті пересвідчилися у його правоті. Ті погоджуються. Успіх.
МОНОЛОГ	$A1 + A2 + T: 1P3 + 2A_T = 3$ засоби/2 рядки (коэф. 1,5)	80	Сіталк пропонує Октамасаді свій спосіб вирішити проблему, без розв'язання війни. Той погоджується. Успіх
МОНОЛОГ	$T + A1 = 0$ засобів/5,5 рядки (коэф. 0)	98	Дарій наказує не руйнувати міст. Його наказ виконують. Успіх.
МОНОЛОГ	$T: 1 CП = 1$ засіб/ 2 рядки (коэф. 0,5)	132	Погроза персам. Тлумачення миші, жаби та стріл. Успіх.
МОНОЛОГ	$A1 + П1 + A2 + T = 0$ засобів/4,5 рядки (коэф. 0)	133	Скіфи пропонують іонійцям зрадити персів. Ті обіцяють так і вчинити. Успіх.
МОНОЛОГ	$A1 + T + A2: 1 A_T = 1$ засіб/4 рядки (коэф. 0,3)	136	Скіфи пропонують іонійцям зламати міст. Ті погоджуються. Успіх.

монолог	$\Pi_1 + A_1 + A_2 + T: 1 A_T + 1 X = 2$ засоби/4 рядки (коэф. 0,5)	139	Іонійці погоджуються зруйнувати міст і закликають скіфів відімести. Скіфи їм вірять. Успіх.
монолог	$A_1 + T: 1 A_T = 1$ засіб/1 рядок (коэф. 1)	150	Порада від Піфії цареві Грінну, обрати для здійснення оракулу не його, а Батта. Той послушався. Успіх.
монолог	$T + A_1 = 0$ засобів/1 рядок (коэф. 0)	158	Пояснення, чому це найбільш підходяще місце для поселення греків. Ті погоджуються. Успіх.
монолог-оракул	$T_1 + T_2 + T_3 : 1 \text{ СП} = 1$ засіб/4,5 рядки (коэф. 0,2)	163	Оракул Піфії, чому Аркесілай має бути спокійним. Той слухається. Успіх.

V книга

монолог	$A: T: 3P_3 = 3$ засоби/1,5 рядки (коэф. 2)	33	Арістагор «ставить на місце» Мегабата. Але той дуже гнівається. Невдача.
монолог	$E: A_1 + T + A_2: 1 A_T = 1$ засіб/2,5 рядки (коэф. 0,4)	39	Ефори (Е) вимагають від Леонта змінити дружину, він відмовляється. Невдача.
монолог	$E: A_1 + A_2 + T: 1 A_T + 2 \text{ВП} + 1 \text{ Ел} = 4$ засоби/3,5 ряди (коэф. 1,1)	40	Ефори (Е) кажуть Леонту завести ще одну жінку. Той погоджується. Успіх.
монолог	1) $\Pi_1 + A_1 + T: 2P_3 = 2$ засоби/ 2 рядки (коэф. 1)	79	Роздуми над тлумаченням оракула. Перше припущення знаходить підтримку. Успіх.
монолог	2) $\Pi_1 + A_1 + T = 0$ засобів/2 рядки (коэф. 0)	80	Роздуми над тлумаченням оракула. Друге припущення визнають найкращою думкою. Успіх.
монолог	$\Pi: \Pi_1 + A_1 + T_1 + T_2: 1 A_T = 1$ засіб/3 рядки (коэф. 0,3)	98	Посол радить пайонам повернутися. Ті радісно так і роблять. Успіх.

VI книга

монолог (1 реч)	$K: T + A_1 = 0$ засобів/1 рядок (коэф. 0)	50	Порада Клемена Кріосу «зробити собі мідні роги». Успіх.
монолог	$T = 0$ засобів/1,5 рядків (коэф. 0)	80	Вигук Клемена до бога, що той його обдурив. Пізніше в це вірять спартанці. Успіх.
монолог	$E: T: 2 P_3 + 1 A_T = 3$ засоби/2,5 рядки (коэф. 1,2)	85	Егінці вимагають заручників і покарання Левтіха. Один з них (Е) просить їх не брати в полон Левтіха. Ті так і чинять. Успіх.
монолог, що містить інші монологи	Л: $T + A_1 + T_2 + \text{розповідь} + A_2 + A_3 + A_4 + T_3: 1 A_T + 1 \text{Ел} = 2$ засоби (М: $A_1 + \Pi + A_2 + A_3 + T: 2 A_T = 2$ засоби) (Г: $A_1 + A_2 + A_3 + T_1 + T_2: 1 A_T = 1$ засіб) (П: $A_1 + \Pi_1 + T: 1 \text{ВП} = 1$ засіб)	86	Левтіх просить афінян повернути заручників, розповівши при цьому про Главка (Г), якому на зберігання передав мілетянин (М) гроші, а коли забажав назад, Главк не хотів повертати, поки йому не сказала Піфія (П). Успіх.

	Разом: 6 засобів/40 рядків (коэф. 0,1)		
МОНОЛОГ	$P_1 + A_1 + A_2 + A_3 + T: 1P_3 + 1E_л = 2$ засоби/3,5 рядки (коэф. 0,6)	97	Датій через вісника закликає делосців не боятися і повернутися додому. Успіх.
МОНОЛОГ	$T + A_1 + A_2 = 0$ засобів/2,5 рядки (коэф. 0)	106	Афіняни просять лакедемонців про допомогу. Ті готові допомогти, але не можуть через те, що ще нема повні. Невдача.
МОНОЛОГ	$A_1 + П + A_2 + T + A_3 + A_4 = 0$ засобів/3 рядки (коэф. 0)	108	Лакедемонці відмовляють платейцям у допомозі і рекомендують звернутися до афінян. Ті так і роблять. Успіх.
МОНОЛОГ	$P_1 + A_1 + P_2 + A_2 + A_3 + P_3 + P_4 + A_4 + A_5 + T: 4A_т + 1B_п = 5$ засобів/12,5 рядки (коэф. 0,4)	109	Мільтіад переконує Каллімаха дати бій на Марафоні. Успіх.
МОНОЛОГ	$A_1 + П + A_2 + T = 0$ засобів/5,5 рядки (коэф. 0)	130	Клейстен визначає жениха для дочки. Успіх.

Книга VII

МОНОЛОГ	$M: A_1 + T + A_2 + A_3 = 0$ засобів/3,5 рядки (коэф. 0)	5	Мардоній підбурює Ксеркса на похід проти Еллади. Успіх.
МОНОЛОГ	$K: T: 2 A_т + 1 E_л = 3$ засоби/2,5 рядки (коэф. 1,2)	35	Ксеркс карає Гелеспонт. Успіх.
МОНОЛОГ	$K: T + A_1 + П: 1 B_п = 1$ засіб/4,5 рядки (коэф. 0,2)	53	Ксеркс закликає військо докладати максимальних зусиль. Успіх.
МОНОЛОГ	$A_1 + T: 1 P_3 = 1$ засіб/2 рядки (коэф. 0,5)	56	Вигук гелеспонця до бога. Без відповіді. Нічия.
МОНОЛОГ	$T + A_1: 1 A_т = 1$ засіб/2 рядки (коэф. 0,5)	141	Прохання кращого оракула. Пророчиця дає його. Успіх.
МОНОЛОГ	$P_1 + A_1 + T + A_2: 1B_п + 2A_т + 1A_ф = 4$ засоби/4,5 рядки (коэф. 0,9)	150	Посли Ксеркса в Аргосі, закликають аргосців не виступати проти персів. Ті поки погоджуються. Успіх.
МОНОЛОГ	$P_1 + A_1 + T: 1A_т = 1$ засіб/2,5 рядки (коэф. 0,4)	168	Посли виправдовуються перед Ксерксом. Успіх.
МОНОЛОГ	$T + A_1: 1A_т + 1 E_л = 2$ засоби/2,5 рядки (коэф. 0,8)	169	Відповідь-оракул Піфії, що не варто допомагати еллінам. Критяни так і роблять. Успіх.
МОНОЛОГ	$T_1 + A_1 + T_2 + A_2 + П_1 + T_3 + A_3 + П_2: 1A_т = 1$ засіб/5,5 рядки (коэф. 0,2)	172	Посли фессалійів просять війська. Елліни вирішують допомогти. Успіх.
МОНОЛОГ	$D: T_1 + A_1 + T_2 + A_2 + П_1 + T_3 + A_3: 1A_ф + 1B_п = 2$ засоби/ 7 рядків (коэф. 0,3)	209	Друга розмова Демарта з Ксерксом про спартанців. Невдача.
МОНОЛОГ	$D: T = 0$ засобів/1 рядок (коэф. 0)	209	Друга розмова Демарта з Ксерксом про спартанців. Успіх.

Книга VIII

МОНОЛОГ	Ф: $T + A1 = 0$ засобів/1 рядок (коэф. 0)	5	Фемістокл переконує Адемайта не покидати їх. У тому числі й надсилає гроші. Успіх.
Напис- МОНОЛОГ	Ф: $T + T1 + T2 + T3 + (T4 + A1 + A2) = 0$ засобів/6 рядків (коэф. 0)	22	Напис Фемістокла із закликом до дезертирства іонійців. Він переслідував подвійну мету, тож так чи інакше на нього чекав успіх. Успіх.
МОНОЛОГ	$T = 0$ засобів/2 рядки (коэф. 0)	24	Дозвіл Ксеркса дивитися іншим на битву. Успіх.
МОНОЛОГ	Т: $1A_T = 1$ засіб/1,5 рядки (коэф. 0,7)	26	Докір Мардонію. Успіх.
МОНОЛОГ	$T1 + A1 + A2 + T2$: $1A_T = 1$ засіб/5 засобів (коэф. 0,2)	29	Посли фесалійців вимагають у фокейців срібло. Ті відмовляють. Невдача.
МОНОЛОГ	$A1 + П1 + Г1 + A2 + T$: $1ВП = 1$ засіб/4,5 рядки (коэф. 0,2)	57	Мнесіфіл переконує Фемістокла не відходити від Саламіну. Успіх
МОНОЛОГ	Ф: $T + A1 + П1 + П2 + П3 + П4$: $A2 + П5 + Г1 + П6 + П7 + П8 + П9$: $4A_T + 2 СП + 1Пс + 1Пр + 7Ел + 2ВП = 17$ засобів/18 рядків (коэф. 0,9)	60	Фемістокл переконує Еврібіада не відступати. Успіх.
МОНОЛОГ	Ф: $T1 + A1 + T2$: $1A_T + 1$ figura etymologica = 2 засоби/4,5 рядків (коэф. 0,4)	62	Фемістокл переконує Еврібіада не відступати. Успіх.
МОНОЛОГ	$T = A1 + П1 + A2 + A3 + A4 + П2 + Г1 + Г2 + A5 + П3 + A6$: $2P3 + 1A_d + 1Пр + 2ВП + 3Ел + 4A_T + 1X + 1Пс + 1Пр = 16$ засобів/18,5 рядків (коэф. 0,9)	68	Артемісія відмовляє Ксеркса вступати у морську битву. Той, попри повагу до цієї жінки, таки її не слухає. Невдача.
МОНОЛОГ	$T + A1 + A2 + П1$: $1A_T + 1Ел + 1Аф = 3$ засоби/6 рядків (коэф. 0,5)	75	Таємні послы Фемістокла закликають персів до бою. Ті вірять. Успіх.
МОНОЛОГ	Т: $1P3 = 1$ засіб/0,5 рядки (коэф. 2)	84	Докір жінки-привида, що греки відступають і греки пішли у бій. Успіх.
МОНОЛОГ	$T = 0$ засобів/ 2 рядки (коэф. 0)	94	Вигук-докір до зрадника Адаманта, що греки перемогли. Той не вірить. Невдача.
МОНОЛОГ	М: $T1 + A1 + A2 + П1 + T2 + A3 + T3 + A4 + П2 + T4$: $1Аф + 1A_T + 1Пс + 1Пр = 4$ засоби/14 рядків (коэф. 0,3)	100	Мардоній заспокоює Ксеркса і рекомендує напасти на Пелопонес. Успіх.
МОНОЛОГ	$A1 + A2 + T1 + T2 + A3$: $1A_T + 1Пс + 1Пр = 3$ засоби/4 рядки (коэф. 0,8)	106	Гармотім докоряє Панією і змушує того відрізати своїм синам дітродні органи. Той так і робить. Успіх.
МОНОЛОГ	$A1 + A2 + П1 + Г1 + Г2 + T$: $1ВП + 1Аф + 1Пс + 1Пр + 1$ figura etymologica = 5 засобів/10 рядків (коэф. 0,5)	109	Фемістокл закликає афінян відкласти похід на Гелеспонт. Афіняни йому вірять. Успіх.

МОНОЛОГ	$A1 + T = 0$ засобів/3,5 рядки (коэф. 0)	110	Посли Фемістокла у Ксеркса. Повідомляють, що він – союзник. Успіх.
МОНОЛОГ	$\Phi: T: 1Eл = 1$ засіб/1,5 рядки (коэф. 0,7)	125	Відповідь Фемістокла Тімодему про шану. Успіх.

Книга ІХ

МОНОЛОГ	$T + A1 = 0$ засобів/ 3 рядки (коэф. 0)	2	Порада Мардонію, як підкорити Елладу. Той не слухає. Невдача.
МОНОЛОГ	$ПА: T + A1 + A2 + A3 + T2 + A4 + T3 + A5: 1Aт + 1ВП = 2$ засоби/15 рядків (коэф. 0,1)	7	Посли афінян (ПА) виражають незадоволення спартанцями і просять допомоги (7). Ті зволікають Невдача.
МОНОЛОГ	$X: A1 + T = 0$ засобів/3 рядки (коэф. 0)	9	Хілей (X) закликає пристати на бік афінян (9). Успіх.
МОНОЛОГ	$ПА: T1 + A1 + T2: 1ВП = 1$ засіб/ 5 рядків (коэф. 0,2)	11	Посли афінян, не знаючи намірів Спарти, погрожують (11). Успіх.
МОНОЛОГ	$Пар: T = 0$ засобів/ 2 рядки (коэф. 0)	12	Посли аргосців (Пар) повідомили Мардонія про небезпеку. Успіх.
МОНОЛОГ	$\Gamma: T1 + T2 + A1 + A2 = 0$ засобів/4 рядки (коэф. 0)	17	Гармоксід закликає фокейців до мужності. Ті відчайдушно чинять опір. Успіх.
МОНОЛОГ	$M: T1 + T2 + A1 = 0$ засобів/2 рядки (коэф. 0)	18	Мардоній хвалить фокейців і каже, що їм нічого не загрожує. Успіх.
МОНОЛОГ	$A1 + A2 + T = 0$ засобів/3 рядки (коэф. 0)	21	Посли Мегарців просять еллінів про підкріплення. Більшість відмовляється, окрім афінян. Частковий успіх.
МОНОЛОГ	$M: T1 + (A1 + T2): 1Aт + 1ВП = 2$ засоби/5 рядків (коэф. 0,4)	42	Мегабіз повідомляє пророцтво і переконує битися. Успіх.
МОНОЛОГ	$A: T1 = A1 + П1 + T2 + A2 + T3 + A3 + T4 + A4: 1 \text{ figura etymologica} = 1$ засіб/11,5 рядків (коэф. 0,1)	45	Александр повідомляє афінянам наміри Мардонія. Ті слухаються. Успіх.
МОНОЛОГ	$(T1 + A1 + A2) + (T2 + A3) + (T3 + A4) + T4 + T5: 3Aт + 1ВП = 4$ засоби/13 рядків (коэф. 0,3)	48	Вісник Мардонія докоряє спартанців у боягузтві і викликає на бій. Ті не відповідають. Мардоній вважає це успіхом. Успіх.
МОНОЛОГ	$T1 + A1 + A2 + T2 + T3 + T4 + A3 + П1 + T5: 1P3 + 1Aт = 2$ засоби/11,5 рядки (коэф. 0,2)	58	Мардоній докоряє Тораку, бо той надто захоплювався спартанцями. Успіх.
МОНОЛОГ	$T1 + T2 + T3 + T4 + T5: 2Aт + 1Eл = 3$ засоби/9 рядків (коэф. 0,3)	60	Спартанці просять у афінян лучників і пояснюють стратегію. Ті погоджуються. Успіх.
МОНОЛОГ	$T = 0$ засобів/2 рядки (коэф. 0)	82	Павсаній пояснює еллінам, чому дурний лідієць. Успіх.
МОНОЛОГ	$T1 + T2 + A1 + T3: 1СП = 1$ засіб/ 5 рядків (коэф. 0,2)	87	Тімегнід пропонує ліванцям видати його еллінам. Ті погоджуються. Успіх.

монолог	$T1 + A1 + T2 + A2 = 0$ засобів/4 рядки (коэф. 0)	89	Артабаз каже фессалійцям, що він поспішає. Ті його пропускають. Успіх.
монолог	$T = 0$ засобів/ 1 рядок (коэф. 0)	94	Евенію відшкодовують осліплення. Він приймає його і злиться. Успіх.
монолог	$T1 + A1 + T2 + T3: 1Aт + 1ВП = 2$ засоби/3 рядки (коэф. 0,7)	98	Вісник у іонійців, пояснює подальші дії. Успіх.
монолог	$П1 + T + A1 = 0$ засобів/2 рядки (коэф. 0)	116	Ксеркса просять подарувати будинок. Той дарує. Успіх.
монолог	$T1 + A1 + T2 + A2: 1Aт = 1$ засіб/4,5 рядки (коэф. 0,2)	120	Артаікт пояснює знамення, йому не вірять. Невдача.
монолог	$T + A1 + A2 + A3 + a4 + A5: 1Ел + 1Aт + 1P3 = 3$ засоби/4,5 рядки (коэф. 0,7)	122	Артемабр радить Кірові переселитися. Кір слухається. Успіх.

Загальні статистичні дані:

Всього монологів – 117

В них елементів аргументації: 438

Тезис – 164

Аргумент – 198

Посилання – 69

Гарантія – 6

Всього синтактико-стилістичних засобів в монологах: 205

З них:

антитеза – 87

варіативний повтор – 23

риторичне запитання – 23

еліпсис – 23

синтаксичний паралелізм – 10

анафора – 10

перелічення - 9

полісиндетон – 8

figura etymologica – 5

оміоптот – 3

хіазм – 3

асиндетон 1

ДОДАТОК Б. Схематичний опис елементів аргументації та синтактико-стилістичних засобів у діалогах.

* ВП – варіативний повтор; Пс – полісиндетон; Оп – оміопот; Ат – антитеза; Ел – еліпсис;
СП – синтаксичний паралелізм; Аф – анафора; Ад – асиндетон; Х – хіазм; РЗ – риторичне запитання; Еп – епіфора;
ЕпАф – епанафора, Пр – перелічення.

І книга

діалог	К: А1 + А2 + Т : 0 засобів = коеф 0 Г: (А1+ Т) : 1 fig + 1 РЗ/4 рядки = 0,5 К: (4 А + 1 Т): 1 Пс + 1Пр + 1 fig/9 рядків = коеф 0,3	8 9	Кандавл переконає Гіга подивитися на свою голу дружину, той відмовляється, Кандавал переконає далі. Перемога Кандавла.
діалог	К: Т: 0 засобів = коеф 0 С: Т: 0 засобів = коеф 0 К: Т: 0 засобів = коеф 0 С: 5 А + 2 П + 1 Т : 1ВП + 1 Пс + 1Оп + 1Ат + 1Ап = 5 мовних засобів\5 рядків (коеф 1) С: 3 А + 1П + 1Т: 1 Ел + 3ВП + 1Ап + 2Ат = 7 мовних засобів\14 рядків (коеф 0,5) К: Т: 0 засобів = коеф 0 С: 7А + 6П + 2 Г + 1Т : 3СП + 2Аф + 4Ел + 6ВП + 1Пс + 8Ат + 1Ад + 1Пл + 2Х = 28 мовних засобів \26 рядків (коеф 1,1)	29 30 31 32 33	Про Креза і Солона. Відкладена перемога Солона.
Діалог	С: (1А +1П +4Г +1Т) : 3Ат + 4РЗ 2Аф + 1Вп + 2СП + 1Ел = 13 мовних засобів\5,5 рядків (коеф 2,3) К: (1Т +1А+2П): 1Ат + 1 Аф + 2Ел = 4 мовних засоби/5 рядків (коеф. 0,8) С: (1Т +3А): 2 РЗ + 1 ВП + 1 СП + 1 Ел + 1Ап = 6 мовних засобів/5 рядків (коеф 1,2) К: IV (1Т): 1Ат = 1 мовний засіб/1,5 рядків (коеф 0,6)	35 36 37 38 39 40 41 42 45	Про Креза (К) і сина (С): Син Креза переконає його відпустити на полювання. Перемога сина.
діалог	(87): Кір: 1Т: 1 Ат = 1 мовн засіб/1,5 рядки (коеф. 0,6) Крез: 4А+1Т: 3Ат + 1Х = 4 мовних засобів/4,5 рядків (коеф. 0,9) (88): Крез: 2А + 1Т: 2Ат + 1РЗ + 1Пс+ 1Пр = 5 мовних засобів/3 рядки (коеф 1,7) (89): Крез: 4А +1Т + 1А: 1Ат = 1 мовний засіб/ 7 рядків (коеф. 0,1) 90: Кір: А1 + 1Т: 1Ат = 1 мовний засіб/1 рядок (коеф. 1)	87 88 89 90	Про Креза та Кіра: Кір запитує Креза, навіщо той розпочав війну (87). Крез – грабуючи захоплене тобою військо, вони грабують тебе (88-89). Крез просить Кіра дозволу запитатися у святилища (90). Перемога Креза.

	Крез: $1T = 0$ засобів/2 рядки (коэф. 0) Кір: $1T: 1A_T = 1$ засіб/1 рядок (коэф. 1)		
діалог	AI: $1A + 1T = 0$ засобів/2,5 рядків (коэф. 0) ГІ: $1A + 1T = 0$ засобів/2 рядки (коэф. 0) Г2: $A1 + T + A2 + A3 + A4 + A5$: $2P_c + 2P_p + 1P_3 + 1A_T = 6$ засобів/6,5 рядків (коэф. 0,9)	108 109	Астіаг (А) просить Гарпага (Г) вбити немовля – Кіра. Той відмовляється вбивати сам і хоче, щоб це зробив хтось із людей Астіага. Часткова перемога Астіага.
діалог	МІ: $A1 + A2 + A3 + 1T + A4 + A5 + A6 + A7$: $1A_T + 1O_p = 2$ засоби/11 рядків (коэф. 0,2) ДрІ: $A1 + A2 + 1T + A3 + A4$: $1A_f + 2A_T = 3$ засоби/4,5 рядків (коэф. 0,6)	111 112	Мітрідат (М) та дружина (Д) говорять про вбивство немовляти, дружина каже не вбивати. Перемога дружини.
діалог	І: $T/1$ рядок (коэф. 0) ІІ: $T + A1 + A2 + A3 + A4 : 1A_T + 1A_d + 1P_p = 3$ засоби/4 рядки (коэф. 0,8)	115	Астіаг (І) сварить Кіра (ІІ), вимагаючи відповіді, чому той побив знатного хлопця. Кір гідно відбиває словесну атаку. Астіаг задумується. Перемога Кіра.
діалог	А: $T/1$ рядок (коэф. 0) Г: $A1 + A2 + П1 + A3 + A4 + T$: $1BП = 1$ засіб/ 8,5 рядків (коэф. 0,1)	117	Астіаг (А) вимагає від Гарпага (Г) правди про вбивство дитини. Гарпага погоджується розповісти. Перемога Астіага.
діалог	А: $A1 + A2 + A3 + П1 + T$: $2E_p + 1P_c + 1P_p = 4$ засоби/3 рядки (коэф. 1,3) М: $A1 + T + A2 = 0$ засобів/3 рядки (коэф. 0) А: $T1 + A1 + T2$: $1A_T = 1$ засіб/ 3 рядки (коэф. 0,3) М: $T + A1 + A2 + A3 + A4 + A5 + A6$: $1A_T = 1$ засіб/ 7 рядків (коэф. 0,1)	120	Астіаг (А) радиться з магами (М) про долю Кіра та свій сон. Ті кажуть, що все добре і Кір удруге царем не стане. Той погоджується. Перемога магів.
діалог	І: $A1 + T + A2$: $2A_T = 2$ засоби/5 рядків (коэф. 0,4) ІІ: $T + A1 + A2 + A3 + П1 + A4$: $3A_T + 1C_n + 1X + 1E_p + 1O_p + 1P_c + 1P_p = 9$ засобів/8 рядків (коэф. 1,1)	155	Кір (І) питає Креза (ІІ), чи варто карати Сарди. Той відповідає, що краще покарати тільки їхнього правителя. Кір залюбки погоджується. Перемога Креза.
діалог	А: $П1 + П2 + A1 + T$: $1BП = 1$ засіб/ 3 рядки (коэф. 0,3) Б: T: $1P_3 = 1$ засіб/1 рядок (коэф. 1) А: T : $1A_T + 1BП = 2$ засоби/1 рядок (коэф. 2) Б: T: $1BП = 1$ засіб/1 рядок (коэф. 1)	159	Суперечка Арістодіка (А) з богом (Б). Арістодік не хоче видавати благальників, бог каже, що треба віддати, Арістодік намагається переконати хитрістю, бог проклинає й наполягає на своєму. Перемога бога.

діалог	К: $A_1 + \Pi_1 + \Pi_2 + \Gamma_1 + T: 1A_T = 1$ засіб/6 рядків (коэф. 0,2) Г: $A_1 + \Pi_1 + T: 3A_T + 1 A_\Phi = 4$ засоби/4 рядки (коэф. 1)	209 210	Кір (К) бачить сон і повідомляє про нього Гістапу (Г), виражаючи занепокоєння, що його син повстане проти Кіра. Той погоджується й віддає йому сина. Перемога Кіра.
--------	--	------------	--

II книга

діалог	T: $A_1 + \Pi_1 + T = 0$ засобів/3 рядки (коэф. 0) П: $T = 0$ засобів/1,5 рядки(коэф. 0)	114	Тоніс (Т) питає Протея (П), що йому робити з чужинцем. Протей каже, показати чужинця йому. Тоніс погоджується. Перемога Протея.
Діалог	Д: $A_1 + \Pi_1 + \Pi_2 + T = 0$ засобів/3 рядки (коэф. 0) А: $A_1 + \Pi_1 + T = 2A_T = 2$ засоби/4 рядки (коэф. 0,5)	173	Друзі (Д) докоряють царю Амасію (А), що той часто розважається. Він обороняється. Ті змушені скоритися. Перемога Амасія.

III книга

діалог	М: T: $1A_T = 1$ засіб/1 рядок (коэф. 1) С: $T: 1 A_T + 1X = 2$ засоби/1 рядок (коэф. 2)	3	Скарга матері (М) сину (С) про неповагу зі сторони батька. Син погоджується і обіцяє все змінити. Перемога матері.
діалог	К: T: $1 A_T = 1$ засіб/2,5 рядки (коэф. 0,4) П: $T + A_1 : 1 A_T = 1$ засіб/2 рядки (коэф. 0,5)	14	Камбіс (К) питає Псамменіта (П), чому той не плакав, коли бачив горе своїх дітей, а розплакався через жебрака. Псамменіт пояснює, Камбіс теж засмучується, разом з іншими персами. Перемога Псамменіта.
діалог	П: $T = 0$ засобів/ 2 рядки (коэф. 0) Е: $T_1 + A_1 + T_2 + A_2 = 1\Pi_c + 1\Pi_p = 2$ засоби/ 7 рядків (коэф. 0,3)	21	Посли Камбіса закликають до союзництва, Ефіоп не погоджується. Невдача послів.
Діалог (+ пригадування слів Креза)	К: $T = 0$ засобів/1 рядок (коэф. 0) П: $T : 1 A_T = 1$ засіб/1 рядок (коэф. 1) К: $A_1 + T = 1 A_T = 1$ засіб/1,5 рядки (коэф. 0,7) Крез: $T + A_1 : 1 A_T = 1$ засіб/1 рядок (коэф. 1) К: $T + A_1: 2A_T = 2$ засоби/3 рядки (коэф. 0,7) К: $T + A_1: 1A_T = 1$ засіб/2 рядки (коэф. 0,5) П: $T = 0$ засобів/1 рядок (коэф. 0) (відсутність засобів свідчить про фізичний примус визнати правильною думку	34 35	Камбіс (К) розмовляє з Прекаспом (П), запитуючи про своє божевілля (і пригадує слова Креза). Вбивство сина Прекаспа. Перемога Камбіса (силою).

	Камбіса, всупереч переконанням)		
діалог	Кр: $T + A1 + П1 + A2 + A3 = 1$ $Aт + 1 Ел = 2$ засоби/4,5 рядки (коэф. 0,4) Ка: $T + A1 + П1 + П2 + A2 : 1X + 1 Сп = 2$ засоби/4,5 рядки (коэф. 0,4)	36	Крез (Кр) дає поради Камбісові (Ка), Камбіс навпаки критикує Креза. Перемога Камбіса.
діалог	Р: $T = 0$ засобів/2 рядки (коэф. 0) П: $T: 1Пс + 1Пр = 2$ засоби/1 рядок (коэф. 2)	42	Розмова Полікрата (П) з рибалкою (Р), який пояснює, чому дарує йому рибу. Полікрат радіє. Перемога рибалки.
діалог	К: $T = 0$ засобів/1 рядок (коэф. 0,1) П: $A1 + T + П1 + A2 + П2: 2Aт = 2$ засоби/6 рядків (коэф. 0,3) (Допит вісника) К: $T = 0$ засобів/1,5 рядки (коэф. 0) П: $T = 0$ засобів/2 рядки (коэф. 0)	62 63	Камбіс (К) допитує Прекаспа (П) про Смердія, який мусив бути мертвим. Перемога Прекаспа.
діалог	О: $T + A1 = 0$ засобів/2 рядки (коэф. 0) Д: $T + A1 = 0$ засобів/2 рядки (коэф. 0) О: $T + A1 + П1 = 1Aт + 1Ел = 2$ засоби/5 рядків (коэф. 0,4)	68 69	Батько Отан (О) просить дочку взнати за Смердія (С). Та погоджується попри небезпеку. Перемога Отана.
діалог	Д: $A1 + T: 1Aт = 1$ засіб/3 рядки (коэф. 0,3) О: $T: 1 Aт + 1 Ел = 2$ засоби/2 рядки (коэф. 1) Д: $T: 1 Aт = 1$ засіб/1 рядок (коэф. 1)	85	Дарій (Д) просить конюха Ойбара (О) вгадати хитрість. Той погоджується. Перемога Дарія.
діалог	Д: $T = 0$ засобів/1 рядок (коэф. 0) Ж: $T = 0$ засобів/1 рядок (коэф. 0) Д: $T + A1 : 1 Aт + 1 Сп = 2$ засоби/2 рядки (коэф. 1) Ж: $A1 + A2 + T: 1Ел + 1 Aт + 1 ВП = 3$ засоби/2 рядки (коэф. 1,5)	119	Розмова Дарія (Д) з жінкою Істафрена (Ж), яка просить врятувати когось з родичів. Дарій погоджується і віддає їй брата і старшого сина. Перемога жінки.
діалог	Дж: $T + A1 + П1 + A2 + A3 + П1 : 1 ВП + 1 СП = 2$ засоби/6,5 рядків (коэф. 0,3) Д: $T + A1 + П1 = 0$ засобів/2,5 рядків (коэф. 0) Дж: $A1 + T + A2 + A3 : 1 Пс + 1Пр = 2$ засоби/4 рядки (коэф. 0,5)	134	Розмова Дарія (Д) з дружиною, (Дж) яка переконує його йти війною не на скіфів, а проти Еллади. Той погоджується. Перемога дружини.

	Д: $A1 + T = 0$ засобів/3 рядки (коэф. 0)		
діалог	Д: $A1 + П1 + T = 0$ засобів/2,5 рядки (коэф. 0) Д: $A1 + T = 0$ засобів/3 рядки (коэф. 0) С: $T + A1: 1$ ВП = 1 засіб/2,5 рядки (коэф. 0,4)	140	Дарій (Д) та Сілосо́нт (С). Сілосо́нт просить визволити його батьківщину Самос. Дарій погоджується. Перемога Сілосо́нта.
діалог	М: $A1 + A2 + A3 + П1 + T1 + T2 + A1 + A2 + П1 = 0$ засобів/7,5 рядків (коэф. 0) С: $A1 + T = 0$ засобів/1,5 рядків (коэф. 0)	142	Промова Меандрія (М). Висуває умови, на яких він висуне демократію. Негативна відповідь самосців (С). Тоді Меандрій бере владу силою. Нічия.
діалог	З: $A1 + T = 0$ засобів/ 2 рядки (коэф. 0) Д: $T = A1 + A2: 2$ РЗ = 2 засоби/ 3 рядки (коэф. 0,7) З: $T1 + T2 + П1 + A1: 5$ ВП = 5 засобів/13,5 рядків (коэф. 0,4)	155	Зопір (З) обговорює з Дарієм (Д) план захоплення міста. Дарій дивується, навіщо той себе скалічив. Зопір чітко пояснює план. Перемога Зопіра

IV книга

діалог	Є: $П + A1 + T: 1$ Ат = 1 засіб/3 рядки (коэф. 0,3) Г: $T + A1: 1$ Ат = 1 засіб/4 рядки (коэф. 0,3)	9	Геракл (Г) та Єхидна (Є) про синів, чи залишати, чи висилати. Геракл радить вислати того, хто натягне лук. Та погоджується. Перемога Геракла.
діалог	Л: $T + A1 + П1 + A2: 1$ Ат + 1 ВП = 2 засоби/7 рядків (коэф. 0,3) Д: $T = 0$ засобів/1,5 рядки (коэф. 0)	97	Лесбосець (Л) переконує Дарія (Д) не руйнувати міст. Той погоджується. Перемога лесбосця.
діалог	Ч: $A1 + T + A2 = 0$ засобів/ 2 рядки (коэф. 0) А: $A1 + A2 + П1 + П2 + П3 + T: 1$ Ат + 3ВП = 4 засоби/ 6,5 рядки (коэф. 0,6) А: $A1 + A2 + A3 + T = 0$ засобів/3,5 рядки (коэф. 0)	114 115	Амазонки (А) та чоловіки (Ч) про місце проживання. Перемога амазонок.
діалог	С: $T + A1 + A2 + A3 + П1 + П2 + П3 + П4: 2$ РЗ + 1 Ат = 3 засоби/10 рядків (коэф. 0,3) П: $A1 + П1 + A2 + T: 1$ Ат + 1 ВП = 2 засоби/ 7,5 рядків (коэф. 0,3)	118 119	Скіфи закликають об'єднатися Відмова частини племен (П). Невдача.
діалог	Д: $A1 + T: 1$ Ат = 1 засіб/3,5 рядків (коэф. 0,3) С: $T1 + П1 + A1 + T2 + A2 + T3 + T4: 1$ Ат + 1 ВП = 2 засоби/10 рядків (коэф. 0,5)	126 127	Дарій запитує скіфів, чому вони тікають. Їхня чітка відповідь. Перемога скіфів.

діалог	Д: $A_1 + A_2 + A_3 + T = 0$ засобів/ 2 рядки (коэф. 0) Г: $A_1 + A_2 + T: 1 A_T + 1 P_c + 1 P_p = 3$ засоби/5 рядків (коэф. 0,6)	134	Гобрій (Г) рекомендує Дарію (Д) спосіб втечі. Дарій погоджується. Перемога Гобрія.
діалог	П: $T = 1$ засіб/ 0,5 рядки (коэф. 2) Б: 1 засіб/1,5 рядки (коэф. 0,7)	155	Батт (Б) та Піфія (П). Ріфія відмовляється дати інший оракул. Перемога Піфії.

V книга

діалог	П: $A_1 + T: 1 A_T = 1$ засіб/ 3 рядки (коэф. 0,3) А: $T = 0$ засобів/ 1,5 рядки (коэф. 0) С: $A_1 + T: 1 A_T = 1$ засіб/1,5 рядки (коэф. 0,7) А: $A_1 + T: 1 A_T = 1$ засіб/3 рядки (коэф. 0,3) С: $A_1 + A_2 + T: 1 A_p = 1$ засіб/ 3,5 рядки (коэф. 0,3) С: $T + A_1 + A_2 + A_3: 1 B_p = 1$ засіб/4,5 рядки (коэф. 0,2)	18 19 20	Історія з персами (П) та жінками у царя Амінта (А): перси хочуть жінок, Амінт погоджується, син (С) йому докоряє, син обхитрує і вбиває персів. Перемога сина.
діалог	М: $A_1 + A_2 + A_3 + A_4 + A_5 + A_6 + A_7 + T: 1 A_T + 1 P_c + 1 P_p = 3$ засоби/ 6 рядків (коэф. 0,5) Д: $A_1 + A_2 + T: 1 A_T = 1$ засіб/ 3 рядки (коэф. 0,3) Д: $A_1 + A_2 + A_3 + T = 0$ засобів/ 6 рядків (коэф. 0)	23 24	Мегабіз (М) переконує Дарія (Д) покінчити з Гістіаєм. Дарій слухається і викликає Гістіая до себе. Перемога Мегабіза.
діалог	А: $P_1 + A_1 + A_2 + P_2 + A_3 + T: 1 A_d + 1 P_p + 1 B_p = 3$ засоби/ 6 рядків (коэф. 0,5) А: $T + A_1 + A_2 + P_1 + A_3 + A_4 + A_5: 1 P_c + 1 P_p + 1 E_l = 3$ засоби/ 6 рядків (коэф. 0,5) Афр: $T + A_1 + P_1 = 0$ засобів/ 2,5 рядки (коэф. 0)	30 31	Арістагор (А) погоджується допомагати наксосцям. Він переконує Артафрена (Афр) піти походом на Наксос. Той погоджується з незначними змінами плану (вирішує збільшити к-сть кораблів). Перемога Арістагора.
діалог	А: $A_1 + A_2 + T + A_3 + P_1 + A_4 + A_5 + P_2 + A_6 + P_3 + A_7 + P_4 + A_8 + P_5 + A_9 + P_6 + A_{10} + P_7 + A_{11} + A_{12} + P_8 + A_{13} + A_{14}: 2 A_T + 1 P_c + 1 P_p + 1 A_d + 1 P_p + 2 B_p + 1 P_3 = 9$ засобів/ 23 рядки (коэф. 0,4) К: $T = 0$ засобів/1 рядок (коэф. 0) К: $T + A_1 = 0$ засобів/2 рядки (коэф. 0) Д: $T = 0$ засобів/0,5 рядки (коэф. 0)	49 50 51	Арістагор (А) просить Клеомена (К) визволити із рабства іонійців. Заперечна відповідь Клеомена. Дочка (Д) сприяє такій відповіді. Перемога Клеомента.

діалог	Ж: $T1 + A1 = 0$ засобів/1 рядок (коэф. 0) Ч: $T: 1A_T = 1$ засіб/ 0,5 рядки (коэф. 2)	72	Суперечка чоловіка (Ч), який хоче увійти зі жрицею (Ж), яка не впускає. Перемога жриці.
діалог	Л: $\Gamma + \Pi_1 + \Pi_2 + A1 + T = 0$ засобів/9 рядків (коэф. 0) С: $\Pi_1 + A1 + A2 + T + A3 + A4: 2A_T + 1B\Pi + 1X = 4$ засоби/8 рядків (коэф. 0,5)	91 92	Лакедемонці (Л) закликають союзників піти проти Афін. Заперечна відповідь Соскілеса (С) та союзників. Перемога Сосіклеса.
діалог	Д: $T1 + A1 + (A2 + A3) \rightarrow T2: 2P3 = 2$ засоби/ 4,5 рядків (коэф. 0,4) Г: $(A1 + A2 + A3) \rightarrow T1 + T2 \leftarrow (A4 + \Pi_1 + \Gamma_1) + T3 \leftarrow A5: 1A_T + 2P3 + 1B\Pi = 4$ засоби/12 рядків (коэф. 0,3)	106	Дарій (Д) обвинувачує Гестію (Г) у зраді, той виправдовується. Дарій вірить. Перемога Гестію.
діалог	К: $T + A1 + A2: 1A_T + 1C\Pi = 2$ засоби/5,5 рядків (коэф. 0,4) І: $A1 + T1 \leftrightarrow A2 + T2: 1A_T = 1$ засіб/3,5 рядків (коэф. 0,3)	109	Кіпріоти ставлять іонійців перед вибором, проти кого воюватимуть. Ті погоджуються битися з фінікійцями. Перемога кіпріотів.
діалог	О: $A1 + T = 0$ засобів/ 2,5 рядків (коэф. 0) К: $\Pi_1 + \Pi_2 + T1 + A1 + T2 + T3: 1Pc + 1Pr + 1B\Pi + 1A_T + 1Eл = 5$ засобів/ 6,5 рядків (коэф. 0,8)	111	Онесіл (О) розпитує конюха (К), з ким краще битися, з конем чи вершником. Конюх каже битися з вершником. Перемога конюха.

VI книга

діалог	П: $A1 + T + A1 + A2 + A3 + A4: 2Pc + 2Pr + 1A_T = 5$ засобів/7 рядків (коэф. 0,7) Д: $\Pi_1 + A1 + A2 + T: 2A_T = 2$ засоби/6,5 рядків (коэф. 0,3) І: $\Pi_1 + A1 + A2 + \Pi_2 + P3 + A3 + T: 1P3 = 1$ засіб/6 рядків (коэф. 0,2)	9 11 12	Перські стратеги (П) пропонують іонійцям здатися Нарада іонійців. Промова Діонісія (Д) – не здаватися. Іонійці погоджуються, але після тренувань - Незадоволення іонійців (І) Діонісієм. Перемога персів.
діалог	С: $T + A1 + A2 + T (=T, \text{повтор}) + A3 + \Pi_1 + A4: 1A_T + 1B\Pi = 2$ засоби/7 рядків (коэф. 0,3) М: $A1 + \Pi_1 + T1 + A2 + A3 + A4 + A5 + A6 + A7 + T2: 3B\Pi = 3$ засоби/18 рядків (коэф. 0,2)	68 69	Син (С) запитує матір (М), хто його батько. Матір погоджується розповісти правду. Перемога сина.

Книга VII

діалог	П: $T: 1O\Pi = 1$ засіб/2 рядки (коэф. 0,5)	27 28	Ксеркс отримує відповідь персів (п) про багатство Піфія
--------	---	----------	---

	Пф: А1 + А2 + Т1 + Т2: 1Ат = 1 засіб/5 рядків (коэф. 0,2) К: П + А1 + Т1 + Т2 + А2: 2Ат + 1 ВП = 3 засоби/7,5 рядків (коэф. 0,4)	29	Піфій (Пф) називає своє багатство і дарує Ксерксові Ксеркс (К) дякує Піфієві за гостинність Перемога Піфія.
діалог	Пф: Т: 1 Ат = 1 засіб/1,5 рядки (коэф. 0,7) Пф: А1 + Т: 1 Ат = 1 засіб/3,5 рядки (коэф. 0,3) К: А1 + П1 + А2 + Т: 2Ат + 1 ВП + 1 РЗ + 1Пс + 1Пр = 6 засобів/7 рядків (коэф. 0,9)	38 39	Піфій (Пф) просить Ксеркса (К) відпустити з війська старшого сина Гнів Ксеркса на Піфія і вбивство його сина. Перемога Ксеркса.
діалог	Ар: Т: 2 Ат = 2 засоби/1,5 рядки (коэф. 1,3) К: Т: 1 Оп = 1 засіб/ 1,5 рядки (коэф. 0,7) Ар: Т + А1 + А2 + А3: 4 Ат + 1 Вп = 5 засобів/5 рядків (коэф. 1) К: Т: 1 Ат = 1 засіб/ 3,5 рядки (коэф. 0,3) Ар: Т = 0 засобів/2,5 рядки (коэф. 0) К: П1 + А1 + Т: 1Ат = 1 засіб/4 рядки (коэф. 0,3) Ар: П + А1 + П2 + А2 + А3 + П3 + А4 + П4 + Г1 + А5 + Т: 2 Ат + 1 Аф + 1 ВП + 1Х = 5 засобів/11 рядків (коэф. 0,5) К: Т1 + А1 + А2 + П1 + А3 + А4 + П2 + Г1 + Т2 + А6 + П3: 2 Ат + 1РЗ = 3 засоби/15 рядків (коэф. 0,2) Ар: Т + А1 + А2 + А3: 3Ат + 1Вп = 4 засоби/7,5 рядків (коэф. 0,5) К: Т1 + А1 + А2 + Т2: 2Ат = 2 засоби/6 рядків (коэф. 0,3)	46 47 48 49 50 51 52	Розмова Ксеркса (К) з Артабаном (Ар) про життя (46-початок 47) [Ксеркс погоджується з думкою Артабана] потребу гаваней та харчів для війська (47-50) [Ксеркс погоджується з думкою Артабана] та доречність брати із собою в бій іонійців (51-52) [Ксеркс не погоджується з думкою Артабана]. Перемога Артабана двічі, перемога Ксеркса – 1 раз.
діалог	(101) К: Т1 + П1 + П2 + Т2 + А1 + Т3: 1 ВП + 1 Аф = 2 засоби/ 5 рядків (коэф. 0,4) Д: Т: 1 Ел = 1 засіб/ 0,5 рядки (коэф. 2) (102) Д: Т + П1 + Т2 + А1 + П2 + А2 + П3: 3 Ат + 1ВП = 4 засоби/8,5 рядків (коэф. 0,5) (103) К: А1 + П1 + Г1 + А2 + А3 + П2 + А4 + Т1 + Т2: 1РЗ + 2Аф + 3ВП + 1 Ат = 7 засобів/15 рядків (коэф. 0,5)	101 102 103 104	Ксеркс (К) розпитує Демарта (Д) про силу греків, той вихваляє спартанців, а Ксеркс не вірить, але не гнівається на Демарта. Перемога Ксерса.

	(104)Д: $T1 + A1 + П1 + П2 + A2 + A3 + T2 + A4 + П1 + Г1 + T1: 3ВП + 1Ел + 2 Аг + 1Ап + 1\text{figura etymologica} = 8$ засобів/13 рядків (коэф. 0,6)		
діалог	П: $T + A1 = 0$ засобів/1,5 рядки (коэф. 0) К: $T + A1 + П1 = 0$ засобів/3,5 рядків (коэф. 0)	130	Ксеркс розпитує провідників (п) про річку Пенею. Ті розповідають. Ксеркс вірить. Перемога провідників.
діалог	Г: $T + A1 + A2: 2 ВП = 2$ засоби/3 рядки (коэф. 0,7) Л: $T + A1 + П1 + Г1: 2Аг + 1Ел + 1ВП = 4$ засоби/3 рядки (коэф. 1,3)	135	Гідарн (Г) запитує лакедемонців (Л), чому вони не здаються персам і пропонує здатися. Ті відмовляються. Перемога лакедемонців.
діалог	П: $T: 1Ел = 1$ засіб/1 рядок (коэф. 1) К: $A1 + T: 1РЗ = 1$ засіб/1,5 рядки (коэф. 0,7)	147	Перси (П) хочуть захопити або знищити кораблі греків, які везуть збіжжя у Грецію. Просять дозволу Ксеркса (К). Той відмовляє. Перемога Ксеркса.

Книга VIII

діалог	А: $T = 0$ засобів\1 рядок (коэф. 0) Ф: $T = 0$ засобів/0,5 рядка (коэф. 0)	59	Зауваження Адамайта (А) та Відповідь Фемістокла (Ф) (обидві репліки творять антитезу). Перемога Фемістокла.
діалог	Дк: $T1 + A1 + П1 + T2: 1Аг = 1$ засіб/ 7 рядків (коэф. 0,1) Дм: $T1 + A1 + T2 = 0$ засобів/3 рядки (коэф. 0)	65	Дікай (Дк) розшифровує знамення, але Демарт (Дм) наказує йому мовчати. Перемога Демарта.
діалог	А: $T1 + T2 + П1 + A1: 1Аг = 1$ засіб/5 рядків (коэф. 0,2) Ф: $T1 + A1 + T2 + T3 + A2 + T4 + A3: 2ВП + 1Аг = 3$ засоби/7 рядків (коэф. 0,4)	79 80	Арістід (А) приносить вістку Фемістоклу (Ф), що острів оточено ворогами. Він каже, щоб Фемістокл повідомив про це іншим. Проте той просить Арістіда самому повідомити це іншим. Той так і робить. Перемога Фемістокла.
діалог	СК: $T + A1 = 0$ засобів/ 1 рядок (коэф. 0) К: $T: 1Аг + 1Ел + 1Х = 3$ засоби/ 1 рядок (коэф. 0,3)	88	Слуги Ксеркса (СК) захоплюються Артемісією перед Ксерксом (К). Той погоджується. Перемога слуг.
діалог	К: $A1 + A2 + T: 3 ВП = 3$ засоби/6, 5 рядки (коэф. 0,5) А: $T + A1 + П1 + A2 + П2 + A3 + A4 + A5: 2Аг = 2$ засоби/9 рядків (коэф. 0,2)	101 102	Ксеркс питає Артемісію, чи варто нападати на Пелопонес, як каже Мардоній (101) Артемісія радить пристати на пораду Мардонія (102). Той погоджується. Перемога Артемісії.
діалог	П: $T + A1 = 0$ засобів/1,5 рядки (коэф. 0) К: $T = 0$ засобів/ 0,5 рядки (коэф. 0)	114	Посли Спарти вимагають від Ксеркса сатисфакції, той іронічно погоджується. Перемога послів.

діалог	Ке: Т = 0 засобів/1 рядок (коэф. 0) К: Т + А1 = 0 засобів/1 рядок (коэф. 0)	118	Ксеркс (К) питає керманича корабля (Ке) про порятунок. Той каже, що допоможе тільки викидання людей за борт. Ксеркс наказує так зробити. Перемога керманича.
діалог	Ц: Т = 0 засобів/0,5 рядки (коэф. 0) С: Т = 0 засобів/ 0,5 рядки (коэф. 0)	137	Цар (Ц) дає слугам (С) нецінну плату і ті її приймають. Перемога царя.

Книга ІХ

діалог	П: Т = 0 засобів/4 рядки (коэф. 0) Ф: Т = 0 засобів/1 рядок (коэф. 0) П: Т + А1 + А2 + А3 = 0 засобів/3 рядки (коэф. 0)	16	Розмова «на підпитку» перса (П) та фіванця Терсандра (Ф). Фіванець питає, чи не варто все розповісти Мардонієві, перс заперечує. Перемога перса.
діалог	Т: А1 + А2 + П1 + Г1 + А3 + А4 + Т: 3Ат + 1СП + 3ВП + 1Аф + 1Ел + 1 figura etymologica = 10 засобів/21 рядок (коэф. 0,5) А: Т1 + А1 + А2 + А3 + А4 + А5 + А6 + П1 + Г1 + Т2: 1Ат + 1РЗ + 1ВП = 3 засоби/21 рядок (коэф. 0,1)	26 27	Тегейці (Т) пояснюють, чому керування одним крилом по праву належить їм Афіняни (А) доводять, чому саме їм належатиме крило. Їх підтримують спартанці. Перемога афінян.
діалог	С: Т1 + А1 + П1 + А2 + Т2: 1Ат + 1Ел + 1Оп = 3 засоби/6,5 рядки (коэф. 0,5) А: А1 + Т = 0 засобів/3 рядки (коэф. 0)	46	Спартанці (С) пропонують афінянам (А) помінятися флангами, ті погоджуються. Перемога спартанців.
діалог	Ж: Т + А1 + А2 = 0 засобів/ 3 рядки (коэф. 0) П: Т + А1: 1 Пс + 1Пр = 2 засоби/2,5 рядки (коэф. 0,8)	76	Жінка (Ж) просить Павсанія (П) врятувати її. Він погоджується. Перемога жінки.
діалог	Лам: А1 + П1 + Т1 + А2 = А3: 1ВП + 1 figura etymologica = 2 засоби/7,5 рядки (коэф. 0,3) Пс: Т1 + А1 + А2 + П1 + А3 + Т2 + А4 + Т3: 1 Ел + 2 Ат = 3 засоби/8,5 рядки (коэф. 0,4)	78 79	Лампон (Лам) радить Павсанію (Пс) відрубати голову Мардонію, той відмовляє. Перемога Павсанія.
діалог	Л: Т = 0 засобів/0,5 рядки (коэф. 0) Г: Т = 0 засобів/0,5 рядки (коэф. 0) Л: Т = 0 засобів/2 рядки (коэф. 0)	91	Леонтід (Л) знайомиться з Гегесістратом (Г) і вимагає дати йому слово. Так і стається. Перемога Леонтіда.

діалог	К: A1 + T + A2: 1Aт + 1ВП + 1Ел = 3 засоби/ 3 рядки (коэф. 1) М: A1 + A2 + A3 + П1 + T + A4: 1Aт + 2ВП 1 figura etymologica = 4 засоби/5,5 рядків (коэф. 0,7) К: T = 0 засобів/2 рядки (коэф. 0) М: T = 0 засобів/0,5 рядки (коэф. 0)	111	Ксеркс (К) вимагає від Масіста (М) піти до іншої жінки, той відмовляється, цар погрожує. Перемога Ксеркса.
--------	--	-----	--

Загальні статистичні дані:

Всього діалогів – 71

В них елементів аргументації: 689

Тезис – 235

Аргумент – 334

Посилання – 104

Гарантія – 16

Всього синтактико-стилістичних засобів у діалогах: 354

З них:

антитеза – 142

варіативний повтор – 71

риторичне запитання – 25

еліпсис – 24

перелічення - 22

полісиндетон – 20

синтаксичний паралелізм – 12

анафора – 12

хіазм – 9

оміоптот – 6

figura etymologica – 4

асиндетон – 4

епіфора – 3

ДОДАТОК В. Схематичний опис елементів аргументації та синтактико-стилістичних засобів у полілогах

* ВП – варіативний повтор; Пс – полісиндетон; Оп – оміопот; Ат – антитеза; Ел – еліпсис; СП – синтаксичний паралелізм; Аф – анафора; Ад – асиндетон; Х – хіазм; РЗ – риторичне запитання; Еп – епіфора; ЕпАф – епанафора, Пр – перелічення.

III книга

полілог	Д: П1 + А1 + Т: 1 Ат + 1Ел = 2	71	Семеро царів: змова про вбивство мага: Дарій (Д), Отан (О), Гобрій (Г). Гобрій пропонує підтримати Дарія. Всі погоджуються з думкою Гобрія. Перемога Дарія + Гобрія.
	засоби/3,5 рядки (коэф. 0,6)	72	
	О: П1 + А1 + Т: 1Ат = 1 засіб/3	73	
	рядки (коэф. 0,3)		
Д: Т + А1 + П1 + П2 = 0			
засобів/6 рядків (коэф. 0)			
О:Т + А1 + П1:1Ат = 1 засіб/3			
рядки (коэф. 0,3)			
Д: П1 + А1 + П2 + А2 + А3 + П3 + П4 + А4 + Т: 2 Ел + 4 Ат + 2Х + 2ВП + 1СП = 11			
засобів/11 рядків (коэф. 1)			
Г: А1 + П1 + П2 + Т: 1РЗ + 1Ат + 1ВП = 3 засоби/6			
рядків (коэф. 0,5)			
полілог	О: $A^1 \leftarrow P^1 + P^2(\Gamma^1) + P^3 + P^4 \leftrightarrow P^1 + P^2 (T) \rightarrow A^2 : 4Eл + 1Градация + 1РЗ + 2Ат + 1Сп + 2Аф + 5 ВП + 1 Тавтологія = 17$	80	Дискусія про найкращий політичний устрій: Отан (О), Мегабіз (М), Дарій (Д). Перемога Дарія.
	засобів/15 рядків (коэф. 1,1)	81	
	М: $A^1 + A^2 \leftarrow [P^1(\Gamma^1 + \Gamma^2 + \Gamma^3) + P^2] + T \leftrightarrow P^1 \rightarrow A^3: 2Ат + 1РЗ + 2Ел + 1порівняння + 1Х + 2 Аф + 3 ВП = 11$	82	
	засобів/8,5 (коэф. 1,3)	83	
	Д: $A^1 + P^1 (\Gamma^1) + A^2 + P^1 (\Gamma^1) \leftrightarrow A^3 \leftarrow P^1 + P^2 + P^3 + P^4: 2Ат + 1 градация + 2РЗ + 3Ел + 2Сп + 2 перелічення + 3ВП + 1Ап = 16$		
засобів/16,5 (коэф. 0,9)			

Книга VII

полілог	К: А1 + А2 + А3 + Т + А4 + П	8	Нарада щодо війни персів з Афінами: Ксеркс (К) розкриває причини походу на греків Мардоній (М) підтримує Ксеркса, аргументу за війну
	+ Г1 + Г2 + А5 + П2 + П3 +	9	
	Г3: 2ВП + 2Ел + 1Ат + 1СП +	10	
	1Аф = 7 засобів/27 рядків	11	
	(коэф. 0,3)	12	
		13	

	<p>М: Т + А1 + П1 + А2 + П1 + П2 + Г1 + Г2 + Г3 + А3 + П1 + А4 + А5 + П1: 5Оп + 4Ел + 4РЗ + 3Ат + 2СП + 1Аф + 1Пс = 20 засобів/22 рядки (коэф. 0,9)</p> <p>Ар: Т1 + А1 + А2 + П1 + А3 + А4 + П1 + Г1 + А5 + П1 + П2 + Г1 + Г2 + Г3 + П3 + Т2 + А1 + П1 + А2 + П1 + П2 + А3: 6Ат + 5ВП + 3СП + 2 figura ethymologica + 2Пс + 2Аф + 1 лексичний повтор + 1 Пл + 1 Ел = 25 засобів/45 рядків (коэф. 0,6)</p> <p>К: П1 = а1 + А2 + А3 + А4 + П1 + Т + А5 + А6: 3Ат + 2Ел + 1СП + 1 Ад + 1Пр = 8 засобів/12 рядків (коэф. 0,7)</p> <p>Б: А1 + А2 + Т: 1ВП = 1 засіб/2,5 рядки (коэф. 0,4)</p> <p>К: А1 + П1 + П2 + Т: 1ВП = 1 засіб/5,5 рядків (коэф. 0,2)</p> <p>Б: П + Т + А1: 1 Ат + 1 РЗ + 1 Пс + 1Пр = 4 засоби/3 рядки (коэф. 1,3)</p> <p>Б: Т: 1 РЗ + 1Ат = 2 засоби/3 рядки (коэф. 0,7)</p> <p>А: А1 + А2 + А3 + Т + А1 + П: 1Ат + 2Аф + 1СП + 2Ел + 1Оп = 7 засобів/10 рядків (коэф. 0,7)</p>	14 15 16 17 18	<p>Промова Артабана (Ар) проти походу на греків</p> <p>Ксеркс сварить Артабана</p> <p>Божество (Б) переконає Ксеркса не змінювати думки</p> <p>Ксерк повідомляє про відмову від походу</p> <p>Божество знову переконає йти в похід</p> <p>Ксеркс просить Артабана послухати божества (15)</p> <p>Артабан переконає Ксеркса не вірити снам (16)</p> <p>Божество переконає Артабана піти на Елладу</p> <p>Артабан переконає Ксерка вірити божеству і піти у похід. Перемога божества, Мардонія, першої думки Ксеркса.</p>
полілог	<p>П: Т + П1 + А1 + А2 + П2 + А3 + А4 + П3: 1Ат + 2ВП = 3 засоби\ 10 рядків (коэф. 0,3)</p> <p>Г: Т1 + П1 + П2 + Г1 + П3 + А1 + Т2: 1Пс + 1Пр + 3ВП + 1 Оп = 6 засобів/12 рядків (коэф. 0,5)</p> <p>С: П1 + А1 + Т = 0 засобів/3,5 рядки (коэф. 0)</p> <p>Г: (Т1 + А1) + (А2 + П1 + Т2 + А3 + А4 + А5): 3Ат + 1ВП = 4 засоби/6 рядків (коэф. 0,7)</p> <p>А: А1 + П1 + А2 + А3 + П2 + Г1 + Г2 + А4 + П3 + П4 + П5 + Т: 2Ат + 1Х + 3ВП = 6 засобів/11 рядків (коэф. 0,5)</p> <p>Г: П1 = А1 + Т: 1Ат + символ = 1 засіб/2,5 рядки (коэф. 0,4)</p>	157 158 159 160 161 162	<p>Посли (П) афінян та лакедемонців у Гелона (Г) просять військо (157).</p> <p>Гелон може допомогти, якщо він буде головнокомандувачем (158). Сіагр спартанець (С) проти (159). Гелон пропонує взяти командування або флотом або піхотою (160). Афіняни (А) проти (161). Гелон відправляє послів ні з чим (162). Перемога Гелона, поразка послів.</p>

полілог	<p>(234)К: $G1 + П1 + A1 + T = 0$ засобів/ 2 рядки (коэф. 0) Д: $A1 + T: 1Aт = 1$ засіб/3 рядки (коэф. 0,3) К: $A1 + T = 0$ засобів/2 рядки (коэф. 0) (235) Д: $(A1 + T1 + П1 + A2 + A3) + (T2 + A4 + A5): 1Aт = 1$ засіб/11 рядків (коэф. 0,1) (236)А: $A1 + П1 + G1 + A2 + A3 + A4 + A5 + T + A6 + П2 + A7: 2СП + 2Ел + 1Aт + 1X + 1ВП = 7$ засобів/10 рядків (коэф. 0,7) (237)К: $T1 + A1 + A2 + A3 + T2: 4ВП = 4$ засоби/7 рядків (коэф. 0,6)</p>	<p>234 235 236 237</p>	<p>Третя розмова Ксеркса (К), його брата Ахемона (А) та Демарта (Д) про способи підкорення спартанців. Демарт рекомендує відправити флот на о. Кітери (235). Ахемон проти (236). Ксеркс пристає на пропозицію Ахемона (237). Перемога Ахемона.</p>
---------	---	------------------------------------	---

Книга VIII

полілог	<p>А: $T1 = A1 + A2 + T2 + T3 + A3 + A4 + T4 + T5 + A5 + П1 = G1 + A6 + T6: 1P3 = 1$ засіб/21,5 рядки (коэф. 0) С: $T1 + A1 + П1 + T2 + A2 + T3 + A3 + A4: 1Пс + 1Пр + 1ВП = 3$ засоби/13 рядків (коэф. 0,2) Аф: $T1 + T2 + T3 + T4 = T5 + A1 = 0$ засобів/9 рядків (коэф. 0) Аф: $T1 + A1 + A2 + A3 + T2 + T3 + T4 + A4 + П1 + G1: 2Пс + 2Пр = 4$ засоби/16,5 рядків (коэф. 0,2)</p>	<p>140 142 143 144</p>	<p>Александр (А) закликає афінян (Аф) укласти перемир'я з Ксерксом Спартанці (С) закликають афінян не слухати Александра Афіняни відмовляють Александрові і докоряють спартанцям, що ті сумнівалися у їхній вірності. Водночас просять допомоги в Беотії. Перемога спартанців.</p>
---------	---	------------------------------------	--

Загальні статистичні дані:

Всього полілогів – 6

В них елементів аргументації: 254

Тезис – 54

Аргумент – 106

Посилання – 71

Гарантія – 23

Всього синтактико-стилістичних засобів у полілогах: 174

З них:

антитеза – 40

варіативний повтор – 39

еліпсис – 25
 синтаксичний паралелізм – 14
 риторичне запитання – 12
 анафора – 10
 перелічення - 9
 полісиндетон – 9
 оміоптот – 7
 хіазм – 5
 figura etymologica – 2
 асиндетон – 1
 епанафора – 1

	монолог	діалог	полілог	спільне
антитеза	87	142	40	269
варіативний повтор	23	71	39	133
риторичне запитання	23	25	12	60
еліпсис	23	24	25	72
синтаксичний паралелізм	10	12	14	36
анафора	10	12	10	32
перелічення	9	22	9	40
полісиндетон	8	20	9	37
figura etymologica	5	4	2	11
оміоптот	3	6	7	16
хіазм	3	9	5	17
асиндетон	1	4	1	6
епіфора	-	3	-	3
епанафора	-	-	1	1